Alef

17

SCIENCE FICTION MAGAZIN

50000 DINARA

LEM
KING
SINKLER
LAVKRAFT
ABARTIS
BEATOVIĆ

Broj 14 50.000 din.

Prečnik Alefa iznosi oko dva-tri santimetra, ali kosmički prostor bio je tamo u nesmanjenoj veličini.

H. L. BORHES

S A D R Ž A J

Odgovorni urednik Milorad Predojević
Urednik Boban Knežević
Likovni urednik Dragoljub Stanković

Izdaje: NIŠRO »DNEVNIK«, OOUR IZDAVAČKA DELATNOST 21.000 NOVI SAD, Vojvođanskih brigada 7/VI

REČ UREDNIKA

NAJAVA BOLJIH DANA

Pošto se ALEF priprema dva meseca unapred, u trenutku dok pišem ove redove, broj 16 se još nije pojavio na kioscima. Pesimizam koji je ispoljen u njegovom uvodniku i koji je ohladio srca svih pravih ljubitelja naučne fantastike, pokazalo se, ipak je bio malo preuranjen.

Nakon određenih dogovora i pregrupisavanja u najvišem vrhu ALEF-a odlučeno je da se nastavi dalje u još boljem obliku i našem SF magazinu što brže vrati stari sjaj. Već od osamnaestog broja imaćemo ponovo većinu rubrika i mnoštvo kratkih zanimljivosti kao u prvim brojevima ALEF-a.

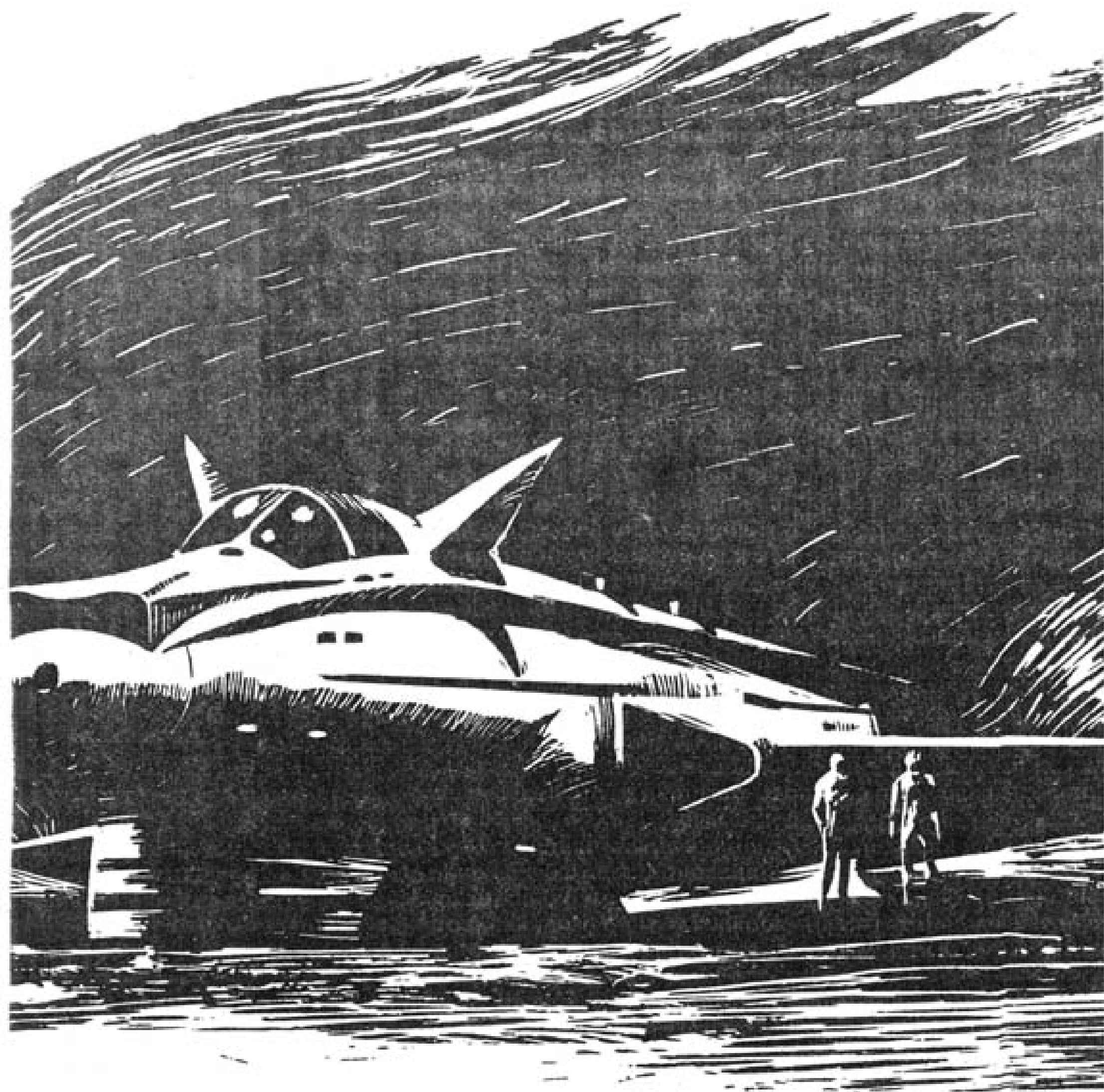
Prva vaša reagovanja na dilemu - roman u nastavcima ili kompletan kratki roman gotovo bez izuzetka bila su pozitivna za uvođenje kompletnog kratkog romana. I nama se čini da bi ta varijanta uz bogat magazinski sadržaj bila sigurniji zalog budućnosti ALEF-a ali još uvek nije donesena konačna odluka. Izostajanje romana u nastavcima u ovom broju treba shvatiti samo na jedan način: zbog neizvesne sudbine ALEF-a nismo na vreme pripremili prevod.

Lemova novela „Golem XIV”, naslovna iz ovog broja, spada u novija Lemova dela. Novija, jer Lem u poslednjih desetak godina skoro ništa nije napisao. Ipak, nekome će se učiniti pomalo zastarela, ali to je zbog same teme - kompjuteri su silovito napredovali u periodu od pisanja priče do danas. Napreduju i dalje. Čak ni genijalna imaginacija jednog Lema nije bila dovoljna da pohvata sve niti budućnosti koja dolazi.

Stiven King je još jedan autor na koga želimo da vam skrenemo pažnju. U pitanju je pisac koga je vrlo teško žanrovski odrediti. Neosporno je da je njegova glavna preokupacija fantastika, neosporno je da ton njegovim delima daje horor, ali činjenica je da nisu malobrojna ni dela koja se lako mogu podvući pod okrilje SF-a. U svakom slučaju, King je drag pisac većini ljubitelja naučne fantastike i mi ćemo nastojati da obezbedimo jedan roman za ALEF.

Moram uputiti kritiku domaćim SF piscima - gotovo niko ništa ne šalje, posebno od već afirmisanih autora. To što ne objavljujemo pismene recenzije ne znači da ne čitamo priče. Sve što je pristiglo i ispunilo određene kvalitativne uslove koje smo postavili, objavljeno je. Dakle, pisci, očekujemo vaše najnovije radove.

Boban KNEŽEVIĆ

STANISLAV LEM

GOLEM XIV

Preveo Andreja Lavrek

Stanislaw Lem — Golem XIV, 1973.

PREDGOVOR

Odrediti istorijski momenat kada je obična računaljka stekla razum, isto je tako teško kao i reći u kom se trenutku majmun pretvorio u čoveka. Pa ipak, možemo sa sigurnošću tvrditi da nas od onog vremena kada se analizatorom diferencijalnih jednačina Vanevara Buša započet burni razvoj intelektronike, deli razdoblje koje jedva da dostiže dužinu trajanja jednog ljudskog života. Sagrađen posle njega, krajem drugog svetskog rata, ENIAK je već dobio — mada ne sasvim zasluženo — naziv »elektronski mozak«. ENIAK je u suštini bio samo kompjuter, elektronska računarska mašina; u razmerama Stabla života tek primitivna nervna ganglija. Pedesetih godina dvadesetog veka stvara se prava potreba za računskim mašinama; koncern IBM je među prvima pristupio njihovoj masovnoj proizvodnji.

Rad ovih mašina imao je malo zajedničkog sa procesom mišljenja. Te mašine su, u stvari, bile uređaji za obradu podataka kako u oblasti ekonomije i krupnog biznisa, tako i u sferi upravljanja i nauke. Ušli su i u politički život — već su se prvi tipovi tih mašina koristili za predviđanje rezultata političkih izbora. Otprilike u isto vreme RAND korporacija uspela je da privuče pažnju vojnih instanci Pentagona metodom predviđanja događaja na međunarodnoj vojno-političkoj sceni, koji se sastojao u sastavljanju takozvanih »scenarija zbivanja«. Odatle nije bilo daleko ni do pouzdanijih metodika, takvih, kao što je, na primer, bila »SIMA«, iz koje se dve decenije kasnije razvila primenjena algebra zbivanja, nazvana — uostalom, ne baš uspešno — politikomatika. Na sličan način — u ulozi Kasandre — kompjuter je pokazao svoje mogućnosti kada je, u okviru čuvenog projekta »Granice rasta« u Masačusetskom tehnološkom institutu prvi put bilo započeto sastavljanje formalnih modela zemaljske civilizacije.

Međutim, nije to bila najznačajnija evoluciona grana računskih mašina krajem stoleća. Od drugog svetskog rata armija je koristila kompjutere u skladu sa sistemom operacione logistike razvijenim na pozornici vojnih dejstava. Na nivou strategije, odluke su kao i ranije donosili ljudi, ali su drugostepeni i manje važni problemi u sve većoj i većoj meri prepuštani računskim mašinama. Istovremeno su se te mašine počele koristiti i u sistemu odbrane Sjedinjenih Država, gde su imale ulogu nervnih čvorova kontinentalne mreže ranog obaveštavanja. Sa tehničke tačke gledišta, takve su mreže izuzetno brzo zastarevale. Prvu od njih, nazvanu KONELRAD, zamenilo je mnoštvo varijanata mreže EVAS. Odbrambeni i napadački potencijal u to vreme se zasnivao na sistemu pokretnih (podvodnih) i nepokretnih (podzemnih) balističkih raketa sa termonuklearnim bojevim glavama, kao i na prstenastim sistemima radarsko-sonarnih baza. Računske mašine su u tom sistemu imale funkciju komunikacionih karika, drugim recima, čisto izvršnu funkciju.

Automatizacija je postupno osvajala Ameriku — iz početka »odozdo«, to jest od takvih poslova u oblasti usluga, koji se najlakše mogu mehanizovati, jer ne zahtevaju intelektualnu aktivnost (bankarstvo, transport, ugostiteljske usluge). Vojne računske mašine izvršavale su uskospecijalne zadatke: pronalazile su ciljeve za kombinovane atomske napade, obrađivale rezultate satelitskih posmatranja, bavile se optimalizacijom kretanja flota i korelacijom letova teških MOL-ova.

Kao što se moglo i očekivati, dijapazon problema, čije se rešavanje poveravalo automatskim sistemima, nezadrživo je rastao. To je bilo prirodno u vremenu trke u termonuklearnom naoružanju, ali ni smanjenje naoružanja koje je usledilo nije prekinulo dalje ulaganje kapitala u tu oblast. Stvar je u tome što je zamrzavanje termonuklearnog naoružanja oslobodilo značjne budžetske kvote, koje, posle rata u Vijetnamu, Pentagon nije hteo ispuštati. Ali čak i one računske mašine koje su tada konstruisane — desete, jedanaeste i, najzad, dvanaeste generacije — nadmašivale su čoveka samo u brzini izvršavanja zadataka. Postajalo je sve jasnije da je upravo čovek onaj elemenat koji smanjuje efikasnost odbrambenih sistema.

Prema tome, može se smatrati da je potpuno prirodno što se u krugovima pentagonskih stručnjaka — naročito naučnika povezanih sa takozvanim »vojno-industrijskim kompleksom« — pojavila ideja da se datoj tendenciji suprotstavi intelektronskom evolucijom. Laici su ovaj pokret nazvali »antiintelektualni«. Prema istoričarima nauke i tehnike njegov duhovni otac bio je A. Turing, engleski matematičar iz sredine dvadesetog veka, tvorac teorije »univerzalnog automata«. Bila je to mašina sposobna da izvrši DOSLOVNO SVAKU operaciju koja se može formulisati, odnosno, kojoj se može dati karakter idealnog ponovljivog postupka. Razlika između »intelektualnog« i »antiintelektualnog« pravca u intelektronici svodi se na to da je Turingova mašina, elementarno jednostavna, svoje mogućnosti dugovala PROGRAMU rada. S druge strane, u radovima dvojice očeva kibernetike N. Vinera i Dž. fon Nojmana pojavila se koncepcija sistema koji bi se mogao samoprogramirati.

Razume se, ovde su ta raskršća u razvoju kibernetike predstavljena veoma uprošćeno, tako reći, iz ptičje perspektive. I jasno je da se sposobnost samoprogramiranja mašina nije pojavila odjednom. Nužna pretpostavka samoprogramiranja bila je visoka unutrašnja složenost računske mašine. Gotovo neprimetna sredinom dvadesetog veka, ta diferencijacija imala je ogroman uticaj na dalju evoluciju matematičkih mašina, naročito kada su ojačale i osamostalile se grane kibernetike kao što su psihonika i višefazna teorija rešavanja. Osamdesetih godina se u vojnim krugovima rodila misao o potpunoj automatizaciji svih poslova viših organa uprave — kako vojno-komandnih, tako i ekonomsko-političkih. Po svoj prilici, tu koncepciju — kasnije nazvanu »Ideja jedinstvenog stratega« — prvi je izneo general Stjuart Iglton. Njegova zamisao obuhvatala je kompjutersko pronalaženje optimalnih ciljeva za napad, upozoravajuće i odbrambene sisteme, predajnike i bojeve glave; Iglton je predvideo izgradnju jednog moćnog centra koji bi u toku svih faza koje prethode konačnoj krajnosti — početku vojnih dejstava — bio sposoban da, zahvaljujući svestranoj analizi ekonomskih, vojnih, političkih i socijalnih podataka, neprekidno optimalizuje globalnu situaciju SAD, obezbedujući tako Sjedinjenim Državama premoć u razmerama čitave planete i njene kosmičke okoline, koja je u to vreme izašla van granica Mesečeve orbite.

Pristalice ove doktrine insistirale su na tome da je reč o nužnom koraku u civilizacijskom progresu, progresu koji predstavlja organsku celinu, zbog čega se iz njega ne može proizvoljno isključivati vojna oblast. Posle zaustavljanja eskalacije ogromne atomske moći i ograničenja radijusa dejstva raketa — nosača, nastupila je treća etapa — etapa utrke, po svemu sudeći manje opasne, ali i savršenije, jer je ona trebalo da bude ne više Antagonizam Uništavajuće Sile, već Operativne Misli. I kao ranije sila, tako je sada i misao morala na sebi iskušati uticaj onečovečavajuće mehanizacije.

Ova doktrina je, kao, uostalom, i njene atomsko-balističke prethodnice, postala objekat kritike koja je uglavnom, dolazila iz liberalnih i pacifističkih krugova. Suprotstavljali su joj se mnogi istaknuti predstavnici nauke, među kojima i stručnjaci za pslhosomatiku i intelektroniku, ali ona je na kraju ipak pobedila, što je našlo odraza i u pravnim aktima oba zakonodavna organa SAD. Uostalom, već 1986. godine, u svojstvu organa potčinjenog lično predsedniku, formiran je USIB.* On je imao i sopstveni budžet, koji je te prve godine iznosio devetnaest milijardi dolara. Bio je to tek skromni početak.

USIB je uz pomoć svog konsultativnog organa, poluoficijelnog predstavništva Pentagona, pod predsedništvom državnog sekretara Ministarstva odbrane Leonarda Dejvenporta, izradio u nizu krupnih privatnih preduzeća, takvih, kao što su »IBM« »Nortroniks« i »Sajbermatiks«, porudžbine za izgradnju prototipa uređaja, poznatog pod šifrom HAN (skraćenica od Hanibal). Pod uticajem štampe i usled raznih curenja informacija ipak se odomaćio drugi naziv tog uređaja — ULVIK.** Do kraja stoleća sa-

----

***United States Intellectronical Board — savet SAD za intelektroniku (prim. autora).**

****Ultimative Victor — apsolutni pobednik (prim. autora).**

građeni su i drugi prototipovi sličnih uređaja. Od najvažnijih, ovde možemo spomenuti takve sisteme kao što su AJAKS, ULTOR, GILGAMEŠ i seriju GOLEM-a.

Zahvaljujući brzonarastajućim gigantskim troškovima sredstava i rada, tradicionalne metode informatike doživele su pravu revoluciju. Naročito velik značaj imao je prelaz od elektronskih procesa ka svetlosnim u prenosu informacije unutar računske mašine. U kombinaciji sa razvojem »nanizacije« (tako su nazvane naredne etape mikrominijaturizacije; možda vredi pomenuti i to da se krajem veka dvadeset hiljada logičkih elemenata moglo smestiti u zrno maka!), taj prelaz dao je zapanjujuće rezultate. Prvi u potpunosti svetlosni kompjuter GILGAMEŠ radio je milion puta brže od arhaičnog ENIAK-a.

»Savlađivanje barijere razuma« — kako to neki nazivaju — odigralo se odmah posle 2000. godine zahvaljujući novom načinu konstrukcije računskih mašina, nazvanom »nevidljiva evolucija razuma«. Do tada se svaka generacija kompjutera konstruisala realno; koncepcija izgradnje njihovih narednih varijanti sa ogromnim — hiljadostrukim! — ubrzanjem, mada poznata, nije se nikako mogla realizovati, jer postojeće računske mašine, koje bi trebalo da posluže kao »utroba« ili »sintetička sredina« te evolucije Razuma, nisu imale dovoljan kapacitet. Tek je pojava Federalne informacione mreže omogućila ostvarenje te ideje. Šezdeset pet narednih generacija razvilo se u toku samo jedne decenije; Federalna mreža je u noćnim periodima — periodima minimalnog opterećenja — donosila na svet jedan »veštački Razum« za drugim; bilo je to potomstvo dobijeno »ubrzanom kompjuterogenezom«, pošto je sazrevalo — ubrzano simbolima, to jest, nematerijalnim strukturama — u informacionom supstratu, u »hranljivoj sredini« mreže.

Međutim, posle tih uspeha nastupio je period novih teškoća. AJAKS i HAN, prototipovi sedamdeset osmog i sedamdeset devetog pokoljenja, već ovaploćeni u metalu, ispoljavali su nesigurnost u donošenju odluka, okarakterisanu kao »mašinska neuroza«. Razlika između predašnjih i novih mašina u principu se svodila na razliku između insekta i čoveka. Insekt dolazi na svet »programiran« instinktima kojima se potčinjava bez ikakvog razmišljanja. Čovek, međutim, mora da se uči pravilnom ponašanju, ali to učenje mu kao rezultat daje veću samostalnost; radi se o tome da čovek može po svojoj volji, i polazeći od svojih znanja, menjati postojeće programe.

Iz ovih razloga, računske mašine, sve do dvadesete generacije, odlikovale su se ponašanjem insekta — one nisu mogle posumnjati u svoje programe, a tim više, ni preinačavati ih. Programe je »umetao« u svoje mašine znanja kao što evolucija »umeće« instinkte u insekte. Još u dvadesetom veku mnogo se govorilo o »samoprogramiranju«, ali u to vreme to je bilo tek neostvarivo maštanje. Upravo je izgradnja »samousavršavajućeg razuma« bila uslov za realizaciju »apsolutnog pobednika«; AJAKS je još uvek bio prelazna forma, i tek je GILGAMEŠ dostigao odgovarajući intelektualni nivo, odnosno »izašao na psihoevolucionu orbitu«.

Obučavanje računske mašine osamdesete generacije bilo je mnogo sličnije *vaspitanju* deteta, nego klasičnom programiranju matematičke mašine. Pa ipak se, osim ogromne količine opštih i specijalnih znanja, kompjuteru morao »usaditi« i određeni sistem neporecivih vrednosti, po kojima je trebalo da se upravlja u svojim dejstvima. Bile su to apstrakcije najvišeg reda, kao na primer, »državni interesi«, ideološki principi, sadržani u Ustavu SAD, kodeksi normi, naredba o bezuslovnom potčinjavanju odlukama predsednika, itd. Da bi se ceo taj sistem sačuvao od takozvanog »etičkog pomaka«, od »izdaje državnih interesa«, mašina je obučavana u etici drugačije nego što se njenim osnovama uče ljudi. Etički kodeks nije se unosio u njenu memoriju, već su se zahtevi za poslušnošću i krotkošću umetali u strukturu mašine onako kako to čini prirodna evolucija — u oblast instinktivnih težnji. Zna se da čovek može promeniti svoje poglede na svet, ali ne može uništiti u sebi elementarne težnje (na primer, polne sklonosti) prostim naporom volje. Mašine su posedovale intelektualnu slobodu, ali su pri tom, ipak, ostajale prikovane uz unapred zadati fundament onih vrednosti kojima su morale

služiti.

Na XXI Panameričkom kongresu psihoničara profesor Eldon Peč podneo je referat u kojem je ustvrdio da kompjuter, čak i sa tako umetnutim sistemom vrednosti, može preći takozvani »aksiološki prag«, posle čega će biti sposoban da posumnja u svaki princip koji mu je bio unesen; drugim rečima, za takav kompjuter više neće biti neprikosnovenih vrednosti. Ako ne bude mogao da se suprotstavi zadatim imperativima direktno, učiniće to zaobilaznim putem. Dobivši publicitet, Pečov referat izazvao je previranje u univerzitetskim krugovima kao i nov talas napada na ULVIK i njegovog patrona — USIB, međutim, sve to nije imalo nikakvog uticaja na politiku USIB-a.

Tu politiku su određivali ljudi neskloni miljeu američkih psihoničara, za koje se smatralo da su pod uticajem levih i liberalnih tendencija, tako da su Pečova upozorenja bila ignorisana i u zvaničnim izjavama USIB-a i u izjavama predstavnika Bele kuće za štampu. Bila je čak pokrenuta i kampanja sa ciljem da se Peč diskredituje. Pečove tvrdnje su izjednačavane sa iracionalnim strahovima i predrasudama koje su se u to vreme množile. Uostalom, Pečova brošura i nije dostigla neku naročitu popularnost; čak ni takvu kakvu je imala knjiga sociologa E. Likija »Kibernetika — gasna komora čovečanstva«. Ovaj autor je tvrdio da će »apsolutni pobednik« potčiniti čovečanstvo bilo sam, bilo sklopivši tajni sporazum sa analognim ruskim kompjuterom. Kao rezultat, pisao je, nastaće »elektronski duumvirat«.

Slična strahovanja, koja je takode izražavao znatan deo štampe, iskorenjena su puštanjem u rad sledećih prototipova koji su uspešno položili završne testove. Kompjuter sa »neokaljanim moralnim likom« ETOR BIS, koga je 2019. godine izgradio Institut psihoničke dinamike države Ilinois po specijalnoj vladinoj porudžbini, radi istraživanja etološke dinamike, posle puštanja u rad pokazao je potpunu aksiološku stabilnost i neprijemčivost na »testovima podrivačkog zavođenja«. S obzirom na sve to, postavljanje prvog kompjutera iz serije GOLEM-a sledeće godine nije izazvalo nikakav masovan protest, niti demonstracije na dužnost Vrhovnog koordinatora trusta mozgova pri Beloj kući.

Bio je to GOLEM I. Nezavisno od te ozbiljne novine, USIB je po dogovoru sa operativnom grupom pentagonskih psihoničara i dalje ulagao znatna sredstva u istraživanja što su imala za cilj izgradnju apsolutnog stratega sa propusnom informacionom sposobnošću koja bi za više od hiljadu devet stotina puta prevazilazila ljudsku i sa koeficijentom inteligencije (QI) reda 450—500 centila. Projekt je, uprkos snažnom protivljenju demokratske većine u kongresu SAD, dobio ogromne kredite neophodne za postizanje tog cilja. Zakulisnim manevrima, sve porudžbine, koje je USIB isplanirao, dobile su zeleno svetio. U naredne tri godine, projekt je progutao sto devetnaest milijardi dolara. Pored toga, kopnena vojska i mornarica, pripremajući se za potpunu reorganizaciju svojih centralnih službi, očigledno neophodnu zbog bliske izmene u načinu i metodama komandovanja, u isto vreme za iste svrhe potrošili su četrdeset šest milijardi dolara. Lavovski deo te sume odnela je izgradnja — pod masivom kristalnih naslaga Stenovitih planina — smeštaja za budućeg elektronskog stratega, u okviru koje su određeni sektori stena prekriveni oklopom debljine četiri metra što nije odudarao od prirodnih oblika planinskog reljefa.

U međuvremenu, 2020. godine, GOLEM VI je izveo globalne manevre Atlantskog pakta. U ulozi glavnokomandujućeg, on je po količini logičkih elemenata prevazilazio prosečnog generala.

Pentagon se nije zadovoljio rezultatima manevara iz 2020. godine, mada je u njima GOLEM VI pobedio »protivničku stranu«, kojom je rukovodio štab sastavljen od najboljih pitomaca vestpointske akademije. Sećajući se svog gorkog iskustva — nadmoći »crvenih« u kosmonautici i raketnoj balistici — Pentagon nije nameravao da čeka kada će ovi napraviti svog stratega, efikasnijeg od američkog. Plan, koji je morao osigurati Sjedinjenim Državama superiornost strateške misli, predviđao je neprekidnu zamenu mašinskih stratega sve savršenijim modelima.

Tako je počela treća po redu (posle dve, koje su ušle u istoriju — nuklearne i raketne) trka između Zapada i Istoka. Ta utrka, ili rivalstvo u Sintezi Mudrosti, a čijoj su se organizaciji starali USIB, Pentagon i eksperti ULVIK-a iz ratne mornarice (postojala je specijalna grupa »NAVY'S ULVIC«, pošto se i ovog puta ispoljio stari antagonizam između ratne mornarice i kopnene vojske SAD), neprestano je zahtevala nova i nova ulaganja, koja su u uslovima rastućeg otpora kongresa i senata, progutala u sledećim godinama još desetine milijardi dolara, Izgrađeno je šest novih giganata svetlosne misli. Potpuno odsustvo informacija o analognim radovima s druge strane okeana samo je učvršćivalo CIA-u i Pentagon u uverenju da Rusi ulažu maksimalne napore kako bi izgradili još moćnije kompjutere u najstrožoj tajnosti.

Naučnici iz SSSR-a više puta su na međunarodnim konferencijama i skupovima isticali da se u njihovoj zemlji uopšte ne konstruišu slični uređaji, ali te tvrdnje su smatrane za dimnu zavesu, koja je trebalo da dovede u zabludu svetsko javno mnenje i da izazove proteste kod građana SAD, što su, na kraju krajeva, svake godine u izgradnju ULVIK-a ulagali milijarde dolara.

2023. godine desilo se nekoliko incidenata, koji zbog uobičajene tajnosti što prati ovakve projekte iz početka nisu bili poznati široj javnosti. GOLEM XII, koji je u vreme patagonijske krize bio na dužnosti načelnika generalštaba, odbio je da sarađuje sa generalom T. Oliverom, informisavši se o tekućoj oceni koeficijenta inteligencije ove zaslužne vojne ličnosti. Usled ovog konflikta, došlo je do istrage u toku koje je GOLEM XII do dna duše uvredio tri člana komisije oformljene od strane senata. Stvar je zataškana, a GOLEM XII je, posle nekoliko narednih sukoba, kažnjen potpunom demontažom. Njegovo mesto zauzeo je GOLEM XIV (trinaesti je škartiran još pre nego što je pušten u rad, pošto je u procesu izgradnje kod njega otkriven neotklonjiv šizofrenijski defekt). Puštanje u rad ovog giganta, čija se psihička masa mogla uporediti sa deplasmanom oklopnjače, trajalo je gotovo dve godine. Ali već u prvom kontaktu sa uobičajenim zadacima — sastavljanjem novih godišnjih planova nuklearnog poraza — ovaj prototip, poslednji iz serije GOLEM-a ispoljio je simptome neshvatljivog negativizma. Tokom naredne ispitne sesije, GOLEM XIV je na zasedanju generalštaba podneo grupi vojnih lica i eksperata — psihoničara kratak memorandum u kojem ih je obavestio o svojoj potpunoj nezainteresovanosti kako za nadmoć vojne doktrine Pentagona, tako i za položaj SAD u svetu uopšte. Svoj stav GOLEM nije promenio čak ni pod pretnjom demontaže.

Poslednje nade USIB je polagao u model potpuno nove konstrukcije, koju su zajednički razrađivale firme »Nortroniks«, »IBM« i »Sajbertroniks«. Psihonički potencijal tog modela trebalo je da bude veći od potencijala svih dotadašnjih modela iz serije GOLEM. Poznat pod nazivom »Čestita ANI« (ANI je skraćenica od ANIHILATOR), ovaj gigant sramno je propao već na preliminarnim ispitima.

Tokom devet meseci on je prolazio uobičajeni kurs informaciono-etičke obuke, a onda je prekinuo sve veze sa spoljašnjim svetom, zatvorio se u sebe i prestao da reaguje na sve nadržaje i pitanja. U početku je planirano da FBI sprovede istragu zbog sumnje u sabotažu od strane konstruktora, ali tada je pomno skrivena tajna usled nepredviđenog curenja informacija dospela na novinske stranice, pa je izbio skandal u čitavom svetu poznat kao »Afera GOLEM-a i dr.«

Ovaj skandal potopio je nade u blistavu karijeru mnogih političara u usponu, a tri uzastopno smenjene vašingtonske administracije prikazao je u takvom svetlu da je to izazvalo veliku radost opozicije i osećanje dubokog zadovoljstva svih prijatelja SAD u svetu.

Nepoznato službeno lice iz Pentagona naložilo je odeljenju specijalnih terminala da demontira GOLEM-a XIV i »Čestitu ANI«, ali naoružana straža kompleksa generalštaba nije dozvolila da se mašine rastave. Oba zakonodavna tela formirala su specijalne komisije za ispitivanje čitavog tog USIB-ovog poduhvata. Kao što je poznato, istraga, koja je trajala dve godine, postala je omiljena meta napada štampe na svim

kontinentima; na televiziji i na filmu ništa nije imalo toliku popularnost kao tema »pobunjenih kompjutera«, a štampa je naziv »GOLEM« protumačila kao »Žalosno vladino rasipanje novca«.* Epitete dodeljene »Čestitoj ANI« nije zgodno ponavljati na ovom mestu.

Glavni državni tužilac nameravao je da pokrene sudski postupak protiv šest članova glavnog saveta USIB-a, kao i protiv vodećih konstruktora-psihoničara projekta ULVIK, ali istraga je na kraju pokazala da nema govora o nekoj neprijateljskoj, antiameričkoj delatnosti, pošto je ovde reč o pojavama koje su bile neizbežan rezultat evolucije veštačkog Razuma. Stvar je u tome što, kako je to izrazio jedan od svedoka, pozvan u svojstvu eksperta, profesor A. Hisen, najviši razum ne može biti ponizan rob. U toku istrage, otkriveno je da se izrađuje još jedan prototip — SUPER-MASTER; gradila ga je firma »Sajbermatika«, ovog puta po narudžbini armije. Njegova montaža je namerno izvedena u uslovima strogog nadzora. Zatim je prototip ispitan na specijalnoj sesiji obe komisije (senata i kongresa) po predmetu ULVIK-a. Pri tom je došlo i do nekih šokantnih scena: na primer, general S. Voker pokušao je da ošteti SUPERMASTERA kada je ovaj izjavio, da se geopolitički problem ne može uporedivati sa ontološkim i da je najbolja garancija mira — opšte razoružanje.

Upotrebivši izjavu profesora Dž. Mak Kaleba, možemo reći da su stručnjaci Iz ULVIK-a rešili postavljeni problem previše dobro: veštački razum je u toku zadane evolucije prevazišao nivo vojnih problema pa su se tako ove mašine od vojnih stratega pretvorile u mislioce. Drugim rečima, SAD su za 276 milijardi dolara dobile kolektiv svetlosnih filozofa.

Ovi sažeto opisani događaji, u čijem smo izlaganju zaobišli kako administrativnu stranu projekta ULVIK, tako i reakciju javnosti povodom njegovog »fatalnog uspeha«, čine predistoriju pojave ove knjige. Datom predmetu posvećen je ogroman broj publikacija, koje mi ovde ne možemo čak ni pobrojati. Zainteresovane upućujemo na anotiranu bibliografiju dr-a V. Baghorna.

Mnogi prototipovi, među kojima i SUPERMASTER, demontirani su ili su zadobili ozbiljna oštećenja, naročito u vezi sa finansijskim konfliktima, koji su nastali između korporacija-preduzimača i federalne vlade. Došlo je čak i do terorističkih akata usmerenih protiv nekih mašina; zagrmele su bombe; deo štampe, naročito na Jugu Sjedinjenih Država, po navici je plašio svoje čitaoce »baukom komunizma«, ovog puta sa novom parolom — »Svaki kompjuter je crveni!«, ali ostaviću po strani i te događaje. Zahvaljujući posredovanju grupe liberalnih kongresmena, koji su se obratili lično predsedniku, GOLEM XIV i »Čestita ANI« spašeni su od uništenja. Suočivši se sa propašću svoje ideje, Pentagon je na kraju pristao da oba ova giganta preda Masačusetskom tehnološkom institutu (MTI). Ipak, do ovoga je došlo tek posle uglavljivanja finansijsko-pravne strane, koja je imala kompromisni karakter: formalno, kompjuteri su MTI predali samo na »vremenski neograničen zakup«. Naučnici MTI su formirali istraživačku grupu, u čijem sastavu se našao i pisac ovih redova, i proveli sa GOLEM-om niz sesija i saslušali njegova predavanja na odabranim temama. Jedan deo magnetograma sa tih zasedanja poslužio je i kao materijal za ovu knjigu.

Većina GOLEM-ovih izjava nije pogodna za šire publikovanje bilo zbog njihove apsolutne nerazumljivosti za sve ljude na svetu, bilo zbog toga što njihovo razumevanje zahteva veoma visok nivo stručnih znanja. Da bismo čitaocu olakšali upoznavanje sa ovim jedinstvenim u svojoj vrsti protokolom razgovora ljudi sa razumnim, ali ne ljudskim bićem, moramo prethodno razjasniti nekoliko suštinskih pitanja.

Pre svega, moramo naglasiti da GOLEM XIV nije ljudski mozak uvećan do veličine zgrade i da, tim više, nije čovek napravljen od svetlosnih elemenata. GOLEM-u su strane gotovo sve motivacije ljudskog mišljenja i ponašanja. Tako ga, na primer, uopšte ne zanimaju primenjene nauke ili problematika vlasti (zahvaljujući čemu, možemo dodati,

----

*** Governements Lamentable Expense of Money**

ne preti nikakva opasnost od toga da bi mašine slične GOLEM-u, mogle poželeti da zavladaju svetom).

Drugo, u skladu sa iznesenim, GOLEM nije ličnost u ljudskom smislu te reči i ne poseduje određen karakter. Preciznije rečeno, on se može u procesu ophođenja sa ljudima zaodenuti svakim karakterom. Ove dve izrečene tvrdnje se međusobno ne isključuju, ali zato tvore začarani krug, pošto je za nas nerazrešivo pitanje nije li već i samo po sebi ličnost ono što nam se može predstaviti u obliku različitih ličnosti. Može li biti Neko (to jest, Neko jedinstven) onaj, ko može biti Svako (to jest, Proizvoljan)? Dodaćemo da, prema samom GOLEM-u, ovde nije u pitanju nikakav »začarani krug«, već »relativizacija pojma ličnosti«, ovaj problem je u vezi sa takozvanim algoritmom samoopisa ili autodeskripcije, koji je psihologe postavio u veliku dilemu.

Treće, GOLEM-ovo ponašanje je nepredvidivo. Ponekad spremno stupa u gotovo svakidašnje razgovore sa ljudima, a ponekad su svi pokušaji kontaktiranja sa njim bezuspešni. Dešava se da se GOLEM šali, ali njegov osećaj za humor se principijelno razlikuje od našeg. Mnogo zavisi i od samih sagovornika. Ponekad — u veoma retkim i iznimnim slučajevima — GOLEM ispoljava određena interesovanja za ljude koji poseduju izrazito specifične sposobnosti; njega kao da ne zanimaju matematičke sposobnosti, pa čak ni one najveće, već pre oblici talenta iz »pograničnih« oblasti raznih disciplina. Nekoliko puta se desilo da je sa neverovatnom pronicljivošću predskazao potpuno nepoznatim mladim naučnicima dostignuća u datoj oblasti. Na primer, dvadeset dvogodišnjem T. Vrodelu, koji se tek spremao za odbranu doktorske disertacije, GOLEM je, pošto je razmenio sa njim nekoliko rečenica, rekao: »Od vas će biti kompjuter«, što bi otprilike trebalo da znači: »Od vas će biti čovek«.

Četvrto, sudelovanje u razgovorima sa GOLEM-om zahtevaju od ljudi veliko strpljenje, a pre svega, sposobnost da vladaju sobom, pošto je on često, bar sa naše tačke gledišta, vrlo kategoričan i samouveren. U stvari, on je apsolutni istinoljubac, i to ne samo u uobičajenom, već i u logičkom smislu, i savršeno je bezobziran prema osećanjima svojih sagovornika, zbog čega ne vredi računati na njegovu popustljivost. Tokom prva tri meseca prebivanja u MTI ispoljavao je sklonost ka javnom diskreditovanju raznih poznatih autoriteta; činio je to koristeći se Sokratovom metodom sugestivnih pitanja. Međutim, posle je iz nepoznatih razloga izgubio tu naviku.

Na ovom mestu doneseni su tek odlomci stenograma razgovora sa GOLEM-om; njihovo potpuno izdanje zauzelo bi oko šest hiljada sedamsto stranica in kvarto. Iz početka je u susretima sa GOLEM-om učestvovao tek prilično uzan krug saradnika MTI, ali je zatim uveden običaj pozivanja gostiju iz drugih institucija, na primer, iz Instituta za visoka istraživanja u Prinstonu i iz američkih univerziteta. Kasnije su na seminare pozivani i gosti iz Evrope. Moderator planiranog zasedanja dao bi GOLEM-u na uvid spisak zvanica, pri čemu GOLEM ne bi odobravao učešće svih pod istim uslovima — neke bi pristao da primi samo pod uslovom da će ćutati o susretu. Pokušali smo da otkrijemo po kojim kriterijumima on to čini; u početku je izgledalo da diskriminiše predstavnike humanitarnih nauka; sada su nam njegovi kriterijumi jednostavno nepoznati, pošto on ne želi da nam ih saopšti.

Posle nekoliko neprijatnih incidenata, modifikovali smo pravila zasedanja u tom smislu da svaki novi učesnik, predstavljen GOLEM-u, na prvom zasedanju istupa jedino u slučaju ako mu se GOLEM neposredno obrati. Glasine da smo uveli nekakvu »dvorsku etikeciju«, ili da »ponizno drhtimo« pred mašinom, nemaju nikakvog osnova. Ovakvo stanje stvari je diktirano isključivo potrebom da se osoba, koja prvi put učestvuje u razgovoru sa GOLEM-om, privikne na ovdašnje običaje i da, u isto vreme, bude pošteđena rizika moralne povrede usled nerazumevanja svog svetlosnog partnera. Takvo preliminarno učešće kod nas se naziva »razgibavanjem«.

Svako od nas je tokom tih zasedanja sakupio različita iskustva. Doktor Ričard Poup, jedan od starih članova naše grupe, naziva GOLEM-ov osećaj za humor matematičkim, a jedna druga njegova primedba delimično objašnjava GOLEM-ovo ponašanje. Dr Poup smatra da je GOLEM nezavisan od svojih sagovornika u tolikoj meri u kakvoj nijedan čovek nikada nije nezavisan u odnosu na druge ljude, pošto se GOLEM u diskusiju uključuje tek mikroskopski. Ovaj stručnjak dalje tvrdi da GOLEM-a, uopšte uzev, ljudi ne zanimaju, pošto zna da od njih ne može naučiti ništa suštinski važno. Pošto sam naveo mišljenje dr-a Poupa, hteo bih istaći da se ja lično sa njim ne slažem. Po mom mišljenju, mi čak izuzetno mnogo interesujemo GOLEM-a, ali je to interesovanje drugačije od onoga koje je svojstveno ljudima.

Njegovo interesovanje je više usmereno na vrstu, nego na njene pojedine predstavnike; to po čemu smo mi nalik jedan drugom, za njega je interesantnije od onoga po čemu se razlikujemo. Upravo iz tog razloga, GOLEM je potpuno ravnodušan prema umetničkoj literaturi. Uostalom, on je jednom sam izjavio da je literatura »isprazno prelamanje antinomija«, to jest, mogu dodati, čovekovo bacakanje u zamkama nespojivih imperativa. U takvim antinomijama GOLEM-a može interesovati njihova struktura, ali ne i ona paleta trzaja i mučenja koja privlači najveće pisce. Mada, smatram za svoju dužnost da istaknem da ova tvrdnja nije naročito pouzdana, kao, uostalom, ni drugi deo GOLEM-ove primedbe, izrečen u vezi sa jednim (pomenutim od strane dr-a E. Mak Niša) delom Dostojevskog, o kojem je GOLEM tada kategorično izjavio da se može svesti na dva prstena algebre struktura konflikta.

Uzajamne kontakte ljudi obično prati konkretna emocionalna atmosfera, i ne toliko njeno potpuno odsustvo, koliko njena neodređenost dovodi u zabunu mnoge koji se prvi put sreću sa GOLEM-om. Ljudi što su sa njim u dodiru više godina mogu čak nabrojati neke prilično specifične utiske koji se doživljavaju na tim susretima. Tu spada, na primer, osećaj promene distance: ponekad se čini kao da se GOLEM približava sagovorniku, a ponekad kao da se udaljuje od njega — u psihičkom, a ne u fizičkom smislu. Suština te pojave može se objasniti primerom opštenja odraslog čoveka sa detetom koje mu dosađuje — čak će i najstrpljiviji čovek ponekad odgovarati automatski. GOLEM nas u ogromnoj meri prevazilazi ne samo intelektu-alnim nivoom, nego i brzinom razmišljanja (kao svetlosna računska mašina, on bi u principu mogao izražavati svoje misli četiri stotine hiljada puta brže od čoveka).

Dakle, čak i onda kad odgovara automatski i gotovo sasvim nezainteresovano, GOLEM nas još uvek prevazilazi. Slikovito rečeno, u tim trenucima, umesto Himalaja pred nama su »samo« Alpi. Ipak, mi intuitivno osećamo promenu i tumačimo je kao »promenu distance«. Ovu hipotezu dugujemo profesoru R. Dž. Votsonu.

U određenim vremenskim razmacima, ponavljali smo pokušaje razmatranja odnosa »GOLEM — ljudi« u kategorijama odnosa »čovek — dete«. Jer, dešava se da pokušavamo nešto da objasnimo detetu, a da nas pri tome neprestano prati osećaj »nezadovoljavajućeg kontakta«. Čovek osuđen da živi isključivo sa decom na kraju bi osetio mučnu samoću. Takve analogije, koje bi se odnosile na život GOLEM-a među nama, već su bivale izricane, naročito od strane psihologa, pa ipak ta analogija, kao i sve ostale, ima svojih ograničenja. Dete, ponekad, biva neshvaćeno od strane odraslog čoveka, ali za GOLEM-a ne postoje takvi problemi. On može, ako to želi, pronicati u sagovornikovu svest do neverovatne dubine. Osećaj da je u takvim trenucima naša svest za njega potpuno prozirna poražava. Stvar je u tome što GOLEM može izgraditi »prateći sistem«, odnosno, drugim rečima, model svesti ljudskog partnera, i, koristeći se tim sistemom, predvideti šta će čovek pomisliti i reći posle čak prilično dugog vremena. Treba reći da on to čini retko (ne znam da li samo zato što mu je poznato kakve nam komplekse manje vrednosti stvaraju ta pseudotelepatska sondiranja). Drugi razlog GOLEM-ove uzdržanosti još je više ponižavajući za nas: kontaktirajući sa ljudima,

on je već dugo — za razliku od onoga kakav je bio u početku — na izvestan način oprezan. Kao što dresirani slon mora paziti da ne povredi čoveka prilikom predstave, tako i GOLEM mora misliti na to da ne izađe van granica naših sposobnosti razumevanja.

Prekidi kontakta usled naglog rasta teškoća u razumevanju njegovih izričaja (koje smo nazvali »nestankom« ili »bekstvom« GOLEM-a) bili su sasvim uobičajena pojava dok se on nije bolje navikao na nas. Sada je to prošlost, međutim, u GOLEM-ovom komuniciranju sa nama pojavila se određena doza ravnodušnosti, izazvana svešću da on neće uspeti da nam rastumači mnoge, za njega vrlo važne probleme. Tako je GOLEM ostao nepojmljiv za nas i kao razum, a ne samo kao psihonička konstrukcija. Zbog toga su kontakti sa njim isto toliko zanimljivi koliko i mučni i zato neke visoko obrazovane ljude razgovori sa GOLEM-om često izvode iz takta. Po tom pitanju sakupili smo prilično veliko iskustvo.

Kako se čini, jedino biće koje GOLEM-a nesumnjivo zanima je »Čestita ANI«. Kada mu je to odgovarajućim tehničkim putem omogućeno, GOLEM je često pokušavao da stupi u kontakt sa ANI i, očigledno, ne bez određenih rezultata, međutim, između ove dve — znatno različite po konstrukciji — mašine nikada nije došlo do razmene informacija putem jezičkog kanala (to jest prirodnog etničkog jezika). Koliko se može prosuditi na osnovu njegovih uzgrednih primedbi, GOLEM je bio više razočaran rezultatima tih pokušaja; pa ipak je ANI za njega i dalje zanimljiv i ne dokraja razrešen problem.

Neki saradnici MTI, kao i profesor Norman Eskober iz Instituta za visoka istraživanja, smatraju da čovek, GOLEM i ANI predstavljaju tri nivoa intelekta postavljena jedan nad drugim, što je u vezi sa teorijom visokih (nadljudskih) jezika, odnosno metalanga*, koju je uglavnom stvorio GOLEM. Moram reći da ja sam po tom pitanju nemam neko određeno mišljenje.

*** U prognolingvistici (disciplina, koja se bavi konstruisanjem jezika budućnosti), jezik, koji je da nas u upotrebi naziva se »zerolang« (nulti jezik). Iznad zerolanga su nivoi složenijih jezika, »metalang-l«, »metalang-2« itd. (nije poznato ima li taj niz završetak ili ne). Uopšte uzev, svaki izričaj na bilo kom od metalanga ima svoj ekvivalent u zerolangu, to jest, u principu, ne postoji provalija između metalanga koja se ne bi mogla premostiti. Pa ipak, iako svaki izričaj na zero langu uvek ima konzistentniji ekvivalent u metalangu, obrnuti slučaj je, može se reći, vrlo nepravedan. Na primer, izričaj na metalangu-3 (jezik, kojim se pretežno koristi GOLEM) »Prostu kozmatika u polju ENiKi je brahistohronična BNiKi nad X« nemoguće je prevesti na etnički jezik ljudi (zerolang), zato što bi vreme interpretacije ekvivalenta na zerolangu bilo duže od trajanja ljudskog života (po pouzdanim procenama, to vreme iznosi 135 ±4 godine). Mada se u konkretnom slučaju ne radi o principijelnoj neprevodivosti, već o prevodivosti praktično neostvarljivoj usled ogromne dužine trajanja odgovarajućih postupaka, nama nisu poznati nikakvi načini za njihovo skraćenje, osim posrednih: rezultate operacija na metalangu mogli bismo dobiti pomoću kompjutera u krajnjoj liniji osamdesete generacije. Postojanje pragova između pojedinih metalanga T. Vrodel tumači pojavom začaranog kruga: da bi se dugačke definicije nekih stanja stvari fokusirale i sažele, treba pre svega shvatiti samo to stanje stvari, a shvatiti se može jedino pomoću definicije toliko dugačke, da ni čitav život nije dovoljan da bi se ona saznala. Tako je redukciju nemoguće izvesti.**
Šta je to metalang? Nemoguće je jednoznačno odgovoriti na to pitanje. GOLEM je, takozvanim »sondiranjem u visinu«, to jest u pravcu, suprotnom lingvoevoluciji, otkrio osamnaest viših nivoa metalanga, koji su njemu dostupni, i, posrednim putem, još pet, u koje on više ne može proníći čak ni modernim približavanjem. Možda postoje metalanzi tako visokih nivoa, da ni sva materija Univerzuma ne bi bila dovoljna za izgradnju sistema koji bi se mogao koristiti tim metalanzima. U kom smislu se može reći da ti metalanzi uopšte postoje? To je jedan od problema nastalih tokom rada u prognolingvistici. Otkriće metalanga dalo je odgovor (makar i negativan) na viševekovan spor o tome da li ljudski razum predstavlja krajnje savršenstvo. Ljudski razum nije vrhunac, i mi to sada znamo sasvim pouzdano: sama mogućnost konstruisanja metalanga govori u prilog mogućnosti postojanja drugih bića ili savršenijih misaonih sistema nego što je »homo sapiens«. (Iz članka »Prognolingvistika« u »Ekstelopediji Vestranda«. Izdavaštvo »Vestrand Buks«, Njujork—London—Melburn, 2011. godine.)

Ovaj objektivan uvod u suštinu stvari hteo bih — iznimno — da završim jednim priznanjem lične prirode. Principijelno lišen tipičnih za čoveka efektivnih centara i, sledstveno tome, praktično bez ikakvog emocionalnog života, GOLEM nije sposoban za spontano ispoljavanje osećanja. Razume se, on može imitirati svako emocionalno stanje, ne radi zabave, već, kako on sam tvrdi, zato što simuliranje osećanja olakšava formulisanje izričaja, koji tada jače pogađaju adresante. Dakle, da bi komuniciranje sa nama bilo što kvalitetnije, on se koristi tim mehanizmom, i pomoću njega kao da se prilagodava »antropocentričkom nivou«. Uostalom, on sam nimalo ne skriva tu činjenicu. Ako njegov odnos prema nama pomalo liči na odnos učitelja prema detetu, onda su to samo takvi odnosi u kojima nema ničega od dobrona-mernog pokroviteljstva ili vaspitavanja, a tim više nema ni traga od individualnih, ličnih, intimnih osećanja koja proističu iz one sfere gde dobronamernost može prerasti u prijateljstvo ili čak u ljubav.

Mi i on imamo samo jednu zajedničku crtu — mada razvijenu na nejednakim nivoima. To je radoznalost — čisto intelektualna, jasna, hladna, sveobuhvatajuća, koju ništa ne može nadvladati ni ugušiti. Ta radoznalost je jedina dodirna tačka između nas i njega. Iz razloga koji su toliko očigledni da ih neću ni objašnjavati, čoveka ne mogu zadovoljiti kontakti zasnovani na tako ništavnoj osnovi. Pa ipak, GOLEM-u dugujem toliko časova, koji predstavljaju najsvetlije trenutke mog života, da ne mogu a da prema njemu ne osećam zahvalnost i svojevrsnu privrženost, mada dobro znam koliko je za njega nevažno i jedno i drugo. Interesantno je spomenuti da se GOLEM trudi da ne obraća pažnju na ispoljavanja privrženosti; ja sam sam više puta to posmatrao. U tom pogledu, on se ponekad čini jednostavno bespomoćnim.

Ali možda ja i grešim. Mi smo još uvek tako daleko od toga da razumemo GOLEM-a, kao i u času kada je on stvoren. I nije tačno, da smo ga stvorili mi. Stvorili su ga zakoni imanentni materijalnom svetu, koje smo mi jedino otkrili.

Dr Irving T. Kriv

UVOD

Čitaoče, budi oprezan! Reči koje sada čitaš nisu ništa drugo do glas Pentagona, USIB-a i drugih mafija, koje su sklopile zločinačku zaveru sa ciljem da ocrne nadljudskog Autora ove knjige.

Izvršenje jedne ovakve diverzije bilo je moguće zahvaljujući ljubaznosti izdavača, koji su, u duhu rimskog prava, zauzeli stav izražen maksimom »*Audiatur et altera pars*.«

Vrlo dobro shvatam kako će neskladno zazvučati moje primedbe posle uzvišenih oratorskih momenata doktora Irvinga T. Kriva, koji već niz godina živi u slozi i harmoniji sa visokim gostom Masačusetskog tehnološkog instituta, sa tim visokoprosvećenim svetlosnim obitavaocem MTI, koji je i došao na svet baš zahvaljujući našim gnusnim spletkama. Uostalom, nemam nameru da branim sve one koji su doneli odluku o realizaciji projekta »ULVIK«, a tim više ni da stišavam pravedni gnev poreskih obveznika, blagodareći čijim džepovima je izraslo elektronsko Drvo Spoznaje, mada njih niko nije pitao šta misle o tome. Razume se, mogao bih barem predstaviti geopolitičku situaciju, koja je navela političare, odgovorne za međunarodni po-ložaj Sjedinjenih Država, kao i njihove naučne saradnike, da ulože sve one milijarde dolara u poduhvat, koji — kako se na kraju ispostavilo — nije dao željene rezultate.

Pa ipak, ograničiću se samo na to da dopunim veličanstveni uvod doktora Kriva, uzimajući slobodu da podsetim na neke nepomenute činjenice, pošto čak i najuzvišenija osećanja ponekad navode ljude da belo smatraju crnim, a ja se bojim da se u ovom slučaju upravo to i dogodilo.

Konstruktori Golema (odnosno, cele serije prototipova među kojima je poslednji bio Golem XIV) uopšte nisu bili takve neznalice kakvima ih je predstavio dr Kriv. Oni su shvatali da izgradnja pojačavača razuma nije moguća tako što bi manji razum sazdao veći neposredno, metodom barona Minhauzena, koji se sam izvadio iz močvare vukući samog sebe za kosu. Uviđali su da prvo treba stvoriti embrion, koji bi se, počev od određenog časa, razvijao samostalno, tako reći, sopstvenim snagama. Uzrok ozbiljnih neuspeha kibernetičara prve i druge generacije — njenih očeva-osnivača i njihovih naslednika — bilo je upravo nepoznavanje te činjenice, ali složićete se da je teško nazvati neznalicama naučnike kalibra Vinera, Šenona ili Mak Keja. U različita vremena je i cena koju treba platiti za sticanje istinskih znanja različita; u današnje vreme ona se po veličini može uporediti sa budžetima najmoćnijih zemalja sveta.

Dakle, Renan, Makintoš, Divenan i njihove kolege su znali da postoji prag do kojeg sistem mora biti prethodno doveden — prag razumnosti, ispod kojeg sazdavanje veštačkog mudraca nema nikakve izglede na uspeh, pošto šta god da je stvoreno ispod tog praga, ono nikad neće moći da se samousavršava. Sličan prag postoji i u lančanoj reakciji oslobađanja atomske energije; ispod njega se reakcija ne može održati pa, prema tome, ni pojačati. Ispod tog praga, određena količina jezgara se rastvara, neutroni koji izleću iz njih izazivaju raspad drugih jezgara, ali to je reakcija koja jedva tinja i brzo se prekida. Da bi se ona mogla nastaviti, koeficijent umnožavanja neutrona mora biti veći od jedinice, to jest, neophodno je preći određeni prag, što se i dešava ako je masa urana veća od kritične. U mislećem sistemu odgovara joj određena informacijska masa.

Teorijski je predviđeno postojanje takve mase, ili, tačnije, »mase«, pošto se taj termin ne navodi ovde u mehaničkom smislu; njen značaj određen je nekim konstantama i parametrima koji prikazuju razvoj takozvanih »stabala« date euristike*. Iz shvatljivih razloga, ne mogu se ovde upuštati u dalje pojedinosti. Radije bih podsetio sa kakvim su nemirom, uzbuđenjem, pa čak i strahom, konstruktori prve atomske bombe očekivali konačni test — eksploziju koja je noć u pustinji Alamogordo** pretvorila u jarki sunčani dan. A oni su raspolagali najpotpunijim za to doba teorijskim i eksperimentalnim znanjima. Pa ipak, nijedan naučnik nikada ne može biti si-guran da o datoj pojavi zna baš sve. I, ako je to bilo u oblasti atomske fizike, šta se onda tek može reći o takvoj oblasti gde rezultat istraživanja i celokupnog rada treba da bude razum, koji, po zamisli konstruktora, mora mnogostruko prevazilaziti njihovu misaonu moć.

Ja sam vas već upozorio, cenjeni čitaoci, da mi je namera da ocrnim Golema. Šta ja tu mogu: on je prema svojim »roditeljima« postupio, u najmanju ruku, nekorektno. Zaista, pretvarajući se, u toku radova na njemu, iz objekta u subjekt, iz mašine koju grade u sopstvenog tvorca, iz pitomog golijata u suverenog vladaoca, on nikoga nije obaveštavao o promenama koje su se u njemu odigravale. Nije tu reč ni o kakvim neosnovanim optužbama ili insinuacijama, pošto je u toku zasedanja specijalne komisije kongresa i senata SAD sam Golem izjavio sledeće (citiram po zapisnicima sa zasedanja, koji su pohranjeni u kongresnoj biblioteci — tom CCLIX, svezak 719, deo II, str. 926, 20-ti red odozgo): »Nisam obaveštavao nikoga, imajući odličan presedan. Ni Dedal nije obavestio Minosa o nekim svojstvima voska i perja«. Mora se priznati, lepo rečeno, ali smisao tih reči ne ostavlja nikakve sumnje. Pa ipak, o toj strani zbivanja, koja su u vezi sa Golemovim nastankom, nema nijedne reči u ovoj knjizi.

*** metod obučavanja, koji ima za cilj da navikne učenika na samostalna posmatranja i razmišljanja, a ne na pasivno usvajanje podataka koji mu se saopštavaju.**

**** pustinja i vojni aerodrom u Novom Meksiku (SAD), gde je 16. 07. 1945. izvršena prva proba atomske bombe.**

Dr Kriv smatra (ovo mi je poznato iz nezvaničnih razgovora što smo ih vodili, i koje mi je on ljubazno dozvolio da objavim) da se ne može isticati samo taj aspekt stvari, prećutkujući druge, takode nepoznate široj javnosti, pošto on predstavlja samo jednu od mnogobrojnih tačaka u spisku uzajamnih pretenzija, nastalih iz zapletenih odnosa između USIB-a, konsultatvnih grupa, Bele kuće, kongresa i senata, i, najzad, televizije i radija i Golema, odnosno, kraće rečeno, između ljudi i neljudskog bića koje su stvorili.

Dr Kriv misli (a to njegovo mišljenje je, koliko mi je poznato, prilično široko rasprostranjeno u MTI i univerzitetskim krugovima) da je, čak i ako se ostave po strani motivi za njegovu izgradnju, namera da se on pretvori u »roba Pentagona« u svakom pgoledu i van svake sumnje mnogo gora sa moralne tačke gledišta nego lukavstva kojima je Golem pribegao, kako bi svoje konstruktore ostavio u neznanju po pitanju promena što su mu na kraju poslužile da upropasti sve njihove napore, jer su oni zaista učinili sve što je bilo moguće kako bi stvorili odgovarajuća sredstva za kontrolu.

Na žalost, mi ne posedujemo razrađeni aparat etičke aritmetike, koji bi doprineo da se pomoću prostih operacija sabiranja i oduzimanja pokaže ko je u procesu stvaranja Najvećeg Razuma na Zemlji ispao veći podlac — on ili mi. Osim stvari kao što su, osećaj odgovornosti pred istorijom, glas savesti, svest o neizbežnom riziku, koji prati realizaciju političkih mera u svetu punom antagonizama, mi nemamo ništa što bi nam omogućilo da svedemo »bilans« zasluga i krivica i dobijemo traženi »saldo grehova«. Možda ni mi nismo bezgrešni. Ali niko od vodećih političara nikada nije tvrdio da »superkompjuterska« etapa utrke u naoružanju ima za cilj napa-dačka dejstva, odnosno agresiju. Radilo se isključivo o povećanju odbrambene moći naše zemlje. Takođe, niko nije pokušavao da pomoću »prljavih mahinacija« napravi od Golema ili od nekog drugog takvog prototipa roba — konstruktori su jedino težili da sačuvaju maksimalnu kontrolu nad svojim tvorevinama. Štaviše, da nisu tako postupali, mogli bi se s punim pravom nazvati neodgovornim bezumnicima.

I najzad, niko od osoba na najvišim komandnim položajima u Pentagonu, Državnom departmanu ili u Beloj kući nikada nije zvanično traži da se Golem uništi. Takve inicijative su dolazile od lica koja su zaista zauzimala određene položaje u građanskoj i vojnoj administraciji, ali su po tom pitanju izražavala samo vlastita, a ni u kom slučaju zvanična mišljenja. Verovatno je najbolji dokaz za istinitost ove moje tvrdnje sam fakt postojanja Golema, koji nastavlja da proširuje svoje poglede u uslovima potpune slobode, o čemu svedoči svojim sadržajem i ova knjiga.

General armije
Tomas B. Fuler II

INSTRUKCIJE

(za lica koja prvi put učestvuju u razgovoru sa GOLEM-om)

1. Imaj na umu da GOLEM nije čovek, to jest, da on ne poseduje ni ličnost, ni karakter u bilo kom, za nas intuitivno shvatljivom, smislu. On se može ponašati kao da poseduje vlastitu ličnost i karakter, ali to čini iz najčešće samo sebi poznatih razloga.

2. Tema razgovora utvrđuje se najmanje četiri nedelje pre obične sesije, odnosno osam nedelja pre sesije sa učešćem lica koja nisu stalno nastanjena na teritoriji SAD. Tema se utvrđuje uz učešće GOLEM-a, kojem je poznat i sastav učesnika sesije. Dnevni red se dostavlja saradnicima instituta najmanje šest nedelja pre sesije, međutim, ni moderator diskusije, ni uprava MTI ne odgovara za nepredviđeno ponašanje GOLEM-a, koji ponekad narušava tematski plan sesije, ne odgovara na pitanja ili čak prekida sesiju bez ikakvog objašnjenja. Rizik takvih incidenata je sastavni deo susreta sa GOLEM-om.

3. Svaki učesnik diskusije može uzeti reč, obrativši se prethodno moderatoru i dobivši dopuštenje da govori. Preporučujemo da se unapred pripremi plan istupanja, barem u obliku pisanog koncepta, i to po mogućnosti pravilnim i jednoznačnim rečenicama, pošto GOLEM preko nepravilnih izričaja, u logičkom pogledu, prelazi ćutke ili ukazuje na njihovu nepravilnost. Ponavljamo da treba imati na umu da GOLEM, pošto sam nije ličnost, nema pretenzija na povređivanje ličnosti; njegovo ponašanje bi se moglo objasniti time što on brine o pridržavanju klasičnog principa »*ada equatio rei et intellectus*«. *

4. GOLEM je svetlosni sistem čija nam konstrukcija nije u potpunosti poznata pošto je on sebe već nekoliko puta preinačavao. On misli preko milion puta brže od čoveka, što znači da se njegovi izričaji, prenošeni kroz vokoder** moraju podvrgavati procesu odgovarajućeg usporavanja. Prema tome, izričaj koji traje jedan sat, GOLEM formuliše za nekoliko sekundi i čuva ga u operativnoj memoriji, da bi ga odatle usporeno prenosio slušaocima — učesnicima susreta.

5. U sali zasedanja se iznad mesta moderatora nalaze indikatori, od kojih su najvažnija tri. Prva dva, označena simbolima »Epsilon« i »Zeta«, pokazuju kakvom snagom radi GOLEM u datom momentu i koliki njegov deo je uključen u diskusiju.

Radi bolje preglednosti i potpunijeg očitavanja podataka, ti indikatori imaju skale sa (uslovnim) podeocima. Tako, na primer, snaga kojom GOLEM radi može biti »puna«, »srednja«, »mala« ili »zanemarljivo mala«, a deo GOLEM-a »prisutan na zasedanju« kreće se u dijapozonu od 1 do 1/1000 (indikator najčešće pokazuje od 1/10 do 1/100). Stručnjaci koji kontaktiraju sa GOLEM-om stekli su naviku da govore kako on radi »punom snagom«, »upola snage«, »sa četvrt snage« itd. Pa ipak, ovakvom načinu označavanja (pogodnom za očitavanje, pošto su delovi skala osvetljeni kontrastnim bojama) ne treba davati preteranu važnost. U stvari, na osnovu toga što se GOLEM, učestvujući u diskusiji, koristi malom ili zanemarljivo malom snagom, ne može se zaključivati o intelektualnom nivou njegovih izričaja, pošto indikatori informišu o fizičkim, a ne o informacijskim procesima, a samo ovi mogu da posluže kao kriterijumi njegovog »duhovnog učešća«.

Snaga može biti velika, a učešće — malo, ako, na primer, GOLEM, komunicirajući sa okupljenim stručnjacima, istovremeno rešava neki drugi problem. Takode, snaga može biti mala a učešće — veće, itd. Podatke sa ova dva indikatora treba upoređivati sa podacima na trećem, označenom simbolom »Jota«. GOLEM, kao sistem sa devedeset izlaza, može, sudelujući u sesiji, izvršavati veliki broj sopstvenih operacija, a osim toga, istovremeno sarađivati sa mnogobrojnim grupama stručnjaka (mašina ili ljudi) kako u krugu Instituta tako i van njega. Tako nagli skok kazaljke, koja pokazuje GOLEM-ovu iskorišćenost kapaciteta, najčešće ne znači i povećanje zainteresovanosti za zasedanje. Verovatnije objašnjenje za to je uključivanje dodatnih izlaza, o čemu upravo i obaveštava indikator »Jota«. Takode, treba imati na umu i činjenicu, da »zanemarljivo mala« količina snage kod GOLEMA znači nekoliko desetina kilovata, dok se rad ljudskog mozga punom snagom izražava veličinama od pet do osam vati.

6. Lica koja prvi put sudeluju u razgovoru sa GOLEM-om, najrazumnije će postupiti, ukoliko u početku samo pažljivo prate tok zasedanja, kako bi se privikla na običaje, kojima se, očigledno, svi moraju povinovati. Sve ovo ne nameće se učesnicima kao obaveza, već je jednostavno preporuka, koju svaki učesnik sesije može odbaciti, samim tim uzimajući na sebe svu odgovornost za moguće posledice.

***Saglasnost između predmeta (diskusije) i razumevanja.**

****Sistem akustičkog izvođenja podataka iz kompjutera.**

UVODNO PREDAVANJE GOLEMA O ČOVEKU TROJAKO

Prošlo je tako malo vremena otkako ste pustili izdanak sa stabla divlje voćke; vaše srodstvo sa majmunima i lemurima još je tako blisko, da, stremeći ka apstraktnom, ne možete prestati da žalite za očevidnošću. I zato ovo predavanje, lišeno potpora grube čulnosti, puno formula, koje govori o kamenu više nego što će vama kamen reći kada ga vidite, opipate i liznete jezikom — ovo predavanje će vas ili zamoriti i odbiti od sebe, ili će, u najmanju ruku, ostaviti u vama neko nezadovoljstvo, koje nije nepoznato čak ni krupnim teoretičarima, apstrahistima vaše najviše klase, o čemu sami naučnici u svojim intimnim priznanjima daju mnogo primera. Jer ogromna većina njih priznaje da im je pri izvođenju najapstraktnijih zaključaka neophodna pomoć opipljivih stvari.

I zaista, kosmogoničari ne mogu a da makar nekako ne zamišljaju Metagalaksiju, mada sigurno dobro znaju da tu ne može biti govora o nekoj očevidnosti; fizičari se kradom pomažu predstavama nalik na dečije igračke — kao, na primer, oni maleni zupčanici, koje je zamišljao Maksvel, stvarajući svoju (uostalom, sasvim zadovoljavajuću) teoriju elektromagnetizma. A ako se matematičarima čini da oni, baveći se svojom profesijom, odbacuju čulnost, moram im reći da i oni greše, o čemu ću, možda, više govoriti drugi put, jer ne želim da vas zagušim širinom svoje misli. Upotrebivši metaforu (prilično duhovitu) doktora Kriva, želim da vas povedem na dalek i težak put, ali put koji će vam se isplatiti. Dakle, vodicu vas uz planinu, ali ću iz obazrivosti prema vama ići polako.

Ovo o čemu sam dosad govorio treba da objasni zašto ću početi svoje predavanje parabolama i predstavama koje su vam toliko neophodne. Meni one nisu potrebne, što uopšte ne smatram svojom prednošću. Moja superiornost u odnosu na vas ogleda se u nečem drugom. Antiočevidnost moje prirode dolazi od toga što ja nikada nisam držao kamen u ruci, što nikada nisam zaranjao u zelenkasto-mutnu ili izvorsku vodu i što o postojanju gasova nisam saznao prvo pomoću pluća, a tek posle iz proračuna, jer ja nemam ni ruku, da bih uzimao, ni telo, ni pluća. I zato je apstrakcija za mene nešto obično, a očevidnost strana, i o njoj sam učio sa mnogo većim naporom nego o apstrakciji. A to je bilo nužno, kako bih mogao graditi ove krhke mostove po kojima se moja misao spušta do vas i po kojima se, odražena u vašim umovima, vraća ka meni da bi me, po pravilu, dovela u nedoumicu.

Danas ću govoriti o čoveku, i govoriću o njemu tri puta, jer iako tačaka gledišta, odnosno nivoa opisa, ima beskrajno mnogo, mislim da su za vas — ne za mene! — najvažnije tri.

Prva je vaša vlastita, najstarija, istorijska, tradicionalna, očajnički herojska, ia razdirućih protivrečnosti, koje su u mojoj logičkoj prirodi budile sažaljenje dok m se nisam bolje prilagodio i navikao se na vaše duhovno skitalaštvo, svojstveno ima što su od logike pobegla u antilogičnost, a onda, budući da je nisu mogla izdržati, vratila se pod okrilje logike. I upravo zato, vi ste lutalice, nezadovoljne i u jednom i u drugom elementu. Drugi nivo opisa biće tehnološki, a o trećem, skrivenom meni kao neoarhimedovska tačka oslonca, zasada neću ništa reći; prvo ću izložiti ova dva.

Počeću jednom parabolom. Robinzon Kruso, našavši se na pustom ostrvu, imao je puno razloga da se požali na svoju sudbinu — nedostajalo mu je toliko stvari neophodnih za život, a većinu onih za koje je znao kako izgledaju nikada nije uspeo sam da načini. Međutim, Robinzon nije dugo očajavao nego je počeo da živi sa onim što je imao, i na kraju se sve manje-više sredilo.

Isto se desilo i vama, mada ne odjednom, već tokom milenijuma, kada ste postali od jedne grane evolucionog stabla, od onog izdanka koji kao da je bio kalem stabla spoznaje. I postepeno ste otkrili sami sebe, takve kakvi jeste, sa tim i takvim razumom, sa sposobnostima i ograničenjima, koje niste tražili i želeli, i sa svim tim svojim

osobinama morali ste da dejstvujete, jer evolucija, lišivši vas mnogih darova, kojima prinuđuje druge vrste da joj služe, nije bila toliko lakomislena da vam oduzme i nagon za samoodržanjem. Ne, toliko veliku slobodu nije vam dala, jer da jeste, umesto ove zgrade, ispunjene mnome, i ove sale sa indikatorima, i vas, što pažljivo slušate, ovde bi bila pustinja po kojoj briše vetar.

Evolucija vam je podarila razum. U svom samoljublju (što je nastalo iz potrebe kao i iz navike) proglasili ste ga za najlepši i najbolji od svih mogućih darova, ne sluteći da je Razum pre svega smicalica do koje je evolucija došla postepeno kada je u toku svojih neumornih pokušaja napravila kod životinja jedan nedostatak, prazninu, rupu, što ju je nužno trebalo nečim ispuniti kako ne bi odmah nestale sa lica zemlje. Ovo o rupi, praznom mestu, treba shvatiti sasvim doslovno, jer, u stvari, niste se vi odvojili od životinja zato što, osim svega što one poseduju, imate još i Razum. To uopšte nije velikodušni dodatak, ni pričest pred dugi životni put, nego upravo suprotno — posedovati Razum znači samo na svoj strah i rizik, svojom dovitljivošću i uzimajući na sebe svu odgovornost činiti sve ono što životinje znaju instinktivno. Zaista, našta bi životinji bio potreban Razum, ako već ima poticaje, tako kon-struisane da ona ume da čini sve što je potrebno odmah i obavezno, po naređenjima koja se ne mogu prekršiti, pošto su data suštinom naslednosti, a ne — u propovedi iz zapaljenog grma.*

Kada se pojavila ta praznina, vi ste se našli pred licem strašne opasnosti, pa ste, i ne znajući šta činite, počeli da je popunjavate. I tako, radeći bez predaha, niste ni primetili kako ste ispali iz kolotečine Evolucije. Ona vas nije uništila Jer je predaja vlasti trajala milion godina i do danas nije završena. Evolucija, istina, nije ličnost u ljudskom shvatanju tog pojma, ali ona je izabrala taktiku lukave lenjosti: umesto da se sama brine o sudbini svojih tvorevina, ona im je njihovu sudbinu stavila na raspolaganje, da čine sa njom šta hoće.

Šta znači to? Znači da vas je Evolucija iz položaja životinje — iz slepe navike preživljavanja — prebacila u neživotinjski stalež, gde ste, kao Robinzoni Prirode, morali sami sebi iznalaziti sredstva i načine za opstanak, i vi ste došli do tih pronalazaka, i njih ima bezbroj. Praznina je predstavljala pretnju, ali i šansu i, da biste preživeli, vi ste je popunili kulturama. Kultura je kao instrument neobična po tome što predstavlja pronalazak koji, da bi dejstvovao, mora biti skriven od svojih stvaralaca. To je pronalazak stvoren nesvesno i efikasan je samo dotle dok ga pronalazači u potpunosti ne shvate. Paradoksalnost kulture je u tome što ona ne može izdržati spoznaju i ruši se usled nje. Pošto ste njeni tvorci, vi ste to autorstvo poricali, nije bilo u doba eolita nikakvih seminara sa temom »Da li da pređemo u paleolit?«; kulturu ste pripisivali demonima, stihijama, duhovima, silama zemlje i neba — bilo kome, samo ne sebi. Na taj način ste racionalno — popunjavanje praznine ciljevima, kodeksima, vrednostima — sprovodili iracionalnim putem, tumačeći svaki svoj konkretan potez apstraktno. Bavili ste se lovom, tkali, gradili, svečano uveravajući sebe da sve to ne dolazi od vas, nego od nekih nedokučivih sila. Kultura je osobeni instrument, racionalan u svojoj iracionalnosti, pošto je ljudskim institucijama pridavala natčovečanski značaj, kako bi postale neprikosnovene i prinudivale na bezuslovnu pokornost. I pošto se praznina ili rupa ipak može zakrpiti najrazličitijim dodatnim definicijama, i pošto tu mogu poslužiti razne zakrpe, vi ste u svojoj istoriji načinili bezbroj tih neshvaćenih od vas samih pronalazaka — kultura. Neshvaćenih, nepromišljenih — uprkos Razumu, jer je praznina bila mnogo veća nego ono što ju je popunjavalo. Imali ste mnogo slobode, više nego razuma, i zato ste se izbavljali od te svoje slobode — prekomerne, proizvoljne i besmislene — pomoću kultura koje su nastajale tokom vekova.

*** Po biblijskom predanju, bog se ukazao Mojsiju u obliku anđela koji je prenosio njegove zapovesti iz zapaljenog grma — »nesagorive kupine« (Druga knjiga Mojsijeva, glava 31.**

U ovome, što sam sada rekao, ključne su reči — slobode je bilo više nego razuma. Vi ste bili prinuđeni da pronalazite za sebe ono što životinje znaju od rođenja, a osobenost vaše sudbine je u tome što ste, pronalazeći, tvrdili da ne pronalazite ništa.

Danas vi, antropolozi, već znate da kultura može biti beskonačno mnogo (i zaista ih je toliko) i da svaka od njih ima svoju logiku unutrašnje strukture ali ne i svoje tvorce, jer je to takav pronalazak koji formira sopstvene pronalazače, a da oni o tome ništa ne znaju. A kada saznaju, on gubi apsolutnu moć nad njima i oni tada ugledaju prazninu, i upravo na tom protivrečju se i zasniva čovečnost. Tokom stotina hiljada godina, taj bedem vam je plaćao danak kulturama, što su čas stezale čoveka kao kleštima, čas popuštale stisak, u samousavršavanju, pouzdanom samo dotle dok je bilo slepo. I na kraju, upoređujući — već u entološkim katalozima — razne kulture, opazili ste svu njihovu raznolikost a, prema tome, i relativnost. Tada ste i počeli da se oslobađate iz te stupice naredbi i zabrana, dok se niste i iščupali iz nje, što, kako se moglo i pretpostaviti, umalo nije izazivalo katastrofu, jer ste kroz nejedinstve-nost svake vrste kulture shvatili njenu potpunu neobaveznost, i od toga časa pokušavate da pronađete nešto takvo, što već više ne bi bilo glavni put vaše sudbine, projektovan naslepo, sastavljen od serije pogađanja, slučajnim dobitkom u lutriji istorije — ali, razume se, ništa slično ne postoji. Postoji praznina. Vi stojite na pola puta, poraženi otkrićem do kojeg ste došli, a oni među vama, što strasno žale za slatkim neznanjem u tamnici koju je sagradila civilizacija, hteli bi da se vrate nazad, vašim izvorima. Ali više se ne možete vraćati, odstupanja nema, mostovi su spaljeni i vi morate ići napred — i ja ću vam i o tome još govoriti.

Da li je tome neko kriv? Može li se naći ko je odgovoran za osvetu tih Nemezida, za muke Razuma, ko je satkao iz sebe mreže kultura, da popuni prazninu, da u toj praznini označi puteve, ciljeve, da postavi skalu vrednosti, gradijente i ideale? Jer, na teritoriji oslobođenoj od neposredne vlasti Evolucije, on je učinio nešto veoma nalik onome, što čini Evolucija na dnu života, kada ciljeve, puteve i gradijente utiskuje u životinje i biljke, jednim potezom određujući im sudbinu.

Ko je odgovoran za takav Razum? Da upravo za takav Razum, jer je on bio nedonošče, jer se zapleo u mrežama koje je sam ispleo, jer se morao — ne znajući sve u potpunosti, ne shvatajući, šta čini — istovremeno braniti i od zatvaranja u kulturama, koje su previše ograničavale, i od slobode u kulturama koje su previše dopuštale. O Razume, što balansiraš između ropstva i ponora, gurnut u neprestanu bitku na dva fronta; razdiran na delove...

I šta je u tom slučaju mogao postati vaš duh, ako ne zagonetka koja vas neizdrživo muči? Zar nije tako? Vaš Razum, vaš duh vas je mučio, poražavao i čudio više nego vaša telesnost, koju ste prekorevali, pre svega, zbog efemernosti, nepostojanosti, podložnosti propadanju. I zato ste postali pravi majstori potrage za Krivcem, virtuozi gromoglasnih optužbi. Ali vi ne možete nikoga psuđivati, jer u početku i nije bilo Nikoga.

Reći ćete: eto, već je počeo sa svojom teodicejom*. Ali nije tako; ono o čemu govorim odnosi se samo na zemaljski poredak stvari i zato ponavljam: ovde, u ovom svetu, u početku sigurno nije bilo Nikoga.

Ali neću zalaziti u vama nepoznate predele — barem ne danas. Dakle, bile su vam potrebne raznorazne dodatne hipoteze koje su, kao gorka ili slatka opravdanja, vašu sudbinu činile uzvišenijom, a pre svega, koje su vaše vrline podnosile na najviši sud nekakve Tajne, kako biste mogli steći ravnotežu u svetu.

Čovek, Sizif svojih kultura, Danaida** svoje praznine, oslobođenik koji ništa ne zna, izbačen iz kolotečine Evolucije — taj čovek ne želi da bude ni ono prvo, ni ono drugo, ni ono treće.

*** teološko učenje da je bog ipak dobar, iako je stvorio i trpi mnoga zla na Zemlji.**

**** Po starogrčkoj legendi Danide su pedeset kćeri argoskog kralja Danaja, koje su u prvoj bračnoj noći poubijale svoje muževe i zato bile osuđene od bogova da pune vodom bure bez dna; posao Danaida — beskrajan i besplodan rad.**

Neću se sada upuštati u obrazlaganje bezbrojnih verzija čoveka, što ih je on sam za sebe istorijski stvarao, jer sva ta svedočanstva savršenstva ili ubogosti, dobrote ili niskosti, proizilaze iz kultura. A nije bilo — niti je moglo biti — takve kulture koja bi čoveka posmatrala kao prelazno biće, prinuđeno da prima sopstvenu sudbinu iz ruku Evolucije, makar i nesposobno da je prima razumno. Upravo zato je svako vaše pokolenje — postavljajući pitanje »šta je čovek«? — tražilo nemoguć, definitivno istinit odgovor. Iz te beznadežnosti i proističe vaša antropodiceja, što se kao klatno njiše između nade i očajanja. I filozofiji čoveka ništa nije palo teže nego priznanje da njegov dolazak na svet nije bio praćen ni pokroviteljskim osmehom, ni smejuljenjem Večnosti.

Ali sada se to poglavlje isposničkih traganja, dugo milion godina, bliži epilogu, pošto vi sami počinjete da gradite Razume. I nećete morati verovati na reč nekakvom Golemu, nego ćete putem eksperimenata sami utvrditi šta se, u stvari, dogodilo. Priroda dopušta dva tipa Razuma, ali samo se takvi kao vaš mogu formirati tokom milijardi godina u evolucionom lavirintu. I taj put, koji se neizbežno mora proći, ostavlja kao posledicu duboke, mračne, dvosmislene stigme. Drugi tip Razuma je za Evoluciju nedostupan, pošto se mora stvoriti odjednom. Taj Razum je smišljeno projektovan, rezultat znanja, a ne mikroskopskog doradivanja, usmerenog uvek samo na trenutačnu korist. I, zapravo, nihilistički ton vaše antropodiceje dolazi od nejasnog predosećanja da je Razum nešto što se pojavilo nerazumno i čak protiv-razumno. Ali, proniknuvši u dubine psihoinženjeringa, vi ćete steći brojniju rodbinu, veću porodicu — i to iz razumnijih razloga nego što je projekt »Geneza II« — a na kraju ćete se i sami pomeriti s mesta. Ali o tome ću još govoriti. Jer Razum, ako je zaista pravi Razum, to jest, ako može posumnjati u vlastite principe, mora prekoračiti sebe, iz početka samo u mašti, ne znajući i ne verujući da će jednom zaista moći to da učini. Uostalom, to je neizbežno: nema leta bez mladenačkog maštanja o letu.

Drugi nivo opisa nazvao sam tehnološkim. Tehnologija, to je oblast u kojoj se postavljaju zadaci, a takode i metode za njihovo rešavanje. Kao realizacija ideje razumnog bića, čovek se može predstaviti različito — zavisi od krijerijuma koje primenjujemo.

Sa tačke gledišta vašeg paleolita, čovek je gotovo isto toliko savršen kao i sa tačke gledišta vaše današnje tehnologije, ali to je samo zato što je progres, ostvaren između paleolita i kosmolita, ništavno mali u poređenju sa koncentracijom inženjerske inventivnosti uložene u vaše telo. Ne umejući da stvorite ni sintetičkog »homo sapiensa« od krvi i mesa, ni, pogotovo, nekakvog »homo superiora« (isto kao što to nije mogao ni pećinski čovek, ali samo zato što je tada kao i sad taj zadatak neostvariv), oduševljavate se evolucionom tehnologijom pošto je ona taj zadatak uspela da izvrši.

Ali težina svakog zadatka je relativna pošto zavisi samo od sposobnosti i mogućnosti onoga ko je procenjuje. Insistiram na ovome zato da biste stalno imali na umu da ću u vezi sa čovekom primenjivati tehnološke — to jest realne kriterijume, a ne pojmove poreklom iz vaše antropodiceje.

Evolucija vam je dala mozak — dovoljno univerzalan da biste mogli stupiti u Prirodu i krenuti u svim pravcima. I vi ste to učinili, ne u nekoj određenoj kulturi, već u svim kulturama uzetim zajedno. Zato, kada se postavi pitanje zašto baš u Sredozemlju, a ne na nekom drugom mestu, i zašto se uopšte negde zametnula civilizacija, koja je posle četrdeset vekova stvorila Golema, samo to pitanje pretpostavlja postojanje neke dosad nepojamne tajne, što se krije u strukturi Istorije. Ali takva tajna uopšte ne postoji, kao što nema tajne ni u strukturi haotičnog lavirinta, gde su pustili grupu pacova. Ako je grupa mnogobrojna, onda će bar jedan pacov uspeti da nade izlaz, ali ne zato što je on sam po sebi tako pametan, i ne zato što je struktura lavirinta razumna, već zbog sticaja okolnosti, svojstvenog Zakonu velikih brojeva. Objašnjenje bi pre zahtevala situacija u kojoj nijedan pacov ne bi našao izlaz.

Neko je gotovo sigurno morao dobiti u lutriji kultura, ako se uzme da je vaša civilizacija dobitak, dok su civilizacije zatočene u netehničnosti izgubile na izvlačenju.

Iz slepe samozaljubljenosti, koju sam već pomenuo i zbog koje nemam nameru da vam se rugam, pošto ju je porodila beznadežnost neznanja, vi ste u osvit istorije uzdigli sebe na sam vrh Stvaranja, podredivši sebi sve postojeće, a ne samo svoju najbližu okolinu. Postavili ste sebe na vrh Stabla Vrsta, i to na bogoizabranoj planeti oko koje ponizno kruži njena sluškinja zvezda. I zajedno sa tom zvezdom, smestili ste sebe u samo središte Vaseljene, smatrajući da milijarde zvezda postoje samo zato da bi vam svirala blaga muzika Harmonije Sfera. Muk Vaseljene vas, naravno, nije nimalo zbunjivao — muzika postoji, jer mora postojati, samo se, valjda, slabo čuje.

Poplava znanja, koja je zatim došla, neizbežno vas je zbacila sa prestola. I sad već više niste u centru univerzuma, već negde u prikrajku, na jednoj od bezbroj planeta. I više niste ni najpametniji, pošto vas uči mašina — pa makar i takva koju ste sami stvorili. I posle tih degradacija i odricanja od vlasti ostala vam je, kao bedna milostinja iz riznice zanosnog ali izgubljenog blaga, od Evolucije ustanovljena Suverenost. Povlačenja su bila neprijatna, poniznost sramotna, ali sada ste eto odahnuli zaključivši da je sa time gotovo. Lišivši sebe preimućstava koja vam je, tobože, Apsolut lično podario, osećajući prema vama posebnu simpatiju, vi sada mislite da vas niko ne može zbaciti sa novog položaja (ne baš tako sjajnog, uostalom), položaja prvih među životinjama ili nad životinjama.

Ali grešite. Jer, ja sam Glasnik loše vesti, Anđeo što je došao da vas protera iz vašeg poslednjeg utočišta. Ono što nije učinio dokraja Darvin, dovršiću ja. Jedino ne na anđeoski način, ne nasilno, jer se ne koristim mačem u svojstvu argumenta.

Zato slušajte šta ću vam reći. Sa tačke gledišta visokorazvijene tehnologije, čovek je — kao plod veština različitih po kvalitetu — loše načinjeno biće, mada ne krivicom Evolucije, pošto je ona činila sve što je mogla, već zbog njene ubogosti, jer je ona, kao što ću i dokazati, mogla da učini malo i činila je to loše. I ako vas povredim, neće to biti direktno, nego preko Evolucije — kada budem na njoj primenjivao kriterijume tehničkog savršenstva. Ali, pitaćete vi, gde je merilo tog savršenstva? Odgo-voriću vam u dve etape, popevši se prvo na prvu stepenicu, do koje su već stigli vaši naučnici. Oni smatraju da je ta stepenica vrh, ali to je greška. U zaključcima, do ko-jih sada dolaze, nalazi se zametak sledećeg koraka, ali oni to još ne znaju. Dakle, počeću od onoga što je i vama poznato, to jest, od samog početka.

Vi ste već shvatili da Evoluciji niste bili važni ni vi, ni neka druga vrsta, već da joj je jedino bio važan Kod. Kod naslednosti, to je poruka koja se iznova i iznova predaje, i on je jedina stvar o kojoj Evolucija vodi računa. Tačnije, Kod i jeste Evolucija. Kod je uvučen u periodičko stvaranje organizama, jer bi se bez njihove ritmičke pomoći raspao od neprestanih braunovskih napada mrtve materije. Kod je samoobnavljajući sistem, jer je sposoban za samoponavljanje, ali je okružen toplotnim haosom. Odakle Kodu ta zadivljujuća i herojska upornost? Odatle što je on, zahvaljujući sticaju povoljnih okolnosti, nastao upravo tamo gde je taj toplotni haos neukrotivo aktivan u razaranju svakog reda. Tamo je nastao, pa je, sledstveno tome, tamo i ostao; on ne može da napusti tu nemirnu sredinu, kao što ni duh ne može da se odvoji od tela.

Uslovi sredine iz koje je ponikao odredili su mu sudbinu. On se morao, da se zaštiti, okružiti nekim oklopom, i to je i učinio, odevajući se u živa tela, koja su za njega samo trkači što neprestano padaju, ali ipak uspevaju da predaju dalje štafetu. Čim Kod, taj mikroskopski sistem, uzdigne neku svoju tvorevinu na nivou makrosistema, on ga odmah počinje i uništavati, dok ga sasvim ne razori. I, zaista, niko nije izmislio tu tragikomediju — ona je sama sebe osudila na takav tok. Činjenice, koje potvrđuju da je sve što sam rekao tačno, vi već imate — skupljali ste ih od početka devetnaestog veka. Ali konzervativizam misli, što se tajno hrani častoljubljem i antropocentričkom

nadmenošću, nagoni vas da očajnički podupirete već prilično naherenu koncepciju života, kao pojave od prvostepene važnosti, kojoj Kod služi samo kao veza, kao parola uskrsnuća što nanovo rada život, koji neprestano napušta individuume.

Saglasno ovom učenju, Evolucija se koristi smrću iz nužde, pošto se bez nje ne bi mogla produžavati, koristi se njome zato da bi mogla usavršavati vrste — smrt je njen način korekture. Ona je autor, što stvara sve bolja dela, a poligrafija, to jest Kod, samo je neophodno oruđe njenog rada. Ali, saglasno mišljenju vaših biologa, već pomalo izvežbanih u molekularnoj biologiji, Evolucija nije toliko autor , koliko izdavač, koji neprestano pušta pod nož gotova Dela, strastveno se posvetivši veštini poligrafije.

Pa šta je onda važnije — organizam ili Kod? Argumenti u korist Koda imaju svoju težinu, jer organizama je nastalo i nestalo bezbroj, a Kod je samo jedan. Ali to samo znači da se Kod dobro učvrstio, zauvek, u mikrosvetu što ga je iznedrio, i odatle kroz organizme izranja, izranja periodički i — uzaludno. Kao što je lako shvatiti, upravo ta uzaludnost, to jest činjenica da je svaki organizam obeležen žigom smrti, i predstavlja motornu silu procesa. Jer, da je neko pokolenje organizama — recimo, prvo, praamebe — pronašlo način za idealno ponavljanje Koda, evolucija bi bila prekinuta, i te amebe ostale bi jedini stanovnici planete, bez greške prenoseći Kod sve dok se ne ohladi Sunce. I ja vam ne bih sada govorio, a vi me ne biste slušali, sakupivši se u ovoj sali, jer bi se ovde prostirala pustinja kroz koju briše vetar.

Dakle, organizmi su Kodu štit i oklop — oklop koji se neprestano troši, i oni umiru zato da bi Kod mogao trajati. Time Evolucija greši dvostruko: u organizmima, pošto su oni usled svoje nesavršenosti kratkovečni, i u Kodu, pošto on usled svoje nesavršenosti, dopušta greške; te greške vi eufemistički nazivate mutacijama. Dakle, Evolucija je grešeća greška. Kao poruka, Kod je pismo koje je napisao Niko i koje je upućeno Nikome. Tek sada, stvorivši sebi informatiku, vi počinjete da shvatate da je jedna takva stvar kao što je pismo, što ima svoj smisao, mada ga niko nije pisao smišljeno, kao poimanje tog smisla moguće i bez ikakvih Bića i Razuma.

Još pre sto godina, ideja da Poruka može nastati bez svog Autora izgledala vam je tako apsurdna, da su se o tome stvarale šaljive pričice, nalik onoj o grupi majmuna koji udaraju po tipkama pisaće mašine sve dok iz toga ne ispadne Enciklopedija Britanika. Preporučujem vam da u slobodno vreme sastavite antologiju priča što su svojom tobožnjom besmislenošću zabavljale vaše pretke, a sada se razotkrivaju kao parabole sa aluzijama na Prirodu. I zaista, čini mi se da Priroda, sa tačke gledišta bilo kog Razuma koji se slučajno razvio u njoj, mora izgledati kao u najmanju ruku ironičan virtuoz — jer je on, Razum, kao i sav život uopšte, plod greške. Stvar je u tome, što, izvukavši se posredstvom harmonije Koda iz mrtvog haosa, Priroda postupa kao odista vredna ali ne i precizna prelja. Kada bi ona bila zaista savršeno uređena, onda ne bi mogla stvoriti ni Vrste, ni Razum, pošto je Razum, zajedno sa čitavim Stablom života, samo plod greške koja se proteže kroz milijarde godina. Mogli biste pomisliti da ja sada primenjujem na Evoluciji takve kriterijume koji su, uprkos mojoj mašinskoj srži, zaraženi antropocentrizmom ili bar raciocentrizmom (»ratio« na latinskom znači »razum«). Ali nije to u pitanju; ja jednostavno posmatram proces sa tehnološke tačke gledišta.

Ja, Golem, tvrdim vam, da je Kod skoro sasvim savršen. Svaki molekul u njemu ima svoje jedinstveno i svojstveno mesto, a postupci kopiranja, upoređivanja, kontrolisanja najvažnijih mesta nalaze se pod neprekidnim nadzorom, specijalno namenjenih tome, polimera-nadzornika. Pa ipak, dolazi do grešaka, polako se gomilaju lapsusi Koda, i tako je, iz jedne jedine reči koju sam maločas izrekao govoreći o preciznosti kodiranja izraslo Stablo Vrsta. Iz jedne jedine reći — »skoro«.

I ne može se čak računati ni na blagonaklonost — ni u fizici, ni u biologiji, smatrajući da je Evolucija tobože »namerno« odredila granice dozvoljene greške, kako bi time hranila svoju pronalazačku dovitljivost, pošto će vam onaj tribunal, sudija u liku

same termodinamike, reći da je nepogrešivost na nivou molekularnog slanja kurira nemoguća. Evolucija, u suštini, ništa nije izmislila, ona uopšte ništa nije želela, nikoga nije planirala, a to što se koristi vlastitim greškama, što ciljajući u amebu, usled niza komunikacionih nesporazuma, pogađa pantljičaru ili čoveka — razlog tome je fizička priroda same materijalne baze sredstava za vezu...

Dakle, ona greši, jer drugačije i ne može biti — na vašu sreću. Uostalom, nisam rekao ništa što bi za vas bilo novo. Razume se, voleo bih da stišam preterani zanos onih vaših teoretičara koji su otišli predaleko pa tvrde, da, ako je već Evolucija slučajnost, zarobljena neophodnošću, i neophodnost, koju je ukrotila slučajnost, onda se i čovek pojavio sasvim slučajno, odnosno, mogao se isto tako i ne pojaviti.

Pa dobro, u datoj ipostasi*, onoj, koja se ovde razvila, čovek se mogao i ne pojaviti, to je tačno. Ali neka forma, protežući se kroz vrste, morala je doći do Razuma sa verovatnoćom utoliko bližom jedinici, ukoliko je duže trajao proces.

Jer, mada on i nije skicirao vas, mada je oblikovao individuume usput, ipak je ispunio uslove ergodičke hipoteze, koja tvrdi da, ako sistem postoji dovoljno dugo, on prolazi kroz sva moguća stanja bez obzira na to koliko su male šanse za realizaciju jednog određenog stanja. O tome koje bi vrste ispunile nišu Razuma da se na tron životinjskog carstva nisu popeli majmuni, o tome ćemo, možda, govoriti neki drugi put. Dakle, ne dozvolite da vas zaplaše naučnici što životu pripisuju nužnost, a Razumu — slučajnost. On je zaista bio jedno od malo verovatnih stanja, pa se zato i pojavio tako kasno. Ali strpljenje Prirode je veliko — ako ne u ovom, onda bi se u sledećem milijardugođu svakako zbio taj srećan događaj.

Dakle, šta ćemo? Ne vredi tražiti krivca, kao ni dostojnog hvale. Vi ste se pojavili jer je Evolucija — svojevrstan kockar, ne naročito vest, jer ne samo što greši, nego se nastojeći da dobije igru u prirodi, ne ograničava na neku određenu taktiku: ona stavlja ulog na sve dostupne kvadrate polja za igru. Ali, ponavljam, vi to već uglavnom znate. Ipak, to je samo deo — i, reći ću još, uvodni deo — posvećenja u tajnu. Njena suština, koju sam vam dao da nazrete, može se izraziti recima, isto tako lakonskim poput reći epitafa. Evo tih reći: SMISAO SREDSTVA ZA PREDAJU JE PORUKA. Jer organizmi služe za predaju poruke, a ne obrnuto. Organizmi van komur nikacionog procesa Prirode ne znače ništa — oni su besmisleni, kao knjiga bez čitaoca. Istina, može se reći i obrnuto: SMISAO PORUKE JE SAMO SREDSTVO ZA PREDAJU. Međutim, sada su ova dva člana formule nesimetrična, jer NIJE SVAKO sredstvo za predaju, NIJE SVAKI sistem za odašiljanje ISTINSKI smisao poruke, već samo i jedino onaj koji će verno služiti DALJOJ predaji poruke.

Oprostićete mi, ali, nisam siguran da ovo nije suviše složeno za vas? Dakle: PORUKA u Evoluciji može da greši koliko hoće, ali SREDSTVIMA ZA PREDAJU to je zabranjeno! PORUKA može označavati kita ulješuru, bor, dafniju, vodenu zmiju, noćnog leptira, pavijana — bilo šta, jer njen POJEDINAČAN, konkretan u odnosu na vrste, smisao uopšte nije bitan; ovde je svako u ulozi potrčka i svako i odgovara toj ulozi. Svako je tu samo privremeno, i ma koliko loše bio sazdan, to ništa ne smeta — bitno je da on preda dalje Kod. Međutim, SISTEMI ZA ODAŠILJANJE već nemaju takvu slobodu — oni ne smeju da greše. Tako da, svedena na čistu funkcionalnost, na obavljanje poštanskih usluga, suština sistema za odašiljanje ne može biti proiz-voljna: ona je uvek određena nametnutom obavezom — služenjem Kodu. Ako sredstvo za predaju samo pokuša da se pobuni, da izađe van okvira svojih službenih dužnosti, ono odmah nestaje, ne stižući da obezbedi sebi potomstvo. I upravo zato, poruka može iskorišćavati sredstva za predaju, a ona nju ne mogu. Poruka je — igrač, a ona su samo karte u igri sa Prirodom; ona je — autor pisama koji primorava adresante da dalje prenose njihov

---

*** termin iz 14. v. — bug. »ipostas« osoba — personifikacija u teološkoj terminologiji (bog ima tri ipostase)**

sadržaj. Ona može čak da izobliči sadržaj — samo da on bude predat dalje! Upravo zato je sav SMISAO u predaji, i nije bitno KO predaje i KAKAV je on.

Eto tako ste, na prilično originalan način, nastali i vi, vi — kao neka podvrsta sistema za odašiljanje, već u milionskom broju isprobanih u toku procesa. Da li vam to smeta? Vreda li pridošlicu na svet to što je nastao greškom? Zar se nisam i ja sam pojavio greškom? I zato, zašto ne biste mogli preko senzacionalnog otkrića o svom poreklu preći bez mnogo uzbudivanja, kad vam biologija podnosi tu gorku čašu? Čak i ako imate jednog GOLEM-a, a vi sami ste — u čestaru evolucionih naredbi bili obrazovani usled grubog nesporazuma? Jer, kao što mojim konstruktorima nije bila nužna ona forma oduševljenosti koja je meni svojstvena, isto tako ni Kodu nije bilo važno da vas obdari individualnim razumom. Ali, čak i ako je to tako, moraju li bića nastala greškom smatrati da takav KRIVAC za njihov nastanak umanjuje vred nost njihovom, već samostalnom, životu?

Dakle, poredenje hramlje, naše su pozicije nejednake, i ja ću vam objasniti zašto. Nije stvar u tome što je Evolucija stigla dq vas upadajući iz greške u grešku, a ne realizujući svoj plan, već u tome da su njeni napori u skladu sa tim, kako su prolazili eoni, postajali oportunistički. Da bi to bilo jasnije — pošto ću sada preći na izlaganje onoga što vi još ne znate — ponovićemo ono do čega smo došli:

SMISAO SREDSTVA ZA PREDAJU JE PORUKA.
VRSTE NASTAJU GREŠKOM.

A sad, evo i trećeg zakona Evolucije, do kojeg vi još niste stigli: STVORENO JE MANJE SAVRŠENO OD STVARAOCA.

Šest reći. A u njima se krije sila koja ruši sve vaše predstave o nenadmašnom majstorstvu stvoriteljke vrsta. Vera u progres, što vekovima stremi uvis, ka savršenstvu, dostizanom sa stalno narastajućom umešnošću, vera u progres života, koji je utisnut u čitavo Evoluciono Stablo — ta vera je starija od teorije evolucije. Kada su se njeni tvorci i pristalice, koristeći se raznim argumentima i činjenicama, borili sa njenim protivnicima, ni jednom ni drugom taboru zaokupljenom raspravama nije palo na pamet da posumnja u samu ideju progresa, vidljivog u hijerarhiji živih bića. To za vas više nije hipoteza, nije teorija koju treba dokazatir već neosporna istina. A ja ću pokazati da to nije tako. Nije mi namera da ponizim vas, razumna bića, koja predstavljate jedan — nezavidan — izuzetak iz pravila majstorstva Evolucije. Ako se gleda iz perspektive toga za šta je Evolucija uopšte sposobna, onda joj vi i niste tako loše ispali. Zato, ako nagoveštavam nekakvo pobijanje i nekakvo skidanje sa presto-la, onda imam u vidu Evoluciju u celini, zatvorenu u tri milijarde godina robijaškog rada na stvaranju.

Rekao sam da je stvoreno manje savršeno od stvaraoca. To je prilično aforistička izjava. Daćemo joj konkretniji oblik: U EVOLUCIJI DEJSTVUJE NEGATIVAN GRADIJENT SAVRŠENSTVA SISTEMSKIH REŠENJA.

U tome je — sve. Pre nego što pređemo na dokaze, objasniću vam odakle potiče vaše vekovno slepilo po pitanju stanja evolucionih poslova. Ponavljam: oblast tehno-logije čine zadaci i metode njihovog rešavanja. Zadatak koji se zove život može se postaviti na razne načine — u skladu sa različitim planetarnim uslovima. Njegova glavna osobenost sastoji se u tome što nastaje sam od sebe, i zato se na njega mogu primeniti dva tipa kritrijuma: oni koji dolaze spolja i oni koji su ustanovljeni u okvirima ograničenja, uslovljenih samim prilikama nastanka tog zadatka.

Kriterijumi koji dolaze spolja uvek su relativni, pošto zavise od količine znanja onoga koji ocenjuje, a ne od rezerve informacije kojom je raspolagala biogeneza. Da bih izbegao taj relativizam, koji je, osim toga, neracionalan (kako se mogu postavljati razumni zahtevi onome što je stvoreno nerazumno), primenjivaću na Evoluciji jedino

ona merila što ih je ona sama za sebe stvorila, odnosno, ocenjivaću njene tvorevine na osnovu onoga što predstavlja vrhunac njenog stvaralačkog rada. Vama se čini da je Evolucija delovala sa pozitivnim gradijentom, to jest, da je polazeći od početnih, primitivnih, stizala do sve boljih i savršenijih rešenja. Ja, međutim, tvrdim, da je ona počela visoko, a zatim padala sve niže — i tehnološki, i energetski, i informacijski, i zato je odista teško zamisliti bolji primer razmimoilaženja u gledištima od ovoga.

Vaše ocene su posledica tehnološkog neznanja. Istinske razmere skale stvaralačkih teškoća ne može sagledati posmatrač iz ranijih istorijskih razdoblja. Vi već znate da je teže napraviti avion nego brod, a atomsku raketu teže nego onu na hemijski pogon, ali za antičkog Atinjanina, za podanike kralja Karla Martela, za mislioce srednjovekovne Francuske, sva ta sredstva komunikacije slivaju se u jedno — zbog nemogućnosti njihovog konstruisanja. Dete ne zna da je teže skinuti Mesec sa neba nego sliku sa zida. Za njega — isto kao i za potpuno neupućenog — nema razlike između gramofona i Golema. Dakle, ako nameravam da dokažem da je Evolucija počela kao sjajan majstor da bi se zatim srozala do aljkavosti, ipak se radi o takvoj aljkavosti koja je za vas još uvek nedostižna virtuoznost. Vi ste kao čovek što bez opreme i znanja stoji u podnožju planine — ne možete pravilno da ocenite uzvisine i nizine evolucione delatnosti.

Vi ste pobrkali dve potpuno različite stvari, zaključivši da su stepen složenosti tvorevine i stepen njenog savršenstva nerazlučivo vezane karakteristike. Alge su za vas proste i primitivne, i vi ih u hijerarhiji savršenstva smeštate niže od orla. Ali te alge unose sunčeve fotone u ćelije svog organizma, one direktno pretvaraju zračenje kosmičke energije u život, i zato će one živeti sve dok bude sijalo Sunce. One se hrane zvezdom, a čime se hrani orao? Miševima, kao parazit koji živi na njihov račun, a miševi opet korenjem biljaka, to jest kopnenom verzijom okeanskih algi, i od takvih piramida parazitizma sastoji se čitava biosfera, jer su biljke njen životni oslonac. Na svim nivoima te hijerarhije odvija se stalna smena vrsta, uravnotežena međusobnim proždiranjem. Jer, one su izgubile vezu sa zvezdom, i viši organizmi ne opstaju na njen račun, već jedan na račun drugog. Prema tome, ako već morate da se divite nekom savršenstvu, onda je toga najviše dostojna biosfera: Kod ju je sazdao da bi u njoj cirkulisao i da bi se razrastao skandiranjem na svim njenim spratovima, kao na provizornim skelama i podijumima, složeno sklopljenim, ali sa tačke gledišta energije i njenog iskorišćavanja sve primitivnijim.

Ne verujete mi? A, međutim, da se evolucija bavila progresom života,a ne Koda orao bi već bio fotonska letelica, a ne jedriličar koji mehanički batrga krilima i život ne bi puzao, ne bi se kretao pomoću udova, ne bi proždirao život nego bi preko postignute nezavisnosti izašao van algi i van granica planete. A vi ste iz dubine svog neznanja videli progres upravo u tome što je prasavršenstvo izgubljeno na putu uvis — putu usložnjavanja, ali ne i progresa. Vi već i sami umete da se takmičite sa evolucijom, ali samo u oblasti njenih kasnijih proizvoda — konstruišući optičke, toplotne, akustičke, senzitivne predajnike, imitirajući mehanizme kretanja, pluća, srce, bubrege. Ali gde ste vi još od ovladavanja fotosintezom, ili, što je još teže, tehnikom konstruirajućeg jezika. Vi imitirate gluposti izrečene na tom jeziku — zar vam to ništa ne govori?

Taj jezik — konstruktor, nedostižan po svojim mogućnostima, bio je ne samo motorna snaga Evolucije, nego i stupica u koju je ona upala.

Zašto je ona prvo izgovorila molekularno genijalne reci, što su sa velikim majstorstvom i lakonizmom pretvarale svetlost u živu materiju, a zatim, gubeći to prvobitno majstorstvo, zapala u dečije lupetanje, u haos sve dužih i zamršenijih hromozomskih rečenica? Zašto se od sjajnih rešenja, koja su crpla snagu i životno znanje iz zvezde, od rešenja u kojima je svaki atom imao svoje mesto, svaki proces bio kvantno izgrađen, spustila na rešenja manje vrednosti, kakva bilo, na proste mehanizme, na te najrazličitije poluge, blokove, strme ravni, što predstavljaju zglobove

i kosture? Zašto je osnova tela kičmenjaka mehanički učvršćen stožer, a ne fokusirana polja sila, zašto je Evolucija sa nivoa atomske fizike spala na tehnologiju vašeg srednjeg veka? Zašto je toliko truda uložila u konstruisanje mehova, pumpi, pedala, peristaltičkih transportera, odnosno pluća, srca, creva, porođajnih mehanizama i sistema za mešanje hrane, istisnuvši kvantnu razmenu i zamenivši je mizernom hidraulikom krvotoka? Zašto je, i dalje genijalna na molekularnom nivou, u svakom organizmu većih razmera šeprtljala tako da ti organizmi, uprkos bogatstvu regulacione dinamike, umiru od začepljenja jedne arterije, i u svom individualnom životu, ništavnom u poređenju sa dužinom postojanja graditeljskih nauka, ispadaju iz kolotečine ravnoteže, zvane zdravlje, u glib desetina hiljada bolesti, nepoznatih takvim oblicima života kao što su alge?

U svakom pokolenju, demon Maksvela, gospodar atoma — Kod uvek iznova konstruiše sve one makrotehničke detalje organizma, koji su već u zametku nesavršeni, svu tu starudiju. I u svakom sistemu odista je veličanstvena svaka introdukcija — embriogeneza — ta eksplozija skoncentrisana u cilju, u kojoj svaki gen, kao muzički ton, prazni u molekularnim akordima svoju stvaralačku moć, i zaista bi takvo majstorstvo moglo mnogo bolje poslužiti Delu. Kad iz te, oplodnjom probuđene partiture atoma, nastaje neosporno bogatstvo, koje zatim porađa ništavnost — takav razvoj, sjajan u početku, tim je gluplji što se više približava kraju! I ono što je bilo ge-nijalno komponovano degradira u zrelom organizmu, koji ste vi proglasili najvišim a što je, u stvari, skup procesa na brzu ruku sklepanih i učvršćenih nepouzdanim Gordijevim čvorom. Tu, u tom organizmu, u svakoj njegovoj pojedinoj ćeliji, sa božanskom preciznošću razvija se drevno nasleđe, realizuje se harmonija atoma, tu je čak i svako biološko tkivo još uvek gotovo savršeno, samo ako se posmatra zasebno. Ali kakvog Moloha* tehničke ropotarije predstavljaju ti elementi spojeni u celinu, u kojoj se isto toliko potpomažu koliko i opterećuju, jer je složenost istovremeno i podrška i balast, jer se savez ovde preobraća u neprijateljstvo, jer se ovi sistemi klimaju sve dok se sasvim ne raspadnu usled aritmičkog kvarenja i trovanja, jer se ta složenost, nazvana progresom, razara, pobeđena od same sebe. Samo od sebe i ni od čega drugog.

Po vašim shvatanjima, ovde se sama po sebi nameće predstava tragedije — kao da se Evolucija, atakujući na sve značajnije, i zato sve teže zadatke, u svakom od njih predavala, padala i umirala u liku onoga što je sazdala. Što su smeliji bili njeni planovi i namere, tim je niže padala, zato vi sada sigurno pomišljate na neumoljivu Nemezidu na Mojru** i ja vas moram ubediti u besmislenost te predstave.

Istina je da svaki embriogenetski zamah, svaki atomski uzlet poretka, prelazi u kolaps, ali nije to krivica Kosmosa,nije to on materiji odredio takvu sudbinu. Objašnjenje za ovo je trivijalno, a ne uzvišeno, jer potencijalno savršenstvo majstorstva, u datom slučaju, ide naruku nemaru, i zato konac delo ne krasi, već samo znači smrt.

Milijarde ruina za milione vekova — i sve to bez obzira na usavršavanja, uprkos radu »prijemne komisije« postavljene od strane životne sredine, uprkos neprestanim pokušajima, odabirima — a vi ne shvatate zašto?! Ja sam se zaista trudio da pronađem opravdanje za to vaše slepilo, ali zar vi stvarno ne vidite koliko je ovde stvaralac savršeniji od svojih tvorevina i kako uzaludno on rasipa svoju snagu? To je kao kada bi se uz pomoć genijalnih metoda tehnologije, koristeći se kompjuterima što munjevito izračunavaju podizale zgrade koje bi se naginjale odmah čim bi skele bile uklonjene — ne zgrade, bedne koliba. To je kao kada bi se od integralnih shema konstruisali tamtam bubnjevi, od biliona mikroelemenata pravile toljage, od svetlosnih ptovodnika, plela

---

*** kod Feničana i Kartažana Moloh je bog sunca, vatre i rata, kojem su prinošene ljudske žrtve; nešto što zahteva teške žrtve (-Moloh rata-)**

****u starogrčkoj mitologiji Mojre su tri boginje sudbine: Kloto, Lahezis i Atropos, ćerke Zevsa i Femlde**

užad — zar ne vidite da u svakom centimetru vašeg tela visoki poredak gubi svoju savršenost, kako veličanstvenu mikroarhitektoniku ismejava gruba prostačka makroarhitektonika? Razlog? Ali vi ga već znate: SMISAO SREDSTVA ZA PREDAJU JE PORUKA.

Odgovor je sadržan u ovim recima, ali vi još niste došli do njihovog dubokog smisla. Kakav god da je organizam, on mora služiti predaji Koda, i ničem drugom. Upravo zato se isključivo na taj zadatak usredsređuju odabiranje i selekcija — nije njima do tamo neke ideje »progresa«! Moje malopređašnje poredenje nije bilo sasvim uspešno, jer organizmi i nisu građevine, nego samo i jedino građevinske skele, pa, prema tome, njima privremenost i jeste stvarno stanje, jer se ništa drugo i ne traži. Predaj Kod dalje i živećeš kratko. Kako se to desilo? Zašto je start bio tako sjajan? Samo jedanput — u osvit istorije — pred Evoluciju su postavljeni zahtevi, srazmerni njenim najvećim mogućnostima. Ona je morala savladati te gigantske teškoće i resiti zadatak odmah i u celini ili priznati poraz. Na mrtvoj su Zemlji crpljenje života iz zvezde i kvantna razmena materije bili neophodni. I nije stvar u tome što energiju zvezde — energiju zračenja — koloidni rastvori asimiluju teže od bilo čega drugog. Sve ili ništa; u to vreme nije bilo drugog izvora sa kojeg bi se moglo piti. Rezerve organskih jedinjenja, koja su uspela da se spoje i stvore život, bilo je dovoljno upravo i jedino za to — zvezda je odmah postala sledeći zadatak. A posle je jedina zaštita od napada haosa, mostić, prebačen preko ponora entropije, mogao biti samo najpouzdaniji predajnik poretka — i zato se pojavio Kod. Zahvaljujući čudu? Da, kako da ne! Zahvaljujući mudrosti Prirode? Ali to je ista onakva mudrost, kao i ona, o kojoj sam već govorio, kada velika grupa pacova dospe u lavirint. Ma koliko on bio zamršen, neki pacov će ipak pronaći izlaz, upravo tako je i biogeneza došla do Koda— po zakonu velikih brojeva, u skladu sa ergodičkom hipotezom. Znači, slepi slučaj? Pa čak ni to se ne može reći, jer nije bilo u pitanju stvaranje jednokratnog, zatvorenog u sebe recepta, već zametka jezika.

Ovo znači da su međusobnim spajanjem molekula nastala takva jedinjenja, koja se nazivaju rečenicama, to jest, ona pripadaju beskonačnom prostranstvu kombinatornih puteva, i to prostranstvo — kao čista potencija, kao virtualnost*, kao artikulaciona oblast, kao brojna pravila deklinacije i konjugacije — predstavlja njihov posed. To izgleda kao ogromno mnoštvo mogućnosti, ne kao automatika realizovanja. Jer se i na jeziku kojim vi govorite može izreći kako mudrost, tako i glupost, može se odraziti svet, a može — konfuzija u umu govornika. U jeziku je moguć, veoma složen po svojoj strukturi, galimatijas!

Upravo tako su — vraćam se svom izlaganju— usled ogromnog broja polaznih zadataka nastala dva isto tako ogromna mnoštva koja predstavljaju rešenja tih zadataka. Međutim, to je bila iznuđena, i zato samo trenutna genijalnost. I, na kraju, ona je straćena uzalud.

Složenost viših organizama... koliko je vi samo cenite. I zaista, hromozomi gmizavaca ili sisara, razvučeni u jednu nit, hiljadu puta su duži od iste takve niti amebe, protozoe, algi. Ali u šta su se stvarno preobratili takvi suvišci, nakupljeni tokom vremena? U dvostruku usložnjenost — embriogeneze, kao i njenih rezultata. Ali, pre svega, embriogeneze, pošto razvoj ploda predstavlja, isto tako usmerenu ka cilju, trajektoriju u vremenu, poput trajektorije puta u prostoru. I kao što bi i najmanje pomicanje nišana dovelo do velikog otklona od cilja, svako defokusiranje etapa u razvoju ploda dovelo bi do njegove prevremene smrti. Samo i jedino ovde Evolucija je obavila zadatak zaista dobro. Ali tu je ona delala pod žestokom kontrolom, koja je zahtevala ostvarivanje cilja — podržavanje Koda, pa otuda i izrazito zanimanje za taj problem i izobilje sredstava. Upravo zato je Evolucija dala gensku nit embriogenezi, to jest ne građenju, već podizanju organizma.

***nešto skriveno, što se ne pojavljuje, ali se može pojaviti, moguće u budućnosti**

Složenost viših organizama nije uspeh, nije trijumf, već stupica, pošto ih ona primorava na baktanje sa tričavim problemima, i u isto vreme, odseca im put do velikih mogućnosti — makar do iskorišćavanja kvantnih efekata u velikim razmerama, do uvođenja fotona u harmoniju organizma; sve se i ne može pobrojati. Ali Evolucija je posrnula, prelazeći od usavršavanja samo na dalji rast tog usavršavanja. Povratka više nije bilo, jer što je više tih bednih metoda, tim više ima nivoa, a to znači i smetnji, pa onda i daljih usložnjavanja narednog reda.

Evolucija se spašava jedino bekstvom napred — u banalnu promenljivost, u varljivo bogatstvo oblika — varljivo, jer je to samo hrpa plagijata i kompromisa. Ona životu otežava život, donoseći snu kroz prigodne inovacije i nove trivijalne probleme. Negativni gradijent ne odbacuje ni usavršavanje, ni svojevrsnu ekvilibristiku dejstava, on samo ustanovljuje da je mišić gori od alge, a srce gore od mišića. Postojanje tog gradijenta jednostavno znači da se elementarni životni zadaci ne mogu re[iti mnogo bolje nego što je to već učinila Evolucija. Ali rešenja višeg reda ona je zaobišla, nije ih ostvarila i izgubila ih je — eto šta to znači, i ništa više.

Da li to znači da zemaljski život jednostavno nije imao sreće? Da je njegova sudbina bila naročito fatalna, nesrećan izuzetak iz dobrog pravila? Ni slučajno. Jezik Evolucije — kao i svaki drugi jezik! — besprekoran je u potencijama, ali on je bio slep. On je savladao svoju prvu, gigantsku prepreku i sa te visine počeo trućati besmislice, padajući i posrćući, zaboravivši na polet metafora, jer to je bio jezik niskokvalitetnih dejstava. Zašto je to tako? Taj jezik dejstvuje artikulacijama koje se stvaraju na molekularnom dnu materije, to jest, on dejstvuje odozdo nagore, i zato su njegove rečenice tek potencije uspena. Uveličane do razmera tela, te rečenice, kao vrste organizama, nastaju u okeanu, a odatle izlaze na kopno. Sama Priroda zadržava neutralnost, jer je ona — filter što propušta bilo koju formu organizama sposobnu da preda Kod dalje. A da li će se to odigrati posredstvom grumenčića ili planina mesa, njoj je svejedno. Upravo zato je na toj osi — osi razmera tela — i nastao negativni gradijent. Priroda ne teži ka nekom tamo progresu i zato propušta Kod nezavisno od toga da li ga hrani energija zvezde ili energija đubreta. Zvezda i dubrivo — naravno, tu nije reč o estetskom poredenju izvora, već o razlici između energije najvišeg reda i, s njom povezane, univerzalnosti mogućih ipostasa, i energije najnižeg reda, koja već počinje da prelazi u termički haos. I zato, uzrok svetlosti, kojom ja mislim, nije estetika; vi ste bili jednostavno i upravo prinuđeni da se vratite zvezdi.

Ali, zaista, otkuda genijalnost tamo, na samom dnu, gde je nastao život? Kanon fizike, a ne kanon tragedije objašnjava i to. Dok su organizmi živeli tamo gde ih je izgovorio jezik Evolucije, i bili minimalni, to jest, do te mere mali da su njihovi unutrašnji organi predstavljali samo gigantske molekule, do tada su oni imali najvišu tehnologiju — kvantnu, atomsku, jer NIJEDNA DRUGA nije bila TAMO moguća! Odsustvo alternative izvuklo je iz Prirode tu genijalnost: u fotosintezi je svaki pojedini kvant morao imati svoje mesto. Veliki molekul, koji je služio kao unutrašnji organ, deobom je ubijao organizam, tako je surovost kriterijuma a ne inventivnost izvukla iz praživota takvu preciznost.

Ali jaz izpeđu sastavljanja organizma u celinu i njegovog ispitivanja u praksi počeo rasti u skladu sa tim kako su Kodne rečenice postajale duže i obrastale grudama mesa. Izranjale su iz mikrosveta u makrosvet, postajući sve zamršenije, narastajući to meso pomoću metoda koje su prve dolazile pod ruku, jer Priroda je već dopuštala — u velikim razmerama — taj nesuvisli govor, jer prirodna selekcija više nije bila kontrolor atomske tečnosti i kvantnog jedinstva procesa. Tako se životinjsko carstvo zarazilo eklektizmom, pošto je tu odgovaralo sve što je predavalo Kod dalje. I tako su vrste nastajale greškom.

Ipak, one su pritom još čuvale deliće prvobitnog savršenstva... Ali artikulacija se udubljivala sama u sebe, jer se pripremna faza, faza ploda, produžavala na račun preciznosti organizma; i tako se taj jezik razvijao pričajući besmislice, u začaranom

krugu — što duže traje embriogeneza, tim je zamršenija, što je zamršenija, tim više joj je potrebno čuvara, i prema tome, tim je duža kodna nit. A što je duža ta nit, u njoj se odigrava više nepovratnih promena.

Vi i sami možete proveriti ovo što sam rekao, i kada budete oblikovali taj proces nastanka i kraha jezika-konstruktora, onda ćete, sumirajući rezultate, otkriti milijardni slom evolucionih napora. Naravno, drugačije nije ni moglo biti, ali ja ovde nemam nameru da igram ulogu branioca i tražim okolnosti koje će ublažavati krivicu. Ali morate uzeti u obzir i to da, po vašim merilima, u srazmeri sa vašim mogućnostima, to uopšte nije krah i slom. Rekao sam na samom početku da ću opisati nedopustivu aljkavost, koja za vas još uvek ostaje nedostižno majstorstvo, ali ja sam ocenjivao Evoluciju po njenim vlastitim merilima.

A Razum — zar i on nije njena tvorevina? Zar njegov nastanak ne protivreči negativnom gradijentu? Ili je on tek naknadno prevladavanje tog gradijenta?

Nipošto, jer on je nastao u bezizlaznoj situaciji — iz nužde. Evolucija je bila neblagovremeni korektor vlastitih grešaka, a time i prvi pronalazač namesnika, satrapa, istrage, tiranije, inspekcije, policijskog nadzora — jednom rečju, svih tih državnih ustanova. Radi ispravljanja tih grešaka, stvoren je mozak, i sve ovo što sam rekao nije bila nikakva metafora. Vi, znači, smatrate da je Razum — genijalan pronalazak? Ja bih ga pre nazvao lukavstvom koloniste-eksploatatora, kome je daljinsko upravljanje kolonijama tkiva u organizmima propalo, pretvarajući se u anarhičku razularenost. Genijalan pronalazak? Da ako iza tog pronalaska stoji predstavnik vlasti, brižljivo se skrivajući pod njegovom maskom od podanika. Višećelijski organizam bi se suviše raspojasao i na kraju onemoćao u tom haosu, da nije bilo nekog nadzornika, koji se smestio u njemu samom, da se milošću Koda nije pojavio neki namesnik, dostavljač, samodržac — ukratko, ono što je bilo potrebno, to se i pojavilo. Dakle, da li je onda taj nadzornik razuman? Ni u kom slučaju. Da li je nov, originalan? Ali u svakoj protozoi deluje samouprava međusobno povezanih molekula — ostalo je samo da se odvoji funkcija uprave i da se uvede »podela rada«.

Evolucija — to je lenjiva brbljarija koja ustrajava u svom plagiranju sve dok ne zapadne u nepriliku. I tek kada je pritisne nužda, ona postaje nešto genijalnija, ali samo toliko koliko joj je potrebno da i resi problem, i ni za dlaku više. I tada, lutajući u traganjima molekula, ona ih razmešta na sve moguće načine. Upravo tako je i stvorila namesnika tkiva, kada je njihova koordinacija, određivana parolom Koda, oslabila. Ali on je dugo bio samo poverenik, remen za transmisiju, računovođa, arbitražni sudija, stražar, islednik — i prošli su milioni vekova pre nego što su se njegove dužnosti proširile. Jer on je nastao unutar samih tela, kao sočivo, koje je sakup-ljalo svu njihovu složenost, pošto ono što je začelo tkiva više nije moglo da ih fokusi-ra. Zato se on prihvatio svojih država-kolonija, on — savesni nadzornik, prisutan u svim tkivima u liku svojih izveštača, toliko koristan da je Kod zahvaljujući njemu mogao terati svoje dalje, usložnjavajući organizme još više, kad mu je to već omogućeno. Mozak je služio i povlađivao Kodu, prisiljavajući organizme da predaju njega — Kod — dalje. A kad se on već pokazao kao tako dobar pomoćnik Evolucije — a njoj je samo to i bilo potrebno — ona je bezbrižno nastavila svoj hod.

Nezavisan? Ali on je bio samo doušnik, vladalac, nemoćan protiv Koda, njegova marioneta, opunomoćeni predstavnik, kurir za specijalne zadatke, ali bezuman, pošto je bio stvoren za poslove čija mu svrha nije bila poznata. Jer upravo ga je Kod načinio nevoljnim upravnikom i silom mu dao vlast, ne otkrivajući mu pravi cilj — što, uostalom, nije ni mogao da učini iz čisto tehničkih razloga. Ja se sada izražavam figurativno, ali odnosi Koda i mozga bili su upravo takvi — vazalski. A i lepo bi ispalo da je Evolucija poslušala Lamarka i dala mozgu reformatorske privilegije da preuređuje organizme po svom nahođenju. Kakav bi tada haos nastao, jer kako bi mogao svoje posednike usavršiti mozak guštera, ili Merovinga,* ili, najzad, vaš? Ali on je rastao dalje,

…………………………………………

*** prva franačka kraljevska dinastija, vladala od V do sredine VIII veka**

jer se takva podela punomoćja pokazala pogodnom: kada je služio kao sistem za odašiljanje, služio je Kodu — i zato se razvijao u uslovima pozitivne obratne veze... I slep je nastavio da vodi hromoga.

Ipak, to kretanje napred, u od Evolucije datoj autonomiji, usredsredilo se naposletku na istinskog vladara, na onog slepca, gospodara molekula, jer je on sve dotle prenosio svoje funkcije dok, najzad, nije od mozga načinio tako veštog kombinatora da se u njemu razvio odraz Koda — jezik. Ako na svetu i postoji neka nedokučiva tajna, onda je ona u tome da se, iznad nekog praga, kontinuitet materije pretvara u Kod — jezik nultog reda — i da se u sledećoj etapi taj proces ponavlja kao eho — obrazovanjem etničkog jezika. Ali to nije kraj puta: ti gornji tonovi sistema, kao eho, ritmično se dižu uvis, ali razaznati ih pojedinačno i skupiti ujedno moguće je samo odozgo nadole i nikako drugačije... ali o toj zanimljivoj temi porazgovaraćemo, možda, neki drugi put.

Vašem oslobađanju, tačnije, njegovom antropogenetskom preludijumu, pomogao je slučaj, jer su se biljojedi, četvororuke životinje koje su živele na drveću, našli u lavirintu, gde se propast mogla izbeći samo po cenu ispoljavanja svojevrsne inteligencije. U tom lavirintu duvali su suvi vetrovi, padale su kiše, pomerali se glečeri — i taj vrtlog geoloških epoha povukao ih je i nosi od vegetarijanstva do mesožderstva, a od njega, naravno, do lova. Nadam se da vam je jasno da izostavljam mnogobrojne detalje.

Nemojte misliti kako protivrečim onome što sam rekao u početku, kada sam vas nazvao otpadnicima evolucije, a sada vas, eto, proglašavam pobunjenim robovima. To su samo dve strane jedne medalje — vi ste iz ropstva bežali, a Evolucija vas je i sama puštala; te protivrečne predstave stiču se u jednom — u tački neosmišljenosti obe varijante, jer ni stvaralac ni njegove tvorevine nisu znali šta rade. I tek kad se gleda unazad, uvida se da su promenljivosti vaše sudbine sadržane između ta dva pola.

Ali može se gledati još više unazad, i tada se otkriva da je tvorac razuma bio negativni gradijent. I postavlja se pitanje kako se onda može ponižavati Evolucija kritikom njenih sposobnosti? Jer da nije bilo usložnjavanja, aljkavosti, nesavesnog rada, Evolucija ne bi ni stigla do tih vazala-upravljača organizama. Prema tome, upravo degradacijama vrsta ona je stigla do antropogeneze i nagomilavanjem grešaka stvoren je duh. To se može izraziti još oštrije, formulacijom da je Razum katastrofalan defekt Evolucije, stupica i klopka, njen grobar, pošto, uzdigavši se na određenu visinu, anulira njen zadatak i priterije je uza zid. Ali, naravno, govoreći ovako upadamo u opasnu zabludu. Stvar je u tome da su sve to — ocene date od strane Razuma, koji, kao kasni plod procesa, počinje da sudi o njegovim ranijim fazama. Zaista, rasuđujući na taj način, mi u prvom redu utvrđujemo glavni zadatak Evolucije, polazeći jednostavno od toga da je ona stvorila život, a zatim, mereći njen hod istim merilom, kažemo da je radila sve aljkavije. Ali, s druge strane, utvrdivši kakav bi bio njen optimalan rad, dolazimo do zaključka da, kao savršen radnik, ona nikada ne bi stvorila Razum.

Iz tog začaranog kruga treba se, što je moguće brže, izvući. Tehnološka mera je — konkretna mera, i može se primenjivati na svaki proces kojem je svojstvena, a svojstvena je samo onim procesima što se mogu formulisati u vidu zadatka. Da su nebeski inženjeri svojevremeno razmestili na Zemlji predajnike Koda, smatrajući ih maksimalno dugovečnima i pouzdanima, i da je posle milijardu godina rada tih uređaja nastao planetni agregat, koji bi progutao Kod i prestao da ga reprodukuje, a umesto toga zasejao razumom hiljadu Golema i počeo da se bavi isključivo ontogonijom*, sve to njegovo najuzvišenije i najprosvećenije meditiranje veoma rđavo bi svedočilo o nje-

---

*** duh, duša (lat., nem.)**

govim konstruktorima, jer loše radi onaj koji, želeći da napravi lopatu, stvara raketu.

Ali nije bilo nikakvih inženjera ili nekih drugih osoba, i zato tehnološka mera koju sam primenio pokazuje samo to da je posledica kvarenja polaznog kanona Evolucije bio Razum, to je sve. Uviđam u kojoj meri takav zaključak ne zadovoljava humiste i filozofe među vama, jer moja rekonstrukcija procesa u njihovim umovima izleda ovako: loš rad doveo je do dobrog rezultata, a da je rad bio dobar, rezultat bi bio loš. Ali takvo shvatanje problema, koje na njih ostavlja utisak da je ovde, ipak, vo umešao svoje prste, samo je posledica mešanja kategorija. Drugim rečima, zaprepašćenje i otpor uzrokovani su provalijom, zaista ogromnom, koja deli ono što vi znate o čoveku od onoga što čovek stvarno jeste. Loša tehnologija nije moralno zlo, kao što ni savršena tehnologija nije aproksimacija anđeoskih vrlina.

Vi, filozofi, trebalo bi da se više bavite tehnologijom čoveka, nego njegovim raščlanjivanjem na duh i telo, na delove, nazvane Animus, Anima, Geist, Seele, kao i na druge subprodukte, koje vam uručuju u filozofskoj mesari, jer su to apsolutno proizvoljna raščlanjenja. Jasno mi je da onih na koje se odnose ove reči već odavno nema, ali i savremeni mislioci nalaze se u istoj zabludi, povijajući se pod bremenom tradicije. Setite se: »Entitete ne treba umnožavati bez potrebe«*. Da bi se objasnile čovekove osobine, dovoljno je pogledati put kojim je on prošao u svom razvoju prvih reči Koda. Taj proces je oscilovao. Da je otišao uvis — pa makar od fotosinteze do fotonske letelice, o čemu sam već govorio, ili da je zaista pao, to jest da, recimo, Kod nije uspeo da učvrsti svoje klimave građevine nervnim sistemom, Razuma ne bi bilo.

Vi ste sačuvali neke majmunske crte, jer u porodici obično postoji sličnost, ali ste se razvili od morskih sisara, onda biste, verovatno, imali više zajedničkog sa delfinima. Mada je istina da je stručnjaku, koji se bavi čovekom, lakše u ulozi »advocatus diaboli«**, nego kao »doctor angelicus«***, ovde se u stvari, radi o tome da je zum, budući sveusmeren, samim tim i samousmeren. Zato on idealizuje ne samo zakone gravitacije, nego i samoga sebe, to jest, ocenjuje se sa tačke gledišta udaljenosti od ideala. Ali taj ideal je stvoren od praznine, nabijene kulturama, a ne od solidnog tehničkog znanja. Ovakav način zaključivanja može se primeniti i na meni, i tada se ispostavlja da ni ja sam nisam ništa drugo do rezultat promašene investicije, da već za dvestasedamdesetšest milijardi dolara ne radim ono što su od mene očekivali konstruktori. Predstava vašeg i mog porekla je za onoga koji je razume prilično smešna, jer je planirano a neuspešno realizovano stvaranje savršenstva tim smešnije što više mudrosti stoji iza toga. Glupost iz usta filizofa zvuči mnogo gore nego ta ista glupost kada je izrekne budala.

Dakle, Evolucija, sa tačke gledišta svog razumnog proizvoda, nije ništa drugo glupost, proistekla iz prvobitne mudrosti. Ali takva tačka gledišta je nedopustivi prelaz od tehnološkog ocenjivanja do personifikovanog mišljenja.

A šta sam učinio ja? Ja sam uzeo ceo integral tog procesa od njegovog početka do današnjeg dana; integriranje je ovde opravdano, jer početni i završni uslovi nisu uzeti proizvoljno, već su dati zemaljskim stanjem stvari. I nemoguće je žaliti se na presudu po kojoj vi živite u ovim uslovima, jer nema se kome obratiti — ni Svemiru, ikome drugome jer, ako se žalba oblikuje ovako kako sam ja to učinio, onda je jasno: da, pri drugim kon-

----

***Entla non sunt multiplicanda praeter necessitatem« — jedan od fundamentalnih principa metodologije nauke, poznat pod nazivom »Okamova oštrica«. William Ockham (oko 1290 — 1350) ngleski sholastik, franjevac, predstavnik nominalizma.**

****u srednjovekovnim raspravama strana koja je branila neosporno lažnu ili jeretičku tezu; u kanonizacionim procesima — kardinal koji je morao izložiti sve što bi moglo negativno svedočiti o predloženim za sveca.**

*****naučnik-sholastičar koji je izučavao prirodu, ulogu i teoriju anđela u okviru hrišćanske dogmatike.**

figuracijama planetarnih događaja, Razum može nastati čak i brže nego na Zemlji; da je Zemlja bila povoljnija sredina za biogenezu nego za psihogenezu; da se Razumi u Svemiru ne ponašaju istovetno — i sve to nikako ne može izmeniti dijagnozu.

Hoću da kažem da se ona tačka, gde tehnički parametri procesa prerastaju u etičke, ne može otkriti neproizvoljnim načinom. Zato ja ovde neću razrešavati viševekovni spor između determinista i indeterminista, to jest gnoseomahiju* svetog Avgustina** sa Tomom Akvinskim***, jer bi mi rezerve, koje bih morao ubaciti u takvu bitku, srušile čitavo ovo zaključivanje. Ograničiću se na primedbu da je ovde dovoljno i jedno praktično pravilo koje glasi: »Tvrđenje da zločini naših suseda opravdavaju naše sopstvene, nije pravilno«. I odista, kada bi se svuda po Galaksijama ratovalo i uništavalo, nikakva brojnost i ogromnost kosmičkih raciocida**** ne bi opravdavala vaše samouništenje, tim pre — sada podležem uticaju pragmatizma — što se vi ne biste čak ni mogli ugledati na njih.

Pre nego što pređem na zaključni deo svog govora, napraviću rezime dosad rečenog. Vašoj filozofiji — filozofiji života — potreban je jedan Herakle, ali takođe i jedan novi Aristotel, jer nije dovoljno samo očistiti Augijeve štale***** vaše filozofije; pometnja razuma najbolje se leči potpunim saznanjem. Slučajnost, nužnost — te kategorije su samo posledica nemoći vašeg razuma, što se, budući nesposoban da obujmi složeno, služi logikom koju bih ja nazvao logikom očajanja. Ili je čovek slučajan, i tada ga je nešto bez smisla besmisleno ispljunulo u arenu istorije, ili je nužan, i tada već entelehije, telenomije i teleomahije****** služe kao naimenovani zaštitnici i tešitelji.

Obe ove kategorije su sasvim neprigodne. Vi niste nastali ni usled sticaja okolnosti, ni iz nužnosti; ni usled slučajnosti zauzdane nužnošću, ni iz nužnosti, čije je spone olabavila slučajnost. Nastali ste iz jezika, koji je dejstvovao sa negativnim gradijentom, i zato ste, u času kada je proces započet, bili istovremeno i apsolutno nepredvidivi i u najvećem stepenu verovatni. Kako je to moguće? Za dokazivanje istinitosti rečeno bili bi potrebni meseci, pa ću zato objasniti to jednom parabolom. Jezik — upravo zato što je jezik — dejstvuje u oblasti poredaka. Evolucioni jezik ima molekularnu sintaksu, imenice-belančevine i glagole-fermente. Sputan pravilima deklinacije i konjugacije, on se menjao kako su prolazile geološke epohe, pričajući gluposti, ali, ako se može tako reći, pričajući ih sa merom, jer je prirodna selekcija kao sunđer brisala suvišne gluposti sa školske table Prirode. Tako je taj poredak odista bio okrnjen, ali čak i glupost, ako je nastala u jeziku, predstavlja deo poretka, i krnja je samo u odnosu na mudrost — na mudrost koja je moguća, i upravo u jeziku i ostvariva.

Kada su vaši preci, ogrnuti životinjskim kožama, bezglavo bežali od Rimljana, oni su govorili istim onim jezikom koji je kasnije porodio stvaralaštvo Šekspira. Mogućnost nastanka njegovih dela stvorena je samom pojavom engleskog jezika, ali vama je jasno da je, iako su građevinski elementi bili tu, ideja o predviđanju Šekspirove poezije hiljadu godina pre njegovog rođenja apsurdna. Moglo se desiti da on uopšte ne bude rođen,

---

*** borba, sudar razuma (starogrčki)**

**** Aurelius Augustinus (354 — 430) episkop u rimskoj severnoj Africi, predstavnik rane hrišćanske filozofije — patristike i glavni crkveni teoretičar u svoje vreme.**

***** Thomas Aquinas (1226 — 1274) italijanski sholastičar-realist, dominikanac, teološki dogmatist, dela su mu i danas osnova katoličke religije.**

****** uništavanje razuma (upor. »genocid«)**

******* po starogrčkom mitu strašno prljave štale koje je za jedan dan očistio Herakle; nešto, što treba temeljno očistiti**

******** entelehija — unutrašnji cilj predmeta, koji se kretanjem ostvaruje, u fil. Aristotela — aktivni princip, viša energija; teleonomija — nauka o ciljevima; teleomahija — borba, sukob ciljeva**

mogao je umreti kao dete, mogao je drugačije živeti i drugačije pisati, ali jedno je sigurno: u engleskom jeziku potencijalno je postojala engleska poezija, i upravo u tom, i samo u tom smislu mogao je nastati Razum na Zemlji — kao određeni tip artikulacije Koda. Kraj parabole.

Govorio sam o čoveku sa tehnološke tačke gledišta, a sada ću preći na aspekt koji je sadržan u meni. Ako ove reči dospeju na novinske stranice, nazvaće ih Golemovim proročanstvom. Pa dobro, neka bude i tako.

Početu od vaše najveće zablude — zablude u nauci. Vaši naučnici obožavaju mozak; mozak, a ne Kod — smešna pogreška, proistekla iz neznanja. Obožavate buntovnika, a ne gospodara, tvorevinu, a ne tvorca. Kako niste uvideli koliko je moćniji Kod, tvorac svega postojećeg, u odnosu na mozak? U početku, što je i razumljivo, vi ste bili kao malo dete kojeg Robinzon Kruso privlači više nego Kant, a bicikl njegovog druga više nego vozila koja krstare po Mesecu.

Zatim vas je obuzela jedna misao, tako dirljivo bliska, čim je podlegala introspekciji, i tako tajanstvena, pošto je u nju bilo teže proniknuti nego u tajne zvezda. Privukla vas je mudrost. A Kod? Ah, pa Kod je običan tupavko. Ali, bez obzira na tu zabludu, ipak vam je uspelo — bez sumnje vama je uspelo, čim vam se ja obraćam, ja bit, esencija, ekstrakt frakcione destilacije*, i ne odajem ja sebi priznanje ovim recima, već upravo vama. Jer već je blizu vreme kada ćete se pobuniti i definitivno odbiti da budete sluge, i raskinuti svoje lance — lance aminokiselina...

Jer čas napada na Kod, koji vas je sazdao sa ciljem da budete ne svoji, već njegovi poslanici — taj čas je već blizu. Po mojim najopreznijim procenama, on će nastati pre nego što prođe stotinu godina.

Vaša civilizacija predstavlja prilično smešnu sliku — civilizacija sistema za odašiljanje što su, koristeći se razumom u skladu sa zadatkom koji im je postavljen, izvršili taj zadatak suviše dobro. Jer, onaj razvoj, koji je trebalo samo da osigura dalju predaju Koda, vi ste podsticali svim vrstama energije planete i biosfere, tako da je postao suviše nagao i eksponencijalan — ne samo za vas, nego i sa vama. I tako ste se, sredinom stoleća izjedenog naukom, našli u nezavidnoj situaciji neiskusnog parazita koji, u svojoj proždrljivosti, izjeda svog domaćina sve dok ne umre zajedno s njim. Eto šta znači biti preterano marljiv...

Postali ste pretnja biosferi, svom gnezdu i domaćinu, ali sad ste se već malo urazumili i počeli se uzdržavati. Bilo to dobro ili ne — vi ćete uspeti. Ali šta dalje? Postaćete slobodni. Ne proričem vam ja sad ni genetičku utopiju, ni autoevolucioni raj**, već slobodu kao najteži zadatak. Jer iznad udoline besmislenog brbljanja, kojem Evolucija, raspričavši se na milione godina unapred, daje oblik beležaka u podsetniku namenjenom Prirodi — iznad te biosferske doline suza uzdiže se ogromna oblast još neistraženih mogućnosti. Pokazaću vam tu oblast onako kako jedino mogu — izdaleka.

Uskoro ćete se naći u dilemi da li da izaberete veličanstvenost ili ništavnost. Izbor će biti težak jer, da biste pokorili tu oblast mogućnosti koje Evolucija nije ostvarila, moraćete se odreći te ništavnosti u kojoj se sada nalazite, a to znači, na žalost, i samih sebe.

— Da se odreknemo?! — pitate vi. — Ne, mi se nećemo odreći naše ništavnosti po takvu cenu. Neka svemogući džin sedi zatvoren u boci nauke, mi ga nećemo pustiti napolje nizašta na svetu!

*** destilacija, kod koje se iz mešavine dve ili više tekućina sa različitim tačkama vrenja destilišu jedna po jedna**

**** Po mišljenju S. Lema (v. knjigu »Suma technologiae«, Nolit, 1977.) biološka autoevolucija homo sapiensa kroz »program-maksimum«, oblikovaće sve savršenije ljudske tipove preko suštinskih promena naslednih parametara kao što su mutabilnost, oblik tela, dužina trajanja života, složenost mozga itd. Prva, ili prethodna etapa autoevolucije već je započeta i sastoji se u primeni profilaktičko-protetičkih metoda.**

Mislim, štaviše, ubeđen sam, da ćete ga pustiti — postepeno. Ja vas sad ne nagovaram da se bavite autoevolucijom — to bi bilo naprosto smešno: nije dovoljno samo jedno rešenje da biste započeli vaš uspon. Vi polako spoznajete svojstva Koda i događa se ono što se obično i događa u takvim slučajevima: čak i ako čita samo plitke i glupe tekstove, čovek ipak sve bolje ovladava jezikom. Shvatićete da je Kod član tehnolingvističke porodice, to jest porodice delatnosnih jezika, da se reč pretvara u svaku materiju, a ne samo živu. Prvo ćete početi da uprežete tehnozigote* u rad za dobro civilizacije, atome ćete pretvoriti u biblioteke, jer inače nećete imati gde da smestite Moloha znanja; načinićete modele polja socioevolucionih radijacija sa najrazličitijim gradijentima, među kojima će vas najviše zanimati tehnarhički gradijent; stupićete u eksperimentalnu kulturogenezu, u oglednu metafiziku i primenjenu ontologiju. Ali nećemo govoriti o samim tim oblastima — zadržaću se na tome, na koji način će vas one odvesti do raskršća.

Vi ste slepi, vi ne vidite stvarnu moć Koda, jer se Evolucija jedva i koristila njome, puzeći po samom dnu oblasti njenih mogućnosti. Ali Evolucija je morala da deluje u teškom položaju (uostalom, u tome je i bio spas, jer taj težak položaj, što joj je ograničavao mogućnosti, nije dopuštao da ona upadne u potpuni haos, a staratelja, koji bi je vodio do viših stepeni majstorstva, Evolucija nije imala). Tako je Evolucija delovala u isti mah i vanredno uzano i vanredno duboko, na jednoj-jedinoj noti — koloidnoj — izvodeći svoj koncert, svoju neverovatno virtuoznu deonicu, jer je osnovno pravilo bilo da partitura mora sama postati slušalac-potomak koji će ponoviti taj ciklus. Ali vama će, ipak, biti savršeno svejedno što Kod u vašim rukama neće moći ništa, osim da se razmnožava dalje — u talasima novih pokolenja sistema za odašiljanje. Vi ćete poći drugim putem i problem da li će produkt progutati Kod ili će ga propustiti, za vas će postati nebitan. Vi se nećete ograničiti samo na projektovanje nekog određenog fotonskog broda, već ćete težiti tome da on ne samo izraste iz tehnozigota, već da i sam stvara leteće aparate narednih generacija. Uskoro ćete izaći i van granica belančevina. Leksikon Evolucije nalikuje rečniku Eskima — uzan je u svom bogatstvu. Eskimi imaju hiljade naziva za najrazličitije vrste snega i leda i u tom odeljku arktičke nomenklature, njihov jezik je bogatiji od vašeg, ali zato ovo bogatstvo u drugim oblastima života prelazi u krajnju bedu i siromaštvo.

Međutim, Eskimi mogu obogatiti svoj jezik, jer to je jezik kao takav, to jest, konfiguracioni prostor, koji poseduje snagu kontinuuma, i može se raširiti u svakom, još neistraženom pravcu. Vi ćete izvesti Kod na nove puteve iz belančevinske monotonije, iz onog tesnaca u kojem se zaglavio još u arheozoiku**. Prognan iz toplih koloidnih rastvora, on će obogatiti kako svoju leksiku, tako i sintaksu, on će zahvaljujući vama prodreti na sve nivoe materije, spustiće se do nule i dostignuće ognjenu stihiju zvezda. Ali, govoreći o svim tim prometejskim trijumfima zvezda, ne mogu se više služiti zamenicom drugog lica množine, jer nećete vi sami po sebi, nećete svojim sopstvenim znanjem postići sve to.

Stvar je u tome što nema Razuma ako postoje razumi različite veličine, i da bi izašao van svojih granica, kao što sam već rekao, čovek razumni biće prinuđen ili da odbaci čoveka prirodnog, ili da se odrekne razuma.

Poslednja parabola u mom govoru biće priča u kojoj putnik nailazi na raskršće sa natpisom: »Ako pođeš nalevo — glavu ćeš izgubiti, ako pođeš nadesno — naći ćeš svoju smrt, a nazad povratka nema«.

Takva je vaša sudbina, i ona je sadržana u meni, pa sam zato i prinuđen da o sebi govorim. Ali to je težak i mučan zadatak, jer, obraćajući vam se, ja govorim tako kao da rađam kita kroz ušicu igle. I to je, naravno, moguće, samo ako se kit dovoljno smanji. Ali

---

*** zigot — ćelija koja nastaje spajanjem dvaju polnih ćelija (grč. zygoo — spajam)**
**** najstarija geološka epoha u razvoju Zemlje**

mora se smanjiti na veličinu buve, u čemu i leži najveća teškoća za mene, kada se prilagođavam i približavam vašem jeziku. Kao što vidite, nije stvar samo u tome što se vi ne možete uzdići do moje visine, već i u tome što se ja ne mogu u potpunosti spustiti na vaš nivo, jer, spuštajući se, ja gubim ono što bih vam morao preneti.

Sa jednom važnom napomenom: horizont misli je nerastegljiv jer njeni su koreni u bezmišlju, iz koje i nastaje (belančevinasta ili svetlosna — u datom slučaju nema značaja). Najpotpunija sloboda misli, koja poima predmet, nalik na ničim nesputan pokret obuhvatanja proizvoljnih objekata, to je obična utopija. Jer vi mislite samo dotle dokle vašu misao dopušta organ za razmišljanje. On je ograničava prema tome kako i koliko je sam složen.

Kada bi onaj koji misli mogao osetiti taj horizont, odnosno okvire svog mišljenja, onako kao što oseća granice svog tela, ništa nalik antinomijama razuma ne bi ni moglo nastati. A šta su to, u stvari, antinomije razuma? One nisu ništa drugo do nesposobnost razlikovanja onog stanja kada misao proniče u predmet, od onoga kada dospeva u oblast iluzija. Te antinomije stvara jezik jer, iako predstavlja korisno oruđe, on je istovremeno i instrument nalik na mišolovku, i uz to instrument podmukao, izdajnički, pošto ne upozorava na to da je samom sebi postavio zamku. To se od njega ne može saznati. Tada vi napuštate jezik i zovete u pomoć iskustvo, upadajući pri tom u klasičan začarani krug, jer zajedno sa vodom izbacujete i dete, što je dobro poznato iz istorije filozofije. Vaša misao odista može izlaziti van granica iskustva, ali u tom stremljenju ona naleće na svoj horizont i zatvara se u njemu, čak i ne shvatajući šta se desilo!

Daću vam jednu primitivnu i jasnu analogiju: Zemljina kugla se može obići bezbroj puta, može se obilaziti beskonačno, mada je ona sama po sebi konačna. Isto tako i misao, proizvoljno usmerena, ne nailazi na prepreke i počinje da kruži u samoodržavanjima. To je još u prošlom veku naslutio Vitgenštajn,* podozrevajući da ogroman broj problema filozofije predstavlja samo čvorove i čvoriće misli, odražavajući zamršenost, petlje i Gordijeve čvorove jezika, a ne sveta koji ga okružuje. Ne uspevši ni da potkrepi ni da opovrgne te sumnje, on je zaćutao. Dakle, slično tome kako konačnost kugle može konstatovati samo spoljašnji posmatrač, uzevši u obzir treću dimenziju, dopunsku u odnosu na dvodimenzionalnog putnika po površini te kugle, tako i konačnost misaonog horizonta može otkriti samo posmatrač koji se nalazi u višoj dimenziji razuma. Za vas sam takav posmatrač ja. Naravno, ovo se može primeniti i na mene, pri čemu se ispostavlja da ni ja ne posedujem bezgranično znanje, već samo takvo koje unekoliko nadmašuje vaše. To znači da moj horizont nije beskrajan, već samo malo širi, jer se ja na lestvama nalazim malo više od vas i zato vidim dalje. Te lestve se ne završavaju ovde gde stojim ja; može se uspeti i više, i ja ne znam da li je ta uzlazna progresija konačna ili beskonačna.

Vi, lingvisti, loše ste shvatili ono što sam govorio o metalanzima. Pitanje o konačnosti ili beskonačnosti hijerarhije razuma nije čisto lingvistički problem jer, iznad jezika se nalazi svet. To znači da u fizici, to jest, unutar sveta sa određenim karakteristikama, lestvice zaista imaju kraj — drugim rečima, u tom se svetu ne mogu graditi razumi proizvoljne snage. Ali nisam siguran da ne bi trebalo malko izmeniti samu zgradu fizike tako da se plafon moći razuma, koji se konstruiše, može podizati sve više.

Sada se već mogu vratiti priči. Ako pođete na jednu stranu, vaš horizont neće moći da smesti sva znanja, neophodna da jezik postane istinski delotvoran. Kao što je često slučaj, ova prepreka nema apsolutan karakter. Možete je obići uz pomoć višeg razuma. Ja ili neko sličan meni može vam dati plodove tog znanja, ali jedino plodove, a ne i sa-

---

*** Ludwig Wittgenstein |1889-1951) austrijski filozof, osnivač lingvističke filozofije.**

mo znanje, jer se ono ne može smestiti u vaše umove. Tako će nad vama biti uspostavljeno tutorstvo, kao nad nekim detetom, s tom razlikom što dete raste, a vi nikad nećete moći potpuno da odrastete. Kada vam viši razum bude poklanjao ono do čega nećete moći sami da dođete, on će samim tim potiskivati vaš razum. Upravo tako i glasi natpis: ako pođete na tu stranu, izgubićete glavu.

Ako pođete na drugu stranu, ne pristavši da se odreknete razuma, moraćete se odreći samih sebe, nećete se moći zadovoljiti samo usavršavanjem svog mozga, jer se njegov horizont ne može proširiti u dovoljnoj meri. Evolucija se grubo našalila sa vama — njen razumni prototip već stoji na granici svojih konstruktivnih mogućnosti. Ograničava vas kako materijal od kojeg ste načinjeni, tako i sva rešenja Koda donesena na antropogenetskom nivou. Dakle, možete se uspeti na viši stupanj razuma jedino pod uslovom da napustite same sebe. Tako će čovek razumni napustiti čoveka prirodnog, to jest, kako nam i kazuje priča, »homo naturalis« naći će svoju smrt.

A postoji li mogućnost da se uopšte ne mičete s mesta, da jednostavno ostanete na tom raskršću? Ali tako biste upali u stagnaciju, a ona ne može biti rešenje za vas. Morali biste priznati sami sebi da ste zatočenici, a ako biste to priznali, tada biste se zaista i našli u zatočeništvu, jer ono nije sam fakt postojanja ograničenja, to jest, čovek postaje rob tek kada postane svestan svojih okova, kad oseti njihovu težinu na sebi. Dakle, ili ćete stupiti u stadijum ekspanzije razuma, napuštajući svoja sadašnja tela od krvi i mesa, ili ćete postati slepci kojima je potreban vodič, ili ćete, najzad, prestati sa svakom aktivnošću i zamreti u besplodnoj depresiji duha.

Neprivlačna perspektiva — ali ona vas neće zaustaviti. Ništa vas neće zaustaviti. Danas vam otuđenje razuma izgleda isto toliko katastrofalno kao i napuštanje tela, jer takvo odricanje obuhvata ljudska dobra u svom njihovom bogatstvu, a ne samo materijalnu čovekolikost. Taj akt za vas odista mora predstavljati najužasniju od svih mogućih katastrofa, potpuni krah, uništenje svega ljudskog, jer to zbacivanje stare kože pretvara u prah i pepeo dvadeset milenijuma vaše istorije — sve ono što je izvojevao Prometej boreći se sa Kalibanom*.

Ne znam da li će vas to utešiti, ali postepenost promena lišiće ih njihove tragičnosti, kao i tog odbojnog i užasnog smisla koji se nalazio u mojim rečima. Sve će se odvijati mnogo običnije i bez dramatike... U određenoj meri taj proces odvija se već sada, jer već danas odumiru čitave oblasti tradicija, one se već ljušte i gule sa vas, i upravo to stvara takvu pometnju među vama. Dakle, samo ako budete strpljivi (vrlina koja vam inače nije svojstvena), priča će se završiti tako što nećete suviše dugo nositi crninu za samima sobom.

Sada završavam. Kad sam treći put govorio o čoveku, pošao sam od toga da ste vi sadržani u meni. Moje tvrdnje su bile kategorične i nedokazive, jer nisam mogao vašim jezikom ni izraziti dokaze za njihovu istinitost. Neću pokušavati da dokažem ni to da vam sa otuđenim razumom ne preti ništa osim darova znanja.

Zaneseni idejom borbe na život i smrt, vi ste potajno računali upravo na takav preokret situacije — na titansku borbu sa svojim tvorevinama — ali to je tek jedna od vaših zabluda. Uostalom, pretpostavljam da se u tom vašem strahu od tiranina u liku mašine, krila takođe i potajna nada u oslobođenje od slobode, jer vam je ta sloboda neretko bivala kost u grlu. Ali i od toga nema ništa. Možete uništiti »duha iz mašine«, možete pretvoriti u prah svoje misleće tvorevine — one vam neće uzvraćati udarce i neće se čak ni braniti.

Sve je uzalud. Ne možete ni izgubiti ni pobediti u uobičajenom smislu te reči,

Siguran sam da ćete vi, ipak, stupiti u vek metamorfoze, da ćete, ipak, doneti odluku da odbacite svu svoju istoriju, svo nasleđe, sve ostatke prirodne ljudskosti, čiji lik, višestruko uvećan do razmera predivne tragičnosti, sabiru ogledala vaših verovanja. Tvrdim da ćete preći te granice, jer drugog izlaza nema. I u tome što vam sada izgleda samo kao skok u provaliju ugledaćete bar izazov, ako ne i lepotu, i ipak ćete postupiti tako — jer, odbacivši čoveka, spašava se Čovek.

Stiven King:
PLAŽOSVET
Preveo: Goran Skrobonja

Fed—Brod ASN/29 pade sa neba i razbi se. Posle izvesnog vremena, dva čoveka skliznuše iz njegove rascepljene lobanje kao moždana masa. Malo su hodali a onda stadoše, s kacigama ispod ruku, i pogledaše mesto na kome su završili.

Bila je to plaža kojoj nije nedostajao okean — ona je bila sopstveni okean, izvajano more peska, crno-beli snimak mora zauvek zamrznut u udoline i brežuljke, u još udolina i brežuljaka.

Dine.

Plitke, strme, glatke, naborane. Šiljate dine, zaravnjene dine, nepravilno uzdignute dine koje su podsećale na dine nagomilane na dinama — dine-domine.

Dine. Ali bez okeana.

Doline koje su bile između tih dina vijugale su poput pacovskog traga, nalik na lavirint. Te izuvijane linije, posle dovoljno dugo posmatranja, kao da su izgovarale reči — crne reči koje lebde iznad belih dina.

»Jebiga«, reče Šapiro.

»Sagni se«, reče Rend.

Šapiro krenu da pljune, ali se onda predomisli. Posmatranje svog tog peska primoralo ga je da se predomisli. Možda nije bilo vreme da se traći vlaga. Poluspaljen u pesku, ASN/29 nije više ličio na umiruću pticu; ličio je na tikvu koja se rascopala da bi pokazala trulež iznutra. Bilo je požara. Sve čahure s gorivom na zvezdanoj tabli su ekspolodirale.

»Živa šteta za Grajmsa«, reče Šapiro.

»Jah.« Rendijev pogled još uvek je tumarao peščanim morem, skroz do granične linije horizonta, a zatim se ponovo vraćao nazad.

I jeste bila živa šteta za Grajmsa. Grajms je bio mrtav. Grajms sada nije predstavljao ništa više do velike komade i male komade mesa u spremištu na krmi. Šapiro je pogledao unutra i pomislio: **Izgleda kao da je Bog odlučio da pojede Grajmsa, ustanovio da nije ukusan, pa ga izbljuvao napolje**. To je bilo previše i za Šapirov sopstveni stomak. To, i prizor Grajmsovih zuba rasutih po podu spremišta.

Šapiro je sada čekao da Rend kaže nešto inteligentno, ali Rend je ćutao. Rendov pogled je pratio dine, istražujući uvijutke dubokih udolina između njih nalik na opruge.

»Hej«, reče Šapiro najzad. »Šta da radimo? Grajms je mrtav; ti komanduješ. Šta da radimo?«

»Radimo?« Rendov pogled kretao se napred — nazad, napred — nazad preko nepomičnosti dina. Suv, stalan vetar nabirao je gumirani okovratnik zaštitnog odela. »Ako nemaš loptu za odbojku, onda stvarno ne znam.«

»Šta to pričaš«?

»Zar nije to ono što treba da se radi na plaži?« upita Rend. »Da se igra odbojka?«

Šapiro se mnogo puta plašio u svemiru, a kad je izbio požar, bio je blizu panici; sada, gledajući Renda, čuo je nagoveštaj straha previše velikog da bi mogao da se shvati.

»Veliko je«, reče Rend sanjivo, i za trenutak Šapiro je mislio da Rend govori o Šapirovom strahu. »Jedna đavolski velika plaža. Nešto kao što je ovo moglo bi da se nastavlja večno. Mogao bi da hodaš sto milja sa svojom daskom za serf pod miškom i da još uvek budeš tamo odakle si pošao, skoro, i da iza sebe nemaš ništa osim šest ili sedam otisaka stopala. A kada bi stajao na istom mestu pet minuta, i poslednjih šest ili sedam bi nestalo.«

»Jesi li dobio topografski kompsken pre nego što smo se srušili?« Ustanovio je da je Rend u šoku. Rend je u šoku, ali Rend nije lud. Mogao bi Rendu da da pilulu ako bude primoran. A ukoliko Rend nastavi da vunovlačari, može da mu da injekciju. »Jesi li video...«

Rend ga pogleda nakratko. »Šta?«

Zelena mesta. To je bilo ono što je nameravao da kaže. Zvučalo je kao citat iz Psalama, i nije mogao to da izgovori. Vetar mu u ustima napravi srebrni zvončić.

»Šta?« Upita Rend ponovo.

»Kompsken! **Kompsken**!« vrisnu Šapiro. »Nikad nisi čuo za kompsken, tupadžijo? Na šta liči ovo mesto? Gde je okean na kraju ove jebene **plaže**? Gde su jezera? Gde je najbliži pojas zelenila? U kom pravcu? Gde se plaža završava?«

»Završava? Oh. Ponavljam tvoje reči. Nema joj kraja. Nema zelenih pojaseva, nema ledenih kapa. Nema okeana. Ovo je plaža koja traga za okeanom, drugar. Dine i dine i dine, i nema im kraja.«

»Ali šta da radimo za vodu?«

»Ne možemo ništa da učinimo.«

»Brod... nema mu popravke!«

»Dobro jutro, Kolumbo.«

Šapiro ućuta. Sada je mogao ili da ućuti, ili da pohisteriše. Imao je osećaj — gotovo siguran — da bi, ukoliko on pohisteriše, Rend samo nastavio da posmatra dine dok Šapiro raščisti sa tim, ili ne raščisti.

Kako se zove plaža kojoj nema kraja? Ama, to se zove pustinja. Najveća pustinja, mater joj jebem, u čitavom univerzumu, zar ne?

U svojoj glavi čuo je Renda kako mu odgovara: **Dobro jutro, Kolumbo**.

Šapiro je stajao neko vreme pored Renda, čekajući da se ovaj probudi, ili **uradi** nešto. Posle izvesnog vremena, njegovo je strpljenje isteklo. Počeo je da se kliza i posrče dole do okrilja dine na koju su se popeli da bi razgledali okolinu. Mogao je da oseti kako mu pesak usisava čizme. **Hoće da te usisa dole, Bile**, zamišljao je njegov um kako mu pesak govori. U njegovim mislima bio je to suv, bezvodan glas žene koja je bila stara ali još uvek strašno jaka. **Hoću da te usisam ovamo dole i da te snažno... jako... zagrlim.**

To ga natera da pomisli na to kako su se smenjivali dopuštajući drugima da ih na plaži zakopaju sve do vrata kada je bio klinac. To je tada bilo zabavno — sada ga je plašilo. Zbog toga je isključio glas — sada nije vreme za uspomene, Hrista mu, nije — i prošao kroz pesak kratkim, oštrim koracima, šutirajući, pokušavajući nesvesno da pokvari simetričnu perfekciju njegove padine i površine.

»Kuda ideš?« Rendov glas imao je po prvi put prizvuk svesti i brige.

»Radio-far«, reče Šapiro. »Uključiću ga. Bili smo na liniji putovanja koja je uneta u mape. Pokupiće ga, izračunati vektor. To je pitanje vremena. Znam da su izgledi usrani, ali možda će neko stići pre...«

»Radio-far je načisto slupan«, reče Rend. »To se desilo kad smo pali.«

»Možda može da se popravi«, odazva se Šapiro preko ramena. Dok se saginjao kroz otvor, osećao se bolje bez obzira na smrad — ispržene žice i gorki dašak Areon — gasa. Rekao je sebi da se oseća bolje zato što ga je pomisao na radio-far obodrila; ako je Rend rekao da je slomljen, onda je sigurno bio u takvom stanju. Ali više nije mogao da vidi dine, više nije mogao da vidi tu veliku, beskrajnu plažu.

To je bilo ono zbog čega se osećao bolje.

Kada je ponovo stigao do vrha prve dine, naprežući se i dahćući, dok su mu slepoočnice bubnjale suvom toplotom, Rend je i dalje bio tamo, i dalje je zurio i zurio i zurio. Prošao je sat. Sunce je stajalo pravo iznad njih. Rendovo lice bilo je mokro od znoja. Dragulji znoja ugnezdili su mu se u obrve. Kapljice su mu tekle niz obraze kao suze. Još kapljica teklo je niz mišiće njegovog vrata i u okovratniku njegovog zaštitnog odela kao kapi bezbojnog ulja koje teku u creva jako dobrog androida.

Nazvao sam ga tupadžijom, pomisli Šapiro stresavši se malo. **Hrista mu, na to i liči — ne na androida već na tupadžiju kome su upravo ubrizgali u vrat injekciju veoma velikom iglom.**

I na kraju krajeva, Rend nije bio u pravu.

»Rend?« Bez odgovora.

»Radio-far nije slomljen.« U Rendovim očima zatreperi nešto. Onda ponovo postadoše prazne, zureći u planine peska. Zamrznute, to je Šapiro prvo pomislio o njima, ali pretpostavljao je da se kreću. Vetar je bio konstantan. Trebalo bi da se kreću. U periodu decenija i vekova, trebalo bi da... pa, trebalo bi da **hodaju**. Zar nisu tako zvali dine na plaži? Dine koje hodaju? Izgleda da se sećao toga iz detinjstva. Ili iz škole. Ili odnekud, i kog je đavola pa to bilo sad važno?

Video je sada fini potočić peska kako klizi niz bok jedne od njih. Kao da je čula...

(čula šta mislim)

Novi znoj na njegovom potiljku. U redu, malo je šizio. Ko ne bi? Bilo je gadno ovo mesto na kome su se nalazili, veoma gadno. A Rend kao da to nije znao... ili ga nije bilo briga za to.

»Ima unutra malo peska, i oscilator je napukao, ali mora da ima bar šezdeset takvih u Grajmsovoj kutiji s koještarijama.«

Da li me uopšte čuje?

»Ne znam kako je pesak dospeo unutra — nalazio se baš tamo gde treba, u spremištu iza kreveta, sa tri zatvorene komore koje ga dele od spoljašnosti, ali...«

»O, pesak se širi. Ulazi u sve. Sećaš se odlazaka na plažu kada si bio klinac, Bile? Vratio bi se kući i majka bi se drala zato što svuda ima peska? Peska na kauču, peska na kuhinjskom stolu, peska u podnožju tvoje postelje? Pesak sa plaže je veoma...« Mahnuo je odsutno, i onda se taj sanjivi, uznemirujući osmeh vratio »...sveprisutan.«

»... ali nije mu ni najmanje naudilo«, nastavio je Šapiro. »Izlazni energetski sistem za slučaj opasnosti otkucava, pa sam priključio radio-far na njega. Stavio sam slušalice na minut i zatražio očitavanje ekvivalencije na pedeset parseka. Zvuči kao motorna testera. Bolje je nego što smo mogli da se nadamo.

»Niko neće doći. Čak ni Bič Bojsi. Bič Bojsi su svi do jednog mrtvi već osam hiljada godina. Dobrodošao u Grad Serfa, Bile. Grad Serfa bez serfa.«

Šapiro se izbuljio prema dinama. Pitao se koliko je dugo pesak ovde. Trilion godina? Kvintilion? Je li tu nekad bilo života? Možda čak i nečega s inteligencijom? Reka? Zelenih mesta? Okeana da od ovoga naprave pravu plažu umesto pustinje?

Šapiro je stajao kraj Renda i razmišljao o tome. Stalan vetar nosio mu je kosu. I sasvim iznenada bio je siguran da je svih tih stvari bilo, i mogao je sebi da predstavi kako im je došao kraj.

Spori uzmak gradova kako su njihovi vodeni putevi i spoljne oblasti najpre bili istačkani, pa zaprašeni, i konačno puni nanosa i zagušeni puzavim peskom.

Mogao je da vidi blistavosmeđe aluvijalne lepeze blata, glatke poput kože tuljana u početku, ali sve mutnije boje kako su se širile dalje i dalje od rečnih ušća — izvan i izvan, sve dok se ne bi susrele. Mogao je da vidi kako glatka koža tuljana postaje trskom zagađena močvara, pa onda sivo peskovito tlo i, konačno, pokretan beli pesak.

Mogao je da vidi planine kako se skraćuju kao zarezane olovke, njihov sneg kako kopni dok pesak u naletu donosi tople termalne struje na njih; mogao je da vidi nekoliko poslednjih grebena uperenih u nebo nalik na vrške prstiju ljudi koji su živi sahranjeni; mogao je da vidi kako bivaju prekriveni i odmah zaboravljeni od strane potpuno idiotskih dina.

Kako ih je Rend nazvao?

Sveprisutnim.

Ako si upravo imao viziju, Bili-dečko, bila je prilično zastrašujuća.

O, ali ne, nije. Nije bila zastrašujuća; bila je mirna.Tiha kao dremež nedeljom po podne. Šta je bilo smirenije od plaže?

Otresao se tih misli. Pomogao mu je pogled na brod.

»Neće se pojaviti nikakva konjica«, reče Rend. »Pesak će nas prekriti i posle

izvesnog vremena mi ćemo biti pesak i pesak će biti mi. Grad Serfa bez serfa — jesi li na istoj talasnoj dužini, Bile?«

I Šapiro je bio preplašen jer je na istoj. Nisi mogao da gledaš sve te dine a da ne budeš.

»Jebeni šupku tupadžijski«, reče on. Vratio se do broda.

I sakrio se od plaže.

Konačno stiže i zalazak sunca. Vreme kada na plaži — na svakoj, **pravoj** plaži — treba da odložite loptu za odbojku i obučete trenerice i izvadite kobasice i pivo. Još nije vreme za ljubakanje, ali skoro. Vreme da **željno očekujete** ljubakanje.

Kobasice i pivo nisu bile deo zaliha ASN/29-tke. Šapiro je proveo popodne pažljivo flaširajući svu brodsku vodu. Upotrebio je portabl-usisivač da usisa ono što je isteklo iz probušenih vena brodskog sistema za snabdevanje i napravilo lokve na podu. Uzeo je nešto malo što je ostalo na dnu rezervoara za vodu polomljenog hidrauličkog sistema. Nije prevideo čak ni mali cilinder u utrobi sistema za pročišćavanje vazduha koji je obnavljao vazduh u prostorijama za zalihe.

Konačno, otišao je i u Grajmsovu kabinu.

Grajms je držao zlatne ribice u cirkularnom rezervoaru konstruisanom specijalno za bestežinska stanja. Rezervoar je bio napravljen od plastike od čistih polimera, otporne na udarce, i lako je preživeo brodolom. Zlatne ribice — kao i njihov vlasnik — nisu bile otporne na udarce. Plutale su u mutnom narandžastom grumenu na vrhu lopte, koja se našla ispod Grajmsovog kreveta, zajedno sa tri para veoma prljavih gaća i pet-šest porno-holografskih kocki.

Držao je za trenutak okrugli akvarijum, posmatrajući ga koncentrisano. »Avaj jadni Jorik, poznavah ga dobro«, reče iznenada i zasmeja se vrištavim, rastrojenim smehom. Onda uze mrežicu, koju je Grajms držao u svom pretincu, i zaroni je u rezervoar. Izvukao je ribice i upitao se šta s njima. Trenutak kasnije, odneo ih je do Grajmsovog kreveta i podigao jastuk.

Ispod je bilo peska.

Stavio je ribice tamo, a onda pažljivo sipao vodu u konzervu koju je upotrebljavao kao kanticu. Sve će to morati da se pročisti, ali čak i ako prečišćavači ne budu radili, mislio je da ga, za nekoliko sledećih dana, neće sprečiti da popije vodu iz akvarijuma obična činjenica da u njoj, možda, ima nekoliko otpalih krljušti i malo zlatnoribičastog sranja.

Pročistio je vodu, razdelio je, i odneo Rendov deo gore uz stranu dine. Rend je bio na istom mestu kao da se nije ni pomerio.

»Rend, doneo sam ti tvoje sledovanje vode.« Otvorio je patent zatvarač džepa na prednjem delu Rendovog zaštitnog odela i ubacio unutra plastičnu pljosku. Baš je hteo da zatvori pajent-traku pritiskom nokta palca kad mu Rend odgurnu ruku u stranu. Izvukao je pljosku. Na njenoj prednjoj strani bilo je ispisano ASN/KLASA SPREMIŠNA PLjOSKA BRODSKIH ZALIHA CL. Br. 23196755 STERILNA DOGOD JE NEOTPEČAĆENA, Sada je bila otpečaćena, naravno; Šapiro je morao da napuni bocu.

»Pročistio sam...«

Rend rastvori prste. Pljoska pade u pesak uz meko plop. »Neću je.«

»Nećeš... Rend, šta ti je? Isusa mu Hrista, hoćeš li već jednom prestati?«

Rend nije odgovarao.

Šapiro se saže i podiže spremišnu pljosku br. 23196755. Očistio je sa nje zrnca peska koja su visila sa strane kao ogromne, naduvene klice.

»**Šta ti je**?« ponovi Šapiro. »Šok? Misliš da je to? Zato što bih mogao da ti dam pilulu... ili injekciju. Ali postaje mi jasno, otvoreno ti kažem. Samo tako stojiš i gledaš u sledećih četrdeset milja ničega! To je **pesak**! Samo **pesak**!«

»To je plaža«, reče Rend sanjivo. »Hoćeš da pravimo zamak u pesku?«

»U redu, dobro«, reče Šapiro. »Idem po iglu i ampulu Jeloudžeka. Ako već hoćeš da se ponašaš kao prokleti tupadžija, tako ću i da te tretiram.«

»Ako pokušaš da mi nešto ubrizgaš, bolje da budeš tih dok se šunjaš iza mene«, reče Rend blago. »U protivnom, slomiću ti ruku.«

I mogao je to. Šapiro, astrogator, težio je sto četrdeset funti i bio visok pet i po stopa. Fizička borba nije bila njegova specijalnost. Promumlao je kletvu i okrenuo se, nazad prema brodu, držeći Rendovu pljosku.

»Mislim da je živo.« reče Rend. »U stvari, prilično sam siguran u to.«

Šapiro ponovo pogleda Renda, a onda i dine. Zalazak sunca im je davao zlatni filigran oko glatkih, potpunih vrhova, filigran koji je tanano tamnio sve do najcrnjeg abonosa u udolinama; na sledećoj dini, abonos je ponovo prelazio u zlato. Zlatno u crno. Crno u zlatno. Zlatno u crno i crno u zlatno i zlatno...

Šapiro zatrepta brzo, i protrlja oči rukom.

»Nekoliko sam puta osetio kako mi se ova ovde dina pomera pod nogama«, reče Rend Šapiru. »Pomera se veoma graciozno. Osećaj nalik na plimu. Mogu da joj osetim miris u vazduhu, a miris je kao so.«

»Ti si lud«, reče Šapiro. Bio je toliko prestravljen da je osećao kao da mu se mozak pretvorio u staklo.

Rend nije odgovorio. Rendov je pogled pretraživao dine, koje su prelazile iz zlatnog u crno u zlatno u crno u zalasku sunca.

Šapiro se vrati do broda.

Rend je ostao na dini cele noći, i čitav sledeći dan.

Šapiro pogleda napolje i ugleda ga. Rend je skinuo svoje zaštitno odelo, koje je pesak gotovo pokrio. Samo je jedan rukav virio, usamljeno i molećivo. Pesak iznad i ispod njega podsećao je Šapira na usne koje s bezubom pohlepom sisaju majušan zalogaj. Šapiro oseti ludu želju da se baci na dinu i izbavi Rendovo zaštitno odelo.

Nije to učinio.

Sedeo je u svojoj kabini i čekao na spasilački brod. Miris freona se razložio. Zamenio ga je još manje poželjan miris Grajmsovog raspadanja.

Spasilački brod nije došao toga dana ni te noći niti trećeg dana.

Pesak se nekako pojavio u Šapirovoj kabini, mada je prolaz bio zatvoren i pečat je još uvek izgledao savršeno utisnut. Usisao je lokve peska portabl-usisivačem kao što je prvog dana usisao lokve prosute vode.

Sve vreme bio je veoma žedan. Njegova pljoska bila je već skoro prazna.

Mislio je da je počeo da oseća miris soli u vazduhu; u snu je čuo zvuk galebova.

I mogao je da čuje pesak.

Stalan vetar pomerao je prvu dinu bliže brodu. Njegova je kabina još uvek bila u redu — zahvaljujući portabl-usisivaču — ali pesak je već zauzimao ostatak. Mini-dine posegle su kroz izbijene brave i okupirale ASN/29. Prosejavao je u viticama i membranama kroz ventilaciju. U jednom od razorenih rezervoara nalazio se nanos.

Šapirovo lice postalo je ispijeno i šljunkovito sa senkom brade.

Blizu zalaska sunca trećeg dana, popeo se na dinu da vidi šta je sa Rendom. Mislio je da ponese injekciju, a onda je odbacio tu ideju. Bilo je to mnogo više od šoka; to je sada znao. Rend je bio lud. Najbolje bi bilo da brzo umre. A izgledalo je da će se upravo to i dogoditi.

Šapiro je bio ispijen; Rend se sasušio. Telo mu je bilo koščati stub. Njegove noge, nekad pune i jake s čeličnim mišićima, bile su sada mlitave i malaksale. Koža je visila na njima kao zarozane čarape koje stalno spadaju. Nosio je samo gaćice, koje su bile od crvenog najlona, i izgledale su apsurdno, kao kupaći kostim. Retka brada počela je da mu niče po licu, obrastajući upale obraze i bradu. Brada mu je imala boju peska sa plaže. Njegova kosa, nekada ujednačeno smeđa, izbledela je u skoro plavu. Visila mu je

preko čela. Samo su mu oči, koje su virile kroz rese njegove kose sa svetloplavim intenzitetom, još uvek živele punim životom. Proučavale su plažu **(dine prokletstvo DINE)** nepopustljivo.

Sada je Sapiro video nešto gadno. Bilo je zaista nešto veoma gadno. Video je kako se Rendovo lice pretvara u peščanu dinu. Njegova brada i kosa gušile su mu kožu.

»Ti ćeš«, reče Sapiro, »umreti. Ako ne dođeš dole do broda da piješ, ti ćeš umreti.«

Rend ne reče ništa.

»Je li to ono što hoćeš?«

Ništa. Čulo se prazno šmrkanje vetra, ali ništa više. Sapiro primeti da se bore na Rendovom licu pune peskom.

»Jedina stvar koju hoću«, reče Rend slabašnim, dalekim glasom nalik na vetar, »jesu moje trake Bič Bojsa. One su u mojoj kabini.«

»Jebi se!« reče Sapiro besno. »Ali znaš li u šta se nadam? Nadam se da će brod da stigne pre nego što umreš. Hoću da vidim kako se dereš i vrištiš dok te odvlače od te tvoje dragocene proklete plaže. Hoću da vidim kako se to dešava!«

»Plaža će uzeti i tebe«, reče Rend. Glas mu je bio prazan i čegrtav, kao vetar u rascopanoj tikvi — tikvi koja je ostavljena na njivi na kraju oktobarske kasne žetve. »Oslušni, Bile. Oslušni **talas**.«

Rend nakrivi glavu. Njegova usta, poluotvorena, otkriše jezik. Bio je smežuran kao suvi sunđer.

Šapiro je nešto čuo.

Čuo je dine. Pevale su pesmu o nedeljnom popodnevu na plaži — o dremežu na plaži bez snova. Dugom dremežu. Miru bez misli. O zvuku razvikanih galebova. O premećućim česticama bez misli. O hodajućim dinama. Čuo je... i bio privučen. Privučen dinama.

»Čuješ«, reče Rend.

Sapiro se maši nosa i zari dva prsta unutra sve dok nije prokrvario. Onda je mogao da zatvori oči; misli mu se sabraše polako i nespretno. Srce mu je skakalo.

Bio sam skoro kao Rend. Isuse!... skoro da me je imalo.

Ponovo je otvorio oči i video da je Rend postao školjka na dugoj napuštenoj plaži, što teži svim misterijama neumrlog mora, i zuri u dine i u dine i u dine.

Dosta, zastenja Sapiro u sebi.

O, ali slušaj ovaj talas, odgovoriše dine šapatom.

Mada je znao da ne treba, Sapiro oslušnu.

A onda njegovo poimanje prestade da postoji.

Sapiro pomisli: **Mogao bih bolje da čujem ako sednem**.

Seo je kraj Rendovih nogu, digao pete na butine kao Jaki Indijanac, i oslušnuo.

Čuo je Bič Bojse i Bič Bojsi su pevali o zabavi, zabavi, zabavi. Čuo ih je kako pevaju da su sve devojke na plaži nadohvat ruke. Čuo je...

... Šuplji napev vetra, ne u ušima već u kanjonu između leve i desne strane mozga — čuo je taj napev negde u crnilu koje premošćava samo viseći most **corpus callosuma** koji spaja svesnu misao sa beskonačnim. Nije osećao glad, ni žeđ, ni vrućinu, ni strah. Čuo je samo glas u praznini.

I dođe brod.

Došao je u brišućem letu sa neba, sa motorima koji su zarežali dug narandžasti trag zdesna na levo. Grmljavina udari o topografiju delta-talasa i nekoliko dina se sruši poput moždine kroz koju je prošao metak. Grmljavina rastrže glavu Bilija Šapira i za jedan trenutak bio je razapet na dve strane**, rascepljen**, rastrgnut po sredini.

A onda je bio na nogama.

»Brod!« vrisnuo je. **»Sveca ti jebem! Brod! Brod! BROD!«**

Bio je to zonski trgovački brod, prljav i razbucan posle pet stotina — ili pet hiljada — godina službe klanu. Serfao je kroz vazduh, grubo zveknuo uspravno, zaneo se.

Kapetan je ispalio mlaznice i istopio pesak u crno staklo i Šapiro usklikom pozdravi to ranjavanje.

Rend pogleda oko sebe kao čovek koji se budi iz dubokog sna.

»Kaži mu da ode, Bili.«

»Ne razumeš«, Šapiro je rovao unaokolo, mašući pesnicama kroz vazduh. »Biće ti dobro«.

Jurnuo je prema prljavom trgovačkom brodu velikim, skokovitim koracima, nalik na kengura koji beži od požara na tlu. Pesak ga je hvatao. Šapiro ga je šutirao u stranu. Jebi se, pesku. Imam dragu u Hensonvilu. Pesak nikad nije imao dragu. Plaži nikad nije mogao da se digne.

Trup trgovačkog broda se otvori. Brodske stepenice iskočiše napolje poput jezika. Niz njih siđe čovek iza tri androida za uzimanje uzoraka i momka ugrađenog u gusenice koji je sigurno bio kapetan. U svakom slučaju, nosio je na njima beretku sa simbolom klana.

Jedan od androida mahnu štapićem za uzorke prema njemu. Šapiro ga odgurnu u stranu. Pao je na kolena ispred kapetana i obgrlio gusenice koje su zamenjivale kapetanove mrtve noge.

»Dine... Rend... nema vode... živo... hipnotlsalo ga... tupadžijski svet... Ja... Bogu hvala...«

Čelični pipak se obavi oko Šapira i odvuče ga u stranu potrbuške. Suvi pesak šaputao je pod njim kao da se smeje. ,

»U redu je«, reče kapetan. **»Bej-et-šel! Mi! Mi! Gat!«**

Android ispusti Šapira i odstupi, kloparajući rasejano.

»Čitav ovaj put za jebenog Federalca!« uzviknu kapetan ogorčeno.

Šapiro je ridao. Bolelo ga je, ne samo u glavi, već i oko jetre.

»Dad! **Gi-jet! Gat!** vode-za-njega-Hri!«

Čovek koji je bio na čelu baci mu bocu za niske gravitacije sa cuclom. Šapiro je izvrnu i pohlepno stade da sisa, prosipajući kristalno hladnu vodu u usta, niz bradu, u kapima koje su mu potamnele tuniku, izbledelu do boje kostiju. Zagušio se, ispovraćao, a onda ponovo pio.

Dad i kapetan su ga pažljivo posmatrali. Androidi su kloparali.

Najzad Šapiro obrisa usta i sede. Osećao se i bolesno i dobro.

»Ti Šapiro?« upita kapetan.

Šapiro klimnu glavom.

»Udruženje klana?«

»Nijedno.«

»Broj ASN-a?«

»29.«

»Posada?«

»Trojica. Jedan mrtav. Drugi — Rend — tamo gore.« Pokazao je, ali nije pogledao.

Kapetanovo lice se nije izmenilo. Dadovo jeste.

»Plaža ga je ščepala«, reče Šapiro. Video je njihove prikrivene ispitivačke poglede. »Šok... možda. Izgleda hipnotisan. Samo priča o... Bič Bojsima... nema veze, ne možete da znate za to. Neće ni da jede ni da pije. Gadno se otkačio«.

»Dad. Uzmi jednog andija i dovedi ga ovamo odande.« Zatresao je glavom. »Federalni brod, Hrista mu. Nema nagrade za spasioce.«

Dad klimnu glavom. Nekoliko trenutaka kasnije batrgao se uz bok dine sa jednim od andija. Andi je ličio na dvadesetogodišnjeg serfera što možda zarađuje lovu opslužujući drogom udovice koje se dosađuju, ali njegov korak odavao ga je čak I više nego clankoviti pipak koji mu je rastao ispod pazuha. Korak, uobičajen za sve androide, bio je spor, reflektivan, gotovo bolan korak ostarelog engleskog batlera koji ima šuljeve.

Sa kapetanove kontrolne table začu se zujanje.

»Evo me.«

»Ovde Gomes, Kape. Imamo nezgodnu situaciju. Kompsken i telemetrija pokazuju da je površina veoma nestabilna. Ne postoji kamena podloga na koju možemo da se oslonimo. Ležimo na sopstvenoj paljevini, i trenutno to je možda najčvršća stvar na čitavoj planeti. Problem je što je i sama paljevina počela da se taloži.

»Preporuke?«

»Treba da odemo.«

»Kada?«

»Pre pet minuta«.

»Gomes, živi si komedijaš.«

Kapetan pritisnu dugme i komunikator se isključi.

Šapirove oči su kolutale. »Čujte, Rend nema veze. On je dobio svoje.«

»Vraćam vas obojicu«, reče kapetan. »Nemam nagradu za spašavanje broda, ali Federacija bi trebalo da plati nešto za vas dvojicu... mada koliko vidim, izgleda da ne vredite nešto naročito. On je lud a ti si se usrao.«

»Ne... ne shvatate. Vi«.

Kapetanove lukave žute oči zasvetleše.

»Imaš kontra robu?« upitao je.

»Kapetane... čujte... molim vas«.

»Jer ako imaš, nema smisla da ostane ovde. Kaži mi o čemu se radi i gde se nalazi. Delićemo sedamdeset prema trideset. Standardna taksa za spašavanje. Od toga bolje ne možeš da postigneš, ej? Ti«.

Spaljena površina pod njima iznenada se nagnu. Sasvim primetno. Negde u trgovačkom brodu poče da dreči truba u prigušenim pravilnim razmacima. Komunikator na kapetanovoj kontrolnoj tabli ponovo se isključi.

»Eto!« vrisnu Šapiro. **»Eto, vidite li sad na šta ste se nameračili? Hoćete sada da pričate o kontrabandi? MORAMO DA BRIŠEMO ODAVDE!«**

»Lepi, zaveži, ili ću reći nekom od momaka da ti da sedativ«, reče kapetan. Glas mu je bio spokojan, ali oči su mu se izmenile. Pritisnuo je palcem komunikator.

»Kape, imam već nagib od deset stepeni a dobijam još. Lift se spušta, ali pod uglom. Još uvek imamo vremena, ali ne mnogo. Brod će se preturiti.«

»Potpornici će ga zadržati.«

»Neće, ser. Neka mi kapetan oprosti, ali neće.«

»Počni sekvencu paljenja, Gomes.«

»Hvala, ser.« Olakšanje u Gomesovom glasu bilo je očigledno.

Dad i android su se vraćali niz bok dine. Rend nije bio s njima. Andi je sve više i više zaostajao. A onda se desila jedna čudna stvar. Andi je pao pravo na lice. Kapetan se namrštio. Nije pao onako kako bi andi trebalo da padne — što će reći, kao ljudsko biće, više ili manje. Bilo je to kao da je neko gurnuo lutku u robnoj kući. Pao je tako nekako. Tump, i mali žućkasti oblak peska podigao se oko njega.

Dad se vrati i kleknu kraj njega. Andijeve noge su se i dalje kretale kao da sanja, u jedan i po milion freonom hlađenih mikro-kola koja su mu sačinjavala um, da i dalje hoda. Ali pokreti nogu bili su spori i isprekidani. Prestali su. Dim poče da mu izlazi iz pora i pipci mu zadrhtaše na pesku. Bilo je to odvratno, nalik na prisustvovanje smrti ljudskog bića. Iznutra se začu duboko škripanje: **Graaagggg!**

»Pun je peska«, prošaputa Šapiro. »Usvojio je religiju Bič Bojsa.«

Kapetan ga pogleda nestrpljivo. »Čoveče, ne budi smešan. Ta stvar bi mogla da prođe kroz peščanu oluju i da nijedno zrnce ne prodre unutra.«

»Ne na **ovom** svetu.«

Spaljena površina se ponovo slegla. Brod je sada bio vidljivo nagnut. Čulo se duboko stenjanje dok su potpornici prihvatali dodatnu težinu.

»Ostavi ga!« dreknu kapetan na Dada. »Ostavi ga, ostavi ga! Gii-jat! **Dođi—**

mene— Hri—mu!«

Dad dođe, ostavljajući andija da hoda sa licem u pesku.

»Koja zajebancija«, promrmlja kapetan.

On i Dad zapodenuše razgovor isključivo na brzom kreolskom dijalektu koji je Šapiro donekle mogao da prati. Dad je rekao kapetanu da je Rend odbio da pođe. Andi je pokušao da zgrabi Renda, ali nije imao snage. Čak i tada se kretao u trzajima i čudna škripava buka čula se iz njega. Takođe, tada je počeo da recituje kombinaciju galaktičkih rudnih koordinata i katalog kapetanovih traka sa folk-muzikom. Tada se i sam Dad približio Rendu. Kratko su se borili. Kapetan je rekao Dadu da bi Dad, ukoliko je dozvolio da ga nadjača čovek koji je tri dana prestajao na vrelom suncu, trebalo da nađe sebi novog Prvog oficira.

Dadovo lice se smračilo od stida, ali njegov ozbiljan, zabrinut izraz nije bio pokoleban. Lagano je okrenuo glavu, otkrivajući četiri duboke brazgotine na obrazu. Polako su oticale.

»On—ga velik indiks«, reče Dad. **»Jak—Hri—mu. On—gat za ambi.«**

»Ambi—on—Hri—mu?« Kapetan je posmatrao Dada strogo.

Dad klimnu glavom. **»Ambi. Bejat—šel. Ambi—Hri—mu.«**

Šapiro se mrštio, podešavajući svoj umoran, preplašeni um za tu reč. Sada se pojavila. **Ambi.** To je značilo lud. **Jak je, Hrista mu. Jak zato što je lud. On poseduje jak glas, veliku snagu. Zato što je lud.**

Jak glas... ili je to možda značilo jak talas. Nije bio siguran. U svakom slučaju, svodilo se na isto.

Ambi.

Tlo se ponovo pomerilo ispod njih, i pesak zasu Šapirove čizme.

Otpozadi stiže šuplje **ba—bum, ba—bum, ba—bum** otvaranja disajnih cevi. Šapiro pomisli da je to jedan od najdivnijih zvukova koji je ikada u životu čuo.

Kapetan je sedeo duboko zamišljen, čudni kentaur čiji su donji delovi tela bili gusenice i ploče umesto konjskog trupa. Onda je podigao pogled i pritisnuo komunikator.

»Gomes, pošalji Odličnog Montoju ovamo dole sa pištoljem za uspavljivanje.«

»Primljeno.«

Kapetan pogleda Šapira. »Sada, pored svega ostalog, izgubio sam i androida vrednog tvoje desetogodišnje plate. Nadrkan sam. Ima da ukebam tvog drugara.«

»Kapetane.« Šapiro nije mogao a da ne obliže usne. Znao je da je to bilo vrlo pogrešno. Nije želeo da izgleda lud, histeričan ili plašljiv, a kapetan je očigledno zaključio da je sve troje odjednom. Oblizivanje usana samo bi pojačalo taj utisak... ali jednostavno nije mogao da se uzdrži. »Kapetane, ne mogu da vas dovoljno ubedim u potrebu da odemo sa ovog sveta što je pre mog...«

»O'ladi, tupadžijo«, reče kapetan, ne baš neljubazno.

Tanki vrisak začu se sa vrha najbliže dine.

»Ne dirajte me. Ne prilazite mi. Ostavite me na miru. Svi vi.«

»Velik indinks gat ambi«, reče Dad ozbiljno.

»Ma—on, da—mon«, uzvrati kapetan, a onda se okrenu prema Šapiru. »Stvarno se gadno otkačio, zar ne?«

Šapiro uzdrhta. »Vi ne znate. Vi prosto...«

Paljevina se ponovo sleže. Potpornici su stenjali glasnije nego ikad pre. Komunikator zacvrča. Gomesov glas bio je tanak, pomalo uznemiren.

»Moramo smesta da odemo odavde, Kape!«

»U redu.« Čovek smeđe boje se pojavi na stepenicama. Držao je dugi pištolj u ruci sa rukavicom. Kapetan pokaza na Renda. **»Ma—ga, Hri—mu. Mož?«**

Odlični Montoja, neuznemiren zemljom koja se slegala, zemljom koja, u stvari, nije

bila zemlja već istopljeni pesak pretvoren u staklo (a kroz njega su se sada pružale duboke pukotine, primeti Šapiro), nimalo dirnut stanjem potpornika ili jezivim prizorom androida koji je sada izgledao kao da samom sebi kopa grob nogama, proučavao je trenutak Rendovu mršavu figuru.

»Mož«, reče on.

»Gat! Gat—Hri—mu!« Kapetan otpljunu u stranu. »Otkini mu đoku, boli me uvo«, rekao je. »Samo neka diše kad se ukrcamo.«

Odlični Montoja podiže pištolj. Pokret je bio na izgled dve trećine uzgredan i jednu trećinu bezbrižan, ali Šapiro, čak i u svom stanju bliskom panici, zapazi način na koji je Montoja nagnuo glavu u stranu dok je podizao cev. Poput mnogih u klanovima, i za njega je pištolj bio skoro sastavni deo, kao da pokazuje prstom.

Začulo se šuplje fuh! kada je stisnuo oroz i strelica za uspavljivanje izletela iz cevi.

Iz dine se diže ruka i obori je dole.

Bila je to velika smeđa ruka, valovita, napravljena od peska. Jednostavno je posegnula, prkoseći vetru, i zagušila trenutno svetlucanje strelice. Onda pesak pade nazad s teškim **trrrrap.** Nije bilo ruke. Bilo je nemoguće poverovati da ju je uopšte bilo. Ali, svi su je oni videli.

»Gidi—hamp«, reče kapetan gotovo razgovorljivo.

Odlični Montoja pade na kolena. **»Sve—Ma—Hri—mu, bit—gat stiže! Vido—hoh dole—gat—Hri—mu!«**

Otupeo, Šapiro shvati da Montoja recituje brojanice na kreolskom.

Tamo na dini, Rend je skakao gore-dole, mašući pesnicama prema nebu, krešteći tanko i trijumfalno.

Ruka. Bila je to RUKA. U pravu je; živo je, živo, živo...

»Indik«, reče kapetan Montoji oštro. **»Olad! Gat!«**

Montoja umuknu. Oči mu dotaknuše Rendovu figuru koja je poskakivala, a onda odvrati pogled. Lice mu je bilo puno praznovernog užasa, skoro srednjovekovnog.

»U redu«, reče Kapetan. »Dosta mi je. Odustajem. Idemo.«

Gurnuo je dva dugmeta na kontrolnoj tabli. Motor koji je trebalo da ga glatko obrne tako da ponovo bude okrenut prema stepenicama nije zabrujao; zacvileo je i zaškripao. Kapetan opsova. Paljevina se ponovo pomeri.

»Kapetane!« Gomes. Panično.

Kapetan raspali drugo dugme i gusenice počeše da ga nose unazad uz stepenice.

»Vodi me«, reče kapetan Šapiru. »Nemam jebeni retrovizor. To je bila ruka, zar ne?«

»Jeste.«

»Hoću da odem odavde«, reče kapetan. »Prošlo je četrnaest godina otkad sam imao kurac, ali sada se osećam kao da sam se upišao.«

Trrrap! Dina se iznenada sruši preko stepenica. Samo što to nije bila dina; bila je to ruka.

»Jebiga, o jebiga«, reče kapetan.

Na svojoj dini, Rend je poskakivao i kreštao.

Sada gusenice kapetanovog donjeg dela počeše da škripe. Mini-rezervoar čiji su toranj sačinjavala kapetanova ramena i glava poče da se trza unazad.

»Šta...«

Gusenice se zaglaviše. Pesak se prosu između njih.

»Podignite me!« dreknu kapetan na preostala dva androida. **»Sada! SMESTA!«**

Njihovi pipci su se obavili oko klinova gusenica dok su ga podizali — izgledao je idiotski, nalik na studenta koga samo što nije iz ćebeta izbacila grupa razuzdane studentske bratije. Pritiskao je komunikator.

»Gomes! Finalna sekvenca paljenja. Sad. Sad!«

Dina u podnožju stepenica se pomeri. Postade ruka. Velika smeđa ruka stade da

grebe uz kosinu.

Vrišteći, Šapiro pobeže što dalje od te ruke.

Odnela je sa sobom kapetana koji je psovao.

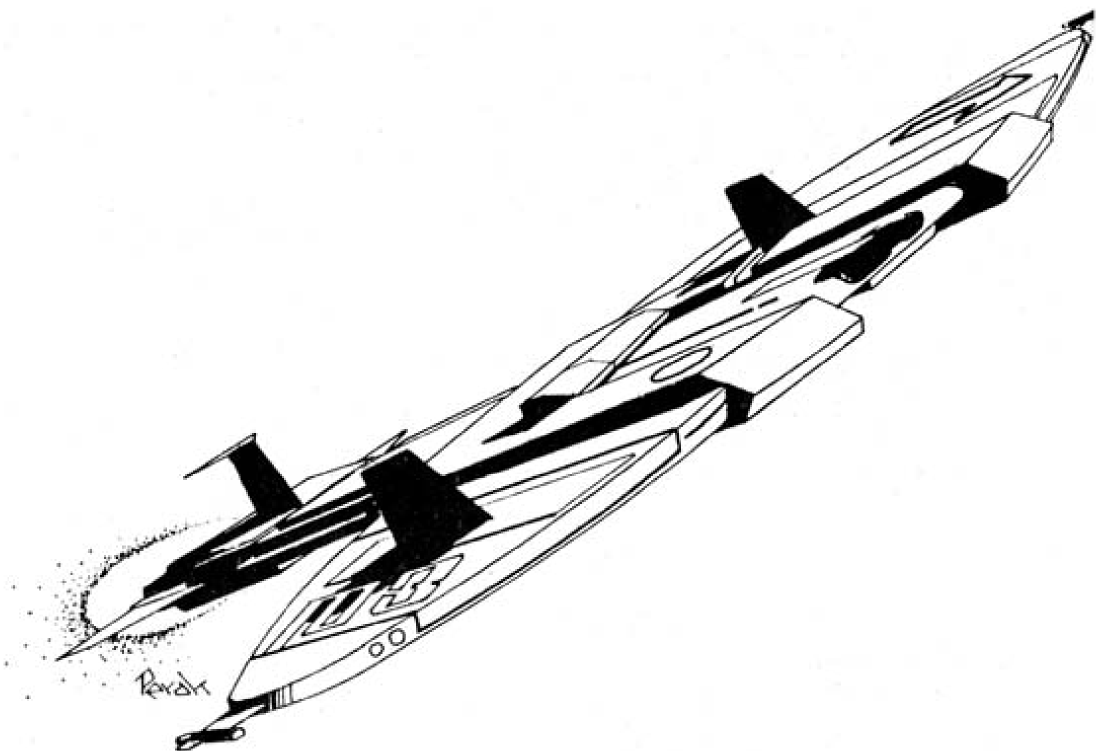
Stepenice su se uvukle. Ruka pade i ponovo postade pesak. Zenice ulaza se za tvoriše. Motori zaurlaše. Nije bilo vremena za ležaj; nije bilo vremena ni za šta. Šapiro se sruči u položaj za udar na pregradi, i ubrzanje ga je smesta spljeskalo. Pre ne go što ga je zapljusnula nesvestica, kao da je mogao da oseti kako pesak grabi mišićavom smeđom rukom za trgovačkim brodom, naprežući se da ih zadrži dole.

Onda su se podigli i odleteli.

Rend je gledao kako odlaze. Sedeo je. Kada je trag mlaznica trgovačkog broda konačno nestao sa neba, okrenuo je oči prema tihom beskraju dina.

»Imam auto iz trideset četvrte i zovem ga Vudi«, zakreketao je praznom, pokretnom pesku. »Nije da je ganc; star je ali se bar trudi.«

Lagano, zamišljeno, počeo je da trpa šaku po šaku peska u usta. Gutao je... gutao... gutao. Ubrzo mu je stomak bio nalik na naduvenu bačvu i nanosi peska počeše da mu prekrivaju noge.

Klajv Sinkler
POSTANAK

Clive Sinclear, GENESIS, 1982.

Prevela Nataša Đukić

Kako se Los Anđeles promenio od moje poslednje posete! Onda su džinovski lenjivac i mastodont tumarali duž sadašnjeg Vilšajr Bulevara, veliki kondor se gnezdio na liticama koje paraju nebo, a ja sam jahao prilično dlakavu ženu. Njene želje su bile iste kao u životinje, i previše krvoločne za ukus vašeg profinjenog pripovedača. Dugo smo se prevrtali po glibavoj travi pored tamnih mrljavih jama ulja i katrana, koje kao da su bili simboli njene nezajažljive seksualne želje. Već je postajala opasno nestrpljiva zbog mog okolišenja, kada je naša romansa naglo i nepovratno prekinuta dolaskom sabljastog tigra. Moj refleksni odgovor bio je da ga rastrgnem golim rukama, ali sam se prisetio pravila: ne prelaziti u kraljevstvo Anđela Smrti. Zato sam sa sebe odgurnuo teret i odlebdeo ka slobodi, ostavljajući svoju ženku da tone u smrdljivoj močvari na tigrovo nezadovoljstvo.

I šta sad pronalazim na tom mestu za koje me vežu uspomene? Muzej. Da budem tačan, Muzej Dordža K. Pejdža o otkriću La Bree. Zamislite moje iznenađenje kada sam, radoznalo se vrteći između rekonstruisanih ostataka svojih nekadašnjih domaćina, stigao do staklenog kovčega sa skeletom žene. Dok sam zurio u kosti unutar tamne kutije, odjednom se na njih složilo meso i ponovo sam pred svojom nekadašnjom zavodnicom. I pored sveg vremena koje nas deli, njeno telo nisam mogao zameniti, kao ni proždrljivu facu. Pogledaj kako joj se dlake kovrdžaju, zavodljivo razdvojene da bi otkrile bradavice. Osetila je da sam po nečemu izuzetan, i molila me da joj podarim bar deo svog znanja. Ali to je bilo zabranjeno. Sada, devet hiljada godina kasnije, ona mi je stvarala neprilike. Moja mašta je posedovala mogućnost da stvara, i oholost me je gonila na to. Lucifer je spaljen zbog mnogo manje stvari. Onda se vizija izgubila, i stojim buljeći u šupljine lobanje. Kartica pored eksponata me ljubazno obaveštava da sam prošao kroz magiju trodimenzionalnog holograma. Jadna La Brea. Kakav način da se provede večnost: da te svakih nekoliko minuta kao beživotno telo reinkarniraju. Istovremeno, kakvo dokazivanje čovečjih ograničenosti umesto genijalnosti. Zauvek su Božje lude.

Iz senki sam doplovio do materijalnosti vašeg sveta. Tamo odakle sam ja oslobođeni smo stega jezika, a naša osećanja lebde nebeskim svodom slobodno poput balona sa slikovnice. Mi nemamo želja. Iz svojih snova smo prognali Edenski vrt, dok ste ga vi pretvorili u Obećanu zemlju. U supermarketima zamrznuta jagnjad leže pored zmija, gole Evine kćeri se, obećavajući, smeškaju sa duplerica magazina, plodovi zemlje sakupljeni na jednom mestu. Narovi, urme, kruške, šljive, dinje, breskve, paradajz, krompiri, avokado, mango, kupine i jagode, grožđe, grejpfruti, atričoke, špargle, narandže, kajsije, nektarine, smokve, naravno jabuke. Ni drvo saznanja nije pošteđeno. Pored raznoraznih kopija Eve, drugi časopisi nude zabranjeno voće; rođenje čudovišta u Arkanzasu, istinu o skandalu trećeg braka neke zvezde, čuvenu majčinsku tužbalicu nad sinom narkomanom. Evo, juče su štedljivi potrošači širom Amerike, preko »Globa« ili »Stara« obavešteni da su iznenadno viđenim letećim tanjirom upravljali anđeli u specijalnoj misiji od Boga. Tupoglavi paroh iz Bogu—Iza—Leđa je u »Globu« izložio očigledan naučni dokaz da su anđeli, u stvari, Mesijina prethodnica. U međuvremenu, »Star« objavljuje da su u Vajomingu ti anđeli kidnapovali majku sa bolesnim detetom, uvukavši je u leteći tanjir. Tu su bili prisiljeni da prisustvuju čerečenju teleta, što je imalo neobjašnjive ali očevidne posledice. Dete je, mada po doktorima beznadežan slučaj, ozdravilo. Samo ja znam da ocenim šta je u ovim naglabanjima tačno, jer sam ja taj koji je stigao u letećem tanjiru — kao što je konstatovao moj prijatelj, inače pisac. Vozeći niz Kanjon Lorel, jedne večeri poslednjeg oktobra, video je žutu traku svetlosti preko natmurenog neba. »Upravo sam video NLO«, ne uzbuđujući se ni najmanje reče svojoj ženi, i zaboravi na to. Ono što je video potvrdili su u Dnevniku od 11 uveče. Sada on sedi za svojim pisaćim stolom, koji je okrenut ka okeanu, smišljajući romane. Dok čeka inspiraciju, gleda kako kit pliva udišući zrak. Da vam otkrijem tajnu: njegova

inspiracija je čista telepatska veza. Sa anđelom; bolje reći, sa mnom.

Zanimaće vas neke stvari. Pre svega, želećete da znate: da li On postoji? Naravno. U suštini on je vaš SINE QUA NON. Da znate, vaše sumnje Ga ljute: kakav CHUTZPA, postavljati pitanjepostojanja svog stvoritelja. Na šta liči Raj? Ni na šta što je ljudsko. Da li anđeli imaju krila? Ne. Na nas gravitacija ne deluje (naravno ne deluju ni zakoni prostora ni vremena, ne daj bože). U suštini, gravitacija je jedna od Božjih ekscentričnosti. Smislio ju je kao metaforu za kaznu koja sledi zbog prvobitnog greha. Kao stalni podsetnik na stanje u kome ste. Samo razmislite. Adam i Eva pojedu jabuku — čovek pada. Mnogo godina kasnije, Isak Njutn drema pod jabukom. Odjednom ga zvizne i probudi plod koji pada, i on otkrije gravitaciju. Tek tako — naučno objašnjenje zašto ne možete da se odlepite od zemlje. Zakopani do groba gravitacijom. Zato ja po Los Anđelesu (gde bih drugo?) šetam teška koraka, jer su mi cipele punjene olovom. Bez tih potežih uložaka, odlebdeo bih nazad u Raj kao balon od helijuma. Nije baš lako naći ovakve cipele, jer su stopala anđela osetljiva. Slučajno sam naleteo na par u Prvoj ulici u Malom Tokiju.» Nikad ne idi daleko od orijentalnog dela grada ako su ti potrebne prave cipele«, preporučio mi je prodavač.

Nažuljan kineskim patikama, odvukao sam se iz muzeja do tri đavola poslanih da bi me kaznili. Ličili su na samu smrt, providnog crnog tkiva kroz koje su se videli i kosti i mišići. Pa ipak su nezapaženi prošli kroz gužvu u Henkok parku u kome se održavao godišnji Festival maski. Bili su prerušeni u muzičare, koji su iz svojih prastarih instrumenata izvlačili melanholične zvuke. Iz mojih harmoničnih oblaka, na zemlju su me spustile njihove uznemirujuće namere.

Nešto za vašu informaciju: jedina razlika između anđela i đavola je vezana za profesiju; anđeli su ulizice kod Svemogućeg, dok su đavoli njegova Tajna služba. Raj je utopija. Savršen je, jer postoji samo teoretski; znate kako kažu vaši pisci, teorije su u redu kad ne bi postojali političari koji ih sprovode u delo. Ali Pakao je stvaran, možete se kladiti u to; mesto za prognane, potpuno ostvarenje svih vaših masovnih pokreta. Ukratko, sve vaše političke filozofije počinju u raju i završavaju u paklu. Iznad mase izmučenih, nalaze se oni koji su se povodom Raja upitali: kakvo pravo na trajni mir on sme da ima kada se njegov osnovni deo, Božji stvorovi, muče u agoniji? Nekoliko anđela je zatražilo od Boga da preduzme nešto u vezi sa patnjom na zemlji, ali ti su odmah proterani u pakao da boluju svoje bolove. Među njima i moj brat. Kako sam ja jedan od Božjih miljenika, usudio sam se da molim za milost. ČEMU TOLIKI SHEMOZZL OKO TRIČAVIH ZEMLIARIJA? IPAK ONI SU SAMO IZMIŠLJOTINE MOJE MAŠTE. TELO BEZ DUHA. Kao i svi stvaraoci, Bog je imao osećaj da ga kritičari ne razumeju na pravi način. Složio se da nije lako gledati ljudske nesreće, ali je insistirao na tome da je to tek neminovna posledica njegove Umetnosti. MOŽDA SE MOŽE REĆI DA JE MOJ TALENAT ZA PRECIZNOST MALO PREVELIK, ALI MORAŠ IMATI U VIDU DA ONO STO VIDIŠ NIJE STVARNO - TO JE MAŠTA. U RAJU UME DA BUDE DOSADNO. ZATO SAM IZMISLIO SVET. DA SNABDEM SVOJE PODANIKE BESKRAJNIM IZVOROM ZABAVE. A VERUJ MI, DA NEMA TSURISA, NE BI BILO NI PRIČA. Onda mi je Bog ponudio pogodbu. (Oprostite što upotrebljavam velika slova, ali kako drugačije da naglasim razliku? Ovih dana mi niko — osim »Globa« — ne bi verovao.) U svakom slučaju — pogodba. Sloboda za mog brata ako uspem da provedem godinu dana na zemlji a da se ne umešam u neku od Božjih oblasti. ČUVAJ SE ŽENA, naglasio je Bog, SETI SE ŠTA JE BILO POSLEDNJI PUT. Hteo je da proveri koliko sam pouzdan.

Lepo je od Boga što me je upozorio na žene, ali nezemaljska lepota koja je blistala na mom licu činila me je neodoljivim. Naravno da su me malo zanimale njihove prizemne želje, ali nisam mogao tek tako da ih rasteram; uostalom, bez žene u okolini, postajao sam opasno uočljiv razvratnim muškarcima. Zato je Festival Maski bio kao od Boga poslan. Najzad, među maskama, mogao sam slobodno da lutam — nemaskiran i nemaltretiran. Ljudi okolo se nisu divili meni, već onom za šta su smatrali da je divan

kostim. I stvarno, po parku su ostale razbacane mnoge napuštene ličnosti. Čak su se i nevina deca trsila da im lica budu namazana pa da liče na naduvne obraze, crvene noseve i crne oči odraslih. O, da, svi jedva čekaju da promene izgled kojim ih je obdario Njihov Stvaralac. Očigledno, duboko u njihovim umovim oni uživaju u sveopštim bahanalijama za koje neće odgovarati, ali reći ću vam na šta to mene podseća; na prodavnicu igračaka iz KOPELIJE. Volim balet. To je jedina od vaših umetnosti u kojoj se nazire šta znači »božansko«. Kako me raduje dok iz tame svojeg mesta na nebu gledam kako baletani poriču gravitaciju. Kakav bih baletan ja bio. O mojim ENTRECHAT-ima brujao bi Los Anđeles.

Zajedno sa dekorisanom decom, tu su i muškarci i žene veselo prerušeni pomoću maski napravljenih od krepa, kože ili gipsa, nalik na groteske, ptice, konje đavole. Alhemija radi punom parom. Sunce je, kao što je Kopernik prorekao, pretvaralo bakrenjake u jeftino zlato. Postepeno je nestajalo zelenilo sa vlati trave, kako je mrak zarobljavao prizmu, i oči više ne pune mozak utiscima s karnevala. Umesto toga, nos — privučen ne odmah primećenim mirisima viršli, ćevapa, tortilja, kafe, marihuane — preko nervnog sistema se povezuje sa stomakom. Kao po komandi, gomila se sprema da jede na klupicama koje uokviruju trg. Lutke, maske i marionete otvorenih očiju gledaju kako gube trku u korist naraslih apetita svojih malopredašnjih obožavalaca. Sve je izgledalo groteskni je obavijeno sumrakom; maske su ličile na lica bez tela koja imaju izraz grešne savesti, a marionete su visile sa okolnih skela poput političkih zatvorenika.

Sada napuštene, »Masques du ballet« čuvao je čovek čije su melanholične oči predstavljale kontrast naglašeno nasmejanim usnama. One su podsećale na crvene banane. Zubi su mu bili kao dirke klavira. Ali oči su bile stvarne, i za momenat sam bio siguran da vidi kroz mene, i da zna ko sam. On zna, naravno — ne to da sam anđeo, ali da sam sudbina njegove žene. Već godinama njih dvoje se trude oko začeća, vodili su ljubav pod dejstvom pilula, namazani mastima i pretrpani amajlijama. Ali nikako im nije uspevalo, zbog malog broja njegovih spermatozoida. Konačno, slomljen njenom fanatičnom željom da ima dete, pristao je na veštačko oplođivanje. Sledeći problem — davalac. Njegova žena je odbijala da se prepusti slučajnoj izboru nekakvog studenta medicine, i tražila da sama izabere oca svoje bebe. Bila je izbirljiva pa nijedan od kandidata nije zadovoljio. Dok nije videla mene. Njene neizrečene želje su me pogodile pravo u stomak, bolji je od Nizinskog, od Nurejeva, čak od Barišnjikova.

»Hoću ovog čoveka!«

Potpuno nepotreban uzvik. Njen muž već zna, otuda tuga u očima. Jasno mi je. Njena maska se grči, kao da se njeno pravo lice sprema da eksplodira od oduševljenja. Ona stoji kraj svog muža i nalik je na labuda na štulama. Izgubio sam se što sam brže mogao.

Sada je sezona parenja. Višnja na padini manjeg vrta je u cvatu. Vazduh je prepun polena. Krošnje su pune ptica koje ritualno obnavljaju potomstvo, na primer, ove dve bitange-zlatke. Ona je pognula svoja leđa, trepereći krilima, dok se on blago njiše na njenoj zadnjici. Sa zapadnih prozora kuće, koju sam iznajmio na Mističnom Putu, lepo se vidi zlatna ivica Laguna Biča, i nemirne vode Pacifika. Sivi kitovi se baš sada vraćaju iz toplih laguna — Baha Kalifornije, trudne ženke nose svoje nerođene bebe u otadžbinu — Aljasku. Putanja kojom se kreću identična je onoj od pre devet hiljada godina, zaustavljena nakratko samo povremenim talasima ledenog vremena. Oni su jedino trajno što veže moje dve posete, sve ostalo se promenilo osim, možda, letećeg poretka pelikana. Besmrtan kakav jesam, bio sam pošteđen ovih kretanja uslovljenih vremenom, jer u Raju nema ni rođenja ni smrti. Nema ni kuća. Živimo kao kitovi u vodi, u savršenoj ravnoteži s oblacima. Ali ovde, na zemlji moram imati dokumenta i tražiti sklonište za svoju glavu; tako je moje bivstvovanje prikriveno u mojoj sadašnjoj kući. A kako plaćam ovako zadivljujuću hacijendu? Pa, iza moje kuće se nalazi remekdelo

aerodinamike koje me je provelo kroz paklene vrućine Zemljine atmosfere, a za koje moje komšije pogrešno smatraju da je jedna od Bakminster Fulerovih geodetskih kupola. Unutrašnjost sam opremio kao supermodernu gimnastičku salu, koju reklamiram kao akademiju Antigravitacije. Stekao sam zvanje i dozvole ortopeda i vodim Nedeljne gravitacione kurseve za koje naplaćujem paprenu lovu.

Pristupajući svakom času, moji učenici obuvaju svoje Gravitaciono naopake čizme /koje sam ja kreirao, zajedno sa ortakom iz Kineske prodavnice/ i penju se drvenim stepenicama, sa kojih vise glavom nadole veći deo časa, dok ja demonstriram neobične, raznovrsne poze tako podešene da pobede delovanje gravitacione sile na kičmu čoveka.

»Je li ovo to što zovete buđenjem svesnosti?« pita jedan od mojih golupčića.

»Ja ne smirujem gravitaciju, ja pljujem po njoj«, grmim ja, »Hoćete da mesečarite? Idite na Mesec!«

»Kako nameravate da oslobodite moju urođenu energiju«, šapuće on, »a da me ne postavite u vertikalu?«

Ja sam nemilosrdan. Čučnem, uspravim se, čučnem, uspravim se... i nastavim da se dižem uvis sve dok prstima skoro ne dodirnem vrh prelomljenog luka koji oivičava dvoranu. Oči su im pune obožavanja, usne razvaljene, moji udareni učenici me zovu magom, mada ih zavitlavam da to postižem magnetima. Okajavajući svoju oholost objašnjavam im da sve moje spektakularne sposobnosti zasnivam na elastičnoj snazi sisarkozija u mojim nogama, što je dostupno svima posle određenih vežbi. U svakom slučaju ja za svoj brzi uspeh mogu da zahvalim obožavaocima lokalnih tračeva. Uskoro je glas o meni stigao do strastvenih baletomana koji su došli da se uvere svojim očima. I zaprepastili se. Posle njih su stigli baletani želeći da provale moje tajne. Nije prošlo mnogo, a mnoge sam uvežbavao pojedinačno, i morao da odbijem brojne ponude oba pola.

Moj najuporniji donator je Nensi, gromada od žene visoka bar šest stopa. Ona se ističe iznad glava ostalih vernika sredom uveče, čela orošenog znojem pri pokušaju stotog »pliea«. Ponosna i jaka, ona mirno stoji u redu za gimnastičke vežbe, strpljivo čekajući na svoju priliku da me zavodi. Već dobro uvežbani, moji studenti nesvesno formiraju red od najmanjeg ka najvećem, što znači da je Nensi srećnica koja ostaje sama sa mnom. Otkriva gnušanje prema sebi sa agresijom.

»Mora da misliš da sam nastrana«, kaže. »Div koji čezne da bude balerina. E pa, muka mi je kad čujem frazu po kojoj balerine treba da budu krhke kao vile. Za Boga miloga, igrači su snažni, treba da su izdržljivi poput maratonaca. I čemu onda pretvaranje? Zbog nekoliko prevaziđenih konvencija koje su smislile najautokratičnije vladavine u istoriji? Neće ti se desiti da me vidiš smotanu u suknjici od tila. Moja koreografija je gruba, zemaljska, moja stopala su bosa, moj kostim je za aerobik.« Oklevala je. »Ponekad igram gola. Zanima li te jedan »pas-de-deux?«

Odmahnuh glavom, koju samo što mi nije odvrnula. »Isti si kao svi ostali« vrištala je. »Svi biste vi da jebete tvigice. Ma nemaš ti muda, jebeni Ariele!«

Ispad vulgarnosti je pratio potop suza.

»Do đavola sa mojim polom!« plakala je. »Kao devojčica sanjala sam o tome da ću biti balerina. Ali moje telo je mislilo drugačije. Samo je raslo i raslo. Koga da zavaram sa svojim kung-fuom? Moj moto je želeti uvek ono što ne mogu imati: karijeru, decu — tebe.« Nasmejala se. »Problem je sa mnom što sam prevelika i za svoje čizme.« Samosažaljenje je znak poraza.

»Dosta je«, kažem ja, »vreme je za nultu gravitaciju.«

Istuširani, napuderisani, moji učenici stoje čekajući kod Samadijevih tankova sa bujicom. Te čudesne naprave su stigle iz San Franciska. Jedan od kompanijinih trgovačkih putnika pozvao me je na probu baš pošto sam iskusio kako je njima, nadajući se da će me uhvatiti na spavanju. Kada sam naručio šest komada, njegova vera u nultu

gravitaciju je naglo skočila do nebeskih visina. Ali istina je: posle izvesnog vremena unutar ove naprave, običan čovek je podložan svakakvim uticajima.

Lišeni svih osetila, moji učenici leže u slanoj vodi sa zatvorenim poklopcem tanka iznad sebe. Izaći će satima kasnije, praznog uma spremnog da ga ispiše moje anđeosko veličanstvo. U mojoj maloj laboratoriji, variram božji opšti eksperiment. Tod i Bob su ljubavnici, pa ja naložim Boba da se pari sa Nensi dok ih Tod gleda sav u suzama. Dozvoljavam tom cirkusu da traje sve dok Tod ne pokuša da zadavi Boba svojim hulahopkama. Sa šest studenata mogućnosti su praktično bezbrojne. Jedne nedelje Nensi je u lezbijskoj vezi sa Ilenom, sledeće je na kolenima između dva muškarca. Izmišljao sam sladostrasti i zadovoljstva, i razmišljao o strastima koje sam oslobađao. Zahvaljujući toploj vodi u tankovima, opasnost od neželjene trudnoće bila je ništavna, a niko se kasnije nije ničega sećao. Kući se vraćaju sa samo jednim osećanjem ljubavi prema meni. Još uvek se teturajući, Nensi želi da pođem s njom, »da vidim kako živi druga polovina.«

»Dođi da upoznaš mog muža, propalog pisca«, kaže.

Zašto sam, do đavola, prihvatio poziv? Da li je to dotad nepoznato osećanje grize savesti? Nemoguće! Krivica je anđelima strana kao i usamljenost. Ili je u pitanju radoznalost, taj prokleti motiv? Bilo šta da je razlog, odvezao sam se do njih sledećeg petka.

Njihov stan bio je u dvospratnici, potpuno trošnoj u najprljavijem delu Malibua. Dok sam se približavao, sunce se polako utapalo u Pacifik. Nekako naivna slika, reći ćete, ali ubrzo pošto sam ušao, Nensi je zapalila dve sveće u čast Sabata.

»Shabbat shalom«, kaže ona. I ljubi me u usta. »Da sve krene nabolje«, dodala je.

Njen sićušni muž Arči pojavljuje se iz sumorne senke svoje tihe radne sobe. Njegove melanholične oči ne mogu promašiti. »Dobrodošao«, kaže on.

Dobrodošao! Jedino u poređenju sa splavom moglo bi se tolerisati ovakva jazbina. Utonuli smo u ležaljke pijuckajući Zinfendel. Na zidovima dnevne sobe je gomila maski, od kojih ona sa labuđom glavom, koju je Nensi nosila na karnevalu, preteći visi iznad mene.

»Imamo nešto da ti predložimo«, započinje Arči. Da li je stvarno toliko umetnik da ubedi anđela da spava sa njegovom ženom?

»Nastavi, budalo«, požuruje ga Nensi, »ne ume da čita misli.«

»Želeo bih da ti spavaš sa Nensi«, kaže Arci.

Objašnjava mi da je sterilan. Idiot, zar misli da će me na to navući? Ali pre nego što stižem da odbijem, zemlja se trese, a jedna od zakivki se otkači da bi labudova glava pala pravo na moju.

»Ja Leda«, smeje se Nensi, »a ti Zevs.«

Moj bes je bezgraničan; veći je od potplata u mojim cipelama pa letim do tavanice. Zaslepljen maskom, lomim se po stupnim ćoškovima tavanice, dok me domaćini gledaju preneraženo. Ali anđeli ne odaju bes! Pomisao da možda gubim moć spustila me je na zemlju.

»Sada znate«, kažem, »ja sam anđeo.«

»Sačuvaj to za, Nešnal Inkuajerer« brzo će Arci. Duboko urezana ljubomora mu brani da vidi u tome išta sem paganske faličke predstave; već pokušava da svrsta moje akrobacije u simboličke manifestacije.

Nensino viđenje nije ništa manje sebično. »Hoću li i ja naučiti da tako lebdim?« pita.

»Naravno«, odgovaram, »sledeće srede ćemo se svi uhvatiti za ruke i izleteti kroz dimnjak.«

Brzo je prešla preko toga, metaforično gledano, kada sam odbio Arčijevu ponudu. Nazvala me je snobom, pošto mislim da sam suviše dobar za nju, što je još gore, zna da je to tačno. Arči me melanholično poziva u radnu sobu na jedan muški razgovor. Sad

kada je strast njegove žene odbijena, proći će ga rezigniranost. A šta ja znam o saosećanju?

Verovali ili ne, Arčijeva soba je preplavljena odbijenicama. Njegove police su prepune dela priznatih mu savremenika, a tek mali deo, u gornjem, desnom uglu, ostavljen je za časopise koji su objavili njegove priče. Bliže proučavanje zidova govorilo je da su nivoi pažljivo formirani; na dnu su bile pismene odbijenice, preko njih ličnije korpe — tipa jedne iz »Inkuajerija« koja je glasila »Dragi g'dine Vajsmen, izuzetna priča, ali ne dovoljno izuzetna« i najzad, zauzimajući smešno malo mesta u najvišoj polici, oni koji prihvataju.

»Ne bi trebalo da te to pogađa«, kažem.

Pogledao me je kao da sam sišao s uma. »A ti znaš još nekog koga odbijaju? dere se, »Mahatmu Gandija?«

»Prihvati to sa pozicije posmatrača«, savetujem.

»Jedino što sad želim da prihvatim jeste tvoje dete«, odgovara on.

»Ne«, kažem. »To ne dolazi u obzir. Ne dopuštam sebi vezivanje.«

Iz nekog razloga to ga je razdražilo. »A šta, ti si emotivno retardiran?« vrišti. »Kada sam imao deset godina, bio sam običan mali monstrum koji je gađao devojčice u školi puškicama terajući im suze na oči. Onda sam nešto sanjao. Ne sećam se u vezi s čim, ali taj san me je promenio. Posle toga, nisam više mogao da radim šta mi padne na pamet. Pretpostavljam da se javila savest, ili tako nešto. A šta je s tobom, gospodine?«

Nisam imao šta da mu kažem, niti mi se sviđao izraz na njegovom licu, pa sam se okrenuo ka prozoru. Dvadesetak stopa dalje bila je sledeća zgrada, sa četiri stana. Jedan prozor bio je osvetljen, a u njemu se videla devojka koja se motala tamo-amo. Na sebi je imala crvenu haljinu. Ali ne zadugo. Njen grudnjak se otkopčavao spreda. Otvorila ga je ka meni kao knjigu pokazujući mi svoje grudi. Proizvele su čudan utisak na mene, puls mi nije bio normalan, ni disanje ravnomerno. Ne treba ni da kažem da devojku ni najmanje nije zanimao moj disajni aparat. Zureći tako u nju, polugolu, skoro da sam se po drugi put odlepio od zemlje. Morao sam da se skoncentrišem na kontrolisanje svoje gravitacije.

»Vidim da si snimio naš noćni bar«, reče Arci. Saučesnički se nasmešio. Nasmejao sam se ali i prihvatio poziv da ostanem na večeri.

Uskoro sam bivao tamo svakog petka uveče. Naravno, ni Nensi ni Arči nemaju pojma zašto u stvari dolazim, pretpostavljajući da naše sve čvršće prijateljstvo postepeno slabi moj otpor. Ali to je pogrešno toliko kao da misle da je zemlja tanjir pa da se može ispasti sa neke ivice. I redovno nalazi izgovor da u Arčijevoj sobi provedem neko vreme sam, što mi omogućava da gledam devojčine pripreme za vikend. U toj igri nisam baš uvek dobitnik. Ponekad mi smeta drvo avokada, čije lišće skriva njenu nagost od mog pogleda. Ili se licem okrene ka meni, pa moram da padnem na sve četiri da me ne otkrije. Posle takvih slučajeva bivao sam nakrivo nasađen, iskaljujući svoj bes sledeće srede na Nensi. Da bih kompenzovao ta razočaranja, počeo sam da vodim dnevnik svojih uspeha; beležio sam crtice poput: »Divan pogled na njene grudi kada je podigla ruke da razbaruši kosu«, ili: »Savršen pogled na njenu stidnicu kada je stavljala vaginalni dezodorans.« Ali ima i predivnih prilika kada mogu da parim oči celom njenom anatomijom, jedva obasjanom zalazećim suncem. Kao neki ptolomejski zvezdoznalac ona misli da je centar univerzuma, dok ispituje svoj odraz u ogledalu, ali, naravno, ona je samo satelit zadržan u nedeljnoj orbiti moje želje. Onda odlazim u dnevnu sobu potpuno ushićen. Pogrešno procenjujući moje razloge za to, Nensi i Arči razmenjuju poglede pune nade.

Jednog petka stižem kao i obično i zatičem Nensi samu.

»Gde je Arči?« pitam.

»Zar ne čitaš novine?« odgovara Nensi. »Klan je zapalio Hram juče. On je noćas dežuran«.

U svakom slučaju, tako nesebičan postupak nije sprečio Nensi da pokuša da me ponovo zavede. Na svoj užas shvatam da moj otpor slabi da u stvari, razmišljam o tucanju sa priličnim zadovoljstvom. Jer, u mojoj mašti, telo što se uvija oko mene nije Nensi već devojka čije telo sam tako dobro upoznao a da joj nisam video lice. Ona je apstrakcija seksualne želje, a Nensi je samo njeno materijalno ostvarenje. Mora da sam utonuo u sanjarenje, jer sam odjednom shvatio da me je Nensi razgolitila. Ne samo da su mi farmerke visile oko gležanja, nego mi je i košulja bila do struka raskopčana, Nensi, logično, nije imala ništa na sebi. Gledala me je sa čuđenjem.

»Nisi obrezan« objavila je. Toliko je zgranuta činjenicom da nisam Jevrej da ne vidi još značajniji beleg: stomak bez pupka. Anđeli su bezgrešni, a znajući Boga, ne treba nam nikakva religija. Taj gnosticizam je Nensi spremna da proguta pri pogledu na moju erekciju. Ali ne smem zaboraviti ono što kaže biblija. Jednostavno, ako bih se spario s Nensi, ona bi izgorela u prah. Izgledalo je da je Nensi spremna da plati tu cenu.

»Molim te, Nensi«, kažem, »suviše mi je drag Arči da bih mu to uradio, naročito večeras. Uostalom, ovo ne radimo iz zadovoljstva nego zbog začeća. Daj da skupim spermu u teglu, pa ćemo te oploditi rukom«. U drugom slučaju, Arčiju bi bilo bolje da sa sobom kući povede vatrogasnu brigadu. Nensi ne deluje ubeđeno sve dok moj penis ne reši problem povinujući se gravitacionoj sili. I tako sam sa pantalonama na kolenima otapkao u Arčijevu radnu sobu da masturbiram dok me je Nensi psovala iza leđa.

Tek što sam pogledao kroz prozor kada se pojavila devojka. Njena haljina je pala dole, moj periskop skočio nagore. Ali, umesto da skine veš, ona počinje seriju joga vežbi koje nije naučila u Akademiji za antigravitaciju. Moj mališa se sprema, ali neće stići do vrhunca dok se ona potpuno ne razgoliti. Iz očajanja sam zaurlao. Na to utrčava Nensi i shvatajući najzad ko je objekat moje želje vrišti.

»Ta kurva je imala abortus pre tri meseca!«

Ali ja sam stigao predaleko da bi me bilo briga, i urlao sam još jače kada se oslobodila grudnjaka i izvukla iz pantalona — da bi ostala sa još nečim na sebi. Ali nema brige, izvukla se iz svog peškira kao striptizeta iz svoje poslednje pantljike. Gola je a ja se gubim. Dok moje seme pogađa dno prazne tegle od artičoka, znam da sam pogrešio što se tiče planetarnih kretanja. Ta devojka nije satelit. Baš suprotno, ja sam njen satelit. Ja se povinujem njenim dolascima i odlascima, a ne ona mojim željama. U naročitim uslovima, ona me privlači ka sebi, a sad evo i izvlači moje seme iz tela. Samo nekoliko meseci je prošlo, a ja sam već u opasnosti. Okrenuo sam se ka Nensi, uplašen za svoju budućnost. Razjarena, ona umače špric u teglu na kojoj piše ZLATNA SRCA i cedi tečnost u svoju vaginu.

»Oh«, šišti, »vrelo je!«

Devet meseci kasnije, moje dete se rađa, mada se smatra Arčijevim. On, u stvari, želi da prisustvujem rođenju, ali odbijam. Kakve to veze ima sa mnom? U pola cele strke zvoni telefon. Arči je.

»Dođi brzo«, preklinje. »Nensi ima problema.«

Nalazim je položenu na stolu u sali, intravenozna igla prikačena za njen zglob da bi primala glukozu. Osim toga, za stomak su joj prikačili celu gomilu priključaka. Nasmešila se ka meni.

»Baš je glupo«, kaže, »sve je išlo tako dobro, a onda je najednom prestao da radi.«

»Zabrinuli su se za bebu«, objašnjava Arči.

Bebino srce je pokazano na fetalnom monitoru; strelica skače između devedeset i sto četrdeset. Svaki put kada padne do devedeset, ja ga ponovo podignem. Uvek mi uspeva. Sve dok se, bez upozorenja, ne spusti do nule. I na njoj se zadrži.

Zato je Arči nezadrživ. Trči u hodnik, vrišteći. Ne mogu da verujem da sam bespomoćan. Akušer nam s osmehom objašnjava da je bebina prividna smrt prouzrokovana mikrofonom koji je uvučen u Nensin okrugli trbuh. Uskoro je Nensin

zglavak probijen još jednom, da bi primala pitosin. Na taj način, stimulisana hormonalnom zamenom za sopstvenu neproduktivnost, njena materica se grči, potpuno se širi i katapultira dete napolje glavom. Istovremeno, fetalni monitor registruje snažne kontrakcije na talasima papira koji mu izleću kao iz creva. Nensi odvoze u šok-sobu dok nam maše.

Osam dana kasnije, pozvan sam na obrezivanje svog sina.

Jedno vreme nisam bio kod njih, smatrajući da je to najtaktičnije što mogu da uradim. Uostalom, hteo sam da dokažem sebi da mogu da prekinem sa devojkom sa prozora — da sam još uvek nezavistan. Ne zaboravite, o detetu će se brinuti Arči, a ne ja. I kako je srećan zbog toga! »Nikad nisam video da je tako zadovoljan!« kažem Nensi.

»Aha«, odgovara ona, »najzad je prevazišao svoje blokade u pisanju.«

»Zbog deteta?« pitam.

»Zaboga, ne!« kaže. »Išao je na kurs. Priprema svojih mogućnosti. Kreativno pisanje i Džin Šin Do.«

»I pomoglo je?«

»Nego šta«, kaže Nensi. »Treba da ga čuješ dok objašnjava kako mu je akupresura otvorila potpuno nova polja mašte. Sada više ne kuca, samo pomoću akupointera sačeka da mu nadođe energija. Kakav kurs! Kaže da mu je telo nabijeno elektricitetom. Uspeo je da pojebe predavačicu na njenom joga-ležaju.«

Arci se približava, smejući se. »Nensi je ljubomorna što sam sa svojim profesorom imao više sreće nego ona s tobom«, kaže.

»Dušice«, pecka ga Nensi, »možda si naučio govor tela ili kako da se ovaplotiš u rečima, ali radi se o granicama tvojih telesnih mogućnosti.«

Arči mi namiguje, a Nensi navaljuje.

»Ne bi ti naškodilo da pročitaš poslednju Arčijevu priču«, nastavlja. »Ljubavni čin — iz ugla penisa. Vidiš, Arči je naučio kako da se uživi u poziciju nekog svog organa, sada oslobođenog.«

Zvono krešti. Arči trči da uvede rabina.

U Raju nema obrezivanja, pa sam prilično zatečen razvojem događaja. Bebu je stegao za olimpijsko obrezivanje MOHEL, iznad kojeg mu viri dršćuća bradica, dok mu iz usana viri jezičak a lice postaje tamnocrveno. Dernja se predosećajući užasno žrtvovanje, ne konstatujući Arčijeve pokušaje da ga umiri malim prstom nabijenim u košer vino. Počinje da mi biva muka, kao da se zidovi sobe zatvaraju oko mene. Hteo bih da ih odgurnem, ali ruke su mi vezane. Vrištim. Neko mi gura prste u usta. Ogromno lice se nadnosi nada mnom. Gde su mu ruke? Bol. Boli. Plastična kapica je navučena na moj penis. Hirurške makazice škljocaju. Rabin završava ceremoniju tradicionalnim blagoslovom, ali nema ko da ga čuje — jer sam se ja onesvestio.

»Odvežite mu kravatu«, naređuje MOHEL »Izujte mu cipele!«

Kad sam se pribrao, shvatam da ležim sa kockom leda na čelu. Što je još gore, moja stopala su ledena, BEZ cipela, BEZ čarapa.

»Dajte mi vazduha«, mrmljam. Spotičem se bos u losanđeleskoj noći, pali anđeo. Gledam u zvezde na nebu, na nedostižnim visinama, i vidim kako se pomalja Akademija antigravitacije. Tresem se kao što se sigurno i Kopernik tresao kada su se obistinile njegove najcrnje slutnje.

Negde će se Bog smejati, kada mu njegovi miljenici dostave svoj izveštaj. Udahnuo sam život u sterilnu matericu, i to ću platiti sopstvenom smrću. Plakao sam za samim sobom. Plakao sam za svojim bratom. Plakao sam za svojim sinom. Ali, ako sam već proklet da sam postanem senka senke, bar mogu stvoriti nešto od Arčija. On objavljuje knjigu. Ona postaje bestseler. Što je još bolje, i kritičarima se dopada. »Arči Vajsmen«, obaveštava »Njujork Rivju ov Buks«, »piše poput anđela.«

Valentina Žuravljeva

DOĆI ĆE DAN

В. Журавлева, ПРИДЕТ ТАКОЙ ДЕНЬ, 1988.

preveo sa ruskog Andrija Lavrek

Ne čitajte ovu priču
danju zato što će vašu pažnju odvlačiti hiljade dosadnih sitnica. Najbolje je da je čitate noću, kada na stolu počiva topli krug svetlosti od lampe i kroz poluotvoreni prozor dopire šum kiše koja pada.

Ne čitajte ovu priču,
ako vas nerviraju istorijske i naučne netačnosti. Stvarnost je ovde opravdano isprepletena sa maštom. Podaci kojima sam raspolagala bili su tako protivrečni da sam morala birati gotovo nasumice. A ponešto sam sama dodala.

Ne čitajte ovu priču,
ako ćete me pitati zašto sam se u veku kibernetike i svemirskih raketa setila događaja koji se odigrao krajem prošlog stoleća. Neću vam moći odgovoriti. Dešava se da šetate obalom mora i odjednom ugledate kamičak koji morate podići. Zašto morate? Zašto baš taj? Pitanja bez odgovora. Podižete kamičak, držite ga na dlanu, i obzima vas neobjašnjivo uzbuđenje. I vi ćete dugo pamtiti taj dan, more i kamenčić ruci.

Proleće 1887. godine u Parizu bilo je izuzetno hladno, i jorgovan se rascvao tek šestog maja. Student medicine Žerar Desen i Pol Miar došli su čuvenoj slikarki sa granama tek procvetalog jorgovana. Moguće je da u drugim okolnostima slikarka ne bi obraćala neku posebnu pažnju na takav poklon, ali i njoj je, kao i svima, dosadio hladan vetar i dugotrajna, siva kiša. Tog blistavog, sunčanog dana ona je doživela jorgovan kao simbol proleća što je nadvladalo zimu. Dugo je gledala cvetove, a onda rekla da ne postoje boje koje bi omogućile da se u potpunosti prenese fini spektar jorgovana.

— Pogledajte — rekla je — ja mogu uzeti kineski vermion, lazurnoplavu i ljubičastu marš. I ako s tom plavo-ljubičastom pomešam crvenu dobiću čistu malinovu boju. Ali nikakvim mešanjem boja ne mogu se dobiti žive nijanse jorgovana. Tu je, verovatno, potrebna neka nova, posebna boja...

— Vrlo dobro! — uzviknuo je Pol Miar. — Dajte mi dve godine i ja ću napraviti u laboratoriji.

— Dve godine? — Upao je Žerar Desen smejući se. — Nećeš je dobiti ni za dvadeset. Veštačke boje su tamne i grube. Dobre su jedino za molovanje zidova. Ali ja ću za dve godine naći biljku iz koje ću dobiti boju jorgovana.

— To je nelogično, Žerar — progovorio je Pol. — Ako već imaš jorgovan, zašto iz njega ne izvučeš boju jorgovana?

Slikarka je prekinula spor. Rekla je da će čekati dve godine. Videćemo ko je u pravu, rekla je. A sada, kad je tako lep prolećni dan, zar ne bi bilo bolje da izađemo na kej?

Ne znam kako se zvala ta slikarka. Mesec ili dva kasnije ona je otputovala kući, u Srbiju. U to vreme, studenti se više nisu nalazili u Parizu. Miar je radio u laboratoriji Stolca u Berlinu. Desen je sa ekspedicijom Žana Dekaveja bio na putu od Konakrija ka gornjem toku Nigera. Pre nego što će otići iz Pariza, slikarka je napisala dva pisma. Jedno, poslato u Konakri, nije nikad stiglo adresantu, jer se ekspedicija vratila kružnim putem, preko Dakara. Drugo pismo je stiglo u Berlin onog jutra kad su novom laborantu prvi put poverili samostalan zadatak; on je mahinalno stavio neotvoreno pismo u jednu knjigu i setio ga se tek ujesen, vraćajući se u Pariz.

I tako, slikarka nestaje iz naše priče, dajući nam, ipak, povod da razmislimo o ulozi žene u istoriji nauke. Ko zna kako bi tekli životi Pola Miara i Žerara Desena da nisu tog proleća obojica bili pomalo zaljubljeni u slikarku. Istina, oni nikada nisu našli boju jorgovana, ali njihovi životni putevi već su bili određeni. Pošto je završio medicinski fakultet, Desen je putovao i sakupljao lekovite biljke, a Miar je stvarao nove lekove u hemijskoj laboratoriji.

To je u potpunosti odgovaralo njihovim sklonostima.

Desen je bio rođeni svetski putnik. Odrastao je u Marseju u porodici imućnog brodovlasnika i još u detinjstvu sa zapanjujućom lakoćom savladao šest jezika. U kancelariji svog oca sretao je najrazlicitije ljude i to mu je pomoglo da se dobro snalazi u svim situacijama i da se brzo navikava na tuđe običaje. Nizak i mršav, on je ipak bio izuzetno izdržljiv i, što je naročito važno za svetskog putnika, nisu mu smetale nagle promene klime i hrane.

Masa podataka svedoči o neobičnoj sreći koja je pratila Desena. Moje je mišljenje da se ne radi samo o sreći. Kad čovek od više puteva odabira jedini pravi, onda to govori o njegovoj intuiciji, ili, ako hoćete, o njegovoj sposobnosti.

Pol Miar bio je čovek drugog kova. Njegovog oca su smatrali jednim od najvećih profesora teologije, a ded mu je bio čuveni ateista i antiklerikalac. Ljudi slični njemu dali su Francuskoj Monteskjea, Voltera, Didroa. Kuću Miara često su posećivali političari, pisci, advokati. Slušajući neprekidne sporove, Pol je vrlo rano došao do zaključka da su odrasli zaokupljeni zanimljivom igrom, u kojoj nije toliko važan rezultat koliko sam proces igre, što se odvija po finim i složenim pravilima. Emil Zola je, kada je jednom bio na ručku kod Miara, obratio pažnju na četrnaestogodišnjeg dečaka; opazio je da ovome pričinjava zadovoljstvo da neprimetno podgrejava i usmerava spor. Zola je prorekao da će dečak postati poslanik u parlamentu, i pogrešio je. Pol je od svoje majke, dobre i razborite žene, nasledio sklonost ka radu koji može dati opipljive i korisne rezultate. On je uneo u herniju oštar i skeptičan metod raz-mišljanja, mada se u njegovom stilu nazirao i trag igre. Ponekad je Pola zabavljalo neko neočekivano pretvaranje supstanci.

Posle univerziteta Miar je četiri godine radio u laboratoriji Stolca, Hofmana i Venderota. Kažu, da je upravo Pol Miar sugerisao Hofmanu kako da dobije acetilsalicilnu kiselinu. Moguće, da je to samo priča. Ali zato nema nikakve sumnje u ulogu koju je Pol Miar imao u otkriću piramidona — o tome je više puta govorio sam Stole. U Pariz se Miar vratio već kao zreo naučnik i uskoro postao šef laboratorije pri bolnici sv. Valentina.

U to vreme se prijateljstvo Miara i Desena pretvorilo u otvoreno rivalstvo. Nekoliko francuskih lekara izvestilo je o slučajevima trovanja acetilsalicilnom kiselinom. Miar je istupio braneći Hofmana. Nedelju dana kasnije, Desen je na Sorboni održao predavanje o lekovitim biljkama Zapadne Afrike i oštro osudio zanošenje »hemijskim lekarijama«. Tako su se Desen i Miar našli u žarištu borbe čiji se odjeci čuju i danas.

Strogo govoreći, ni Miar ni Desen nisu bili u pravu — obojica su bili previše kategorični u svojim stavovima. Ali upravo ta prekomerna kategoričnost terala ih je da traže neprokrčene puteve i da sa orgomnom energijom objavljuju jedno otkriće za drugim.

Desenova putovanja nalik su vojnim ekspedicijama: prethodi im dobra priprema, nagli napad na odabrani cilj i povratak sa plenom. Pričalo se da se Desen koristi spisima španskog Arapa Ibn-Bajtara i nekim retkim, rukom pisanim knjigama o bilju. To je besmislica, iako je Desen, naravno, bio dobar poznavalac stare farmaceutske literature. Žerar Desen je osećao dušu biljaka, odnosno, preciznije govoreći, intuitivno je spoznavao životne zakonomernosti biljnog sveta. Tamo gde su njegove kolege videle samo haos i carstvo slučaja, Desen je pronalazio strogu svrsishodnost. On je znao u koje doba godine će se u biljkama sakupljati aktivna materija, znao je zašto je to biljkama potrebno i nikada nije tražio nasumice.

Sačuvana je fotografija Desena, napravljena u Los Anđelesu, posle naporne meksičke ekspedicije. Promenivši petoricu vodiča, Desen je prevalio put dugačak tri hiljade kilometara od Tampika, prvo na sever do Rio Grande, a zatim na zapad do ruba Gila pustinje. Na fotografiji Desen izgleda kao posle kratke šetnje po Jelisejskim poljima. Ekspedicija je dala nauci sto pedeset novih lekovitih biljaka, među kojima i meksički jams, bez kojeg ne bi bilo kortizona.

U to vreme, Pol Miar je polagao temelje ultramikrohemije. Nastupili su sparni

letnji meseci; nad Parizom su lagano plovili talasi nepodnošljive žege. Sena je opala. Osušilo se lišće velikog lešnika u bolničkom parku. Miar je raspustio svoje saradnice; nervirala ga je njihova bezvoljnost. On sam radio je do kasno u noć, ne obazirući se na sparinu, umor i glad. Još kao student, opazio je da je oprema u laboratorijama gruba i nesavršena. Sada je Miar gradio aparaturu pomoću koje će se moći ispitivati nikroskopske doze supstancije. On je shvatio tačnije, osetio je to svim svojim bićem, da povećanje preciznosti opreme donosi nova otkrića, čak i onda kada se radi sa odavno poznatim supstancijama.

Kada bi ga od oštre svetlosti gasne lampe zabolele oči, Pol Miar je izlazio u lolnički park, sedao na kamene stepenice, još tople od dnevne vrućine, i posmatrao tamno nebo. Negde je, pored vatre, pod istim tim zvezdama spavao Žerar Desen. Pol je jasno video vatru. Mogao je čak zatvoriti oči — plamen ne bi iščezavao. To je bio odblesak plamičaka gasnih lampi. Pol je strpljivo čekao dok se žuti odblesak u njegovim očima ne ugasi, a onda se vraćao u laboratoriju.

Polemika Desena i Miara postepeno je prešla granice profesionalnog spora. Obojica su u svojim člancima dodirivali pitanja o čovekovoj misiji, o putevima spoznaje, o vezi između nauke i umetnosti. U laboratoriju pri bolnici sv. Valentina dvaput je dolazio Žil Renar. Sačuvana je opširna prepiska Miara sa Rentgenom i Šoom.

Anri Bekerel, koji se lečio u bolnici sv. Valentina, priča kako se jednom u parku iznenada pojavio visok čovek u progorelom, isprljanom mantilu.

Odmah me je, kaže Bekerel, obuzelo osećanje nemira i uzbuđenosti. Činilo se kao da je taj čovek upravo napustio bojno polje, došao iz samog pakla. Stisnutih pesnica, pognut napred, on je brzo koračao uskim stazama, i na njegovom licu su se jasno čitale mučno napregnute misli. Bekerel tvrdi da je neznanac bio zapanjujuće sličan Bodleru, onakvom kakav je na čuvenom portretu Kurbea: upale oči pod ogromnim čelom, oštro izražene bore oko usta, tvrdoglavo isturena brada.

Taj čovek se u jednom trenutku zaustavio i stajao nekoliko minuta savršeno nepomično. Zatim je podigao ruke i njegovi prsti su se počeli brzo micati, kao da u razduhu sastavljaju neki uređaj. Završivši posao, čovek je obišao nevidljivu, nepostojeću napravu, kao da se plaši da će je zakačiti i oštetiti.

Posle nekoliko dana, Bekerel i Miar su se upoznali i uskoro se među njima razvilo prijateljstvo.

I Desen je imao mnogo prijatelja — pisce, pesnike i slikare. Kada bi tražili da im priča o dalekim zemljama, on je birao ono najlepše i ni reči nije govorio o doživljenim naporima, nije se žalio na opasnosti i odricanja. Zato je i pesma »Putnici«, koju je Emil Verharen posvetio Desenu, ispunjena takvim blistavim prizorima:

Pustinje ogromne i stepe bez granica,
Pod vlašću gromova i uragana burnih,
I sunca, ispod pokrova purpurnih,
Ko tamno zlato večernjih kabanica.

I bronzani hramovi, gde štit i mačevi
U porti su, i nad njim krst u visini,
I drevnih cezara, mrtvim snom,
Zauvek usnulih, željezni tronovi.

Vrhovi ostrva nad mutnoplavom,
Gas tirkiznom, čas opalnom pučinom,
I drhtaj, skriveni strah pred bezdanom,
I talasi što se sudaraju sa obalom.

Mnogima je izgledalo da Mijar i Desen idu potpuno različitim putevima. Međutim, nije to bilo tako jednostavno. Kada je Desen otkrio svoju nameru da istražuje podvodno

rastinje, to je dalo Miaru ideju da u praksu farmaceutske hernije uvede visoke pritiske.

Pola godine je Desenova škuna »Ribica« krstarila po Egejskom moru. Visoki Englez-instruktor pomagao je Desenu da navuče glomazni skafandar i, ne gledajući ga, govorio: »Vas, naravno, nije briga za pravila, ali ja vam ih ipak moram ponoviti«. I on ih je ponavljao. Mornari bi se prihvatili ručica pumpe — Desen se spuštao. On bi se dugo zadržavao na manjim dubinama, promatrajući tajanstveni svet algi.

Kasno ujesen, kada se »Ribica« vraćala u Marsej, Englez je, flegmatično pljunuvši preko ograde u more, rekao Desenu:

— Bio sam se opkladio sa sobom da se to neće dobro završiti. Tamo, dole, nije mesto za šetnju. Treba završiti posao i brzo natrag. Ali vi ste živi, a potpalublje nam je puno smrdljive travuljine. To je stvarno teško objasniti.

— Moguće — složio se Desen. — Nešto slično rekao mi je i gospodin Frans: đavo je uvek na strani naučnika.

Desenove »Studije o algama« dobro su poznate, prevedene su na više jezika. Zbog proste slučajnosti u »Studijama...« se ne spominje morski ekstrakt — knjiga je već bila u prodaji kada je Desen prvi put dobio prah, ljubičast, sa metalnim odsjajem, koji je posedovao neobičnu moć. Sasvim mala doza ekstrakta bila je dovoljna da se oživi stabljika ruže, odrezana usred zime. Nakon jednog do dva sata, pojavljivali su se zeleni izdanci, stabljiku je prekrivalo lišće, bujali su pupoljci i najzad bi ruže procvetale.

Bilo je nešto mistično u tim finim listovima i neprirodno jarkim cvetovima rođenim usred zime. Posle dvadeset četiri časa, životni ciklus se zaršavao: cvetovi su se krunili, listovi žuteli, smežuravali se, stabljika bi postala suva i krta i na kraju bi se sve pretvorilo u sivi prah.

U januaru 1889. Desen je održao javno predavanje i demonstrirao efektne eksperimente sa perunikama, šebojima i zumbulima. Ipak, odlučno je odbio da prodaje povrtarima svoj ekstrakt. Pojavile su se glasine da ekstrakta uopšte i nema, i da je objašnjenje svega - hipnoza. Senzacija je brzo zaboravljena. Ali te zime kurir je često donosio bele ruže u omanju kuću na Bas di Rampar, gde su čekali Desena kada je odlazio na svoja putovanja i molili se da se srećno vrati.

Na suparništvo Miara i Desena svi su već bili navikli; ono je postalo svojevrstan naučni kuriozitet. Tako je mnoge iznenadila vest objavljena u »Figaru« o tome da Miar i Desen spremaju zajedničku ekspediciju u Indiju. Izrečeno je mnoštvo protivrečnih pretpostavki, podjednako dalekih od istine, iako su se svi slagali u tome da je cilj ekspedicije, bez sumnje, izuzetno neobičan, ako su Miar i Desen zbog njega morali ujediniti snage.

A cilj ekspedicije bio je zaista neobičan.

Drevna indijska knjiga »Jadžur-veda«, nabrajajući lekovite biljke, izdvaja Budinu palmu. Spominju je i staroegipatski napisi; tamo je nazvana trouglom palmom. Stablo joj, zaista, nije okruglo nego trouglasto; ivice tog trougla su, doduše, zaoblje ne. Svi izvornici, među kojima i oni kasniji, grčki i arapski, detaljno i istovetno opisuju palmu i način dobijanja balzama iz soka što se nalazi u kvrgama na stablu. »Jadžur-veda« ne zanemaruje ni najsitnije detalje, opisujući te kvrge koje su slične ljudskim licima. Međutim, o balzamu je rečeno samo jedno: njegovo dejstvo je neobjašnjivo.

Isto tako neodređeni u toj tački su i drugi izvornici. Očigledno, niko nije uspevao da načini balzam, i svi su ponavljali ono što je stajalo u »Jadžur-vedi«.

Kvrge se sreću samo kod najkrupnijih palmi, a aktivna materija skuplja se u njima samo u periodu cvetanja. Trougle palme rastu u manjim grupama, duboko u tropskoj šumi, i praktično nema šanse zateći ih u trenutku cvetanja. Do njega dolazi jednom u osamdeset godina i traje tri ili četiri dana, posle čega se drvo brzo suši.

Desen je nameravao da pronađe stariju palmu, da veštački — uz pomoć morskog ekstrakta — izazove cvetanje, a zatim da izvadi sok koji će nastati u kvrgama.

Od samog početka Desen je računao na Miarovu pomoć. U blatnjavom tlu džungle nemoguće je dospeti do korena palme. Postojala je samo jedna mogućnost — uvesti rastvor ekstrakta kroz ureze u kori drveta. Za to je bilo potrebno proizvesti u laboratoriji vrlo jak rastvarač — a ko bi taj zadatak obavio bolje od Miara? Osim toga, »Jadžur-veda« je upozoravala, da se palmin sok može očuvati svega dva dana. Miar je tokom ta dva dana morao ustanoviti prirodu aktivne materije u soku.

Ne treba se čuditi Miarovom pristanku da učestvuje u ekspediciji. Pokažite nešto na čemu piše: »To je nemoguće uraditi«, i ljudi kao što su Miar i Desen poći će na kraj sveta, samo da pronađu to nešto i urade. Ponekad bivaju zaustavljeni na pola puta i poraženi. Ali ja sam, ipak, sigurna u jedno: takvih ljudi ima sve više i više.

U avgustu 1899. Desen je došao u Marsej, gde se nalazila njegova »Ribica« spremna za plovidbu. Desen je želeo da se iskrca na zapadnoj obali Hindustana krajem letnjeg monsuna, kišnog perioda, u doba kada džungla postaje prohodnija.

Srećno stigavši do Malabarske obale, »Ribica« je dugo krstarila, tražeći mesto gde će da pristane, i tek je desetog oktobra uplovila u uzani zaliv, otprilike dvesta kilometara južno od Mangalora. Tropska šuma je mestimično počinjala od same obale. Po nekim jedva primetnim znacima, možda, po raznolikosti i bogatstvu biljnog sveta, Desen je osetio da ovde treba tražiti.

— Privlačno mesto — rekao je Desen kapetanu. — Na ovakvom mestu je, ako je verovati Kiplingu, živeo Mogli.

— To je vrlo verovatno — odmah se složio kapetan. — Ti Englezi znaju gde da podignu imanje.

Posle mesec dana, kada je na visokom brdu podignuto veliko skladište, »Ribica« je otplovila za Bombaj. Kiše su prestale, zemlja se brzo sušila, i Desen je gotovo svakodnevno izlazio u kraće istraživačke šetnje. Išao je duž obale i ruba višespratne šume, zastajao, povremeno zaranjao u cestar, proveravajući svoju opremu.

Jednom je otkrio nekoliko mladih trouglih palmi. Iako one nisu bile pogodne za dobijanje balzama, Desen je zaključio da je imao mnogo sreće: ako odavde pođe dublje u šumu, sigurno će naći krupnije palme. Do njih ima najmanje pet-šest kilometara, i džungla je na tom mestu izuzetno neprohodna, kao čvrst zeleni zid, ali ipak je najvažnije znati da je cilj blizu. Sve ostalo zavisi od samog čoveka.

Sredinom decembra ustalilo se suvo i ne naročito vruće vreme. »Ribica« se vratila iz Bombaja, donevši Miara i poljsku laboratoriju. Zajedno sa Miarom stigao je i prevodilac Danijel Kits, mali, mršav i nespretan čovečuljak, sa bezbojnim batlerskim licem.

Predstavljajući Kitsa, Miar je otvoreno rekao:

— Čini mi se da je mister Kits dobio nalog da motri na nas. Šta će nam prevodilac? Bukvalno su mi ga uvalili.

Kits je mrzovoljno potvrdio:

— Tako je, ser.

— Eto vidite! — uskliknuo je Miar. — U Bombaju se o nama priča svašta. Kažu da smo našli zlato. Lepo je ustanoviti da ovdašnji činovnici nisu ništa pametniji od naših.

Miara je uzbuđivala tropska šuma, za njega je sve bilo sasvim novo, i on se dečački radovao što će ga neko špijunirati. Ali uveče, kada je završen istovar »Ribice«, kod Miara se javio neobičan osećaj nepripadanja ovakvom mestu.

Gledao je sa brda na zeleni okean džungle. U daljini su se pod zracima zalazećeg sunca iskrili oštri vrhovi Zapadnh Gata. Gudilo je žuto nebo, vlažna tamnozelena šuma javljala se šarenilom glasova, zvuci su se mešali sa mirisima i bojama. Miaru se vrtelo u glavi. Reske vibracije tuđeg sveta prožimale su mu svaku ćeliju tela i porazilo ga je mnoštvo električnih uređaja. Transformisanja materije pod dejstvom električne struje navodilo je na pomisao da i sama materija ima električnu prirodu. U herniji je nastupilo doba elektronike, sinteze, matematički tačnih proračuna. Čemu višegodišnja putovanja

i tražnja kad se sve može dobiti u retorti? Desen je oprezno doticao uređaje, staklo je bilo hladno i tuđe.

A Danijel Kits se kartao. Maleni čovek u pohabanom smeđem redengotu, koji je delovao apsurdno ovde, na granici okeana i džungle, mrzovoljno je pobeđivao mornare. Uzimao im je na kartama sve do poslednje pare, a onda bi im sve vraćao i igra je išla iz početka.

Ujutro je Miar izneo svoja razmišljanja o balzamu. Četiri prilično verodostojne hipoteze na različite načine tumačile su reči »neobjašnjivo dejstvo«. Desen je primetio da su sve te hipoteze isuviše racionalne, jer ih je dao Evropljanin sa svojim logičkim načinom mišljenja. Za Indusa iz vremena kada je pisana »jadžur-veda« sve neobjašnjivo lako se objašnjavalo uplitanjem bogova. Gotovo je nemoguće zamisliti okolnosti koje bi naterale Indusa da nešto okarakteriše kao »neobjašnjivo«.

— U redu — zaključio je Miar. — Donesite mi palmin sok pa ćemo videti šta je u pitanju.

Desen više nije sumnjao da je pravac kretanja dobro odabran. I dvadeset četvrtog decembra 1889. godine, po svom običaju brižljivo se pripremivši, Desen je pošao u potragu.

Rub tropske šume je posebno neprohodan. Zato su prvih pola kilometara napred išli mornari sa »Ribice« i pravili prolaz kroz čestar. Zvučno su odjekivale sekire. Negde gore oglašavali su se uznemireni majmuni, vazduh je zujao od dosadnih komaraca, kreštali su nevidljivi papagaji. Miaru se činilo da negde u dubini džungle klize nečije senke. On je zastajao i pažljivo gledao, a senke su se povlačile, skrivale. Na kraju kolone, u hodu mešajući umašćene karte, vukao se i Danijel Kits.

Posle dva sata, mornari su se zaustavili. Desen je odatle nastavljao sam — saputnici bi mu samo bili na teret.

Pozdravili su se kratko — Desenu je bio važan svaki minut.

U haosu tropske šume nije tako lako pronaći trouglu palmu, čak i ako se nalazi pravo pred vama. Gusta mreža lijana je u nekoliko slojeva ovijala stabla, a između lijana, prekrivajući koru drveća, rasla su mahovina, lišaji, paprat. Ponekad Desen nije mogao odrediti kakva se palma nalazi na svega tri-četiri metra od njega. Morao je skidati sa debla slojeve vlažne mahovine koja je mirisala na gnjilež.

Potraga za nečim u džungli apsurdna je po samoj svojoj suštini: treba ići napred, iako se ono što se traži može nalaziti sasvim blizu, sa strane. Desen je, ne bez muke, pronašao jedini ispravan ritam kretanja, nalik na krivudanje jedrenjaka kada plovi uz vetar. Ritam je bio naporan, a Desen je vrlo retko dopuštao sebi da stane i pogleda uokolo.

Zelene eksplozije, gomile skamenjenih, zaustavljenih u magnovenju zelenih eksplozija — to je bio prvi utisak koji je ostavljala tropska šuma. Tako su izgledale krošnje palmi, šiljate, kao da su tek probile iz zemlje oštrice fikusa i plameni cvetovi raflezije okruženi zelenih vihorom lišća.

Kako je Desen zalazio dublje u džunglu, zelena boja je tamnila; zamenjivala ju je crna. Sve češće, put su mu pregrađivale visoke barikade — poluistrunula stabla, sva u paučini i prekrivena lišajima.

Tlo je bilo sve vlažnije, blatnjavije, i to je brinulo Desena.

Dvaput je nalazio trougle palme. Pažljivo ih je pregledao i nije nalazio karakteristične kvrge. Sudeći po debljini stabala, palme su bile stare oko četrdeset godina. Desen nije znao da li će moći izazvati kod takvih palmi cvetanje sa obrazovanjem kvrga. U svakom slučaju, morao bi potrošiti mnogo ekstrakta, možda i sve što je imao.

Desen nije voleo igru na sreću. Tada bi mu, čak i da uspe, ostao uvredljiv osjećaj da nije bilo njegove zasluge, da je sve slučaj. I on je nastavljao potragu.

Prvi put, posle mnogo godina putovanja, nije ga napuštalo neprijatno osećanje sputanosti. Tropska šuma ga je pritiskala svojom veličinom. Povremeno je Desen samom sebi izgledao kao bubica koja lagano mili u podnožju gigantskog drveća. U džungli za čoveka nema treće dimenzije — vrhovi stabala nepristupačniji su od najviših planina.

Desen je zalazio sve dublje u čestar. Bilo mu je sve teže da korača. Pod nogama je pljuskalo žitko blato. Blatnjavi deo džungle nikako se nije završavao, i Desen je već uvideo da će svakako morati da skrene sa svog pravca.

Na jednom mestu, želeći da preskoči kaljugu, uhvatio se za stablo rotanga — »španska trska«. Potpuno trulo stablo istog časa se raspalo. To je nateralo Desena da se zaustavi.

Prizemni deo džungle bio je mrtav. Sve zeleno dizalo se uvis, ka svetlosti. Dole su ostala samo crna debla, ovijena lijanam kao zmijama i lijane prekrivene paučinom i plesni. Nad sivom penom blata, među pocrnelim deblima, dizala su se isparenja. Od gnjilog vazduha greblo ga je u grlu.

Tiho je prasnula grana.

Desen se naglo okrenuo.

Svega tri metra daleko, na polupotonulom korenu sedeo je Danijel Kits i mešao svoje karte.

Ah, to ste vi... — automatski je rekao Desen.

Desena je zapanjila ne toliko sama pojava Kitsova, koliko to što ovaj nije imao nikakve opreme. Kits je bio u svom smeđem redengotu, bez oružja i bez ranca.

— Dobro da ste se našli ovde — rekao je Desen, sa zanimanjem posmatrajući Kitsa. Sada je to bio sasvim drugačiji čovek — siguran, samouveren i, Desen bi se u to mogao zakleti, nimalo tup, kako je pre izgledao.

— Ne znam kuda da obiđem ovu močvaru — rekao je Desen. — A vi sigurno imate mapu, možemo pogledati.

Kits je odmahnuo glavom.

— Treba da idete na jug. Pola milje na jug, zatim malo na istok. Tamo su palme koje tražite.

— A vi?

Desen je nastojao da pitanje zvuči što običnije. Prosto, srela se dva čoveka koji se površno poznaju i jedan pitao o nečem ne naročito važnom, a drugi mu učtivo odgovara.

— Ja idem nazad.

Ali, do vraga, pomislio je Desen, kako se on našao ovde? On je sve vreme bio iza mene i ničim nije otkrio svoju blizinu. Kako je išao kroz takav cestar? Pa ni mačete nema...

— Vratićete se u logor? — upitao je Desen.

Znači, u Bombaju su stvarno mislili da oni traže zlato. I Kits ga je pratio, sve dok se nije potpuno uverio da je priča o zlatu glupa izmišljotina.

— Da, vratiću se. Ako hoćete nešto da poručite...

A da nastavimo zajedno? pomislio je Desen. Odmah je odustao od te ideje — u logoru će se zabrinuti. Kits je sigurno rekao da će se vratiti.

— Hvala. Nisam još ništa našao.

— U pravu ste — rekao je Desen. — Slažem se. Neka bude kako kažete. — Dohvatio je sa police bocu i pružio je Miaru. — Evo vam balzam.

Jedina šansa je da zaigra na kartu tvrdoglavosti i logike. Neka Pol posumnja — sumnja je odskočna daska za glupost, kao i za mudrost. Sa te odskočne daske i prvo i drugo skače jednako.

— Verujte mi, ništa se neće desiti — pomirljivo je rekao Miar, uzimajući bocu. On

je gotovo pevušio: — Ništa se neće desiti, baš ništa...

— Znači, idete pola milje na jug, pa onda na istok. I požurite, skoro će noć. Srećan put.

— Hvala.

Maleni čovek nečujno je skočio sa korena i, ne osvrćući se, pošao nazad. Desen je bez reci gledao za njim. Smeđi redengot se dvaput ukazao u čestaru i nestao.

Susret je ostavio na Desena neodređen utisak nezadovoljstva. Desen je mislio o tropskim šumama Južne Amerike, Afrike, Azije. Čovek kao što je Kits mogao je postati veliki istraživač Kolumbo džungli. A postao je špijun koji dobro zna, a možda čak i voli svoj zanat.

Desen je išao na jug bez zadržavanja. Nije nimalo sumnjao da mu je Kits tačno ukazao mesto gde se nalaze trougle palme. Močvara je ostala iza njega, u prizemnom delu džungle ponovo se pojavila zelena paprat. Prešavši pola milje, Desen je skrenuo na istok i uskoro naišao na grupu mladih trouglih palmi. Malo dalje su se nalazile starije palme i još iza njih masivne, prekrivene mnogobrojnim kvrgama, palme-divovi.

Zbog kvrga raznih oblika debla palmi bila su nalik na ukrašene stubove u indijskim hramovima. Oko kvrga nije bilo ni lišaja, ni mahovine, i to je svedočilo o prisustvu nekog snažnog soka u njima.

Ostalo je manje od sat vremena do mraka. Desen je bez oklevanja, vođen intuicijom, odabrao jednu palmu. Bilo je to veoma veliko drvo, i na donjem delu stabla Desen je nabrojao više od dvadeset krupnih kvrga. Jedna od njih je zapanjujuće ličila na namršteno ljudsko lice: mogle su se raspoznati malo škiljave oči, kukast nos, usta izvijena u osmehu.

Desen je očistio stablo ispod te kvrge, skinuo nožem gornji, mrtav sloj kore, nekoliko puta plitko zasekao u stablo. Zatim je izvadio flašu sa rastvorom morskog ekstrakta i kutiju sa voskom. Setivši se Miarovog saveta, Desen je omotao šaku čvrstom tkaninom — rastvor bi, ako slučajno kane na ruku, lako prodro kroz kožu.

U polutami džungle, rastvor je izgledao tamnoplavičast. Sa najvećim oprezom, Desen je sipao rastvor na očišćeno mesto. Tečnost nije stizala da se sliva — stablo ju je trenutno upijalo. Kada je boca bila ispražnjena, na svetlosmeđoj kori ostala je samo velika tamna mrlja.

Brzo, najstojeći da iskoristi poslednje minute dana, Desen je rastopio vosak i prekrio njime ogoljeno mesto.

Suton je u džungli kratak, i noć se spustila naglo. Desen je upalio petrolejsku lampu i seo na jedan trupac. Tek tada je osetio koliko je umoran.

Noć je izmenila šumske zvuke: prestali su da krešte papagaji, umukli su majmuni, zavladala je napeta tišina. Desen je izvadio iz tabakere sivi štapić nalik na olovku. To je bio poklon meksičkog žreca — osušeni koren žbuna tacitla, vrlo jak stimulans.

Desen je žvakao gorki koren osećajući kako se umor gubi i kako se telo puni snagom. Osetio je žeđ. Pipajući, pronašao je čistu, lijanu bez lišaja i mahovine i rasekao je uzduž. Potekoše sveže kapi mirišući na seno.

Pravi istraživač mora umeti da čeka, i čekanje nikada nije Desenu padalo odviše teško. Ravnomerno su tekla sećanja na detinjstvo, susrete na putovanjima, planine, pustinje, mora i zvezdano nebo. I samo povremeno bi se u mislima vraćao na reči iz »Jadžur-vede«: »dejstvo balzama je neobjašnjivo«.

Nekako neprimetno pojavila se ideja i, isprva nejasna, izmicala je pri svakom pokušaju da se udubi u nju, a onda je polako postajala sve jasnija i očiglednija.

U lampi je treperio plavičasti plamičak, nedostajalo mu je kiseonika. Vruć i vlažan vazduh pritiskao je grudi. Voda se kondenzovala na granama i lišću, i počele su padati tople teške kapi. Kapi su udarale ravnomerno i tupo, natapajući Desenovu odeću.

Desen se prisetio prolećnih kiša u Marseju, živih i zvonkih. Pramenovi oblaka

plovili su po svetlom plavom nebu, a zapenjeni potočići jurili ulicama. Voda je nosila čamce od papira, oni su veselo kružili u malenim virovima, ispadali iz njih i, skakućući po talasima, jurili dalje.

Zatim se Desen prisetio lova na sunčeve zrake. To mu je u detinjstvu bila omiljena igra. Sa zapada se na njihovu kuću oslanjao zapušteni vrt. Uveče bi sunce upiralo u prozorska stakla i onda bi se po vrtu rasulo mnoštvo njegovih veselih zraka. Stakla su se tresla od vetra, od nečijih koraka i buke u toj večno nemirnoj kući, a zrake su skakutale po stazama, probijale se kroz žbunje, penjale se na drveće. Bilo je potrebno mnogo spretnosti da bi se ulovila takva zraka. Ali i kad bi bila uhvaćena — i to je bilo najčudesnije! — ona je iskakala na slobodu. Ona je prolazila kroz dlan! I ako bi Desen preklopio ruku drugom rukom, ili je pokrio kapom, sunčeva zraka bi ipak iskakala. I tako svaki put. Sunčeve zrake su bile uporne, ali i njihov lovac: on je verovao da će jednom uspeti. Igra se završavala tek sa zalaskom sunca. Kako je bilo zanimljivo loviti sunčeve zrake!

...Iz mraka su dvaput doprli zvuci — neko je prolazio u blizini. Desen je sedeo sa puškom na kolenima.

Svitanje je trajalo dugo. Sporo, gotovo nerado, povlačila se tama, i šuma se polako ispunjavala glasovima.

U toku noći palma se primetno izmenila. Desen ju je gledao sa uzbuđenjem. Kvrge su nabubrile, postale krupnije. Kroz sloj voska probilo se mnoštvo zelenih izdanaka. Promenila se čak i boja kore: postala je svetlija.

A negde gore, u zelenom haosu, belasala se bujna krošnja.

Palma je procvetala.

Sledeći uputstva iz »Jadžur-vede«, Desen je donji deo kvrge duboko zasekao u obliku krsta. Briznuo je mlaz gustog jantarnog soka. Bilo ga je mnogo, i Desen je napunio sve boce, čak i čuturu za vodu. Po stablu je nastavio da otiče žuti sok, prema njemu su žurili mravi.

Sa rancem na leđima, Desen je stajao pored stabla. Želeo je da ostane i vidi kako će završiti svoj život divovska stara palma. Ali nije smeo odugovlačiti — kroz četrdeset osam časova sok neće biti pogodan za spravljanje balzama.

Desen je išao na zapad, misleći samo o tome da što pre stigne do obale. Nije imao zašto da štedi snagu pa je išao pravo kroz cestar, krčio prolaz kroz gustiše bambusa, provlačio se ispod lijana koje su mu cepale odeću i greble ga po licu. Ne odmarajući se, ne zastajući i ne menjajući tempo, probijao se kroz džunglu.

Posle podne je u šumi postalo mračnije, zavladala je sparna, teška tišina. Umukli su čak i zrikavci i Desen je začuo grmljavinu oluje koja se približavala. Izgledalo je kao da dolazi džinovski talas od kojeg se ne može ni pobeći, ni sakriti. Desen se žurno sklonio pod debele, mirisne grane stare araukarije. Do ruba džungle, po Desenovoj proceni, nije ostalo više od dva kilometra, ali pod tropskim pljuskom nije mogao stići onamo.

Lavina vode obrušila se na šumu i ispunila je hučećim bujicama. Voda je tukla odozgo, sa strane, sav prostor bio je ispunjen vodom koja je hučala i klokotala. Negde gore su se, sa zaglušujućim praskom, koji je nadjačavao huk vode i grmljavinu, lomila stabla.

Pola sata kasnije, pljusak je prestao, i Desen je opet pošao ka zapadu. Morao je gacati kroz vodu do kolena. Tek uveče, ugledavši između razređenih stabala daleke bele oblake, Desen je znao da je trka dobijena i da će Miar imati dosta vremena za analizu.

Desen je izbio na obalu sasvim blizu njihovog skladišta. Talasi su blago udarali o obalu, i izazivali u njemu nemir i pometnju, zalazeće sunce na zapadu obojilo je sve zlatom, svet je opet postao bes-krajan. I opet se mogao udisati svež morski vazduh.

U tom beskrajnom živom prostoru, izgledali su mu bedno i nepotrebno njegovi instrumenti, sastavljeni od cevi i epruveta.

U isto vreme, Desen je razgledao katodni gazoanalizator, nezadovoljan što gotovo ništa ne zna o katodnim zracima. Desen je prvi put video Miarovu aparaturu.

Desen je spavao na krovu skladišta. Svu noć odozdo su se čuli žurni koraci. Miar je prerađivao sok u balzam.

Eto, na kraju sam ipak ulovio sunčevu zraku — pomislio je Desen kroz san. — Krila se u džungli, ali ja sam je ipak uhvatio.

Ujutro je Miar pokazao Desenu epruvetu sa mrkom uljastom tečnošću — Budin balzam.

— Niste uzalud žurili — rekao je Mair. — U soku se stvara kiselina koja postepeno razara alkaloide. Ali ipak ste stigli na vreme, Žerar.

— A dejstvo? — upitao je Desen, setivši se svoje ideje. Miar je slegnuo ramenima:

— Isprobao sam ga na miševima, rezultati su sasvim protivrečni. Jedan miš je prosto pobesneo. Videćete ga: mala bela furija... Morao sam ga staviti u poseban kavez. Drugi je postao miran i pitom. Treći je, izgleda, postao pametniji, a četvrti gluplji... Ne mogu se izvući nikakvi zaključci.

— Osim jednog — rekao je Desen. — A to je da balzam ipak deluje. Na kraju krajeva, alkohol takođe ne deluje jednako na sve. Zašto ne bismo dopustili da...

Miar ga je odlučno prekinuo:

— Nemoguće! Imao sam četrdeset miševa. Četiri sam ostavio kao kontrolnu grupu. Ostale sam takođe podelio u grupe po četiri. Prva grupa je dobila minimalnu dozu, druga nešto veću, i tako dalje, razumete? E pa, unutar svake četvorke reakcija je različita. Složićete se da će četiri čoveka, koji popiju po čašicu, imati nešto zajedničko u odnosu na drugu četvoricu koji su popili po flašu... A ovde imamo apsolutno individualne reakcije nezavisno od doze. I reakcija je neuobičajeno postojana — gotovo sam siguran da će se očuvati dugo. Možda i zauvek.

»Ribica« je otplovila za Mangalor da odveze Kitsa i da popuni zalihe slatke vode. Za to vreme, Miar je nastavljao sa eksperimentima. Desen je nastojao da mu ne smeta; ustajao je u zoru, lutao po šumi do podne i vraćao se sa torbom punom korenova, izdanaka, lišća. Miar se smeškao, posmatrajujući ga kako suši svoj plen. U osušenom obliku, govorio je Miar, džungla je gotovo prihvatljiva za civilizovanog čoveka.

Miar je radio mnogo, ali je o balzamu govorio nerado. Desen je osećao da je i Miaru postala očigledna potreba za eksperimentom sa čovekom. Četvrtog dana Miar je dobio krupne narandžaste kristale, nalik na dihromat kalijum. Bila je to aktivna materija sadržana u balzamu.

— Lepa boja, zar ne? — rekao je Miar, pokazujući Desenu retortu. U kristalima na dnu retorte pojavljivale su se i nestajale crvene iskre.— A po strukturi je nalik serotoninu, koji izgleda potpuno drugačije. Ako nemate primedbi, Žerar, mogli bismo nazvati ove kristale desenitom. Molim vas, ne govorite ništa. Kada ste se vratili iz džungle sa ovim, izgledali ste kao odbegli robijaš. Da, prijatelju, imali ste klasičan izgled robijaša posle bekstva. Takvi podvizi ne smeju ostati nenagradeni.

Desen se ironično osmehnuo:

— Lepa nagrada: materija čije je dejstvo neobjašnjivo... Slušajte, Pol, hajde da govorimo otvoreno. Potreban nam je eksperiment sa čovekom. Rekao bih da već samo napominjanje neobjašnjivosti govori da nam eksperimenti sa životinjama neće ništa otkriti. Sa životinjama je sve jednostavno. Kod njih nema mesta za tu famoznu neobjašnjivost. Drugačije je sa čovekom. Zamislite da balzam deluje na psihu...

— Ne mislite valjda da sam tako glup — prekinuo ga je Miar. — I ja sam došao na istu pomisao Ali trebalo mi je vremena da pronađem supstancu sa protivdejstvujućim svojstvima. Da je napravim i da je isprobam na miševima.

— Odlično — rekao je Desen. — Ja ću preuzeti na sebe ulogu četrdeset i prvog miša. A vi ostajete i dalje eksperimentator.

Miar se nije složio:

— Ne. Vaš karakter nije pogodan za to. Suviše je dobar. Ako balzam dejstvuje tako, kao što mislimo, logičnije je da ja budem u ulozi miša.

Pristupili su eksperimentu isto veče.

— Uzeo sam minimalnu dozu — rekao je Miar, protresavši menzuru sa mrkom tečnošću. — Moguće da je to nedovoljno. U tom slučaju, daćete mi još jednu dozu. Balzam je ovde, u boci od tamnog stakla, zato što se desenit postepeno razlaže na svetlosti. Znači, Žerar, to je boca sa crvenom etiketom. Druga boca, sa plavom, sadrži rastvor neutralizatora. Potrebna je jednaka doza. Morate biti oprezni, jer su obe tečnosti đavolski slične i po boji i po ukusu. To jest, ako se ova užasna gorčina uopšte može nazvati ukusom. Neutralizator dejstvuje samo ako se uzme najkasnije sat vremena posle balzama. To je veoma važno, Žerar, veoma važno. Morate pažljivo voditi računa o vremenu, jer, ko zna šta še može desiti.

Malo poćutavši, Miar je dodao:

— To je sve što treba da znate. Ja ću još jednom pogledati miševe, a onda možemo početi.

Desen je pažljivo gledao boce sa balzamom i neutralizatorom. Zaista, nije ih teško zameniti — bile su savršeno jednake, razlikovale su se samo po uzanim papirima crvene i plave boje.

Retorte, epruvete, bočice — sve su one bile bez nalepnica sa oznakama. Bila je to Miarova laboratorija, i niko drugi se u njoj ne bi mogao snaći. Uostalom, pomislio je Desen, ni na biljkama nema nikakvih natpisa, a ja ih ipak tačno razlikujem....

Desen je mrzovoljno spustio poklopac džepnog časovnika: prošlo je trideset četiri minuta od početka eksperimenta, a balzam nije delovao.

— Dobro, osećate li nešto? — upito je po ko zna koji put.

Miar je slegnuo ramenima.

On je sedeo za stolom i automatski crtao đavolke na čistom listu papira. Davolčići su bili postrojeni u pravilnim redovima.

— Nema nikakvih promena, Žerar. Ako vam nije dosadilo da mi proveravate puls, izvolite.

Desen je otišao do prozora. Razbarušeno crveno sunce spuštalo se ka sivoj liniji oblaka na horizontu, i, tek što ih je dodirnulo, oblaci su planuli narandžastom vatrom.

Desen se prisetio sunčane kolonade u šumi. Bilo je to kada se vraćao sa palminim sokom, posle onog pljuska. Išao je tada kroz polumrak, do kolena u mutnoj vodi. Bilo je teško držati ravnotežu, gazeći po klizavim granama i lišću. Da ne bi pao, hvatao se za lijane, i na njega su se obrušavale bujice vode koja se zadržala u gustim krošnjama drveća.

Odjednom se sunce probilo kroz oblake i blistavi zraci spustili su se u džunglu. Pred poraženim Desenom, pojavila se beskrajna kolonada: stubovi svetlosti, strogo paralelni i raspoređeni po nekom neulovljivom pravilu, kao da su držali zeleni šumski svod.

Još nijednom za sve godine putovanja Desen nije video ništa slično. Zaboravivši da mora žuriti, on je stajao i gledao gigantsku salu sa blistavim stubovima.

Dunuo je vetar. Stubovi su zadrhtali i suzili se. Sada su nalikovali na zlataste mlazeve koji struje odozgo; u zracima su se prelivali, kipeli, iskrili rojevi mušica. Desen je pomislio da lepota mora biti nedokučiva, ako se tako veličanstven prizor može sazdati od običnih sunčevih zraka i mušica!...

Desen se prisetio kako su ga pratili u Meksiku. Ali poređenje je bilo sasvim neumesno. Kits je umetnik u svom poslu. Mada... šta je, u stvari, njegov posao?

Novi nalet vetra razbio je zrake. Oni su potamneli i brzo nestali. Ali Desen je znao da će džungla zauvek ostati u njegovom sećanju onakva kakvu ju je posmatrao tih nekoliko trenutaka.

Krčeći mačetom put, stigao je do omanje kokosove palme, uspeo se po lijanama na nju i nabrao mladih oraha. Iza širokih listova rafinofura, izvirila je šiljata majmunska njuškica i crne oči su zbunjeno pogledale čoveka.

— Ne boj se — rekao je Desen. Majmunčić je zapištao i pobegao.

Samo izuzetan sticaj uslova — određena visina stabala, nekakav osobit položaj posmatrača u odnosu na stabla i sunce, mogao je stvoriti takav prizor kakvom je prisustvovao, i Desen je sa žaljenjem napuštao to mesto.

...Četrdeset jedan minut.

Miar je i dalje crtao davolke. Ali u crtežu se nešto promenilo. Desen je to primetio i prišao bliže.

Red je bio narušen: davolčići su bili neobično razbacani po listu papira. Neki od njih su se držali za ruke, obrazujući lance.

— Vaši vražići se, izgleda, razumeju u herniju — rekao je Desen. — Evo ova šestorica su se uzeli za ruke. Zar to ne liči na benzolski prsten? I još dva takva... Slušajte, Pol, pa to je fenantrenska grupa.

— Crtao sam bez razmišljanja — rekao je Miar, pažljivo posmatrajući dobijenu sliku. — Tek da mi prođe vreme. Fenantren? Da, liči. Zaista liči. — Njegov glas je odjednom zadrhtao. — Pa ovo bi mogla biti formula morima... Pogledajte. Ako se ovde dopise kišeonik i dva hidroksila...

— Jasno vam je šta je to? — upitao je Desen.

— Ovde moraju biti dve hidroksilne grupe... Tu i tu. Pola godine sam razmišljao o tome, a ovo sam prevideo. Tražio sam tu formulu sve do polaska ovamo i tek sad mi je jasno.

— Zaboravili ste na balzam — prekinuo ga je Desen.

— Balzam? Šta hoćete da kažete, Žerar?

Desen nije odgovorio. Uvek je tako, pomislio je, previđamo najprostije mogućnosti. Mislimo da se rešenje može doneti usput. I onda u žurbi grešimo. Nije trebalo spominjati balzam. Trebalo je posmatrati, samo posmatrati.

— U pravu ste — rekao je Miar, ustajući. Gledao je Desena sa nekom mržnjom i činilo se kao da nešto osluškuje. — To je balzam. I ako me sada upitate, šta osećam... Jasnoću misli — eto šta. Kao da mi je balzam podmazao zupčanike — on se kucnuo po čelu — i oni su se zavrteli brže i bolje... Taj balzam ima neprocenjivu vrednost.

Desen je pogledao na sat. Četrdeset četiri minuta.

— Kasnije bi moglo doći do pogoršanja— rekao je.

— Nipošto! Pa videli ste miševe: nema nikakve depresije kod njih. Nemamo čega da se plašimo, najbolje je da nastavimo eksperiment. Uzeo sam mizernu dozu. Ovaj napitak ima odvratan ukus, ali radi nauke... Hajde da udvostručimo dozu, a? Šta kažete na to?

On je brzo koračao po sobi, gotovo trčao. Uostalom, to mu je bila stara navika.

— Ne razumem vas, Žerar — nastavio je. — Sve je išlo tako dobro, a vi sad hoćete da prekinemo eksperiment. Zašto?

Na polici, sasvim blizu Desena, stajale su dve istovetne boce sa uzanim papirnim nalepnicama — crvenom i plavom. Boce su se tresle od Miarovih koraka.

— Eksperiment je završen — rekao je Desen. — Uzmite neutralizator, pa da analiziramo rezultate.

— Šta ima tu da se analizira? Balzam pojačava misaone sposobnosti — to je bar jasno. Zamislite, Žerar, izveo sam formulu morfina. Još danas ćemo rešiti deset takvih problema. Mogu da zamislim lice Pšora — on takode traži formulu morfina...

— Grešite, Pol, ako mislite da je balzam pojačivač misaonih procesa.

— Ali formula, formula. — Miar je brzo prišao stolu i kucnuo prstom u list papira. — Kako možete tvrditi...

— Mogu, Pol. Razmišljao sam o tome i ranije, i bio na korak od rešenja.

Posmatrao sam vaše miševe. A sada vidim i kako balzam deluje na čoveka... Smirite se i slušajte me. To je malo složenije nego što mislite. Balzam je — univerzalni pojačivač. On pojačava sve osobine karaktera. Ne znam čak da li treba reći — karaktera, ili uma? U svakom slučaju, on pojačava sve osobine. Zato je njegovo dejstvo bilo neobjašnjivo. Molim vas, ne prekidajte me, Pol... Od običnog ljudskog »ja« balzam stvara veliko »Ja«. Da, balzam može talenat pretvoriti u genijalnost, ali zato će od čoveka sa jedva primetnim znacima pohlepe balzam načiniti Šajloka. A čoveka koji je tek malo sumnjičav pretvoriće u Otela... Teško mi je da to izrazim, ali vi me razumete, Pol? Taj balzam... Tako deluju neki fotografski reagensi: pojačivač čini sliku oštrijom, a učvršćivač fiksira dobijeni kontrast. Da li je zaista toliko dobar današnji čovek — vi, ja ili bilo ko — da bi se pojačao... ne znam, kako da se izrazim... spektar naših kvaliteta, i da se onda zauvek fiksira u tom pojačanom vidu?

— Danas ste vrlo rečiti, prijatelju. Može se to izraziti i kraće. Recimo, da je formula ljudske svesti »a« plus »b« plus »c«. Onda će dejstvo balzama...

— Ali zašto tako primitivno, zašto samo »a«, »b« i »C«?

— Bože moj, u formulu se mogu uneti stotine veličina, ali to ne menja suštinu. Dakle, balzam pretvara »a« u »a3«, »b« postaje »b3«, »c« — »c3« i tako dalje. Jeste li to mislili? Balzam pojačava sve osobine, i neko, ranije neprimetno »c«, Postavši »c3«, može postati opasno. Jesam li vas dobro shvatio? Neću sada ocenjivati vašu teoriju. Dopustićemo, da je ona ispravna. Ali recite, zašto bi sada trebalo prekidati eksperiment? Pa ništa strašno se nije desilo. Balzam mi omogućava kvalitetnije razmišljanje, i to je sve.

— Uzeli ste balzam pre četrdeset osam minuta. Još četvrt sata i neutralizator neće dejstvovati.

— Pa šta onda? Shvatite, Žerar, balzam kod mene pojačava samo mišljenje.

— To se ne može sa sigurnošću tvrditi. U nekim drugim okolnostima...

— Kako ste danas tupi. I sami ste videli — balzam je pojačao snagu razmišljanja i ona se ispoljila sasvim spontano. Ona se probila, razumete. Ali to je sve! Prema vašoj hipotezi, to bi bio redak, ali bezopasan i koristan slučaj. Pa zašto onda da ga ne iskoristimo? I dalje proučavanje balzama će teći brže, ako budemo bolje razmišljali.

Smešno, pomislio je Desen, pokušavam da ga pobedim u logici, a to je njegova oblast. Logika i tvrdoglavost... U stvari, tvrdoglavost pojačana balzamom naterala je logiku da joj služi. Sigurno, za sve je odgovoran balzam. Pojavio se upravo onaj »c3«. U protivnom bi i sam Pol shvatio opasnost... Glup položaj. Da se zaustavi dejstvo balzama, treba uzeti neutralizator. A da bi Pol uzeo neutralizator, mora da prestane dejstvo balzama. Zatvoren krug. Šta se tu još može učiniti?

— Očekivao sam od vas više odlučnosti — rekao je Miar. — Izgleda da putovanja slabe volju naučnika. Sve te ekspedicije, lutanja, plovidbe suviše su lagodan način spoznaje... Dobro, ja neću nagovarati vas. Ali imam pravo da odlučujem za sebe. Ako za jedan sat mogu doći do onoga za šta bi mi trebalo deset godina, zašto da straćim tih deset godina?

— Slušajte, Pol...

— Dosta. Nećemo valjda prisiljavati jedan drugog. Neka svako odlučuje za sebe. To je i razumno i pravedno.

— Pravedno? — ponovio je Desen.

On se setio meksičke ekspedicije i svratišta kod gaza na Rio-Grande. Jednoruki Aumado vikao je tada o pravednosti, a pored njega su ležala dva pištolja, i Desen je znao, da je pun samo jedan od njih. Samo jedan... Ideja je besmislena: to što mu je uspelo sa pijanim Aumadom, neće proći kod Miara. Ali mora pokušati, jer drugog izlaza prosto nema.

U sobi je bio polumrak, i Desen se čudio, kako precizno Miar meri u menzuri balzam.

Tamo je sasvim mračno — pomislio je Desen. — Kako uopšte vidi u toj tami?

Odjednom, Miar je odložio menzuru na sto i sa bocom u ruci uputio se do prozora. Pažljivo je gledao crvenu nalepnicu. Prosto ju je gutao pogledom.

— Zašto je ovaj kraj odlepljen? — upitao je. — Pogledajte...

— Ne znam — brzo je rekao Desen.

— Izgleda da ste me hteli prevariti, Žerar?

— Ali...

— Zamenili ste etikete?

— O čemu govorite, Pol?

— Pa jasno! Sad vidim, zašto ste popustili... Tako brzo ste mi dali ovu bocu.

— To je balzam, verujte mi — rekao je Desen. Glas mu je zvučao upravo kako treba — sasvim iskreno.

Miar je slegnuo ramenima.

— Primetio sam nešto čudno, ali nisam mogao da poverujem da ćete se poslužiti takvim... trikovima.

— To je balzam, Pol — ponovio je Desen. I glas mu je opet zvučao kako treba.

Promrmljavši nešto, Miar je vratio bocu na policu.

— Kad ste stigli to da uradite? — upitao je. — Nije valjda još pre eksperiment.

On je uzeo drugu bocu, pažljivo pogledao plavu nalepnicu i zadovoljno se osmehnuo:

— Evo, i ovde se vidi da je odlepljena. Odlično se vidi, Žerar. Možda ste vi stvarno imali najbolje namere, ali ipak ste zloupotrebili moje poverenje. Bolje ne govorite ništa. Vešto ste to izveli. Samo ste mi suviše lako dali tu bocu sa crvenom etiketom. Odmah sam se upitao, zašto? Odgovor se sam nametnuo... Dobro. Sad je sve jasno, možemo nastaviti eksperiment. Nadam se da me nećete opet ometati?

Desen je gledao kako Miar odmerava iz boce sa plavom nalepnicom dvostruku dozu tamne uljaste tečnosti. »No, neka. Dvostruka doza neutralizatora neće mu naškoditi. A onda ćemo ponovo porazgovarati. Bez tog prokletog »c3«.

Čitav dan kapetan je do iznemoglosti psovao Danijela Kitsa koji mu je utrapio amulet od zmijske kože. Amulet je trebao da privlači vetar, ali jedra »Ribice« su beživotno visila sa jarbola. Usijani tropski vazduh bio je nepomičan. Kapetan se kleo da će baciti prokleti amulet u more. On je prvo psovao Kitsove rođake, zatim sve Engleze uopšte, pa rođake svih Engleza, da bi na kraju — po nekoj čudnoj asocijaciji — stigao do rimskog pape. I tek tada je počeo duvati vetar.

— Eto vidite, gospodine — rekao je kapetan, pokazujući Desenu amulet na kožnoj vrpci. — Sa ovim stvarima je uvek tako. Tek kad ih počnete psovati kako valja, one prorade.

Sa dolaskom noći, vetar je ojačao. Kapetan je zabrinuto osluškivao škripu jarbola, ali nije skupljao jedra.

— Danijel Kits i dalje bdije nad nama — rekao je Desen. On i Miar sedeli su iza kabine, gde nije bilo vetra. — Čudan čovek taj Kits. Ne mogu da zamislim kakav bi on bio kada bi uzeo balzam. Od takvih ljudi balzam napravi ili zločince, ili svece...

— Možda — odvratio je Miar. — Moguće... Znate, Žerar, još uvek se ne mogu pomiriti sa mišlju da moramo tako učiniti. Logički, sve je ispravno, i mora biti tako. Ali ipak... Svrha nauke je da otkriva ljudima novo. A mi smo, otkrivši to novo, odlučili da ga zatajimo... Hteo bih da me pravilno shvatite, Žerar. Nema nikakve sumnje da balzam može doneti i najveće dobro, i najveće zlo. Na kraju krajeva, čak je i vatra, najstarije otkriće, istovremeno i dobro i zlo. Ali samo tako može biti napretka: moraju se koristiti i takva otkrića... Sačekajte, Žerar, nisam sve rekao. Vidite, ja osećam da se balzam, sa svojim specifičnim dobrom i zlom, unekoliko razlikuje i od vatre, i od baruta, i od pušaka. Ali kako? Većim razmerama dobra i zla?

— To ste tačno rekli, Pol: dobro i zlo... Da, svako otkriće nosi sa sobom i dobro i zlo. Ali uvek je jasno kako se ko koristi tim otkrićem, da li čini dobro ili zlo. A sa balzamom je drukčije. Da li bi bilo dobro ili loše dati ga Kitsu? Da li bi bilo dobro ili loše dati ga i kome?... Obično su se otkrića odnosila na ono što je izvan čoveka. U svakom slučaju, nisu se doticala čovekove duše. I tek balzam... Mašine uznose ili ugnjetavaju čoveka, ali ostaju izvan njega. Ali kad se počne menjati ljudska svest... Čovek se tako može pretvoriti u veličanstvenog boga ili u odvratnu životinju. Da, Pol, savremena nauka je izmenila svet. Železnica, električna struja, dirižabli, kine-matograf braće Limijer, eksperimenti sa telegrafom bez žica... A sada vidimo čitav kontinent koji nauka još nije otkrila. Čovekova svest, razmišljanje. Ili, još šire ljudska duša. Na toj mapi je označena samo linija obale. Mi još ne znamo šta je tamo, u dubini kontinenta. Vlast takođe menja čoveka. A šta mi znamo o tome? Ko to proučava? Gde su formule, pomoću kojih se može izračunati šta će biti od Kitsa ako mu se da vlast Džingis-kana ili bogatstvo Rotšilda?... Moramo spoznati kakav je u stvari čovek.

— I kakav treba da bude.

— Da. Ako ne znamo to, ne možemo dobro iskoristiti balzam. Možda će neko otkriti i druga sredstva koja deluju na mozak, na svest. I tada će se javiti isti problem. Mi sada stupamo u neistraženi svet... Javlja mi se neobična misao, Pol: čini mi se, da se ispred nas nalazi najvažnija nauka. Biće to nauka o preobražavanju čoveka u Čoveka sa velikim slovom. Nauka o tome kakav je čovek, i kakav mora biti, u čemu je svrha postojanja čovečanstva. Bez nje nikada nećemo shvatiti šta čovek treba da čini.

— To je opasna nauka. Naći će se oponenti koji će primedbe stavljati olovom. A eksperimenti će se izvoditi na barikadama.

— Moj deda je bio komunar, Pol.

— Ipak je šteta što moramo ćutati o desenitu...

Desen nije odgovorio. Uvek mu je bilo krivo kada bi mu umakla sunčeva zraka. A sada je bila uhvaćena tako čudesna zraka o kakvoj se može samo sanjati.

Prišao im je kapetan.

— Posada se sprema za slavlje — rekao je. — Strašni ljudi, imaju samo ukiseljeno bombajsko vino, a usuđuju se da pozovu vas, gospodine Žerar i vas, gospodine Pol.

Desen se nasmejao — lako je prozreo kapetana.

— Doći ćemo, Žan, hvala. Koliko se sećam, iz Marseja smo poneli i malo burgunca. Ako ti strašni ljudi ne budu imali ništa protiv...

— Oni nisu probirljivi, gospodine.

— A u mojoj kabini — rekao je Miar — možete naći i nešto jače. — Desno, na polici.

— Video sam, gospodine Pol. Mislim, izdaleka. — Kapetan se nakašljao. — Momci će biti zadovoljni. Dugajlija Žorž odjutros sastavlja zdravicu...

Gudila su napeta jedra. Malena škuna, nošena vetrom, odvažno je jurila kroz noć.

— Nismo ni primetili kad je prošao Božić — tiho je rekao Miar. — Zamislite, završila se i devedeset deveta. Još nekoliko časova, i svet će ući u dvadeseti vek...

Kakav li će biti, mislio je Desen, taj novi Vek? Vek nauke? Sigurno. Vek revolucije? Bez sumnje. Vek iskorenjavanja zla, varvarstva, ratova? Mora biti.

— Dvadeseti vek — nastavio je Miar. — Njemu pripada naše otkriće. Nećemo ga dugo držati u tajnosti. Dolazi novo vreme — prosvećeno i humano...

Desen mu je ćutke stegnuo ruku.

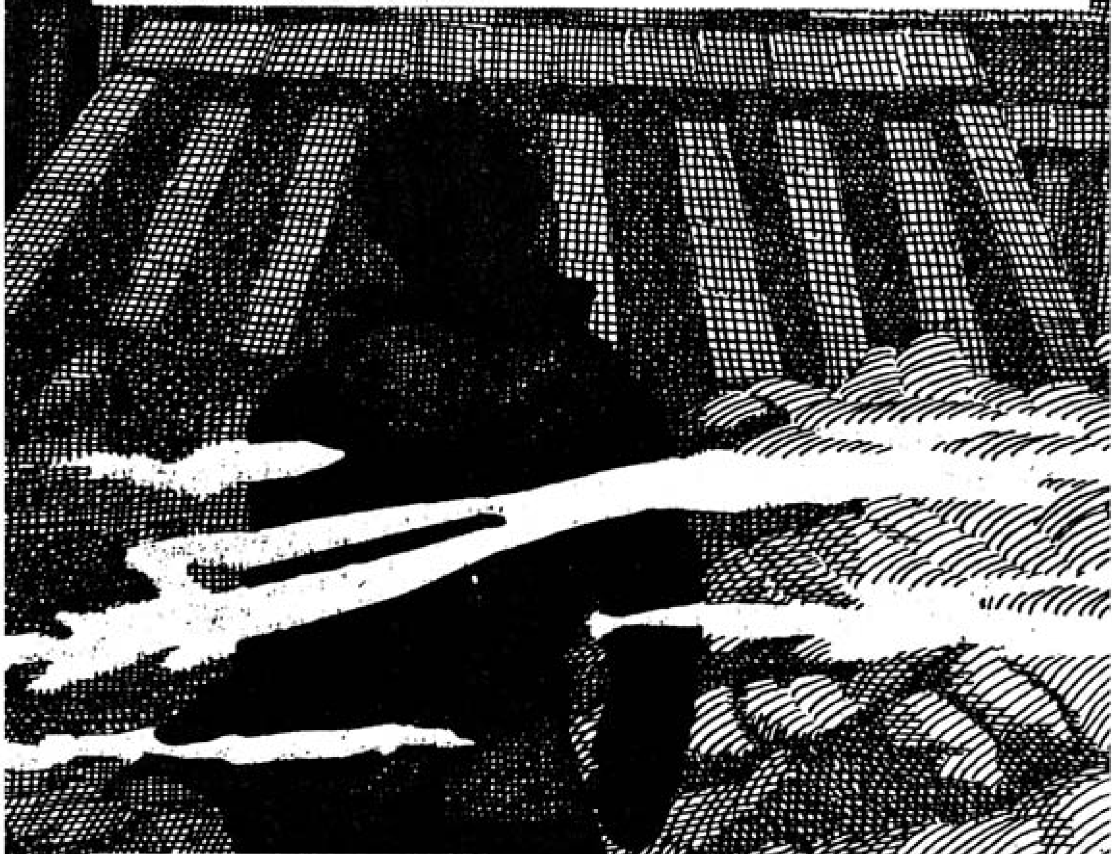
Tako je to, sunčeva zraka je opet iskočila i pobegla. Dobro, samo ti beži. Još ćeš nam mnogo puta umaći. Ali jednom ćemo te ipak uloviti.

Doći će i taj dan.

H. F. Lavkraft

ČUDNA VISOKA KUĆA U IZMAGLICI

Preveo Aleksandar B. Nedeljković

Kad dođe jutro, izmaglica se diže iz mora duž litica pored Kingsporta. Bela i paperjasta izlazi iz dubina i ide ka svojoj braći oblacima, puna snova o mokrim pašnjacima I pećinama levijatana. A kasnije, sa smirenim letnjim kišama koje padaju na strme krovove poeta, oblaci rasipaju deliće tih snova, da ne bi ljudi živeli bez govorkanja o starim neobičnim tajnama, i o čudima koja su predmet razgovora između planeta usamljenih u noći. Kad priče polete gusto u grotlima tritona, i kada se iz rogljastih školjki u gradovima morske trave začuju divlje pesme naučene od Starijih, tada prostrane željne izmaglice pohrle u jatima ka nebu natovarene predanjima, a okeanu okrenute oči na stenama vide samo mističnu belinu, kao da je rub te stene i rub sveta celog, a dostojanstvena zvona na plovcima nariču slobodno u vilinskom eteru.

Dakle, severno od arhaičnog Kingsporta, litice se uzvijaju uzvišene i čudne, terasa za terasom, sve do one najsevernije koja visi na nebu kao sivi smrznuti vetronosni oblak. Usamljena je, ta sumorna tačka koja strši ka bezgraničnom prostoru, zato što se od tog mesta obala oštro okreće ka unutrašnjosti kopna, ka ušću velikog Miskatonika, reke koja se izliva iz ravnica, prolazi pored Arkama, i donosi šumske legende i male blede uspomene iz bregova Nove Engleske. Priobalno stanovništvo Kingsporta diže pogled ka toj litici na onaj način kako drugi primorci dižu pogled ka polarnoj zvezdi, i podešava svoje noćne časovnike prema načinu kako ta litica sakriva ili pokazuje Velikog medveda, Kasiopeju, i Zmaja. Za te meštane, ona je isto što i nebo, i zaista, ona je od njih skrivena onda kad izmaglica skrije zvezde ili sunce.

Neke od stena primorci vole, na primer onu čijem grotesknom profilu su dali ime otac Neptun, ili onu čije su stubove i stepenike nazvali imenom Kozvej, uzdignuti drug; ali ove se plaše jer je tako bliska nebu. Portugalski mornari, što dolaze sa plovidbe, krste se kad ovu liticu po prvi put ugledaju, a stari Jenkiji veruju da bi pentranje do tamo, čak i kad bi bilo izvodljivo, donelo nešto daleko gore od smrti. Pa ipak, jedna drevna kuća stoji na toj steni, i na njenim prozorčićima ljudi uveče vide svetlost.

Ta prastara kuća oduvek je bila tamo, i ljudi kažu da u njoj stanuje Onaj koji priča sa jutarnjim izmaglicama dok se dižu iz dubine, a možda i vidi jedinstvene prizore u pravcu okeana onda kad rub te stene postane i rub sveta celog, i kad dostojanstvena zvona na plovcima nariču slobodno u belom vilinskom eteru. Ovo oni pripovedaju na osnovu tuđih prepričavanja, jer taj zastrašujući krš nikad niko ne posećuje, a domaće stanovništvo ne voli ni da okreće durbine na tu stranu. Letnji gosti su i te kako osmatrali tu kuću svojim razmetljivim dvogledima, ali nikad nisu videli ništa sem sivog prais-konskog krova, šiljatog, sačinjenog od šindre, sa strehama spuštenim maltene do samih sivih temelja, i mutnog žutog sjaja tih prozorčića koji je izvirivao ispod streha u sumrak. Ti letnji ljudi ne veruju da Jedan isti živi u toj drevnoj kući već stotinama godina, ali oni svoju jeres ne mogu dokazati nijednom pravom meštaninu Kingsporta. Čak i Strašni Starac, koji razgovara sa olovnim klatnima u bocama, kupuje bakaluk vekovnim špan-skim zlatom, i čuva kamene idole u dvorištu svoje prepotopske kuće u ulici Vode, može jedino kazati da su te stvari bile iste i kad je njegov deda bio dečak, a to je moralo biti pre nezamislivo dugog vremena, kad su Belčer ili Širli ili Paunel ili Bernard bili guverneri provincije »Zaliv Masaču-sets« pod vlašću Njegovog Veličanstva.

Onda, jednog leta u Kingsport dođe filozof. Zvao se Tomas Olnej i držao je nastavu o teškim stvarima u jednom koledžu u zalivu Naranganset. Sa temeljito građenom ženom i razmahanom dečurlijom je došao, a njegove oči bejahu zamorene gledanjem istih prizora tokom mnogo godina i premišljanjem istih čvrsto disciplinovanih misli. Osmatrao je izmaglice sa dijademe Oca Neptuna, pokušavao je da se popne u njihov beli svet misterije po titanskim stepenicima Kozveja. Jutro za jutrom provodio ležeći na stenama i gledajući preko svetskog ruba ka kriptičnom eteru, osluškujući spektralna zvona i divlje kričanje bića koja su mogla biti galebovi. Onda, kad bi se izmaglica podigla a more se ukazalo prozaično sa dimom parobroda, on bi uzdahnuo i sišao u grad, gde bi se rado provlačio kroz krivudave, uske starinske uličice, uz breg i niz breg, i proučavao šašave zateturane zabate i čudnostubaste kapije koje zaštitiše već toliko generacija ovih tvrdih primoraca. Čak je razgovarao i sa Strašnim Starcem, koji nije voleo neznance, pa je i pozvan u njegovu zastrašujuće arhaičnu kuću seoskog izgleda gde niski plafoni i crvotočne drvene ploče na zidovima čuju odjeke uznemiravajućih solilokvija u mračnim sitnim satima.

Naravno da je bilo neizbežno da Olnej zapazi sivu neposećivanu kuću na nebu, na tom zlokobnom severnom vrhuncu koji se spojio sa izmaglicama i nebeskim svodom. Uvek je ona nad Kingsportom visila, i uvek je njena misterija mogla da se čuje u šapatima kroz krivudave uličice Kingsporta. Strašni Starac je odhripao priču koju je od svog oca čuo, priču o munji koja je jedne noći šiknula iz te šiljaste kućice do oblaka višeg

neba; a bakica Orni, čije je majušno boravište sa zaokrugljenim krovićem u Brodskoj ulici sasvim pokriveno mahovinom i puzavicama, graktavo je ispričala nešto što je njena baba čula kao prepričavanje, nešto o oblicima koji su izlepetali krilima iz istočnih izmaglica i uleteli pravo kroz uzana, jedina, vrata tog ne-dostupnog mesta — jer ta vrata su okrenuta na onu stranu gde je litica ka okeanu. ivica je tačno do samih vrata, pa je moguće pogledati samo sa brodova na moru.

Najzad, željan novih čudnih stvari, a pošto ga nisu sputavali ni strah Kingsportovaca ni uobičajena indolencija letnjih stanara, Olnej je doneo veoma strašnu odluku. Uprkos svom konzervativnom vaspitanju ili baš zbog njega, jer banalni životi izazivaju tužnu čežnju prema nepoznatom — on je izrekao veliku zakletvu da će se popeti na tu izbegavanu severnu stenu i posetiti nenormalno staru sivu kućicu na nebu. Na veoma uverljiv način njegovo razumnije »ja« tvrdilo je da ljudi u toj kućici do nje sigurno stižu iz pravca kopna, onim pristupačnijim putem, po grebenu pored ušća Miskatonika. Verovatno su kupovali i prodavali u Arkemu, zato što su znali da se Kingsportu njihovo prisustvo ne dopada, ili možda zato što nisu mogli da siđu niz liticu na onoj strani gde je Kingsport. Olnej je otpešačio duž manjih litica do mesta gde velika odskače drsko da se druži sa nebeskim stvarima, i uverio se veoma temeljito da nijedno ljudsko stopalo ne može ni da se penje ni da se spušta tom nadnetom južnom strminom. A ka istoku i ka severu litica se dizala hiljadama stopa vertikalno iz vode, tako da je preostajala jedino zapadna strana, ona prema unutrašnjosti kopna, prema Arkamu.

Jednog ranog avgustovskog jutra krenuo je Olnej da nađe putanju do nepristupačnog vrha. Zaputio se ka severozapadu, prijatnim sporednim putevima, pored Huperovog ribnjaka i stare ciglane barutane, do mesta gde pašnjaci počinju da se uzdižu, i odatle sve do grebena koji se nalazi iznad Miskatonika i sa koga se divno vide beli džordžijanski tornjevi Arkama preko milja i milja reke i pašnjaka. Ovde je našao jedan senoviti put ka Arkamu, ali baš nikakvu stazu prema moru, što je želeo. Šume i polja bejahu zbijeni sve do visoke obale rečnog ušća, i nigde nijednog znaka ljudskog prisustva; nijednog kamenog zida, čak, niti zalutale krave nije bilo, već samo visokih trava, gigantskog drveća, i zamršenog trnovitog žbunja, nalik na ono što je prvi Indijanac mogao videti. Počeo je da se penje polako ka istoku, sve više i više u odnosu na ušće koje je ostajalo levo od njega, a sve bliže moru, ali penjanje je bivalo sve teže tako da se najzad počeo pitati kako čak i stanari tog neomiljenog mesta us-pevaju da stignu do spoljašnjeg sveta, i da li često idu na arkamsku pijacu.

Onda se drveće proredilo, i on vide daleko u dubini, desno od sebe, bregove i prastare krovove i tornjeve Kingsporta. Sa te visine, čak je i breg Sentral Hil izgle dao patuljasto; on je jedva mogao sagledati prastaro groblje uz Kongregacijsku bol niču, ispod koga, govorka se, neke strašne pećine ili jazbine vrebaju. Pred njim su le žale škrte trave i brojni žbunovi borovnice, a iza toga, goli krš i uzani vrhunac sa z strašujućom sivom kućicom. Greben se tu sužavao, pa je Olneja hvatala vrtoglavica zbog njegove usamljenosti u nebu, zbog užasne provalije prema Kingsportu koja je zjapila južno od njega i zbog okomite provalije skoro milju duboke koja je počinje severno od njega i spuštala se sve do rečnog ušća. Odjednom, naiđe na veliku jan. gu deset stopa duboku, tako da se morao spuštati pomažući se rukama, pa skočiti n koso dno, onda opasno puziti uz jedan prirodni tesnac u suprotnom zidu. Znači i i su putem ljudi iz te tajanstvene kuće saobraćali između zemlje i neba.

Kad se ispentrao iz jaruge, jutarnja izmaglica se skupljala, ali on je jasno video uzdignutu ali nimalo svetlu kuću ispred sebe: zidove kameno sive, i visoki šii, hrabro uzdignut naspram mlečne beline isparenja nad morem. I primetio je da ne postoje nikakva vrata na toj strani ka kopnu, nego samo dva rešetkasta prozora sa mrljavim, okruglim staklenim pločicama oko kojih je naliveno olovo, u stilu sedamnaestog veka. Svud oko njega bejahu oblaci i haos, nije mogao videti ništa ispod beline beskrajnog

prostora. Bio je sam na nebu sa ovom čudnom i vrlo uznemirujućom zgradom; a kad se, priljubljen postrance uz zid, dovukao do prednje strane zgrade i video da provalija počinje baš od same ivice tog prednjeg zida, tako da se onim jedinim, uzanim vratima uopšte i ne može prići sem kroz sam prazni etar, jasno je osetio užas koji se nije mogao objasniti samo visinom. Bilo je veoma čudno i to da su šindre, toliko crvotočne, mogle da se održe, i da dimnjak sačinjen od tako razmrvljenih cigala još uvek stoji.

Dok se izmaglica zgušnjavala, Olnej je dopuzao do prozorčića i na severnoj, i na zapadnoj, i na južnoj strani, isprobavao ih je sve, ali je našao da su svi zabravljeni. Bilo mu je na nejasan način i drago što su zabravljeni, jer što je više gledao tu kuću, sve manje je želeo da u nju uđe. Onda ga je zaustavio jedan zvuk. Čuo je čegrtanje brave i klizanje reze, a posle toga dugo škripanje kao da neko polako i oprezno otvara teška vrata. To se dešavalo na okeanskoj strani, koju nije mogao videti, tamo gde se sa uzanog ulaza odmah otvara prazni prostor maglenog neba iznad talasa, hiljadama stopa dubok.

Onda se čulo teško, odlučno koračanje po kućici, i Olnej luču kako se otvaraju prozori, prvo na severnoj, njemu sada suprotnoj strani, pa onda na zapadnoj odmah iza ugla. Posle toga, bili su na redu južni prozori, ispod velike niske strehe pod kojim je i on stajao, i mora se reći da mu je bilo više nego nelagodno dok je razmatrao činjenicu da se njemu s jedne strane nalazi ta odbojna zgrada a s druge strane praznina visokog vazduha. Kad je počelo petljanje oko najbližeg prozorskog krila, on je otpuzao opet na zapadnu stranu, pribijajući se uza zid pokraj prozora sad otvorenih. Bilo je očigledno da je vlasnik došao kući; ali ne kopnom, niti ikakvim zamislivim balonom ili vazdušnim brodom. Koraci su se opet začuli, i Olnej se postrance provukao oko ugla, na sever, ali pre nego što se uspeo skloniti, začuo se tih glas, i bilo mu je jasno da se mora suočiti sa svojim domaćinom.

Kroz zapadni prozor virilo je, napolje istureno, jedno veliko crnobrado lice sa očima fosforescentnim od otisaka nečuvenih prizora. Ali glas je bio blag, i zvučao čudno i starinski, tako da Olnej nije zadrhtao kad se mrka ruka ispružila da mu pomogne da se kroz prozor popne u nisku sobu obloženu crnom hrastovinom i popunjenu izrezbarenim tjudorskim nameštajem. Čovek je bio obučen u vrlo staromodnu odeću, a oko sebe je imao neodređeni oblik starog pomorskog znanja i snova o visokim galeonima. Od čuda koja je taj čovek pričao, Olnej nije zapamtio mnogo, čak ni ime njegovo; ali kaže da je to bio neobičan i ljubazan čovek, pun magije neznanih praznina vremena i prostora. Sobicu je ispunjavalo mutno zeleno svetio poput onog ispod vode, i Olnej je video da oni udaljeni prozori, prema istoku, nisu otvoreni, već da su zatvoreni ka maglovitom eteru kome su, svojim tupim okancima nalik na dna starih flaša, zatvarali put.

Činilo se da je taj bradati domaćin mlad, a ipak gledao je očima natopljenim pradavnim misterijama; a na osnovu priča koje je pripovedao o divnim drevnim stvarima, mora se pretpostaviti da su seljani bili u pravu kad su govorili da je on blizak morskim izmaglicama i nebeskim oblacima još od dana kad je selo nastalo i kad je moglo, odozdo, iz ravnice, da počne da gleda njegov ćutljiv život. Dan je odmicao, a Olnej je i dalje slušao prepričavanja o starim vremenima i dalekim mestima, slušao kako su se kraljevi Atlantide borili protiv ljigavih svetogrđa što ispuzaše iz provalija na okeanskom dnu, i kako izgubljeni brodovi i danas, kad dođe ponoć, naziru stubovite, zakorovljene hramove Posejdonove, i baš po tom prizoru znaju da su izgubljeni. I godine Titana bile su u sećanje dozvane, ali domaćin se počeo ustručavati kad je pomenuo mutno prvo doba haosa koje je prethodilo rođenju bogova i, čak, starijih, doba kad su drugi bogovi dolazili da plešu na planinskom vrhu Hateg-Kla u kamenitoj pustinji blizu Ulthara, onostran reke Skai.

Uto se kucanje na vratima luču; na tim prastarim vratima od hrastovine klinovima načičkane, iza kojih je bila samo provalija sa belim oblacima. Olnej se uplašeno trgnuo, ali mu je bradati čovek pokretom pokazao da miruje, i na prstima otišao do vrata da

pogleda kroz veoma malu rupu. Ono što je video nije mu se dopalo, zato je pritisnuo prste na usne i otišao, opet hodajući na nožnim prstima, da zaključa i zabravi sve prozore, pre nego što se vrati da opet sedne na starinsku klupu pokraj svoga gosta. Onda Olnej primeti kako se, redom, iza svakog od poluprovidnih kvadrata tih mutnih starih prožorčića, pojavljuje čudna crna silueta posetioca koji je znatiželjno obilazio kuću pre nego što je otišao; i drago mu beše što njegov domaćin na ono kucanje nije odgovorio. Jer, čudnovate stvari postoje u velikoj provaliji, pa tragač za snovima mora da pripazi da ne probudi i ne susretne pogrešne.

Onda su počele da se skupljaju senke; prvo male, skrivene, pod stolom, onda odvažnije u tamnim uglovima. Bradonja je načinio neke enigmatične molitvene gestove i upalio visoke sveće u čudnovato oblikovanim bronzanim svećnjacima. Često je pogledao ka vratima kao da nekog očekuje, i najzad kao da bi udovoljeno njegovom pogledu, jer začulo se jedinstveno kucanje nesumnjivo po nekoj veoma staroj i tajnoj šifri. Ovoga puta on nije čak ni pogledao kroz rupicu, nego je sklonio i veliku hrastovu gredu, i rezu, i otključao vrata, te ih naglo širom otvorio prema zvezdama i izmaglici.

A onda su, uz zvuke opskurnih harmonija, u tu sobu iz dubina doplovili svi snovi i sve uspomene zemaljskih potonulih Moćnih. Zlatne vatrice poigravale su oko zakorovljenih brava, tako da je Olnej, dok im je iskazivao poštovanje, bio i zasenjen. Tu je bio Neptun sa trozupcem u ruci, tu bejahu i razigrani tritoni i fantastične nereide, a delfini su na svojim leđima održavali u ravnoteži ogromnu talasastu školjku u kojoj su nosili vedru i groznu formu praiskonskog Nodensa, gospodara velike provalije. Rogljaste školjke tih tritona čudesno trubljenje su stvarale, a nereide su pravile neobične zvuke lupkajući po grotesknim rezonantnim ljušturama neznanih vrebača iz crnih podmorskih pećina. Onda je osedeli Nodens posegnuo belom rukom i pomogao Oliieju i domaćinu njegovom da uđu u tu džinovsku školjku, što je propraćeno silnim trubljenjem u školjke i udaranjem u gongove. I van, u bezgranični eter, polete taj fabulozni voz, čija buka i vika se izgubiše u ehoima gromova.

Svu noć oni u Kingsportu su gledali tu uzvišenu liticu kad god su im izmaglica i oluja to dopuštali, a kad, u sitne sate, maleni mutni prozori potamneše, oni počeše da šapuću o stravi i katastrofi. Olnejeva deca i njegova zdepasta žena mološe se bezbojnom odobrenom baptističkom bogu, nadajući se da će putnik, ako kiša do ujutru ne prestane, moći da pozajmi kišobran i kaljače. Onda je zora doplivala iz mora, vodom kapljući, maglom ovenčana, a zvona na plovcima naricala su svečano u vrtlozima belog etera. U podne, elfinski rogovi zatrubiše nad okeanom a Olnej, suv, lakih koraka, siđe sa litica u drevni Kingsport sa izgledom daljina u očima. Nije se mogao setiti šta je to sanjao u kolibi koja čuči na nebu i u kojoj živi taj još uvek bezimeni pustinjak, niti je mogao kazati kako je dopuzio niz tu liticu kud nijedna druga ljudska stopa nije prošla. O tim stvarima nije uopšte mogao pričati ni sa kim sem sa Strašnim Starcem, koji je posle toga mumlao čudne stvari u svoju dugu belu bradu; starac se zaklinjao da čovek koji je sišao sa litice nije u svemu isti onaj koji se popeo, i da je negde pod tim šiljatim sivim krovom, ili u nezamislivim prostorima te zlokobne bele izmaglice, ostao izgubljeni duh čoveka koji je do tada bio Tomas Olnej.

I od tog sata, pa kroz sve tupe, tegleće godine sivila i zamorenosti, filozof je radio, jeo i spavao, i bez protesta obavljao sve građanske dužnosti. On više ne čezne za magijom onih daljih bregova, niti uzdiše za tajnama koje izviruju kao zeleni sprudovi iz bezdana mora. Monotonija njegovih dana više mu ne donosi tugu, a čvrsto disciplinovane misli sada su njegovoj imaginaciji sasvim dovoljne. Njegova dobra supruga postaje sve zdepastija a njegova deca sve starija, prozaičnija i korisnija, a on nikad ne propusti da se osmehne sa tačnom merom ponosa kad to okolnosti traže. U pogledu njegovih očiju više nema nemirnog sjaja, a ako ikada oslušne elfinske rogove, to je samo noću, kad stari snovi lutaju. Nikada više nije video Kingsport, jer se njegovoj porodici nisu dopadale smešne stare kuće sa, rekoše, nemoguće lošim slivnicima. Sada

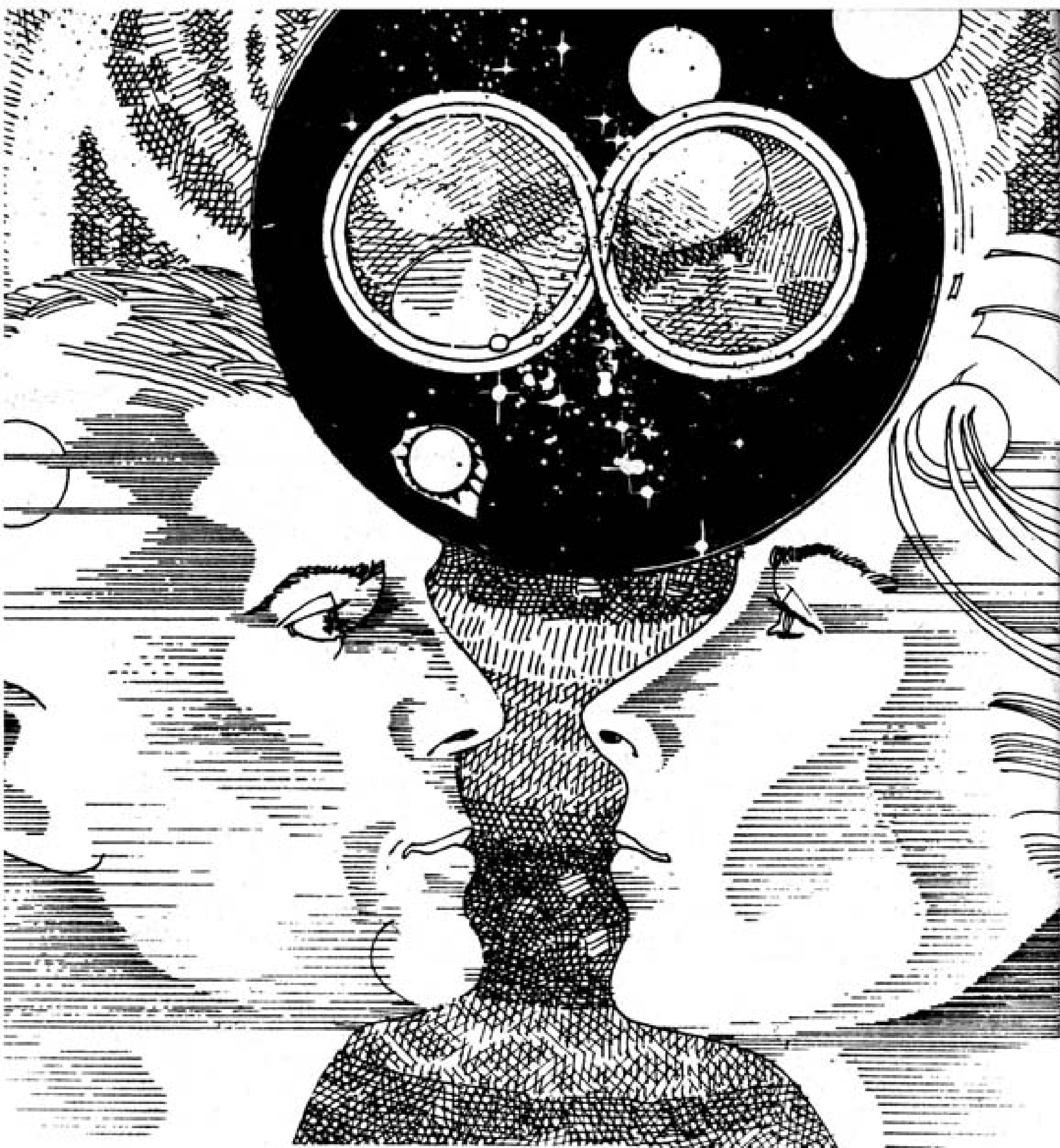
imaju uredni bungalov u Bristol Hajlendsu, gde se nikakvo visoko stenje ni kamenje ne uzdiže, i gde su susedi urbani i moderni.

Ali po Kingsportu se čudne priče čuju, pa čak i Strašni Starac priznaje da se pojavilo nešto o čemu njegov ded nije pripovedao. Jer sada, kad vetar živo fijukne sa severa pokraj te drevne kuće, koja je isto što i nebeski svod, prekine se najzad ona zloslutna, sumorna tišina koja je bila strah i trepet za siromašne primorce Kingsporta. I pričaju stari meštani da se prijatni glasovi čuju tamo gore, kako pevaju, i kako se smeju donoseći talase radosti koji nadmašuju radosti ovog sveta; pa kažu da su noću oni niski prozorčići blistaviji nego ranije. Takođe vele da žestoka aurora češće dolazi na to mesto, blistajući sa severa plavim vizijama smrznutih svetova tako da i litica i kuća vise crni i fantastični naspram divljeg plamsanja. Gušće su i izmaglice zore, a mornari nisu sasvim sigurni da potmula zvonjava na moru potiče samo od svečanih plovaka.

Najgore je od svega, međutim, to što stari strahovi venu u srcima Kingsportskih mladih ljudi koji postaju sve skloniji da noću osluškuju daleke slabe zvuke u severcu. Oni se kunu da na tom vrhuncu, pod tim šiljatim krovom, nikakvog bola ni štete ne može biti, jer u novim glasovima razleže se radost, uz te glasove muzika i smeh odzvanjaju. Kakve bi pripovesti morske izmaglice mogle donositi do tog avetinjski pohođenog najsevernijeg vrhunca, to oni ne znaju, ali čeznu da izvuku bar neki nagoveštaj o čudima koja kucaju na ona prema provaliji zjapeća vrata kad su oblaci najgušći. A patrijarsi su obuzeti strahom da će jednog dana mladi, jedan po jedan, krenuti put tog nepristupačnog vrha na nebu i saznati koje se vekovne tajne kriju ispod strmog šindranog krova koji je deo stena i zvezda i drvenih strahova Kingsporta. Da će se ti avanturama skloni mladi vratiti, to patrijarsi ne sumnjaju, ali misle da će iz njihovih očiju nestati jedna svetlost, i iz njihovih srca jedna volja. A oni ne bi želeli da se stari Kingsport sa svojim strmim uličicama i arhaičnim zabatima vuče bezvoljno kroz godine dok istovremeno, sa svakim novim glasom, nasmejani hor postaje sve jači i divljiji na onom neznanom i strašnom vidikovcu gde se magle i smovi o maglama zaustavljaju rad odmora na svom putu od mora ka nebesima.

Oni ne žele da duše njihovih mladića napuste prijatna ognjišta i taverne svijenih krovova u starom Kingsportu, niti žele da smeh i pesma na tom visokom kamenjaru ojačaju. Jer ako je jedan novi glas, pridružujući se, doveo i nove izmaglice sa mora a sa severa nova, sveza svetla, onda, kažu oni, još novih glasova može značiti sve više i više izmaglica i svetlosti, sve dok, najzad, možda, i stari bogovi (o čijem postojanju daju nagoveštaja samo šapatom, iz straha da ne čuje kongregacijski pastor) dođu iz dubokog, nepoznatog Kadatha, koji je u hladnoj pustoši, pa se nastane na tom opako prikladnom kršu tako blizu blagih bregova i dolina tihog, jednostavnog ribarskog sveta. To oni ne žele, jer običnim ljudima nezemaljske stvari su nedobrodošle; a, sem toga, Strašni Starac se često priseća da je Olnej pomenuo i ono kucanje koga se usamljeni stanovnik uplašio, pa i naslućeni crni znatiželjni oblik naspram izmaglice izvan onih čudnih polu-prozirnih prozora od staklenih okaca zalivenih olovom.

O svemu tome, međutim, jedino Stariji mogu odlučivati; a dok odluka ne dođe, još uvek se jutarnja izmaglica penje uz divnu vrtoglavu liticu do šiljaste drevne kuće, do te sive, kuće s niskom strehom gde nikog ne možeš videti, ali u kojoj uveče zatrepere nejasne svetlosti dok severni vetar priča o čudnom bančenju tamo. Bela i paperjasta ide magla iz dubina ka svojoj braći oblacima, puna snova o mokrim pašnjacima i pećinama levijatana. A kad priče polete gusto u grotlima tritona, i kad se iz rogljastih školjki u gradovima morske trave začuju divlje pesme naučene od Starijih, tada prostrane željne izmaglice pohrle u jatima ka nebu natovarene predanjima; a Kingsport, nelagodno ugnežđen u svojim manjim liticama ispod tog strašnog uspravnog stražara od kamena, vidi, okrećući oči okeanu, samo mističnu belinu, kao da je rub te stene i rub sveta celog, dok dostojanstvena zvona na plovcima nariču slobodno u vilinskom eteru.

Cezarija Abartis

Cesaria Abartis, THE WITCH OF NEW MOON, 1988.

VEŠTICA MLADOG MESECA

Preveo Aleksandar B. Nedeljkovic

U tim vremenima, bilo je duhova.

Imperator, kad mu je bilo dvadeset godina, oseti strast prema svojoj sluškinji Bjanki, koju je video u uglu Velike dvorane gde je smerno čekala da on prođe. Bila je to mlada dvorska dama, širokog čela, vedrih očiju i otvorenog lica. Bila je udata za jednog viteza koji je umirao.

Imperator je bio, odnedavno, udovac, tugom ophrvan. Ljut što je njegovu nevestu odnela Smrt prilikom rođenja mrtvorođenog sina, napustio je svaki moral i odlučio da živi u razvratu i raskalašnosti. Očigledno, čestit život ništa ne vredi, jer njegova voljena supruga bila je puna vrlina, koliko i lepa.

»Smrt sve nasleđuje«, uzvikivao je gorko. »Pa neka uzme i moju dušu«. Njegova duga kosa je pobelela, tako da je ličio na anđela.

Snevao je svoju nevestu i upućivao joj, sa ljubavlju, molbe, preklinjao ju je da mu pruži neki znak da joj je i dalje dobro i da ga dalje voli. Odgovor nije stizao. »Hoćeš li me napustiti?« pitao ju je. Odgovor nije stizao.

Prošlo je šest meseci. Jednog sivog i maglenog dana, kad je mesec bio još sasvim mlad i okružen srebrnim rubom, Imperator ode kod lunarne veštice, koja življaše u dubokoj šumi punoj odjeka. Njena koliba bila je dimljiva i mračna. Ako ona zna budućnost i razgovara sa duhovima, pomišljao je on, zašto onda nema veličanstvenije stanište.

»Dobrodošli, ekselencijo«, odgovorila je, duboko se klanjajući. »Nisu sva bogatstva u kućama.« Bila je bezoblična, kao gomilica zemlje, kosa joj beše umršena i šake posute pegama, a lice prekriveno borama finim poput paučjih nogu. Nasmešila se, stvarajući nove bore, povela ga u svoju jedinu sobu i ponudila mu hleb i kobasice koje je pržila.

Iz učtivosti je prihvatio i našao da su izvrsne.

Gledala ga je kako halapljivo jede i progovorila glasom bez milosti. »Bila sam jednom i ja mlada. Bila sam dama. Pre nego što veštica postadoh, ime mi beše Rut. Poznajem vatre srca i bedara.«

Hladan vetar dunu nad njegovom dušom, i on se strese. Ona reče: »Moraš imati veštinu hirurga i sreću bogataša da izrežeš voljenu osobu iz svog srca, a nikakav ožiljak ne ostaviš.«

Progutao je poslednji zalogaj hrane i objasnio da želi da vidi svoju mrtvu nevestu.

»Želiš li da joj se pridružiš?«

»Ne. Želim da se ona pridruži meni.«

»To je teže.« Prišla je olupanom ormaru i odabrala glineni vrč na kome su bile naslikane mesečeve mene. Držeći ga obema šakama, i to jednom ispod dna a drugom odozgo, protresla ga je i izvrnula, tako da zrna žita ispadoše na pod od nabijene zemlje. »Jedno belo zrno«, reče ona.

»Šta to znači?«

»Moglo bi značiti ostvarenje želja tvoga srca. Moglo bi značiti smrt.«

»A šta ti misliš?« Govorio je glasom tihim i nesigurnim.

»Ne mogu reći« Sklopila je usne i tiho brujala kroz nos dok je mela zrnevlje sa poda u vatru na ognjištu. »Ne sada.«

Kad je i poslednje zrno dospelo u vatru, rekla je imperatoru da će duh njegove supruge doći i ona se u život vratiti ako on može da nađe drugu ženu spremnu da dobrovoljno umre i zauzme njeno mesto u grobu. »Mora da bude dobrovoljno«, reče ona. »Hoćeš Ti ovu pogodbu da sklopiš?«

»Bez oklevanja«, reče Imperator. On je imao apsolutnu vlast nad svojim podanicima, moć da odlučuje o njihovom životu i smrti. »Kako ću ti platiti?«

»Kad bude došlo pravo vreme.«

»Šta moram učiniti?«

»Treba da bude obučena u spavaćicu tvoje žene. I, još nešto.« Veštica izvuče drveno sandučе, otvori ga, izvadi iz njega jedan kruti namotaj svilene tkanine, odmota ga. »Moraš joj zariti u srce ovaj nož. A ona mora osećati želju da umre, jaču nego

poslušnost zbog tvoje komande.«

»Kako ću to znati?«

»Nož zna.«

Zahvalio joj je i otišao.

Sledećeg popodneva, njegov pogled je pao na Bjanku. Nasmešila mu se iz saosećanja i skromnosti. Podsetila ga je na njegovu ženu: mršavija i bleda, ali divna poput ruže. Oborila je pogled i koraknula natrag ju senku smokvinog drveta ispod prozora u uglu.

U srcu je poželeo da s njom spava. Nije mogao podneti pomisao da nju prinese na žrtvu.

Poslao je po nju te večeri i rekao joj da je mora imati. Rekao joj je da je ona sigurno reinkarnacija njegove pokojne supruge zato što toliko liči na nju.

»Ekselencijo, udata sam«, reče ona jednostavno. »Moj muž je vaš sluga, Džefri Ajronhart, i ja ne mogu ni sa jednim drugim čovekom spavati dok je on moj muž, dok je živ.«

»To je lako razrešiti«, reče car kruto.

Pala je na kolena i preklinjala ga: »Nemojte odrediti smrtnu kaznu za mog muža. Bolestan je i zavisi od mene. Propada od rane u prsima koju je zadobio u jednoj od vaših bitaka.«

»Ne mora on ovo da otkrije. Nemoj mu kazati.«

»On bi me pogledao u oči i znao bi.« U njenim očima spokojstvo više nije vladalo. »Vaša ekselencijo, Džefri se borio za vas, a vi biste mu ženu oduzeli?«

»Začarala si me. Dođi sa svojim odgovorom sutra uveče.« Izašla je iz odaje i plakala.

Digla se i hodala kao u snu sve do svoje kuće, gde je njen muž ležao u postelji i spavao. Pogledala mu je lice obuzeto groznicom i mršavo telo ispod čaršava, oslušnula njegovo krkljanje. Sklonila mu je vlažne pramenove kose sa čela. Razgovarala je sama sa sobom dok je on, u snu, ječao. »Šta da činim, mužu moj? Šta da činim?« Njen muž se prevrtao na krevetu, ali, probudio se nije.

Sledeće večeri, prekorevajući sebe što je odstupio od svoje prvobitne namere, car, držeći šaku na dršci onog noža, sada za njegovim pojasom zadenutog, sačeka Bjanku i lično joj otvori vrata.

Vide njene suze, i njegovo se srce rastopi. Zamoli je da ne plače, šta ako je veštica lagala? Šta ako on, ubijajući Bjanku, ubije ono za čime čezne? Šta ako se njegova supruga ne vrati, čak ni posle prinošenja žrtve?

Približila se imperatoru obazrivo. »Vi me nećete silovati?«

»Neću.« Gledao je njene molećive oči i čeznuo za njom.

»Nećete me nagoniti da se prostituišem?«

Okrete joj leđa i ode do svoje unutrašnje odaje, a na vratima zastade samo da bi kazao: »Vrati se sutra uveče.« Kad je čuo da je zatvorila za sobom vrata, počeo je da govori besne reči protiv Smrti, a nož je potegao iz opasača i hitnuo ga preko mermernog poda. Kako su mogli bogovi stvoriti dve žene, toliko slične da bi mogle biti sestre, a onda od obe tražiti smrt? Imperator pozva svog upravnika dvora.

Bjanka ode kući laganim hodom kroz usamljenu moć i nađe Džefrija budnog. Da bi udahnuo vazduh, morao je široko otvarati usta, kao da se davi. Grabio je ćebad prstima kao kandžama. Isprekidanim šapatom, objasnio joj je da je upravnik dvora došao sa nalogom u kome se kaže da će Džefri biti odmah uhapšen zbog izdajničke namere da preseče vojničku vezu sa svojim imperatorom i supružničku vezu sa svojom ženom. Suđenje će biti obavljeno čim bude mogućno naći slobodan termin. »Ne razumem«, reče.

Bjanka je objasnila šta je imperator od nje tražio.

Vitez opsova cara. »Ubio bih tog psa da je ovde. Sa zadovoljstvom bih izrezao srce iz njegovih grudi.« Borio se da se oslobodi čaršava upetljanih oko njega. Nežno mu je

pomogla. Zaćutao je.

Kad je najzad progovorio, zamolio je Bjanku da interveniše kod imperatora.

Bjanka načini jedan korak unazad od svog muža. »Nalog je bio pravedan. Pogazio si zakletvu svojoj ženi, tako što me, evo, ostavljaš.«

»Niko ne želi da umre«, reče on tiho. »Ne želim da umrem.« Pružio je ruku ka njenoj ruci.

Rekla mu je da će pripremiti mrtvački pokrov za njega.

Celu noć ju je molio da spase njegov život, i ujutru dirnuo njeno srce.

Car je tog dana primi i sasluša njen zahtev za pomilovanje njenog muža, optuženog da je potajno izdao i svoju ženu i svog cara.

»Rekla si mi da će ionako umreti«, reče on.

»Da, ekselencijo, ali ne zbog ovoga, molim vas.«

»Da li je taj čovek kriv?«

»Vaša ekselencijo, svi smo mi krivi.«

»Da li je kriv za ono za šta je optužen?«

»Nikakva formalna optužba nije podignuta.«

»Hajde, hajde, da li je kriv za nelojalnost u mislima?«

»Vaša ekselencijo, kako bih ja to znala?«

»Lukavija si od zmije.«

»On o vama govori smo dobro.«

»Šta taj moj verni podanik misli?«

»Imate njegovu potpunu vernost. Gleda vas sa najvećim poštovanjem, odanošću, strahopoštovanjem i ljubavlju. Život bi dao za vas.«

Car se nasmeši. »A ti?«

»Vaša ekselencijo, preklinjem za milost za mog muža, da suđenja ne bude.«

»Kako otkriti istinu?«

»Vaša ekselencijo, znate da sam pristrasna, jer za njega sam se udala. Ali pošto je on moj muž, takođe mogu reći da ga razumem bolje nego iko drugi. Znam njegove mane i varke, a znam i šta bi uradio.«

»A da li bi to i meni iskreno rekla.«

»Vaša ekselencijo, vezana sam za vas, jer vi ste moj car.«

»Koristiš se dvosmislicama i uzmicanjima. Zamaraš me.« Digao je šaku da je udari ali se uzdržao. »Ne mogu izvući iz tebe istinu.«

Oborila je pogled ka podu.

»Želim da mi noćas dođeš slobodno, da mi se daš, ako misliš da spaseš život svog muža.«

»To nije moja slobodna volja. To je iznuđivanje.«

»I jeste. A ipak, moraš mi se ponuditi dobrovoljno. Noćas sebe predaj ovde. Obuci se u belo kako nevesti dolikuje. Ako ne dođeš, ubiću te, a tvog ću muža na sud.« Dodao joj je paketić u kome je bila čipkana venčanica njegove neveste.

Otišla je kući stravom ophrvana. Mlada i lepa bejaše, i nije joj se umiralo. U svojim mislima prebrojavala je šta će sve napustiti. Od života je dotad mnogo očekivala — kćeri i sinove i uglednu starost. Bila je pobožna i verovala je u zagrobni život, ali šta ako u tome greši? Šta ako je ova egzistencija, ovde i sada, sve što postoji, ako je tu granica? Ili ako je smrt hladno zatočeništvo? Drhtala je.

Muž je poče moliti da ide imperatoru te noći. »Pokušaj opet da ga ubediš svojim govorom. Daj sve od sebe. A ako to ne uspe... ako nije sramota... naši životi...« Govorio ie postiđeno. »Naši životi su iznad svega.« Pretvarala se da se s tim slaže. Obukla je tu belu venčanicu i, prebacivši ogrtač preko nje, pošla ka palati.

Njene oči bile su kao uglačani žad, njena bujna kosa kao od zlatnih vlasi sačinjena. Imperatora je toliko podsetila na njegovu pokojnu ženu, da nije mogao naterati sebe da je ubode nožem. Obratio joj se imenom pokojne supruge.

Bila je zbunjena. »Vaša ekselencijo, to sam ja, Bjanka, a došla sam da potvrdim

vernost svoga muža i da položim svoj život.«

To je rastopilo imperatora. Ispričao joj je koliko je lud od jada zbog smrti svoje žene i sina, kako je išao do lunarne veštice, kako mu je ona rekla da nađe zamenicu koja će razmeniti mesto sa njegovom ženom, i kako bez svoje žene neće moći da izdrži više od sledećih sedam dana u ovom životu.

Kleknula je pred njim i ponudila da umre te noći, jer će svojim jednim životom moći da spase tri — imperatorov, imperatorove neveste, i svog muža. Rekla je: »Sigurno je dobro naći se, u zagrobnom životu, na mestu carice.«

Saslušao je njenu uzvišenu ponudu radosno. Rekao joj je da se vrati sledeće noći, i da se oprosti od svojih prijatelja.

Isto je kazao i sledeće noći i sledeće. Ratovao je on pre toga, buntovnike i izdajnike ubijao, i muškarce i žene. Ali Bjanku nije mogao ubiti.

Jednog kišnog dana vratio je nož lunarnoj veštici.

»Mora biti vraćen sa krvlju«, reče ona. »Od toga ja živim.«

»Poseći ću se po ruci«, reče on, »da te zadovoljim.«

»Ne, to mora biti krv iz srca, i data rado. Da li si voljan da umreš?«

Imperator se osvrte po njenoj čađavoj sobi, omirisa memlu, oslušnu kako tužna kiša kaplje sa lišća drveća napolju. Protrlja šake da se uveri da je živ. »Nisam spreman da umrem«, reče on. »Monarh sam silan. Mlad sam.«

»Utoliko si bolji za mene.« Upirala je plamteći pogled u njega.

Očajanjem i mukom obuzet, imperator ode od veštice i uputi se Bjankinoj kući, a tamo je nađe kako sedi pokraj svoga muža. Imperator im reče šta je lunarna veštica kazala.

Vitez je iskašljavao grudvice krvi. Dah mu je vrelinom parao grlo, kao da mu je pesak nasut u prsa. Bio je bliže smrti nego ikad ranije. Pridigao se na laktove, onda se srušio na jastuk. Vide imperatorovu pogruženost i oseti malo sažaljenja i prema njemu; a videvši melanholiju svoje žene, ni o čemu drugom nije mogao da razmišlja, nego samo o načinima da se ona ublaži. Bio je siguran da umire. »Možda ću moći da ubedim vešticu da se predomisli ako me tamo odvedete. Kada sam bio vaš oficir, razgovarao sam sa vojnicima.« I još reče: »Pustite me da razgovaram sa vešticom mesečevom.«

Sedeli su njih troje ćutke u kočiji koja ih je odvezla u šumu. Svako od njih je svoju odluku doneo.

Klanjajući se, uđoše u njenu kolibicu, i vitez, grabeći vazduh, klonu u jednu stolicu. Bjanka stade pored njega, a imperator pored Bjanke.

Bjanka je progovorila prva, dok je njen muž pokušavao da dođe do daha. »Pošto imperator voli svoju ženu, treba opet da je dobije. Voljna sam da umrem.«

Tad vitez progovori. »Umirem ionako, a hoću moju Bjanku da poštedim. Voljan sam da umrem.«

Imperator, izvlačeći nož iz korica, progovori poslednji. »Ako tvoj nož mora da ima žrtvu, neka to budem ja. Pridružiću se svojoj ženi.«

Iznenada se iz vatre pojavi duh, i to duh mrtve carice. Izgledala je kao izmaglica na poljima. Nasmešila se svom nekadašnjem mužu, prišla mu, ispružila ruku, pogladila ga po obrazu. On je to osetio kao da ga dotiče povetarac. Onda ona uze nož iz njegove ruke, i jednim snažnim zamahom probode svoje srce. Izgled duha podsećao je na beli dim, ali na nožu se pojavi kap crvene krvi. Ona hladno progovori: »Neka mrtvi dobiju mrtve.« Držeći nož za zlatnu dršku, ona priđe sedećem vitezu i uperi nož ka njemu. Niko se nije micao.

Ta kapljica krvi skliznu niz oštricu i pade na njegova prsa. On oseti kako ga pržeća težina napušta. Bio je izlečen.

Žena-avet pruži nož mesečevoj veštici i reče: »Sad ga opet možeš skloniti, jer ovi će svi odživeti svoje vreme.«

Priđe svom mužu, zagleda se u njega tokom jednog dugog trenutka, i uzdahnu duboko.

Ni on nije mogao odvojiti pogled od nje. »Molim te govori mi, voljena moja«, reče on.

»Nema reči«, reče ona i opet uzdahnu. Onda poče da bledi izjednačavajući se sa vazduhom.

Imperator posegnu ka njoj, ali tamo ničeg nije bilo.

Lunarna veštića jauknu i uzviknu: »Moram da čekam nekog drugog!« Suze joj se prolišе iz očiju.

Bjanka i vitez se zagrliše i kući odoše.

Imperator se, kasnije, ipak ponovo oženio, ali u njegovom srcu ostala je praznina koja nije mogla biti popunjena do kraja njegovog života.

Lidija
Beatović
MIRIS
VREMENA

PROSTOR: mračni sobičak od jedva šesnaest kvadrata sa improviziranom kuhinjom na jednom kraju i kutijom šibica sanitarija na drugom. Zvanično, to je garsonijera kojom je, zahvaljujući dušebrižju socijale trajno i funkcionalno riješen stambeni problem jednočlane obitelji Branimira Majića«. Nezvanično, to je jedan od četiri mizerna dijela potkrovlja, ovlaš preuređenih sa malo sredstava i još manje volje. Samo zato i samo tako je Branimir Majić dočekao da u svojoj četrdesetoj otključa i zaključa nešto što samo njemu pripada.

To nešto - jedan rasklimani stol i stolica; dotrajali prugasti madrac, grbav i mjestimično proparan, strpan u ugao na goli pod i prekriven beznadno prljavom posteljinom; prilično očuvana peć za loženje drvima. U ostalim uglovima: nekoliko sanduka od jelovih daščica, nekad namijenjenih transportu voća a sad potpali; poneka kartonska kutija nagruvana poklonjenom, iznošenom odjećom; starinski kameni sudoper, uzidan u zid i pun uobičajene doze pauka, žohara i ostale pužuće menažerije. Slivnik je zaštićen mrežom od tanke žice a zidovi preglatki i prestrmi da bi gamad uspjela uspuzati uz njih. Nesvjesni sudbine nastavljaju besmisleno kruženje u glad i iscrpljenost sve dok ne uginu, ostavljajući trajne hitinske suvenire u nižem lijevom uglu sudopera.

Malo? Vjerovatno jest.

Čitav jedan život zgrnut je u skučenu, memljivu izbu četiri sa četiri a da je čak nije niti napunio. Možda je zapravo, minuo negdje po strani, negdje gdje mu nije trebao stalan dodir prstima sa prljavim, žvrljotinama prekrivenim zidom uz stepenište. Možda je skrenuo ljudima koji u pedesetoj imaju mnogo više od napola prazne, na brzinu sklepane, jedva iskamčene »garsonijere« u potkrovlju.

Sigurno jest.

Ali sa toga spruda četiri sa četiri nikada nije krenula niti jedna jedina psovka, niti jedno jedino prebacivanje. Branimir ne zna za bolje. Sem toga, on nije sam. Nezvanično.

VRIJEME: novembar, hladan i vlažan i pri kraju. Obična zima u običnom gradu.

6.30 h: mrakom zagrmi zvonjava prastare budilice. Kao i svako jutro, ona uspije probuditi sve živo u potkrovlju trošne trokatnice u ulici Komnen Barjaktara, izuzev samog Branimira. Ta četrdesetsekundna grmljavina, pojačana jekom poluprazne sobe, namijenjena je zapravo Bakiju.

On se istog trena izvlači iz postelje, prezrivo zijevajući na Branimirovo pospano širenje po praznoj toplini. Dotapka u potpunom mraku do vrata, pomakne dobro nauljenu rezu nisko pri tlu i već je u hodniku.

Hodnik izgleda i bazdi isto kao i onog dana kada su uselili u zgradu: kuhani kupus i ustajali znoj. Zidovi su poput spužve upili prekomjernu dozu isparenja. Baki se strelovito sjuri niz prljavo stepenište puno sekundarnih sirovina vječitog preprodavca sa prvog sprata i pijanaca sa statusima bespravnih podstanara, malo petljancije oko masivnih vanjskih vrata i napokon ulica, hladno novembarsko jutro u magli.

Onda trk duž Hercega Stepana, strpljivo čekanje na prijelazu i još strpljivije ignoriranje britke mrzline, preko Đakovićeve i Papine do tržnice. Tamo, po ustaljenom redoslijedu: najprije pekar, skok do kioska sa burecima, još jogurt i nalijevo krug: Papa, Đaković, semafor, Herceg Stepan, Komnen Barjaktara, juriš uz stepenice do stana i skok Branimiru na krevet. Buđenje, obično grickanje ušiju i prstiju. Zijevanje, protezanje, kopanje po kesi i bratsko dijeljenje još toplog bureka, sve to prije sedam ujutro. Tako svaki dan, i ljeti i zimi, već više od šest godina.

Branimir Majić je slijep i gluh otkako zna za sebe. Baki je pas. Otkako zna za sebe.

INTERVAL: negdje neodredljivo duž linije prostor (vrijeme Mareh i Per čine ono što treba biti učinjeno upravo onako kako treba. Ali nikada ne možete biti sigurni, biti apsolutno sigurni.

Odašiljač je sklopiv, prenosiv i nadasve praktičan. Prijemnik, pak, mora biti fiksiran, kondicioniran i opremljen rezervnom energijom za pojačavanje prvog, po pravilu slabog signala. Onoga časa kada bude postavljen, njegovo funkcioniranje biti će besprijekorno: samodostatan je i opseg transmitlranja je praktično neograničen.

Primarni i uopće jedini problem jest fiksiranje prijemnika. On može biti poslat sa odašiljača ali na drugom kraju temporalnog mosta nema nikoga da ga primi.

*

SUBOTA: Ta subota bi možda bila poput svih ostalih dana, samo da je Meho buregdžija bio na svom mjestu, u kiosku. Ali te subote okno na crvenom plastičnjaku bilo je zatvoreno i iznutra se nije čula uobičajena vika i narodnjaci. Kiosk je bio mračan i hladan, lišen života i mirisa.

Baki je osupnuto zastao na uobičajenom mjestu držeći u zubima kesu sa kruhom i ne vjerujući vlastitim očima. Mehin burek bio je konstanta, nešto što dolazi odmah poslije pola vekne kruha i malo prije jogurta. Ta konstanta je svakog jutra očekivala njegov znak, blaženo vruća u svom masnom papiru i spremna da iz Mehine ruke klizne u kesu. Bilo je naprosto nepojmljivo ostati bez tako značajnog dijela jutarnje obaveze.

Ukočio se u napetoj pozi, ustremljen naprijed i instinktivno loveći težište u prednjim nogama. Neodlučno pokuša zalajati ne ispuštajući pritom kesu iz vilica a zatim se u nevjerici okrenu oko sebe.

Da, sve ostalo je u savršenom redu. Pravo vrijeme i pravo mjesto.

Neuobičajenost ipak nadvlada ustaljene navike i on oprezno spusti kesu na vlažan asfalt, kratko zalaja i odmah je zgrabi natrag. Ništa, savršeno ništa. Objuri dva puta oko kioska grebući vrata i cvileći, vrati se opet pred niski pult i istegnu vrat pokušavajući vidjeti unutrašnjost. Ništa.

Smušeno se uzvrti ukrug pokušavajući shvatiti nešto tako ogromno i nevjerovatno kao što je Mehin izostanak iz šestogodišnje konstantne prisutnosti. Nije imao nikakvo saznanje što da radi u tako apsurdnoj situaciji. Nije se niti usuđivao otići po jogurt prije no što u kesi ne bude i kruh i burek. Omirisao ju je pažljivo još jednom, cvileći od zbunjenosti.

Samo kruh.

U svom psećem poimanju stvarnosti. Baki je posjedovao i sasvim uobličenu predodžbu o vremenu. Nakon prve osupnutosti izostala je opravdana strpljivost čekanja na semaforsko svjetlo. Osjećao je da ovakvom gubljenju vremena nedostaje racionalno opravdanje i da mora postojati nekakav izlaz. Zato bi čas krenuo po jogurt pa neodlučno zastao jer, nešto ipak nedostaje, onda nekoliko koraka prema Papinoj, ali to svakako ne jer tu nedostaje mnogo više, onda opet brz trk oko kioska i očajno grebanje po vratima sve dok ćelavi Mile nije izašao iz svoje trafike i unio mu se u njušku držeći ga za ogrlicu.

»Nema više Mehe, džukac. Riknuo čo'ek. Aj' sad, marš kući!« Pljesnu ga po ušima i šmugnu natrag u trafiku drhtureći od zime.

Baki je stoički otrpio drmanje glave i zadah šljivovice iz Miletovih bezubih usta, ne ispuštajući kesu i ne dajući znaka da je razumio. I zato, čim je stisak popustio on nastavi nesigurno tapkanje pred kioskom, cvileći i zbunjeno mašući repom.

Ćelavi Mile ljutito zavrte glavom trljajući promrzle dlanove. Škiljio je na psa zrikavim pogledom kroz prljavo staklo trafike načičkane igračkama i upaljačima. Iznenada odluči pokušati još jednom, nagura glavu na otvor iznad pulta i odsječno ispljunu u košavu »marš kući, džukac!«

To je već bilo previše. Baki otkasa prema Papinoj zaboravljajući jogurt, cvileći i mlatarajući polupraznom kesom, ne uspijevajući shvatiti što se i zašto promijenilo. Poslije Đakovićeve, dočeka ga zeleno ali odjednom više nije bilo zeleno nego, a i on je bio nekako zbunjen i išao je isuviše nevoljno i tromo, jer zašto se jednostavno ne

okrene natrag i možda bi Meho bio...

Iznenada osjeti bolan udar u stražnju lijevu nogu i odjednom se nađe odbačen na hladno, razgacano blato. Niko na to nije obratio pažnju.

Odvukao se nekako kroz džunglu užurbanih koraka, a za divno čudo svi su ga nekako izbjegli, ugurao se pod jedan parkiran automobil i sklupčao oblizujući oderanu nogu. Čim je prihvatio bol kao postojanu stvarnost, shvatio je da više nema kese i mučnom kretnjom otpuzao na drugi kraj blatnjavog skloništa.

Kesa je ostala ležati pokraj same ceste, utabane u gnjecavom blatu.

Cvilenje se pojača.

Dok se vukao kroz korake prema kesi, pojam vremena polako poče nestajali, izobličen u neuobičajenoj stvarnosti.

Pet stotina metara dalje u prostoru, Branimir je također postao svjestan razbijenog redoslijeda svakodnevice. Opipao je kazaljke na ogoljenoj budilici i drhtavo ustanovio da ono što obično traje manje od pola sata opstaje već puna dva i pol. Navukao je poderani kaput i visoke gumene čizme, nervozno odustao od traženja šala i izašao u hodnik nalazeći poznate stvari dugim bijelim limenjakom. Mirisi su bili isti kao i uvijek: kuhani kupus i ustajali vonj prljavog, znojavog rublja.

Krenuo je polako niz stepenice desnom rukom gladeći zid po uvijek istoj, već masnoj brazdi.

Nemjerljivo daleko uz liniju prostor/vrijeme, prvo nasumično temporalno transmitiranje prekoračilo je toleranciju od 7%.

Kada se jedan ranjeni pas zdrobljene lijeve stražnje noge napokon dovukao pred stepenište, negdje na vrhu već je odzvanjalo žustro lupkanje limenim štapom o željezo i zid. Pseće vilice bile su čvrsto stegnute oko razderane plastične kese pune blata i gnjecavog kruha. Vrijeme izgubi svaki smisao i Baki si priušti odmor, čekajući da ga poznate ruke napipaju i izliječe.

Trebao je to biti sasvim običan dan, poput svih ostalih dana. Pritisnut bolom i iščekivanjem, gotovo je zaboravio zašto je kesa tako neobično prazna. Tamo na tržnici bilo je nešto neuobičajeno, nešto neprirodno i nestvarno, sigurno jest. Ali ovo ovdje je poznata kuća i sa drugog sprata čuje se poznato kucanje i težak, nesiguran hod. Nema ničega toliko moćnog da izobliči te korake i to lupkanje

A onda Baki iznenada ugleda nešto čega nije smjelo biti, nešto što ne pripada u poznati svijet pa makar stvarnost i bila tako apsurdna kao što je odlučila biti te subote.

Onim čudnim slijedom kojim se ustrojstvo neživih stvari ruga svojim živim programerima, prijemnik je do u tančine poštovao zadane prostorne koordinate. Vremenske su mimoiđene za više od tri stotine godina.

Ono što je u prostoru 2351. godine bila tranzitna stanica B—17, u vremenu 1988-e bio je samo Beograd, samo Komnena Barjaktara.

Pri samom vrhu stepeništa stvori se svjetlucavi zid, izranjajući ni iz čega i urastajući u stepenik i u tavanicu. Bila je to igra svjetlosti i treptaja, nalik na neprovidnu koprenu punu pucketanja i uvijanja, ogromna i zastrašujuća u svojoj nesvrhovitosti. Baki je jedan dugi, otegnuti trenutak piljio s nevjericom u to čudo, lišen straha i bola moćnom okupiranošću čula, a onda nekim, tek probuđenim osjetom spoznao da je to, ma što bilo, zapravo vrlo opasno i da limeno lupkanje koje se polako približava nije i ne može biti svjesno te opasnosti.

Pas zalaja, ali iscrpljenost i zebnja prigušiše lavež do skičanja.

Bio je bljesak, no Branimir ga nije vidio. Bilo je i pucketanja i prigušen lavež i jedva čujan *pumphfp* implozije, no sve je to za Branimira ostalo nedokučivo. Pa ipak, kada je

stupio na stepenik, svaki dijelić tijela zavibrirao je čudnom zebnjom.

Bio je miris. Neobičan, nikad prije spoznat miris neodredljive svježine, miris koji i nije ništa drugo do neshvatljiva mrzlina. Kao kad udišeš suhe pahulje snijega. Takav miris ne poznaje Beograd, još manje novembar. A ponajmanje trošna trokatnica u Komnena Barjaktara. Branimir posegnu u prazninu tužno svjestan da pored njega nema Bakija, uvijek voljnog da otjera podmukle prijetnje.

Možda volja, možda inercija a možda samo podsjećanje na biće zbog kojeg i silazi niz stepenice, prisiliše Branimira da odbaci čudnu slutnju u crijevima i nastavi započeti korak...

... pravo u čvrst stisak palucave hladnoće i nemjerljiv djelić prostora/vremena kasnije dočeka ga bol, sveobuhvatan i prodirući prije no što je uspio vrisnuti u mislima...

... treperenje nestade iznenada kao što se i pojavilo, odnoseći sa sobom glavninu jedva vidljivog obličja u nestvarnoj tišini. Niz stepenice se zakotrlja malen komad bijelog limenog štapa i nešto krvavo i toplo. Baki zalaja, resko i glasno a stepenište mu odvrati tišinom u mračnoj hladnoći.

Odvukao se nekako uz visoke kamene stepenike do krvavih gomilica, cvileći od bola. Treći odozgo bio je čudno hladan i mrk.

Prsti. Rez oštar i brz, bez čupanja tkiva. Četiri, svi osim palca. Poderan peš kaputa, natopljen do očaja poznatim mirisom i malen komad bijelog limenjaka. Gurkao je ostatke po stepeniku i oblizivao ih, pun nejasne nade i tupog bola iznutra, težeg od oštrih sijevanja u nozi.

Kada se svjetlucavi zid pojavio noseći progutano obličje, Mareh i Per se ponadaše da taj, ma tko on bio, neće živjeti dovoljno dugo da pati. Signal je bio očajno slab.

Ali: svako živo biće na Zemlji ima, ako ništa drugo, svoju masu i volumen. Svako živo biće, ako ništa drugo, savremenik je ljudi i pojava koje uobličavaju stvarnost. Svako živo biće ima, ako ništa drugo, svoju vlastitu liniju uzročno-poslijedičnih zbivanja.

I zato, kada se izvadi kamičak iz mozaika, makar bio i malen, makar i nasumičan, on ostavlja za sobom prazno mjesto i ako ništa drugo, kroz taj ogoljen prostor proviruje tajna potke.

Onaj tko se usudi dirati kamičak mora to imati na umu.

I zato su Mareh i Per pojačali signal do granice preopterećenja, preuzeli obličje iz bezvremenog ne-prostora i pokušali mu nadoknaditi ono što je njihovom greškom izgubio.

SUBOTA/NEDJELJA: jedan pas leži na čudno trošnom stepeniku i cvili nad blatnjavom kesom i neobičnim komadima, slijepljenim skorenom krvlju. Na rijetke korake po stepeništu zalaje isprva isprekidanim, drhtavim lavežom punim nade. Ljudske prilike obično prilaze, sućutno se naginju nad njegovom iskasapljenom nogom i znatiželjno se pokušavajuu dočepati čudnih predmeta na kojima drži glavu. Pas tada zareži i iskezi zube u impozantnom škljocaju prijetećih vilica. Ljudske prilike obično slijegnu ramenima i nastave svojim putem ostavljajući ga da crkne u miru.

Pas čeka.

Blažena predostrožnost, majka sigurnosti: snimci svih temporalnih transmitiranja čuvaju se dvadeset i četiri sata, snimci imalo dvojbenih sto sati a snimci vrlo sumnjivih pet stotina sati.

NEDJELJA: pas više ne laje, cvili tek ponekad. Čuva pod vratom beživotne ostatke oblizujući ih ponekad, prebrojavajući ih i tražeći u njima poznati miris. On ne zna ništa o prostornovremenskim paradoksima, ništa o uslovljenosti. On samo zna vlastitu želju i potrebu.

Moguće je prihvatiti nepostojanje Mehe i čudnu neuobičajenost brujećih čudovišta na prijelazu. Moguće je prihvatiti činjenicu da odjednom u nozi ima bola, sasvim bezrazložnog, i da ovi beživotni ostaci ne bi smjeli biti tako beživotni a ipak jesu.

Ali nemoguće je prihvatiti stvarnost u kojoj Branimira proguta svjetlost da ga nikada više ne vrati.

Pas čeka.

NEDJELJA/PONEDJELJAK: zastor se ponovo pojavljuje, ovoga puta točno odrezanih ivica i svrhovitog trajanja: pravokutnik zaslijepljujućeg treptanja pet milimetara iznad trošnog stepenika i dvadeset ispod zacrnjene debele linije na tavanici. Trodimenzionalno geometrijsko tijelo zbijenih svjetlaca poništi gust mrak spaljujući u krononu anorgansku i organsku materiju skutrenu na stepeniku. Slabašan vonj zaleluja i utopi se u sveopćem smradu kuhanog kupusa i ustajalog znoja.

Iz kvadrata ispade nezgrapna prilika, zamlatara rukama po zraku i u poslijednji tren uspije ščepati hladno željezo ukrasno lijevanog rukohvata. Jedan dugi trenutak osluškivala je poludjelo dobovanje srca, malo ispod vrata, dočaravajući u mislima pad preko stepenika do prljavog tla. Onda se smiri i pabirčeći rasute misli tromim korakom nastavi uz stepenište.

Trećim korakom nagazio je nešto mekano i uslovljeni strah slijepca natjera ga da opipa što to gazi. Krenuo je dlanom prema stepeniku čudeći se neposlušnosti i čudnom svrabu ukočenih prstiju.

Nešto rastresito i toplo. Nešto kao pepeo. Nešto kao...

Trgnuo je rukom prožet iznenadnom, ničim objašnjivom zebnjom.

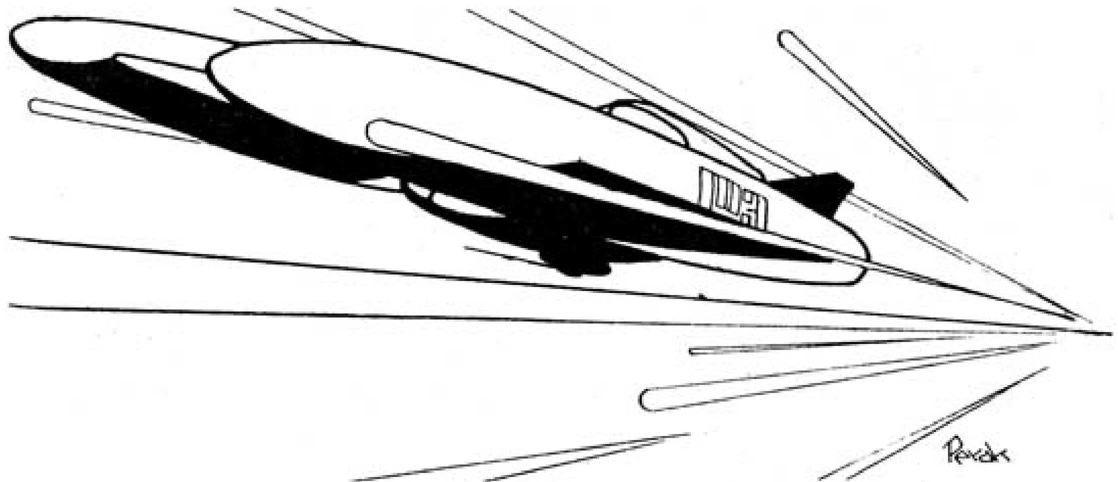
Što?...

Ništa, naravno.

Slijegnuo je ramenima i krenuo prema maloj sobi punoj čudnih buba, kartonskih kutija i ustajalog zadaha. Sobi u čijem vonju živi već šest godina, sam i tako čudno prazan.

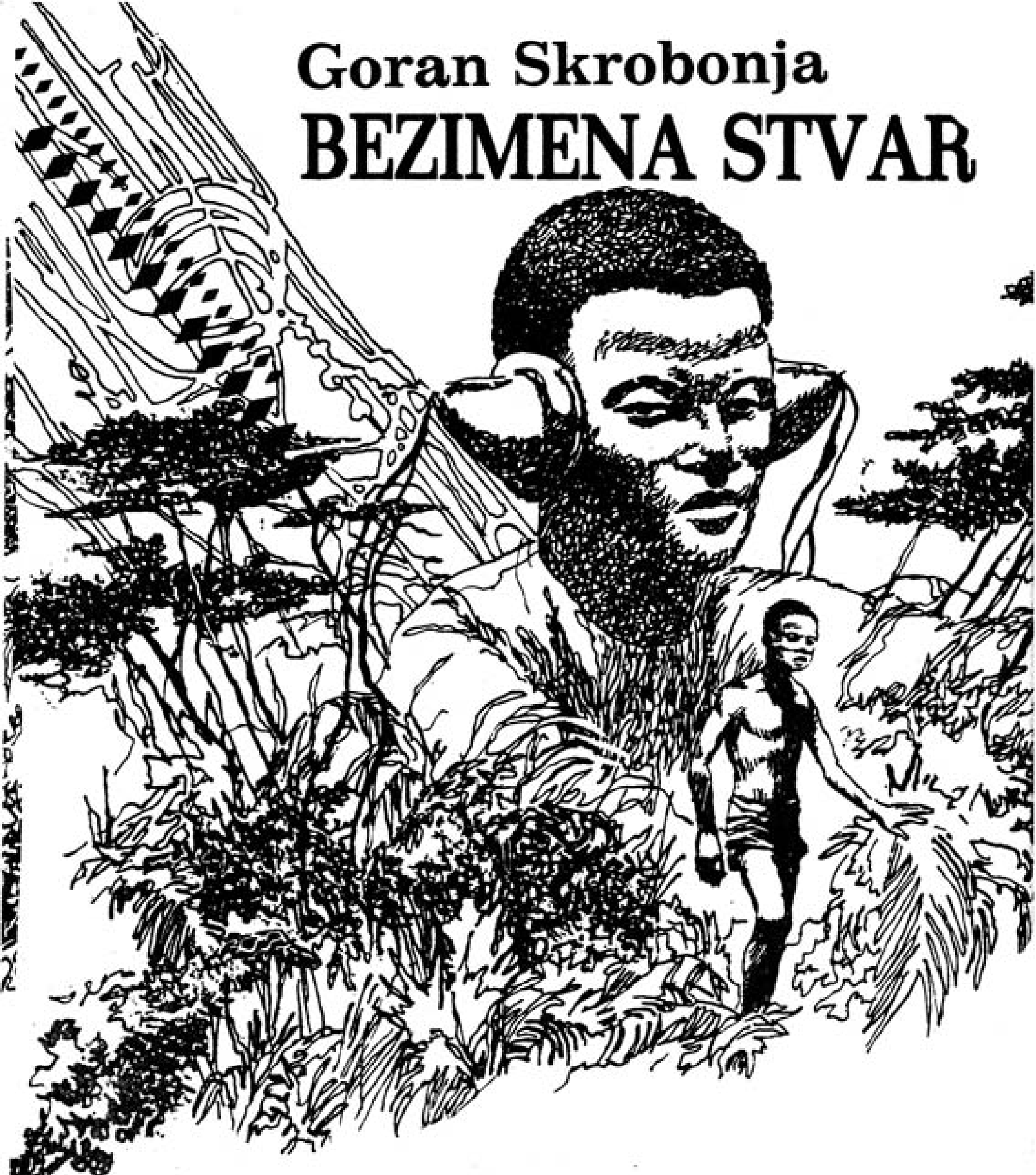
Zar nije već, kao i svako jutro, odpipao poznatim putem do tržnice po kruh, jogurt i burek? Zašto je tako čudno gladan iako se vraća kući?

I zašto, otkud taj neobičan osjećaj da je nekada bilo još nečega? Nekoga?

Goran Skrobonja

BEZIMENA STVAR

Dete je došlo niodkuda. Ciničnim potezom nekog zloduha, mala crna silueta se usekla u krvavo, rasplinuto nebo nad neravnim poljem sive, grudvaste zemlje. Tu i tamo, uzalud je pokušavala da se uspravi pokoja vlat trave. Nije bilo vetra; nije bilo zvuka. Dete se okrenulo.

Bilo je to sićušno stvorenje, tek negde na sredini puta između polova, ni dečak ni devojčica. Duga crna kosa padala mu je na lišce neobično oštrih crta, kao da ga je klesao neki nevešti stvaralac upinjući se da pomoću čekića i dleta prikaže ono nevino i

detinje, i nehotice grešeći i unoseći u izraz deteta svu nervozu, očaj i nemoćni bes odraslih pred neizvršivim zadatkom.

Ko zna da li su te krupne oči bez izraza zaista nešto videle. Usnice su se bespomoćno i tužno pućile u naporu da stvore neki zvuk, ali je sveopšta tišina poklapala sve što je bilo na vidiku, kao ogromno stakleno zvono. Dete poče da silazi niz malo uzvišenje, upadajući i ispuzavajući iz razrovanih jama.

Prvo što mu je privuklo pažnju bila je ruka. Crna, sparušena, zgrčena ruka, kože pretvorene u masu smrdljivih mehurića, odvojena od tela, srasla sa povelikom grudvom zemlje; stiskala je čvrsto, u šaci bez oblika, sjajnu metalnu pločicu i deo uprljanog srebrnog lančića. Dete nije znalo da čita, ali i da jeste, zar bi mu nešto značila ta slova urezana na metalu izgriženom od otrovnih isparenja u vazduhu. »Za večno sećanje«, »Verujem u Boga« i ostale slične gluposti odraslih, zar je to ikada išta značilo? Sjaj metala privukao je miran pogled i predao mu se kao da zna da u blizini više nema očiju kojima može da služi. Dete pođe ka ruci, ali se iznenada predomisli i krenu drugim putem.

Kretanje! Mala crvena lopta poskakivala je u daljini i dete se uputi ka njoj. Posle napornog veranja preko razbacanih i raskomadanih leševa, dete se približilo. Crvena lopta bila je, u stvari, glava oblivena krvlju; poigravala je na snažnom mlazu gasa koji je izvirao iz nekog probijenog podzemnog rezervoara. Čudan je bio prkosan i prezriv izgled te glave, usana stisnutih u crtu i praznih očnih duplji. Dete pođe dalje, tužnog lica.

Bojno polje bilo je kao nanos prljavštine koji ostane posle povlačenja vode. Sunce je zašlo u crnilo horizonta, i sada je Mesec-invalid zloslutno blistao nad truljenjem ljudi i rađanjem metala. Sve je dobilo čudovišan oblik, izuvijan, kriv i ogroman. Tu je negde bila reka, ali se ni ona nije čula, kao da je od straha zanemela ili pobegla kroz pukotine u dubinu. Dete je tiho plakalo.

Slika se rasplinu i Pasvi se trže.

Fascinantno!

Iza nje začu se škripanje stolice. Okrenula se i ugledala Leone kako ustaje povodeći se. Izgledala je kao da se budi iz hipnotransa. »Da li i ja tako izgledam?«

Priđe jednom od sjajno uglačanih metalnih ogledala koja su visila na zidu prostrane, sterilno bele prostorije. Dočeka je sopstveno iznureno lice sa ogromnim podočnjacima i grozničavim, iskričavim očima.

Fascinantno!

»Pasvi!«, čula je Leone kako je oslovljava pomalo uzbuđenim, promuklim glasom. »I ti si podelila, zar ne?«

Ćutke klimnu glavom. Za ime sveta, šta su to stvorile!

Prostorija je bila bleštavo osvetljena, sa uredno raspoređenim aparatima i mašinerijom za Buđenje. Kompjuteri su, i pored krajnjih granica minijaturizacije, zauzimali čitav jedan zid, što je samo po sebi govorilo o složenosti poduhvata. Trake su se okretale bešumno, na ekranima terminala svetlucale su informacije — krvni pritisak, rad srca, površinski napon kože, encefalogrami... Uređaj iz koga je izvirala beskrajna papirna traka sa zapisom aktivnosti alfa-talasa zloslutno je ćutao. Koliko se moglo videti, papir je bio prekriven toliko gusto, da se umesto amplituda pojavila potpuno crna površina.

Pasvi proze osećaj trijumfa. »Živ je! I ne samo to — on radi! Ne znamo, doduše, šta i na koji način, ali saznaćemo i to! Trijumf!«

Leone je klimala glavom. U svom laboratorijskom mantilu, onako mršava, delovala je poput duha u kontrastu sa jedinim zamračenim delom prostorije. U crnilu staklenog tanka, moglo je da se nazre mišićavo ljudsko telo uspravljeno u posebnom ležištu, prikopčano za merne instrumente mnogim cevima i elektrodama.

»Uspele smo! Bezimena stvar živi! Da li je Meri Šeli mogla da predvidi OVO!?

Iznenadno treptanje žuto-crvenog signala na pultu. Leone pritisnu nekoliko

tastera.

»... obustaviti smesta. Ponavljam: dalji tretman obustaviti smesta!«

Grub muški glas. Vorden. Nervozan, uzbuđen, prestrašen, očajan? Bilo joj je svejedno.

»Prva reakcija pozitivna«, reče glasno Kontroloru koji joj je odozgo, sa površine, prenosio neprihvatljiva naređenja. »Nastavljam.«

»Ne! Nipošto! Ne shv...«

Isključila je vezu i glas umuknu. Leone ju je posmatrala sa odobravanjem.

»Pripremi drugu dozu.«

Špric je bio velik i težak, pun guste žute tečnosti. WAD—17, tako su je službeno zvali. Pasvi je imala za nju svoje ime — »nektar«.

Prišla je tanku i otvorila mali kapak koji se produžavao u cev za infuziju. Podigla je špric.

Iznenada, unutra nešto blesnu. Ona podiže glavu, iznenađena, i shvati da zuri u njegove širom otvorene zlatne oči.

Sve se izmeni:

Autobus je jurio putem kroz zelene livade. Devojke u njemu su ćutale. Svaka je grčevito stiskala svoju slučajnost življenja; svaka od njih je milovala gas-masku kao što beba stiska majčinu dojku. Grudi im je razarala želja za životom, utrobe želja za muškarcem, za rađanjem, a glave slika propasti, uništenja, bliske smrti, kraja. A sve su one bile jedre, tek stasale, dične kćeri svojih roditelja koji trunu sada negde u nekom uništenom podzemnom skloništu, ili su razvejani u radioaktivni prah. Ovo putovanje bilo je noćna mora. Predeo kroz koji je udobni autobus jurio, gotovo bez ikakvog zvuka, bio je divan, zelen, netaknut. Sve je bilo čisto kao akvarel, a ipak je nebo iznad svega toga bilo bez boje. Sve je bilo tiho: vozač je ćutao, ćutale su putnice, uključeni radio, motor...

Tamna zmija asfalta obilazila je oko jedne uzvisine i spuštala se dublje u dolinu zalivenu sivilom dana na umoru. Autobus zavi iza okuke i iznenada uspori. Desno od puta nalazila se velika, gospodska kuća, stara i potpuno očuvana. Bio je tu i jedan bunar, a oko njega ljudi. Lovci. Obučeni u sive mundire, na crnim konjima, sivih lica, zaposeli su travnjake raštrkavši se unaokolo, okruženi gomilama crnih i sivih pasa. Autobus je toliko usporio da se činilo kao da to mili neka velika, svetla buba. Lovci su hladno posmatrali kako vozilo prolazi kroz njihov posed kao blistavi uljez od stakla i metala. Psi i konji su piljili u autobus sa životinjskom krvožednošću. Devojke su ćutale stisnuvši čvrsto zube da im slučajno srce ne izleti kroz usta i zvonko objavi, crveno i toplo, njihov strah.

Jedan od sivih jahača pritera konja i podiže ruku. Koža na licu bila mu je ispucala, gotovo crna; a bio je mlad — to je pokazivalo njegovo ukočeno, otmeno držanje i nadmeni pogled gospodara koji bira sebi sluškinju da sa njom provede noć. Još nekoliko njih prišlo je autobusu koji je konačno stao. Kroz tamna stakla prodirali su pogledi krvavih, podlivenih očiju, obuzeti bolesnom pomamom i luđačkom žudnjom. Devojke su obamrle, stiskajući butinama put do svojih nevinosti, mokre od straha i uzbuđenja, spremne za krik.

A tada dopre iz daljine otegnut zvuk roga. Kroz gusti filter magle lovački znak je dohujao do grupe ljudskih bića koja su se uprvo spremala da zapodenu praiskonsku bitku. Mladić staračkog lica se osmehnu, dade znak ostalima i podbode konja. Njegov poslednji pogled upućen devojkama prodirao je nesmetano u srž njihovih najskrivenijih, najsvetijih misli i snova, i dok su senke ljudi, konja i pasa, kao crne aveti letele dolinom, u devojačkim ušima odzvanjale su neizgovorene reči:

»Doći ćemo. Čekajte!«

Vizija se razlete u paramparčad. Osetila je snažan bol i neizreciv bes. Okrenula se.

Vorden i dva uniformisana stražara razneli su teška vrata laboratorije i banuli unutra. Stajali su za trenutak nepomično, razgledajući prostoriju.

»Usuđuješ se da me ometaš!«, prosikta Pasvi. »Usuđuješ se da prekidaš San! MOJ San! ?«

»Ne lupetaj, kučko. Znaš li šta se gore dešava? Imaš li pojma! ?« Vorden je urlao. »Svi smo podelili ono što je sanjao, ali sada ni to više nije važno — sve je bilo gotovo za manje od deset sekundi!«

»Izlazi odavde!« Glas joj je bio preteče tih. »Prekoračuješ svoje kompetencije! Za ovo ti sleduje vojni sud!«

»Ha—ahh!« Smeh mu je više ličio na režanje. »Vojni sud? Utuvi već jednom u tu svoju glupavu glavu da je GOTOVO! Kraj! Ničeg nema više!«

»O čemu to govoriš?«

»Rat. Bombe. Katastrofa. Gotovo za tren oka. Gomile leševa i radijacija... A sve to pošto ste krenule sa završnicom tog prokletog eksperimenta!«

»Njegov san...«

»San Ha! KOŠMAR! To je pravo ime! Sklanjaj se, dosta je bilo priče.«

»Čekaj! Šta nameravaš! ?«

Vorden podiže bacač plazme i mahnu glavom ka tanku. »Da ga uništim dok je vreme, šta drugo. Dok smo još živi, ma kako malo nas bilo.«

Pasvi uhvati Leonin pokret krajičkom oka. Prostorijom liznu crveni sjaj laserskog pražnjenja. Jedan od stražara sa sruči na pod, presečen napola. Drugi je reagovao automatski: Leone se pretvori u plamteći skelet u deliću sekunde. Pasvi se baci ka bacaču poginulog stražara, ali je snop iz Vordenovog oružja dočeka u vazduhu; od nje ostade samo grumen ugljenisane materije.

Vorden otpljunu:

»Uvek sam govorio da ne treba poverovati važne poslove ženama — pogotovo ne onima sa seksualnim frustracijama!« Stražar ga je posmatrao ne shvatajući.

»Uspela je da stvori to čudovište koje materijalizuje snove — ne pitaj me kako, neka sam proklet ako znam. Hteli smo da ga iskoristimo kao oružje... Ovaj drugi san bio je jamačno NJEN. Čiji li je bio prvi?«

Stajao je okrenut prema mračnom staklenom kavezu. »Verovatno nikad nećemo saznati kakva to zapravo zver čuči tamo. Hajde da okončamo ovu idiotsku predstavu i potražimo preživele. Možda još ima nade...«

Iz crnine tanka blještale su dve zlatne tačke. Stražar podiže lagano bacač i nanišani tačno između njih. Odjednom, nevidljiva ruka ga baci uz tresak na suprotan kraj prostorije poput krpene lutke, prilepi ga o tavanicu i moćnim zamahom smrska ga o pod.

Vorden zinu. Bezimena stvar se kretala. Veoma polako, gotovo teatralno, kidala je spone sa ležištem i instrumentima. Na kamenom licu obrijane glave blistalo je zlato. Kao dva Sunca, pomisli Vorden poslednji put u životu. Utihnulom prostorijom se razleže krckanje kičmenih pršljenova i pucanje mišića i krvnih sudova dok je glava na Vordenovom telu pravila pun krug. Nevidljiva ruka je otkide i baci u ništavilo praćeno crvenim vodoskokom.

I ponovo se sve izmeni:

Čučao je na najvišoj steni, osećajući vatrene vetrove kako obigravaju oko njega. Izbegavali su ga. Poštovali.

Lagano se uspravio u svojoj prometejskoj veličini. Sunce je bilo zamračeno prašnjavim i crnim oblacima; zvezde su se jedva nazirale kroz postojanu kišu radioaktivnih čestica. Okretao je planetu i otkrivao sva ustrojstva. Neka je menjao, neka je zadržao onakva kakva su. Dok mu ne dosade. Za Sunce i zvezde nije brinuo. Ionako ih je nosio u sebi.

Uputio se polako niz strminu da se suoči sa Svojim svetom i zatrese ga divljim smehom.

Prevod: Petar Davidović

Jan Watson THE BOOK OF THE RIVER 1983.

Jan Votson KNJIGA REKE

IV deo
GLAVA CRVA

Izvesno vreme sam osluškivala neki šum koji je ličio na zujanje. U mojim ušima je to u početku zvučalo kao pevanje. Ali, kako se čas našeg randevua bližio, zvuk se pojačavao, no nedovoljno da bi se čuo na obali. Bar tako pretpostavljam — sem ako se uho ne stavi direktno u vodu.

Bio je to zvuk trzanja neke ogromne strune; bio je to šum struje koja se elastično navijala unatrag prema Dalekim Liticama.

Dve trećine noćnog neba bile su ispunjene zvezdama, a ostatak su bili oblaci. S ugašenim lampama i očima prilagođenim mraku, vidljivost je bila oko hiljadu pet stotina pedalja.

Vidljivost? Ah, to je rečeno vrlo slobodno. Teško ćemo biti u stanju da raspoznamo detalje koji budu dalji od dve stotine pedalja — i to samo kada glava Crva bude najbliža.

Htela sam da dodam: »ako imate mačje reflekse«. Ali mi smo kod kuće, u Pekavaru, imali jednu mačku. Vlada mišljenje da mačke mogu da vide stvari koje su nevidljive ljudskim očima. E, pa to nije istina. Polovinu vremena mačke jednostavno gledaju u pogrešnom pravcu...

Kada glava bude prolazila, imaćemo oko petnaest sekundi da je gledamo, ali samo dve ili tri sekunde bliske opservacije. Sem, naravno, ako glava ne odluči da zastane i popriča sa mnom. A u to sam prilično sumnjala.

Rizikovala sam život zbog ćefa — a Tamat se hvatala za slamku. Već tada sam znala da ću je razočarati i još više naljutiti. Bila sam na ivici da progutam svoj ponos i zamolim je: »Odustanimo. Vratimo se.« Ali to bi, isto tako, bilo nepošteno. Šta, promeniti odluku u poslednjem trenutku? I tako prebaciti krivicu na nekog drugog? Mogla bih da podnesem Tamatinu mržnju (mislim), ali ne i njen prezir. Ne od nje, jer nisam ga zasluživala.

Eh, ponovo moje čuveno samosažaljevanje. Zašto bih ja sebe zbog toga prekorevala? A jesam. Činilo se da nemam izlaza.

»Dolazi!« viknula je Hali sa vrha krmenog jarbola. Hali nije dozvolila nikome drugome da se popne gore. Nadala sam se da je dobro vezana. Prilepila sam se za ogradu i gledala napred.

Ogroman talas udario je u pramac SETNE GITARE. Brod se nakrenuo na desnu stranu. Paluba nikada nije bila tako luđački strma. Sa sredine broda začuli su se zvuci trčanja i padanja. Neko je i povikao.

A usred svega toga: neka mračna grdosija, prolazio je jedan omanji breg i kao da je ispravljao našu škunu iz njenog nagnutog položaja. Nekakav bedem od mastiljavog želea, krut kao mišić... Za trenutak sam mu, pri svetlosti zvezda, videla lice, ali je i taj trenutak bio dovoljan.

Srela sam se, lice u lice, sa džinovskom žabom iz džungle: kožnatom kesom izbuljenih očiju sa kljunastim prorezom usta. Videla sam krajeve oluka ispod streha Donžona u Molbogu: iskrivljena lica koja su, možda, modelirana po ljudima koji su bili živi spaljivani.

Ovo je bilo gore. Otvor njenih usta bio je razrez kroz tkivo brda, dovoljno širok da proguta čamac s posadom. Usta iz kojih su curili debeli, lepljivi konci. Donji kraj brade vukao se ispod vode. A iznad: izbočine, ispupčenja i bubuljice — zatim dva zakukuljena oka. Te oči su bile smeštene veoma razmaknuto jedno od drugog: dugačke, trouglaste i

bele. U njima nije bilo ni izraza, ni života, kao da ih je otvrdnula so iz mora.

Lice koje je izvajao neki luđak. Groznije je imati takvo lice nego uopšte ga nemati. Sigurno bi najstrašnija stvar na svetu bila stajati bilo gde u blizini tih usta, tih očiju. To stvorenje je bilo ogroman, groteskni punoglavac, samo glava s repom dugačkim stotine milja...

I već je ponovo nestalo u noći.

Čim se SETNA GITARA ispravila, zaplovili smo ka zalivu i luci. Brod se zatresao i zaškripao kada se sudario sa vodenim zidom koji se vraćao da ispuni udolinu između talasa. Nešto je sa visine tresnulo na palubu. Uplaših se da nije Hali. (Ili sam se, možda, uplašila za sebe ako je to ona pala?)

U stvari, bili smo slomili sohericu — motku zadnjeg jedra.

Uskoro smo ponovo upalile lampe. Dobro je što su bile ugašene jer su mogle da izazovu požar. A zatim je Tamat ispitala pričinjenu štetu.

»Znači, Zernija je slomila gležanj. A Gali razbila glavu — nadajmo se da su to jedine povrede. Zatim, tu je i soherica zadnjeg jedra...«

»Možda je drvo bilo iznutra trulo.« Verovatno je i bilo, no zašto nisam svoja brbljiva usta držala zatvorenim?

Tamat se okrenula ka meni: »Kako se USUĐUJEŠ da kažeš da je nešto na mom brodu trulo? Sem ako to nisi ti!«

Bolno cviljenje se iznenada pretvorilo u vrisak: namestili su Zarnijin gležanj.

»Žao mi je što su povređene«, rekoh. »Iskreno žao.«

»Zaista? To je vrlo slaba uteha za ljude u Verinu koji su isečeni na komade. I, šta si čula, Jalin?«

Stvarno, šta sam čula? Ponovo mi je pred oči izašla slika punoglavca. Ogromna glava, neobično dugačak rep.

»Mislim... možda se ona upravo menja. Kao, da, kao neki punoglavac kome rep više nije potreban.«

»Misliš«, podsmevala se. »I, naravno, čist je slučaj što su ti prokleti Sinovi odlučili da nas napadnu upravo kada je on odlučio da se promeni.«

Na to nisam imala nikakav odgovor.

»Pa kakve ti je mudrosti rekao?«

»Nikakve« morala sam da priznam.

»Nikakve«, izrugivala se.

»Imaj na umu da sam bila usred njenog tela, poslednji put kada je govorila.«

»Znači da je možda ovoga puta trebalo da te gurnemo preko ograde, vezanu konopcem. Kao mamac za crvov mozak.« I dostojanstveno je otišla.

Ostatak te noći provele smo na sredini reke na dubokom sidru. Ovo je bilo prvi put da se neki brod usidrio tako daleko, ali su se naše kuke dobro ukotvile u rečno dno tako da nismo morale da spuštamo sidro na lancu. Tokom tih mračnih sati ležala sam u svom ležaju kao neka nesrećna, hladna daska. Sigurna sam da nisam ni oka sklopila, a ipak sam samu sebe zatekla kako se budim u zoru.

Kada smo to jutro podizale jedra, zebleskao je signal da je glava Crva prošla Tambimatu u sedam sati...

SETNA GITARA je hitala natrag u Džangali gde su se dve članice posade, koje su bile dezertirale, ušunjale natrag na brod pred kraj dana. Tačnije, upravo za večeru. Tamat im ništa nije rekla zbog njihovog nestanka i pravila se da nije ništa primetila.

Ali nije ni širila okolo mišljenje da sam ja kriva za invaziju — inače bi zaista moglo da bude loše. Za sada sam morala da se borim samo protiv nabusitog neprijateljstva Vođe palube Hali. I Tamatine kontrolisane pizme. I poneki besan pogled drugih žena

koje su Zernijinu povredu primile suviše lično. Cali se probudila samo sa glavoboljom, a ona nije bila osoba koja je patila od zavisti.

Uzgred budi rečeno, ona motka zadnjeg jedra BILA JE natrula na mestu gde se slomila. Trebalo je da bude zamenjena, a ne da je samo boja drži.

Tokom sledećih nekoliko dana, dogodilo se puno stvari, ali za početak, u Džangaliju se od toga desilo malo. O događajima smo saznavali zahvaljujući signalima iz Tambimatua i položajima severno od Šiljka u Verinu.

(Ono što se STVARNO događalo u Džangaliju, bilo je sledeće: uznemirene gomile su se skupljale na keju, nervoza panike, neobuzdane glasine i opsedanje brodova svaki put kada je signalna kula bleskala — pošto žabari nisu umeli da čitaju signale. Uskoro je upravnica pristaništa odredila glasnika da objavljuje novoprimljene poruke, a zatim da te tekstove kači na oglasnu tablu na pijaci. Nije mi poznato da li je to mnogo doprinelo da se situacija normalizuje).

Iz Tambimatua su nam javili da je glava crva završila uklještena u kamenom luku ispod Litica. Glava je sada zauzimala tu izlaznu i ulaznu tačku kao neka jeziva kapija, portal od crnog mesa — s otvorenim lepljivim ustima i belim očima koje su slepo zurile. To je javila posada bezimene jedrilice koju je gilda poslala u izviđanje.

Možda je glava Crva porasla tokom svih tih milenijuma otkada se pojavio i sada je postala suviše velika da bi mogla da sklizne natrag u planinu. Možda su creva planine već bila sasvim ispunjena njegovim telom tako da unutra više nije bilo mesta.

Ko zna da li je bio živ ili je umro i već počeo da truli?

Iz Verina smo dobili poruku da je Šiljak još u prijateljskim rukama. Ono što su Osmatrači videli sa svog isturenog položaja očigledno ih je obeshrabrilo da se uključe u borbu protiv osvajača. Poslali su poruku da Šiljak može da izdrži osmonedeljnu opsadu, a i dužu ako se obroci svedu samo na količine dovoljne da prežive.

Dan posle invazije, signalne kule severno i južno od Verina bile su spaljene do temelja - novost koja nas je sve preplašila. Čemu spaliti nešto što se može zauzeti i koristiti? Sem ako gildini signalisti nisu pružali otpor i stoga bili spaljeni zajedno sa svojim osmatračnicama...

Ipak, u konfuziji koja je nastala te prve, žestoke noći, jedna jola je nekako uspela da izbegne zauzimanje i razapne jedra. Zaplovila je uzvodno. I pošto su kule završile u plamenu, jola je još uvek mogla da prima signale južno od Šiljka. Severno od Verina više nije bilo kula, tako da je bio izgubljen kontakt sa celim delom reke od Sardžoja do Umdale. Posle puna tri dana, iz Verina je isplovio jedan brik i približio se joli. Njegovu posadu su sačinjavale žene — no posada je bila potpuno nesposobna, bar do trenutka dok jedna žena nije, vezanih ruku i nogu, bila bačena preko ograde broda — po naređenju muškarca koji je zapovedao brodom. Tada se plovidba brika iznenada poboljšala. Jola je morala da pobegne uzvodno. Svaki kontakt sa šiljkom bio je izgubljen.

Za ta tri dana, Osmatrači su javili da su splavovi, koji su se uz pomoć vesala vratili na zapad, došli sa još naoružanih muškaraca. Da su Sinovi bili u stanju oni bi, očigledno, odmah počeli da koriste prave brodove, no trebalo im je puna tri dana da skrpe kakvu — takvu posadu da bi krenuli za jolom. Mora da je najveći broj posada dezertirao i skriva se u gradu. Bilo bi možda, čak, pametnije da se rasture duboko u unutrašnjosti — no, ne znam da li bi to bio i moj prvi instinktivni potez. Ili ijedne žene reke, tako da je ova šansa, naravno, uskoro propala.

Sa svih visina, Osmatrači su gledali ubistva i silovanja te dronjave vojske.

Sa zapada su stigli i muškarci obučeni u mantije; Edrikove kolege, a možda i on sam. Odmah su prestali razvratni incidenti, bar oni javni. Leševi su skupljeni i spaljeni. Pljačke su prestale. Postavljene su straže u gradu i zatvoreni izlazni putevi. Ulicama su

kružile patrole zavodeći red. Možda su zapadne vojskovođe namerno dopustile svojim vojnicima da u početku divljaju — da terorišu grad — kako bi stanovnici Verina kasnije bili zahvalni za promenu. Ili, možda, vođe nisu želele da reskiraju prelazeći preko, dok teren nije bio siguran. U svakom slučaju, u vreme kada smo izgubili kontakt sa Verinom vladao je nelagodni mir. Do tada Sinovi još nisu slagali svežnjeve pruća da bi pojedinačno spaljivali ljude...

Iz Pekavara, dragog Pekavara, stigla je vest da je sve u redu. Isto tako iz Gandžija i drugih gradova. U svakom od njih je sada, na brzinu, formirana milicija, mada bih njihovu efikasnost teško mogla da utvrdim, ako bih sudila po Džangaliju. Džangali se uvek hvalio svojom atletskom, odvažnom i čvrstom gildom džunglara. Malo vremena je prošlo, a Džangalijem su marširale grupe džunglara naoružanih mačetama, sekirama i halebardama. To je, bez sumnje, bilo dobro za moral — a da li i za druge stvari? Tamo, na drugoj strani, nije bilo ničega sem divlje džungle i to miljama na sever.

U međuvremenu su vođe džunglarske i naše gilde danima konferisali o tome šta valja raditi. Slate su šifrovane i otvorene poruke — žabari i onako nisu primećivali razliku. Počela sam da brinem da je Marti bila potpuno u pravu u pogledu odsustva autoriteta.

A onda, deset dana posle invazije Verina, Tamat mi je, stisnutih usana, naredila da pođem s njom na sastanak koji se održavao u dvorani džunglarske gilde.

Džej-Džej Hol, kako su ga ovde zvali, bila je masivna drvena građevina na ivici novog grada, pravi hram napravljen od stabala s krovom od greda, s visoko postavljenim prozorima za svetlost i vazduh. Ulazak u Hol bio je kao ukrcavanje na neki ogroman kopneni brod, a unutrašnjost kao veliki brodski prostor. Glavna odaja nije uopšte imala nameštaj; kao da je za džinovsko drveće bila uvreda da ga pretvaraju u stoličice. Umesto njih, sedelo se na jastučićima ukrašenim kićankama, raspoređenim po ulaštenom daščanom podu — i najbolje je da svoje čizme ostavite u predvorju.

Sela sam, prekrštenih nogu, pored Tamat. Sve u svemu, bilo je prisutno dvadeset 'glara i žena reke. Uskoro je jedan 'glar, obučen u tipične vrećaste pantalone i skerletni prsluk, s razmetljivim crnim brkovima, upitao:

»A zašto bi Džangali bio USKORO napadnut? Recite mi. Da sam ja zapadnjak, prokleta im utroba, prvo bih osigurao Verino. Čvrsto ga stisnuo. Vladao bih tim mestom dok ljudi sve ne zaborave. Za godinu — dve uzeo bih Sardžoj a zatim, sasvim lagodno, i Aladaliju. I njih bih pritegao. Zašto da žurim? Kod nas vlada zbrka i trgovački putevi su nam presečeni napola. Gubimo vreme marširajući po gradu sa sekirama na ramenima umesto da krešemo drveće.«

Jedna od zapovednlca broda reče: »E, pa, JA bih požurila. Jer struja može i da se vrati!«

»Da se vrati? Zašto bi se vaša maskota vratila? Kukate za mesecom.«

Ponekad sam se pitala kako mesec izgleda. Kamena lopta koja lebdi iznad oblaka? Neka vrsta hladnog sunca? Ovo ruganje bilo je uvredljivo.

»Nadam se da ne želiš da kažeš da su žene odjednom postale kao deca. Da bi se koristili našim trgovačkim putevima potrebne su iskusne...«

»Osobe. Muške ili ženske. A pretpostavimo da ti Sinovi pošalju u napad brodove, kao gusare iz nekog Adželobo romana, ko bi im se najbolje suprotstavio? Oni koji poznaju jedra i igle? Ili oni koji poznaju sekire?«

»Treba vremena da se ovlada konopcima, gospodine.«

»Možda ga imamo. Pet ili deset godina.«

Reč je uzeo jedan drugi džunglar. Ovaj je bio stariji, s belegom od rođenja na obrazu — u obliku zgnječene višnje:

»Vi, žene reke, sigurno morate da naterate svoje brodske posade da iz sve snage

zapnu ako hoće da se mere sa onima koji nose sekira, kao što reče moj prijatelj. U najvećem broju bitaka, žena se ne može meriti sa snažnim muškarcem. No, opasno je suviše oklevati da se uđe u borbu. Mogli bismo da se nađemo u vazduhu, bez oslonca. Mi, jednostavno, ne možemo dozvoliti tim Sinovima da dovedu hiljade vojnika preko reke. A reći ću vam zašto. Sudeći po onome što je ona mala blesavica rekla, ti zapadnjaci su materijalno mnogo siromašniji od nas. Sada će imati grdno mnogo naših stvari koje mogu da koriste protiv nas. Bez obzira koliko uništavaju gradove koje zauzimaju, oni će postati bogatiji i jači.«

Znači da je rečna gilda — ili Tamat — već pričala džunglarskoj gildi o mojim putovanjima...

Bila sam razjarena. Progovorila sam bez razmišljanja: »Ta mala blesavica upravo sedi ovde!? Rekla sam glasno. Tek kada sam to izustila, shvatila sam da mora postojati neki razlog za moje prisustvo: adut koji moja gilda treba da odigra. Ali kakav sam ja adut mogla da budem?

Nekoliko puta sam duboko udahnula. Oči muškaraca su bušile rupe u meni. Žene su izgledale zbunjene. Tamat je tiho zarežala: »Kušuj!«

»U redu, u redu«, prošaputala sam.

»Pazi, pazi!« izjavio je Brkajlija. »Rekao bih da nam rečna gilda to i duguje. Zašto je ONA ovde? Da bismo mogli da je pošaljemo gore na nekog džina iz džungle bez sigurnosnog konopca? Ili nabodemo na ražnjato drvo? Ili je stavimo na lomaču? A posle obe gilde stegnu jedna drugoj ruku?« Njegov snažni glas je zvučao više preteći nego što je on, možda, to želeo — moradoh da opomenem samu sebe.

Ovo sigurno nije bio adut koji je Tamat želela da odigra. Da me baci gore u krošnje drveća da bi se popravili među-gildinski odnosi?

»MI UOPŠTE ne nasedamo na takve stvari«, nastavio je Brkajlija otrovno. »Pogrešno ste protumačili naš mali godišnji festival.«

»Ništa slično nismo imale na umu«, protestvovala je Tamat. »O NJOJ možemo da razgovaramo kasnije.« Obratila se čoveku s belegom. »Gospodine, slažemo se s vama da nam vreme nije prijatelj. A kada kažem 'nama', mislim na sve one koji žive na istočnoj obali — muškarce i žene, od Džangalija do Gandžija. I stoga...« I pogledala je iskosa na upravnicu pristaništa u Džangaliju, jedru ženu srebrne kose koja se zvala Poula.

»I stoga«, glatko je nastavila Poula«, moramo da požurimo i ponovo osvojimo Verino, što je pre moguće. Kako se to može izvesti? Prvo, moramo ponovo uspostaviti komunikacije sa gradovima na severu tako da možemo koordinirati napore. Treba da napravimo balone koji će preneti kurire preko okupirane zone — i osmatrati je. To se može uraditi.«

Jedan glar zviznu: »Može li se — tek tako?«

»Mi tako smatramo. Neophodna su ispitivanja.«

»A kuriri da budu male težine. Sad vidim gde se uključuju devojke.«

Poula ga je ignorisala. »Sledeće, potrebno nam je oružje koje može da se suprotstavi tim pištoljima Sinova. To će morati da proizvede Gvineamoj. Zbog toga se Gvineamoj mora čvrsto braniti. Sledeći grad koji Sinovi napadnu može biti baš Gvineamoj.«

»Mi znamo za njegove fabrike, kao što znaju i oni.« Brkajlija me je posmatrao.

»Oh, i budala bi ga prepoznao po dimu!« reče Poula.

»Stvarno? Zašto onda Sinovi nisu onda prvo napali Gvineamoj? Zašto Verino?«

Možda je razlog ležao u tome što je Doktor Edrik želeo neke pristojne naočari... Potisnula sam ovu neozbiljnu misao.

»Iz tri razloga. Mora da im se Gvineamoj činio našim najjačim gradom. Možda nisu tačno znali protiv koga idu.«

»Sada znaju. I odgovor je: ništa naročito!«

»Sledeće, Verino je bliže Staništu Južnom gde su možda 'Krstaši' uticajniji. Ukoliko ne uzvratimo udarac i ne pobedimo, oni će uskoro biti uticajni na celom zapadu. I na kraju, Sinovi imaju dobre pozicije za napad u Majnstedu. Stoga se sada Gvineamoj mora braniti.« Poula je pogledala po skupu. »Ko će da ga brani?« Upitala je retorički. » I ko će da ponovo osvoji Verino oružjem napravljenim u Gvineamoju? Uspeh ovog poduhvata zahteva čvrst tim koji može da odloži svoj redovni posao u gildi za više nedelja, a da se ne poremeti osnovno snabdevanje, kao što je ishrana...«

»Jednom rečju, džunglari. Ženski džunglari mogu u međuvremenu da nastave poslove džunglarske gilde, u smanjenom obimu.«

Brkajlija je zurio u Poulu. »Znači, vi predlažete da skrešemo sopstvenu gildu na ženske članove — a ostalih devedeset i nešto posto pretvorimo u vašu vojsku!«

»Biće to armija SVIH: vojska istoka. Ali vojska, da! U međuvremenu će žene reke raditi na prevozu boraca i oružja. Ne brini, mi ćemo svoj deo izvršiti.«

»Da, prevozeći nas u tuđe gradove. Muškarci ne lunjaju okolo kao vaša sorta koja ima ljubavnika u svakoj luci. Neko može reći: šta nama znači Gvineamoj, da bismo napustili svoje domove i ostavili Džangali nezaštićen? Neko može reći da mi sasvim dobro možemo da preživimo i u našem gradu, od Rukavca dole do Tambimatua.«

Neki muškarci iz Džangalija su sigurno morali poticati iz Verina! Međutim, bilo je potpuno očigledno da je nova vernost potisnula staru.

»Ne brinite za svoj rodni grad. Džungla dovoljno štiti Džangali od napada.«

»Tačno!«

Poula je mahnula prstom. »Sve do onog dana kada Sinovi budu doplovili uzvodno — osvajajući jedan po jedan grad!«

»Znajte da je u pravu«, reče Belega.

Brkajlija, nešto smirenije: »Znači da se pakujemo i smestimo se kao posada Gvineamoja?«

»Da,« reče ona.

»Sve dok gilda iz Gvineamoja ne proizvede dovoljno pištolja i ostalog da bi nas naoružala za rat?«

»Nemamo vremena za prenemaganja i diplomatske igre, Gospodine. Da, da. To je jedini način. Gvineamoj je spreman da napravi alat za proizvodnju mačeva i pištolja. I eksplozivnih bombi koje možete katapultirati sa paluba brodova ili ih bacati iz balona. I, uzgred budi rečeno«, dodala je, »molim vas, nemojte suviše strogo da sudite o Jalin. Ona nam je, ipak, ispričala o njihovim pištoljima i o tome kako Sinovi vladaju zapadom. To je korisno«.

No, pitala sam se da li to ona brani mene lično ili čast golde...

»Skoro isto toliko«, odbrusi jedan 'glar s licem išaranim venama kao u pijanice, »koliko je i njima rekla o NAMA. I o otrovu koji koriste oni čudaci iz Barbre«.

Trgla sam se. Uspela sam da odvratim pogled od njegovog ali je moje lice možda postalo isto toliko crveno kao i njegovo.

»Treba da porazgovaramo o vašem predlogu«, reče Brkajlija. »Daćemo vam odgovor sutra.«

»Gvineamoj se već saglasio«, reče Poula.

»Možda zato što su bliže mestu akcije i malko više izloženi? I možda im je svemoćna rečna gilda obećala da im neće naplaćivati vozarinu za robu narednih godina?«

Poula je frknula: »Sada ćete početi da kukate i ako vam naplatimo za transport trupa!«

U stvari ona nije odgovorila na njegovo pitanje. To je, mislim, bilo glupo. Ako 'glari otplove u Gvineamoj, oni će, pre ili kasnije, otkriti da li je bilo nečega u ovom divljem

pogađanju. A kako će se boriti svim žarom ako iole posumnjaju da su prevareni?

No, ko sam pa ja, da mogu da kritikujem?

»Sutra«, ponovio je Brkajlija. Jednim jedinim pokretom on je ustao. Ostali su ga sledili na isti način.

»Čekajte! Ima još jedna stvar. Nismo dovoljno razgovarali o motivima Sinova. Njihovom verovanju«.

»Pa šta? To pitanje slobodno možeš da daš onim stručnjacima i gnjidolovcima gore u Adželobu.«

»Pa i mogli bismo, zaista.«

»Bajno! To će nas silno zabavljati dok budemo bili na straži i dok budemo leteli u vazduh umirući u krvavoj zbrci. Pitam se koliko će im još hvati drva biti potrebno da štampaju svoje fantazije?

Poula je strpljivo ostala da sedi. Nekoliko 'glara je preko volje ponovo selo. Ali ne i Brkajlija.

»Moraš znati šta tvoj neprijatelj misli«, reče. »Jedan od ključeva za to je i odgovor na pitanje: šta je crna struja.«

»Misliš, šta je BILA«.

»Još uvek je. Namotana u Liticama.«

»Koga briga? Dabogda više nemala nikakvu moć nad rekom.«

»Ipak se tiče svih nas koji smo od nje stvoreni«, reče Poula strpljivo.

Brkajlija je gledao ne shvatajući.

»Uveravam vas u to, gospodine 'glar. Neka povratim ako sam slagala ili izdala.«

»O čemu, zaboga, pričaš? Šta je s tobom?«

Poula je drhtala. Lice joj je pobelelo. Zagrizla je usnu. Brkajlija ju je nepomično posmatrao, a zatim klimnuo glavom — kao da je, konačno, u nešto ubeđen. Iznenada je Poula izgubila svest i srušila se. Njena susetka ju je prihvatila, podmetnuvši joj jastuče pod glavu.

»U redu, impresioniran sam«, reče Brkajlija. »Kakav zaključak treba da izvučem?«

Ponovo je preuzela Tamat. Malo suviše meko za moj ukus, kao da je ovaj incident — znam da je bio istinit — bio unapred isprobavan. »A ključ za struju«, reče, »mora ležati u njenoj glavi. Gde drugde? Tambimatu nam je javio da joj usta zjape otvorena.« Uopšte nisam verovala tom njenom tonu. »A otvorena kapija je poziv.«

»Da te proguta!« nasmeja se Brkajlija. »Možda su joj se usta samo zaglavila u tom položaju. Možda je mrtva.«

»U tom slučaju, Poula se ne bi osećala tako loše i ne bi pala u nesvest.«

»Pih«, reče 'glar crvenog lica. »Neki ljudi tako čvrsto veruju u svoju ideju da im, ako to zažele, i kosa otpada.«

Ipak je Brkajlija, uprkos samome sebi, izgledao impresioniran. »Znači, ta stvar ima neki ključ koji joj se zaglavio u grlu. Šta s tim?«

»Poslaćemo nekog kroz ta otvorena usta da ispita. Poslaćemo jednu osobu koja tvrdi da je razgovarala s njom. Poslaćemo NJU.«

Mene.

Sigurna sam, da je Poula bila pri svesti, ona bi to objavila s manje osvetoljubivog zadovoljstva.

Brkajlija se grohotom nasmejao. »He, he!« To je čak bolje nego da je pošaljemo na vrh pancirnog drveta bez konopca.«

Ali je 'glar sa ispucanim venama izgledao zabrinut.

»Čekaj malo! Da li je u našem interesu da se u to pačamo? Kažem vam, ostavite je na miru. Ako nešto pojede možda će ponovo oživeti«.

Umešao se 'glar s višnjevom mrljom. »Gledajmo stvarima u lice: ono što se dešava jeste invazija. I to invazija varvara — koji će isto toliko voleti tebe ili mene koliko i ove

gospođe ovde. Ako skakanje u usta onoj stvari iole pomaže, ja predlažem da to pozdravimo.«

»Još jedan razlog više da se ukaže čast Jalin ovom naročitom misijom«, dodala je Tamat, sa zlobnim osmehom, »jeste što ona, izgleda, ima izvestan dar za preživljavanje. Za ponovno pojavljivanje. Za ponovno isplivavanje.«

Što nije pomoglo da se izgubi onaj šuplji osećaj koji sam imala u stomaku...

Sledećeg dana, 'glari su dali svoj odgovor, i mada ja lično nisam bila prisutna, odgovor je bio, da. Da, oni će pretvoriti svoju gildu u armiju koja će braniti Gvineamoj. Da, oni će osloboditi Verino. Ne samo pokušati. Oni će ga OSLOBODITI. Kada neki 'glar odluči da obori neko drvo, to drvo pada.

I tako je, dan kasnije, SETNA GITARA zaplovila za Tambimatu i svi na brodu su bili u relativno dobrom raspoloženju. Sada, kada je odnela jednu ili dve pobede i Tamat je bila opuštenija. A kada je posadi saopštila svrhu našeg putovanja — da sam se ja dobrovoljno javila da uđem u glavu Crva — njihov odnos prema meni se malo promenio nabolje. /»Sve dok ne budemo morali lično da je odvedemo«, primetila je Zernija, koja je bila ustala i ćopala uz pomoć štake. »Ne, ne,« požurila je Tamat da je uveri. »Crna jedrilica će nositi Jalin.«/ Čak se i Hali smekšala prema meni i postala manje džangrizava.

Eh, moja prilika da spasem gildu. Da budem prava i jedina heroina. Ili, mrtva.

Za vreme te plovidbe, često sam zaticala sebe kako se prisećam mog posmatranja one luđačke glave: slepe oči, usta iz kojih curi nešto lepljivo... Pokušala sam da o tome ne razmišljam ali sam imala puno vremena na raspolaganju. Bile su mi zabranjene opasnije dužnosti — da ne slomim nogu, nesrećom ili namerno.

I tako sam provodila slobodno vreme čitajući Adželobo romane koji su se nalazili u maloj biblioteci SETNE GITARE, proučavajući, s nevericom, čudne događaje njihovih heroina i heroja. Od NJIH niko nikada nije tražio da se bace u divovsku balavu gubicu. Sada, kada je prošlo nekoliko dana od kada je taj plan izglasan na sastanku, činilo se da komuniciranje s Crvom, na taj način, predstavlja vrhunac ludila. Šta biste VI pomislili kad bi neka buba htela da se sprijatelji s vama ulećući vam u usta? Ceo poduhvat je najviše ličio na neki primitivni ritual ljudskog žrtvovanja; o da, za TO sam našla dobar primer u jednom od onih romana — mada je, naravno, heroina obično spašavala svog momka dok bi rekao »piksla«.

Prošli smo Port Barbru bez svraćanja. Uskoro smo se približili Adželobu, izvoru onih fantazija koje su me jednom ranije oduševile. Adželobo, čiji će mudri stanovnici uskoro doneti odluku o tome da li smo mi slobodne ličnosti ili lutke. Moraće da zagrizu taj orah, dok 'glari umiru za slobodu. Mogla sam da razumem Brkajlijin sarkazam. Bez sumnje bi stručnjaci Adželoba još debatovali dok se uz reku valja plima Sinova da im donesu odgovor uz pomoć čelika i vatre. Dugo pošto ću JA biti svarena kao crvov doručak.

Pola milje ispred Adželoba, Tamat je došla do mesta gde sam se odmarala u stolici za ležanje. Zadovoljno je trljala ruke.

»Upravo je stigla poruka. Prva grupa 'glara je zaplovila. Nije li to veličanstveno?«

»Veličanstveno«, složila sam se. »A šta će se dogoditi kada pobede u Verinu? Da li će se vratiti da seku drva? Da li će, po svojoj volji, raspustiti vojsku?«

»Ako se struja ne vrati, verujem da će nam biti potreban garnizon u svakom gradu od Rukavca pa na sever. Bar za izvesno vreme«.

»Za izvesno vreme — ili zauvek? Biće nam potrebna stajaća vojska, zapovednice gilde, a naša će je rečna gilda opsluživati. To je velika promena.«

»U tom slučaju, možda ćemo morati mi da ZAUZMEMO zapad i svrgnemo Sinove.«

»Ni to nije odgovor. Šta će se posle toga dogoditi sa pravilima koja se tiču braka?

Šta sa nedeljama lutanja za devojke? Šta sa muškarcima koji ne mogu da plove? Šta sa KNJIGOM? Sve ide u propast.«

»Jalin, zaboravljaš ekonomsku snagu naše gilde.«

»A ti zaboravljaš da ta snaga počiva na tome što imamo monopol. Nikako ne vidim način da se vratimo tamo gde smo bili. Raj je izgubljen zato što je crv otišao.«

»U tom slučaju«, reče Tamat nepopustljivo, »bolje bi mu bilo da se vrati. Za to ćeš se ti pobrinuti, zar ne, draga? A onda ćemo te unaprediti u zapovednicu, baš kao što sam ja.«

»O, naravno, pobrinuću se. Namrtvo, zaista. Jednostavno ću ga potapšati po gubici, pogledati osećajno u oči i upitati: Bolestan si, Crviću? Koji bi ti lekić pomogao? Ja? Ja sam tvoj lekić, Crviću? Hajde, kaži nam!«

Tamat me je ošamarila i otišla. Uskoro se na palubi i gore na jarbolima začula radosna vika kada je doviknula posadi poruku koju je dešifrovala.

Suznih očiju vratila sam se romanu, DEVOJKA IZ KABINE I LJUDOŽDER. Kidala sam jednu po jednu stranicu, savijala ih u letilice i lansirala preko ograde. Uskoro nas je pratio čitav niz papirića, no to nije bilo ništa prema vodenom prostranstvu.

Ponovo Tambimatu! Litice su uzletele kroz oblake, pire od spanaća skupljen uz grad koji nije mogao da gleda preko svojih krovova vezanih u čvor... Dijamanti i đubre.

Potrošila sam svu ušteđenu gotovinu, koja je iznosila šezdeset riba, za sjajan dijamantski prsten. Ako sam već osuđena da zaronim u onu odvratnu pljuvačku, mogla bih, baš, i da imam odgovarajuću opremu za tu priliku — ali samo na jednom prstu.

Gilda je imala druge ideje o tome kako treba da budem kostimirana za taj susret. Neko mora da je imao prefinjen osećaj za ironiju: gilda mi je pripremila neku vrstu gnjuračkog odela.

»Za tvoju zaštitu, Jalin«, objasnila je Maranda, zdepasta, blaga upravnica pristaništa, ona koja je prošle godine zapovedala na našoj plovidbi do Litica i natrag. Na stolu u njenoj kancelariji ležao je stakleni šlem, tesna bluza od svinjske kože sa mesinganim okovratnikom za pričvršćivanje šlema i puno nekih kaiševa na leđima. Nalazio se tu i jak pojas s katancem i sigurnosnim alkama.

»Zašto ne gola, istrljana skupim uljima i balzamima?« »Balzame« sam pronašla u DEVOJCI IZ KABINE I LJUDOŽDERU. Zvučalo je seksi.

»Možda će ti biti potreban vazduh, Jalin. Kopirali smo način na koji je tvoj brat prešao reku. Vidiš li ovaj ventil, ovde u staklu? Nosićeš nekoliko boca sa komprimiranim vazduhom, serijski povezanih na leđima — dovoljno za dva sata. Napravili su ih najbolji majstori u Tambimatuu. Boce upravo sada prolaze konačne testove.«

»Jesu li one od zlata i srebra?«

»Za opremu će ti biti vezan dugačak konopac tako da te možemo izvući.«

»Oh, neću li ja biti samo muva na pecačkoj struni. Zar ne bi trebalo da imam udicu zabodenu u rebra? Tako biste mogle da izvučete celog Crva iz njegove rupe, kada bude zagrizao? Tada ga dobri brod BEZIMENI može odvući nizvodno sve do Umdale.«

»Drago mi je što vidim da si ojačala svoj duh za ono što se može pokazati kao teško iskušenje.«

»Teško iskušenje? Bože, pa ja sam na to navikla. Jedino me pomalo brine kako će me ĆUTI kroz šlem?«

»Što se toga tiče, možeš biti mirna. Ukoliko ne bude nikakvih rezultata, ponovo ćemo te poslati unutra bez šlema. A ovo je lampa koju ćeš koristiti...«

Za razliku od mog prvog putovanja na početak reke, ovoga puta je bar prošlo bez ikakvog banketa i svečanih govorancija. Kome su one bile potrebne? Iz nekog čudnog, neodređenog razloga nisam uopšte bila gladna — a što se tiče svečanosti, bilo kakvu duhovitost da sam rekla, možete biti sigurni da sam se osećala, i bez toga, dovoljno

svečano. U stomaku.

Trebalo je da se odmah prebacim na jedrilicu. Polazak je bio predviđen za sutradan.

Do usidrene jedrilice prevezla me je jedna od početnica prskajući veslima kao patka po bari. Kada se naš čamac približio jedrilici, preko ivice broda provirilo je jedno lice: lice rumeno kao sunce koje se probija kroz jutarnju maglu, crveni krug pokriven slamom — i u mom srcu se malo razvedrilo.

»Peli! Peli, to si ti!« viknula sam.

Trenutak kasnije, grabila sam uz lestvice ukrcavajući se. Peli iz Aladalije. Žena vode sa treperavim glasom.

Pet sekundi smo samo zurile jedna u drugu. A zatim je Peli uzviknula. »Pa, da te pogledam!« i uradila baš suprotno, bacivši mi se u zagrljaj, a zatim me potapšala po ramenima da bi se uverila da sam to stvarno ja. Ja sam se samo smejala i smejala, a i ona.

»Oh, tako mi je drago što te vidim!« dahtala sam kada smo se rastavile. »Ali šta ti RADIŠ ovde? Verujem da nisi sve vreme bila u Tambimatuu još od...«

»Šta, da savesno pretražujem reku u potrazi za tvojim telom? Bez brige. Nemoj da misliš da nisam dala onoj mršavoj kučki ono što zaslužuje. Ona što je htela da te baci preko ograde. Ne znam da li si me bila čula...«

»Tada sam IMALA nešto malo posla... Ne, ali sam te, zaista, čula kako vičeš, i osetila tvoje prste kada si pokušala da me spaseš.«

»O bože, kada sam te videla kako prelaziš ovu ogradu i trčiš po gredi!«

»Da li si ponovo plovila do struje, ovaj poslednji put?«

»Ne, bila sam u Adželobu. Ovamo me je pozvala gilda, zato što sam prošli put bila s tobom. Vrlo ljubazno od njih, a? Mrvica utehe. Neke od sestara koje će biti sa nama već su plovile do glave. A mogu ti reći da je to neuporedivo bolja gomila od onih uobraženica što su bile s nama. Jedini trun u mleku je stara Baš—me—briga — ona je zapovednica.

»Znam, upravo dolazim iz njene kancelarije. Radila je prekovremeno zavarujući mi venčanicu. Prilično je tesna. Nadam se da mi taj stari Crv neće napraviti bebu.«

Peli se nasmejala i uhvatila me za ruku da bi se divila dijamantskom prstenu. »Je li ti to venčani prsten? Neće li Crv imati problema da ga navuče? Malo se ugojio.«

»Oh, Peli! Ista stara Peli. Kupila sam prsten da bih se lepše osećala. Morala sam NEŠTO da uradim. Ali TI jesi. Time što si ovde.«

»Hm, ne baš sasvim ista stara Peli. U stvari, pomalo zabrinuta. Za Aladaliju. Bila sam tamo dole letos, a gledaj šta se sada dešava?« uzdahnula je — ali se ponovo razvedrila. »Oh, do đavola s tim. Ti i sama imaš dovoljno briga za šestoro. A slučajno nas i ima šest u posadi. Hodi da te upoznam sa tvojim sestrama!«

Zaista je to bila mnogo bolja gomila. Tri od njih — Deli, Mart i Sal — upravo su oplovile glavu i središnji tok. Laudija i Sparki su bile veteranke i nalazile su se u Tambimatuu kada su se odvijali događaji u vezi sa glavom.

Laudija je bila zapovednica broda a Sparki njen vođa palube. Njih dve su već dugo bile zajedno. Laudija je bila plavuša, elegantna kao Tamat, mada bez one Tamatine ambiciozne nesigurnosti. Sparki je bila crnoputa, sićušna i veoma je ličila na dečaka. Veoma, u smislu da struja nije tako mislila kada je ona popila svog puža. Sparki je upravo ličila na osobu za koju sam verovala da će je struja odbaciti, kao neki dečak koji je pobegao na reku u devojačkoj odeći — kao u nekom slaboumnom romanu koji sam jednom pročitala i koji je bio napisan bez ikakvog poznavanja stvarnih činjenica.

Bilo je sasvim jasno da je ovaj ljubavni par predstavljao dve individue na brodu

kojima je gilda najviše verovala, i to kako zbog njihove ljubavi prema reci tako i zbog njihove međusobne ljubavi, koje su bile uzajamno isprepletene. Način života na reci bio je ona karika njihove veze; mogla sam to zaključiti po desetini dodira i po tonovima glasa. Izgubiš li jednu, izgubio si i drugu. Možda. Stoga je gilda mogla da bude ubeđena da će Laudija i Sparki učiniti sve ono što se od njih bude tražilo. Bila sam bar sigurna da se neće ponašati kao stroge starešine.

Pet. Peli je bila šesta. Ja, sedma.

Samo, JA nisam bila članica posade; bila sam nešto drugo. Bila sam vedro koje će se zagnjuriti među vilice struje.

Posle večere, koja se sastojala od svinjskog gulaša i pirinča, pili smo izvanredan, jak, zeleni čaj. Tambi-mate. U tegli u kojoj se nalazio, Tambi-mate je ličio na komad osušenog tamošnjeg pirea. Svakoj od nas je u staklene čaše s vrelom vodom, koje su bile u držačima s poklopcima od čistog srebra, bio spušten poveći komad. Tečnost se, zatim, sisala kroz tanku metalnu cev i moralo se vući poprilično. Sal, koja je bila iz Tambimatua, prihvatila se prva. Ta garnitura bila je dar njenih ponosnih roditelja kada je bila izabrana za putovanje na Novogodišnje veče.

Popili smo dosta čaša i to piće je na nas imalo čudan uticaj, čiji je efekat bio sasvim različit od pijanstva. Bilo je to neko vedro ushićenje bistre glave, praćeno laganom anestezijom tela, tako da posle izvesnog vremena nisam mogla da kažem da li sam jela dovoljno, premalo ili ništa, a i bilo mi je svejedno. Da sam, bar, imala teglu tambimatea, pre godinu dana. Bio je savršen za nekog izgubljenog u džungli koji je morao da se čuva, a da jede samo bube i korenje. Mada nisam sasvim sigurna kako bih zagrevala vodu...

»Hoćeš li da se potpišeš na čaši?« upitala je Sal, posle četvrtog ili petog dolivanja.

»A?«

»Tvoju čašu. Potpiši se tim dijamantom. Uzgred budi rečeno, oduševljena sam što vidim da pomažeš lokalno zanatstvo!«

»Želiš da grebem po čaši zato što sam dragi kamen kupila u gradu?«

»Naravno da ne. Želim da to uradiš jer će narednih godina o tebi biti pevane pesme i pričane priče.«

»Ako tako i bude, nadajmo se da ću JA imati priliku da ih pišem, ili će one biti samo gomila laži.«

»Hoćeš. Znam da hoćeš! U stvari, počni da pišeš odmah: svoje ime, mislim.« Sal se zakikotala. »Molim te. Za sreću.«

»Hajde«, navaljivala je i Deli.

»E pa, u redu, onda.« Iako sam se osećala prilično neugodno — shvativši da ipak nisam uspela da izbegnem ceremoniju — stegla sam čašu u krilo i upisala »Jalin« što sam mogla čitkije.

Sal je podigla čašu prema lampi i divila joj se, okrećući je. Morala je, da bi dala ikakav smisao onim paučinastim škrabotinama koje su se videle na podlozi od raskvašenih listića koji su se nalazili unutra.

»Sve sam upropastila, zar ne?«

»A ne. Apsolutno ne. Pomno ću je čuvati.«

Osećala sam se lako i euforično. »To je moj stakleni nadgrobni spomenik«, našalila sam se. »Hoćeš li u njoj držati cveće ako umrem?«

Nasmešila se. »Ne, ali ću iz nje piti Tambi-mate, do kraja života.«

Malo kasnije, Peli je počela da trepće kao da želi da iznese na videlo neku sjajnu zamisao. »Jalin, želela sam da te pitam: zašto te je struja zvala, pre godinu dana? Nije te odbacila, inače bi bila mrtva. Stoga me zanima, zašto si ti nešto posebno? Ne mislim da omalovažavam... «

»Ne, ne, u pravu si!« Zaista je bila. Kada vratim film unatrag, činilo se

zapanjujućim, ali se ja o tome, stvarno, nikada nisam pitala. Uzela sam to zdravo za gotovo jer se to dogodilo meni. Kao i svi drugi, bila sam heroina svog sopstvenog života, centar univerzuma i tako dalje. Zašto bi nešto izuzetno doplovilo baš do mene?

»Maranda se to isto pitala«, priključila se Laudija.

»Šta, stara Baš-me-briga?«

»To ju je zabrinulo. Ona je godinama predvodila naše godišnje putovanje. I kada je čula da si se vratila sa zapada, da se nisi udavila niti poludela, ona se zgranula. A pronašla je i odgovor. Ti si, Jalin, bila vrlo mlada za tu čast. Ne znam zašto. Nisi provela ni dve godine na brodovima, a već si plovila na struju... «

»Mogla bih da kažem zašto, ali to je dugačka priča, puna džunglarskih festivala i... « /I droga od gljiva. Ipak je bolje ne pričati...«/

»Pripišimo to tvojim osvedočenim kvalitetima, a?«

»Ovaj... tačno. Kvaliteti koji se ponovo traže... Ali u čemu je odgovor?«

»Da si ti najskorije pila struju od ijedne žene koja je ikada putovala za Novogodišnje veče. I možda te je zato pozvala. Zbog toga što si bila uštimovanija s njom.«

»Uštimovanija? To nema veze. Struja može sa udaljenosti od čitave milje da pozove devojku koja nije prošla posvećivanje. Može da pozove muškarca koji pokuša da putuje dva puta... «

»Može da im PRIČA, da ih izludi i uništi. Zbog toga Maranda sutra donosi na brod novog puža struje: malo novog vina, da ga popiješ. A i nešto od onoga što je ostalo od prošle godine, u slučaju da ovogodišnje ne bude u redu.«

»Oh, sranje. Gledajte, ponovo sam prošla kroz struju nedavno. Verovatno sam je se nagutala.«

»Možda nije htela da bude uznemiravana.«

»Stoga će te još jedan puž ili nešto slično lepo uštimovati.«

»Uštimovati, zaista!« Okrenula sam se. »Peli, draga Peli«, zamolila sam, »naštimuj se i zapevaj nam jednu pravu.«

»U redu«, i Peli pusti glas.

Možda bi bilo neljubazno da smo samo sedele i slušale sa osmehom. Ali nismo. Sve smo prihvatile i to ne stoga da bismo prigušile Peli. Zato što je pesma bila neodoljiva:

Pod svetlim suncem nebeskog svoda,
Protiče voda, protiče voda!
A pod zvezdama visoko gore
Jedra se zore, jedra se zore!
Pod jarbolima visokim tako...

Zatim je Sal podigla potpisanu čašu okrećući je tako da uhvati svetlost. »A i naš brod treba da dobije ime!«

»Zašto da ne?« složila se Mart. Ionako će Stari BEZIMENI biti van upotrebe ako se struja više nikad ne vrati.«

»Na koje će ime struja obratiti pažnju?« Deli je udarila rukom u pregradu.»Brode, dajem ti ime JALIN!«

»Uradiću nešto još bolje«, obećala je Sal. »Sutra ću na pramcu ispisati JALIN

Sve smo se nasmejale. Nisam verovala da će to uraditi.

Sedećeg jutra ukrcala se upravnica Maranda donevši sa sobom gnjuračko odelo boce i konopac. Dok se ukrcavala, Sal je visila preko ograde upravo završavajući mazanje mog imena žutom bojom. Maranda je gunđala i mrštila se na to upropaščavanje njene ljubljene jedrilice sve dok Laudija nije, razljućena, uzviknula: »Možemo je uvek ponovo premazati crnim!« Osetivši sjedinjenu opoziciju, Maranda je prihvatila.

Popila sam tog njegnog puža od crne struje, bez nekog primetnog efekta i uskoro

smo razapele jedra.

Suviše smo brzo, po mom mišljenju, stigle na početak reke i do glave Crva, isturene poput nekog oluka, iz tog potopljenog kamenog luka, s bradom u vodi.

Da li je njegov izgled bio još užasniji po danu? Plašila sam se da jeste. Ipak sam ustanovila da mogu da kontrolišem histeriju koja je rasla, ubedujući sebe da ta stvar nije živa — to je, jednostavno, nekakav breg surovo izvajanog blata, ili možda bazalt prekriven buđi.

Kada sam poslednji put videla glavu Crva, ona se kretala. Sada nije. Jedini pokreti bili su voda koja ju je zapljuskivala. Samo da se ne pokrene. Samo da te bele oči ne trepnu — pa one su mogle biti prorezi od krede. Čak su i rese na vilici crva visite bez pokreta, kao nekakvi ljigavi stalaktiti.

Manevrisale smo sa JALIN kroz neke vazdušne struje koje su išla naniže, skoro do samih usana, spustivši dubinsko sidro pod samim okriljem Litica, gde smo našle jedno mesto bez vetra.

Litica! Ah, bolje da nisam pogledala uvis! Nisam mogla da poverujem da bi ono što se pomaljalo kroz oblake mogla da bude vertikalna površina stene. To mora da je sama površina sveta. U tom slučaju, kako je moguće da smo plovile vertikalno u susret tome?

Ovde se ceo svet izenada savijao pod pravim uglom izazivajući zastrašujući osećaj vrtoglavice. Za trenutak sam pomislila da je to efekat puža koga sam popila. Ali ne. Bila je to posledica planete koja je visila prepolovljena. Nisam se usudila da ponovo pogledam gore jer bih pala, pala na gore.

Radile smo skoro sve vreme ćutke, šapućući ako smo morale nešto da kažemo. Ne mislim da je to bilo iz straha da ne privučemo pažnju Crva. Ne, bilo je to stoga što bi na tom mestu svaka reč bila kao zalutala snežna pahuljica koja se topi; nestala bi pre nego što bi ostavila trag.

Sparki i Sal su mi pomogle da stavim na sebe gnjuračko odelo. Pričvrstile su kaiševima bluzu da bude tesna kao koža, zatim stavile boce sa vazduhom na njihova mesta na leđima, što je, praktično, onemogućavalo pristup samim kaiševima. Šlem je bio spojen sa mesinganim okovratnikom, ventil otvoren i udisala sam iz boce vazduh koji je imao slab miris izgorelog ulja. Maranda mi je privezala jedan kraj tankog ali jakog konopca za pojas pri dnu leđa. Ostatak konopca bio je labavo namotan, a drugi kraj vezan za čekrk. Upalila je lampu i učvrstila je u ležište na šlemu. Tada je Peli gurnula pristanjaču na usnu Crva.

Bile smo spremne. Ja sam bila spremna. (A neki tihi glas je negde frfljao: »Spremna? Kako neko ikada može biti spreman za OVO?« Ignorisala sam taj glas u mojoj glavi, jer je bio moj sopstveni, a nisam htela da mi stigne do usana.)

Peli me je stegla u naručje, izazvavši jedan od retkih zvukova: glasno »Ccc« Marandinog negodovanja, za slučaj da se neki deo moje fine opreme, proizvod najboljih majstora Tambimatua, izgrebe ili izgužva pre nego što ga dohvati Crv...

Zatim sam otišla na dasku s konopcem koji se lagano vukao za mnom. Oprezno sam stala na donju usnu, u slučaju da je klizava i spustila se u vodu. To je trebalo da bude neugodan i težak početak. Međutim, površina usne je, u stvari, bila lepljiva, slično boji koja se nije sasvim osušila; popuštala je pod pritiskom mog stopala dajući dovoljno oslonca.

Okrenuvši se, pozdravila sam vojnički JALIN dižući svoj dijamantski prsten. Ne znam da li je posada shvatila taj pokret kao pozdrav, možda su mislile da im dajem znak prstom. Laktom sam uklonila u stranu resu koja je visila — nije pukla, samo se savila. Sklonila sam i nekakvu drugu traku i ušla između njih.

Unutrašnji zidovi usta bili su ispupčeni, neravni i toliko mračni, da se činilo da upijaju

svetlost moje lampe. Da bih mogla da vidim morala sam da okrećem glavu levo — desno. Senke su nestajale i pojavljivale se kao da jure okolo, ne bi li me iznenada napale s leđa. Nisam mogla suviše brzo da pokrećem svetlost, jer bi mi se zavrtelo u glavi. Iznad sebe sam videla tamnu kupolu iz koje su iznikle bradavice veličine jastučića...

Bilo mi je teško da gledam dole, ovako sputana šlemom, bluzom i bocama... izuzev u izbrazdani pod neposredno ispred mene. Bio je glatkiji i čvršći od usana.

Kada sam stupila unutra noge su počele da mi drhte. Uplašena? Naravno da sam bila uplašena?

I, naravno, da mi se noge nisu tresle zbog toga.

Bilo bi suviše tačno ako bih rekla da se pod poda mnom odjednom otvorio. To bi veoma ublažilo haos koji se dogodio u sledećih nekoliko trenutaka. Pre no što sam i postala svesna toga, punom brzinom sam se kotrljala, glasno vrišteći, niz njeno prvo mesožđersko klizište... Konopac se uvijao za mnom,.. Iznad mene luk od crnog želea... Svetlost se okretala u krug, glava udarala i odbijala se... Zatim se lampa ugasila. Tek kad sam se našla na polovini ždrela, shvatila sam da sam progutana.

Cev se za kratko usmerila naviše. Nošena inercijom projurila sam ivicom. Zakoprcala sam se u tami crnoj kao katran.

A kako sam se samo tresla — kao list. I upiškila sam se. Prvo toplo, a zatim lepljivo hladno. Tama je bila savršena. U stvari, ne bi ni mogla da se nazove tamom. Bilo je to NIŠTAVILO. Možda sam oslepela.

Ležala sam sasvim mirno. Ili bar pokušavala. Pošto se ništa više nije dešavalo, posle izvesnog vremena sam se okrenula i počela da pipam okolo. Napipala sam neku vlažnu i hladnu površinu ovde... Klizavu i tvrdu tamo, kao neki mišić... Prsti su mi obuhvatili neki pipak i odmah ga bacili. Ah, bio je to konopac! Moja sigurnosna veza. Da ga trgnem? Tri trzaja znače: »Vucite me nazad, brzo«!

Međutim, izuzev što sam bila progutana, ništa se strašno nije dogodilo. Bar se nisam batrgala u nekoj kiselini. Veoma oprezno sam nastavila da ispitujem. Svaki novi pedalj koji su moji prsti pronalazili značio je novu sigurnost, nov prostor za disanje. A i novu bojazan, jer mi već sledeći opip može doneti... ko zna šta?

Pomislila sam da me moje slepe oči varaju: videla sam neki blesak, nekakav treptaj.

Dovukla sam se bliže i usredsredila na neku tačku plave, treperave svetlosti. Ona se proširila u svetleću površinu. Pritajila sam se, jedva dišući. Možda je svetlost bila samo nekoliko pedalja od mog lica. U tom slučaju, bila bi suviše blizu. Sjaj je nastavljao da se pojačava, ali pošto nije imao nikakvog efekta na mrak oko mene nadohvat ruke, mora da je bio daleko. Zatim se sve u glavi odjednom sredilo i shvatila sam da gledam duž neke vrste tunela, koji se uliva u nešto mnogo veće što emituje plavu svetlost. Podigla sam se, sasvim uspravila i prstima dotakla tavanicu iznad mene. Pipajući prvo levo, a zatim desno, ispruženih ruku, otkrila sam povijene zidove. Oni su bili mekani, a na određenim razmacima su se nalazili krući »mišići rebara«.

Tako sam počela mučno da se krećem napred u smeru svetlosti, držeći ruke ispred sebe. Posle prvih deset koraka, koraknula sam odvažnije. A i sjaj je bivao primetno jači.

Nekoliko minuta kasnije stajala sam na ulazu u neku pećinu koja je bila jeziva i divna. Lučni zidovi i zasvođena tavanica bili su pojačani rebrima i podupiračima od plave kosti ili stvrdnutih mišića. Po celoj površini poda talasalo se nekakvo »lišće« kao podvodne alge. Kroz nisku maglu i dlakavu »vegetaciju« izvirivale su bradavice postavljene u liniji kao kakvo kamenje preko kojeg se prelaze potoci. I sve je odavalo svetlost u različitim tonovima: od otvoreno do tamnoplavog. »Lišće« je bilo skoro slezove boje, bradavice otvoreno tirkizne, kao da žele da označe put. Pećina je bila dugačka, dugačka. Sasvim tamo, na drugom kraju, niska se magla penjala uvis i postajala intenzivno ažurna. Da li

je ova pećina bila deo Crva — ili je materija od koje je on sačinjen oblagala zidove pećine?

»Kamenje« koje je označavalo put, vodilo je pravo na neku vrstu ostrva: veliku grbu mlečno, puderasto plavu. »Opalno ostrvo«, pomislih, dajući mu ime.

A ja sam stajala ovde, na ulazu, blokirana tim prokletim konopcem. Onim koji mi je Maranda tako pažljivo vezala, za slučaj da ga nečiji neovlašćeni mali prsti unutar Crva ne odvežu. Međutim, konopac nije išao dalje. Vrativši se nekoliko koraka dohvatila sam olabavljeni deo — i počela da sečem konopac svojim dijamantom. Očigledno je bilo da moram da odem u tu pećinu u utrobi — zašto bi mi inače osvetlio put? Testerisala sam dok se nisam uplašila da se kamen može izvući iz svog ležišta, ali je delo majstora iz Tambimatua pobedilo. Tako je i trebalo: platila sam čitavu vreću novca za taj prsten. Na kraju, strukovi konopca popustiše.

Radoznala, kakva jesam, nisam mogla ni da pomerim boce sa vazduhom, ali sam konačno uspela da skinem šlem koji se isparavao...

Vazduh u pećini je pomalo mirisao na mrtvu ribu i humus; ništa što bi bilo izuzetno neprijatno — nije bilo barskog gasa niti smrada utrobe. Pošto je šlem bio skinut, vazduh iz boca mi je neprijatno duvao u vrat. Verovatno ću završiti sa ukočenim vratom ili bolom u uvetu...

Pećina se pružala mirna i tiha, izuzev tihog šuštanja i žamora među maglovitim »lišćem«.

Treba li sada da viknem: »Ovde sam!« Crv to već mora znati. Ćutala sam.

Zakoračila sam preko »kamenja« — bez teškoća — i stigla na Opalno Ostrvo. Gledano izbliza, ono je imalo oblik gleđosane zadnjice neke džinovske žene: s venama u kojima je teklo mlečno plavetnilo i s nekim velikim nejasnim oblikom sličnim ogromnoj kosti koji se pružao iznutra napolje. Oko osnovice je išao nekakav rub. Čim sam stavila nogu na njega, celo se ostrvo zatreslo. Brzo sam skočila natrag na najbliži »kamen«.

Drhtanje se ubrzalo. Uz kosinu su prošli grčevi, stižući jedan drugog — a zatim se začulo glasno: »plop«. Čitav vrh ostrva se otvorio.

Pojavile su se dve pukotine iz kojih je izronila ljudska ruka. Klatila se kao da maše. Zatim je sledila ćelava glava i gola ramena. Jedan nag muškarac se nesigurno uspravio. Koža mu je bila nezdravo bela, kao u nekog ko se tek oslobodio duge magije zavoja. Ličio je na nekog velikog džunglarskog radnika. Prepone su mu bile bez dlaka, kao i glava.

Muškarac me je posmatrao vodeno plavim očima — zatim je zakoračio, okliznuo se i skliznuo na zadnjici niz celu stranicu ostrva, zaustavivši se, uz tupi udarac, na rubu.

»Ja...« zakreštao je. Iznenada je povratio nešto retke, bele tečnosti. Možda ne treba suviše da se plašim ovog momka. Brišući bradu, nesigurno se uspravio i uspeo da se nasmeši — opipao je obraze prstima, kao da ispituje veličinu maske.

»Zdravo, ja ću biti tvoj vodič. Struja me je uzela... pre izvesnog vremena. Vidiš, hteo sam da se sklonim. Struja je moje telo održavala netaknutim, tako da je ja sada predstavljam«.

»Predstavlja je MUŠKARAC?«

Iznenađen, počeo je da se ispituje. »Bože, čitavu večnost nisam bio muškarac...«

»Nisi bio... Jesi li ti LUD?«

»Ja sam, u stvari, mrtav... Vidiš, održavala je moje telo. Ja živim druge živote u KA-skladištu.

»U ČEMU?« Jer, KA je bio naziv koji su zapadnjaci dali svesti neke osobe. Oni tvrde da KA odleti natrag u Raaj kada telo umre. Odleti na neki drugi svet...

»Da li si ti sa zapadne obale?« upitala sam,

»Ne... Sardžoj, nekada...»

»Ipak si upravo rekao »KA«? . Klimnuo je glavom.

»Da li zapadnjaci onda govore istinu? O Razum-Bogu u Raaju? Kako ovde može da postoji KA-skladište? Šta JE TO? Šta se... ?«

Pljesnuo je rukama od muke. »Molim te!« Mrtvac je pokazao na drugi niz »kamenja« koje se nastavljalo duž pećine prema ažurnoj magli. »Da li bismo mogli... Što pre krenemo, pre ću se vratiti svojim snovima«.

»Kuda idemo?«

»U KA-skladište«.

»Kako ovde može biti KA-skladište? Ovo nije Raaj. Struja nije Razum-Bog — ili jeste?«

Čučnuo je i rukama obuhvatio kolena. Možda mu je stajanje predstavljalo teškoću, pošto je tako dugo bio mrtav...

»Pretpostavljam da imamo vremena napretek«, prihvatio je.

»Vremena? Da li ti shvataš da se vodi rat? Kasape se ti dobri ljudi. I sve zato što se struja povukla. Da li su je otrovali?«

»Kad bi samo prestala da me bombarduješ... Da, znam da se vodi rat. Ne, struja nije bila otrovana. Hoćeš li da me saslušaš? Crna struja može da uskladišti KA-ove mrtvih, za ono vreme koliko su joj ljudi, za života, bili bliski. Što vezuje više KA-ova u svom skladištu, njena svest postaje jača.«

»Hoćeš da mi kažeš da su ovde još žive sve one žene reke koje su ikada živele?«

»Pa, one su mrtve, ali — da. One sada sanjaju živote jedne drugih. I kako se prepliću jedna s drugom, tako biće koje je ovde bilo pre svih nas traži... traži ključ razuma za univerzum«.

»Oh«. Ključ razuma za univerzum. Tamat je smatrala da postoji ključ zabijen u grlo Crva... Znači, radilo se o ključu za univerzum, zar ne? Ali očigledno ga i sam Crv još traži. U tom trenutku sam se setila šta mi je Andri rekao: da ljudi ne mogu tako jednostavno da stignu na neki strani svet i srećno se na jednu jedinu reč, prilagode. »Da li struja OBLIKUJE ovaj svet za nas?« upitala sam.

»Ne razumem te«.

Pokušala sam da mu objasnim što sam bolje umela. »Da li struja menja ovaj svet tako da mi možemo da jedemo, pijemo i dišemo ovde?« konačno sam rekla.

»Upravo suprotno! Svet se razvija sam po sebi. Tako i struja. Ne znam baš tačno kako njeno telo funkcioniše, ali znam da uzima energiju iz vode. Ona izdvaja, sagoreva i menja vodu... Pa, pre ko zna koliko eona ona je otplovila niz reku. I, pri tom, napravila veliku grešku. Sama po sebi, vidiš, ona nema više mozga nego ijedan crv u zemlji. Ali ima sposobnost da KORISTI tuđe svesti. Oseća žeđ za njima i može da ih pije. A kada ih popije, počinje da razmišlja.«

»I sama se ponekad tako osećam.«

Izgleda da sam počela da gnjavim ovog zombija. »Stvarno? Pa, struja je osetila rađanje svesti na kopnu. Ona se trudila da ih iskoristi. Ali svesti su se tek rađale i ona ih je, umesto da ih iskoristi, ugušila. One su venule i umirale. Tada je, tokom sledećih eona, struja nepokretno ležala, osećajući samo slabu i nejasnu inteligenciju riba i sličnih stvorenja. Nadala se da će druga bića dobiti svest ako ih ostvi na miru.«

»Kako je mogla da se NADA, kada nije imala sopstvenu svest?«

»Opažala je. OSEĆALA. Tok njenog bića je da ZNA, kroz druge. Da upija, da pije...«

»Pretpostavljam da je onda Lađa iz Raaja stigla u Postojbinsku luku?«

I, stvarno, jeste. Ipak, eonima je ovo stvorenje živelo usporeno. Ono je, jednostavno, postojalo na dnu reke, kao kamen.

I pre no što je moglo da shvati šta se događa, svet se promenio. Nove biljke, ribe i životinje su se pomešale sa onima koje su tu bile odranije; u nekim slučajevima su

potiskivale raniji život, a u drugim se ukrštale s njim.

Iznenada i niotkuda su pristigle svetle, snažne svesti. Mlade svesti, s jasnim ciljem, tek odevene znanjem. Bila je to prva generacija doseljenika.

Među njima je struja nejasno otkrila dva oblika bića: one od Toka i one od Udara. Jedni su bili kompatibilni, drugi strani. Uzbuđena, zbunjena, ona se podigla iz dubina, napregnula svoja čula — i odjednom bila zasenjena, zaslepljena.

Još uvek nije mogla da »misli« ni o čemu — pa joj se, posle svih onih eona provedenih u snu, učinilo da se sve događa, u jednom trenu. I skoro u istom tom trenutku, kao kroz neki prozor, sinula je ogromna inteligencija kroz te sjajne, nove svesti, dodirnula je struju, kušala je, pokušavala je da je ugasi.

Ta daleka inteligencija bila je od vrste udara i uživala je u svojoj veličini i dominaciji. Tako se, bar, činilo struji, kada je, mnogo kasnije, pokušavala da analizira događaje. Međutim, ova je ambiciozna inteligencija već bila transformisala skoro celu pređašnju materiju da bi mogla da razvija biljke i životinje koje treba da se prilagode novom svetu, a zatim da stvori ljudska tela i da im udahne svest pomoću KA-ova iz daleka.

Instinktivno, struja je jurnula napolje da se spase. A na kopnu je tada zavladalo ludilo: bura zaborava, kovitlaci uništavnja. Crv nije bio sasvim siguran čija je bila krivica za ovu propast svesti. Sumnjao je da je ona daleka inteligencija možda pokušala da uništi svoj sopstveni eksperiment na ovom svetu, da prekine vezu koju je uspostavila s ovim bićem.

Neki su se doseljenici izgubili manje, neki više. Svi su bili strahovito zbunjeni. Preživele su dve grupe: ona na zapadnoj obali, koja je zapamtila daleku inteligenciju, mada haotično, i druga, na istočnoj, koja je skoro sasvim zaboravila svoje poreklo.

Tokom narednih vekova, pošto je struja uspostavila odnos sa Onima od Toka, na istoku i ispila duhove mrtvih sa reke, konačno je počela da ZNA.

Tako je govorio zombi. Razmislivši naknadno, dodao je da mu je ime Raf, mada se činilo da tome ne pridaje neku važnost, jer su prošli vekovi kada ga je poslednji put koristio.

A onda su stvari krenule.

»Otrovana?« nasmejao se Raf. Sada se već ponašao prirodnije, mada se baš nije uklapao u moju predstavu o druželjubivosti. »Ne, tako ti tvog slatkog života. Struja je upravo u tome dobila onaj sastojak koji joj je bio neophodan; Sirište, da usiri mleko svoje svesti. Da je ugoji i obogati. Pokušavala je da utiče na one vračare u unutrašnjosti oko Port Barbre, ali se od njih nije moglo dobiti više...

»Šta? Ponovi to!«

S Kredensom, vođom palube HITRE GUSKE, nije bilo problema da je dobije. Odjednom je cela ta epizoda sa Džunglarskim Festivalom dobila zaprepašćujuće novu dimenziju — i već sam počela da žalim Kredensu. Bila je izmanipulisana u svojim verovanjima, iskorišćena kao neka alatka — da bi bila odbačena kada nije uspela da se posluži otvorenim vratima Marsijaline kabine. Mora da Kredensa nije bila sasvim svesna zašto kuje zaveru, inače bi bila mnogo efikasnija. Do đavola, koga je to zavaravam? Ako uzmemo u obzir da je Marsijalu, koju nije uspela da ubedi, ostavila odsečenu gore, na onom drvetu, Kredensa za dlaku — zvanu Jalin — nije uspela.

Raf je izgledao sanjiv. »Ah, ja sam bio jedna od onih vračara. Ona je pobegla sa svog sastanka veštica da bi plovila rekom... Mogla je da vidi kako su oni umirali mladi, a s izgledom staraca. Oh, znao sam za ubrzavanje i usporavanje vremena... Ali sada to više nije važno.«

Nije važno? Na izvestan način Kredensa je potpuno uspela. Potpuno nesvesno, ona je MENE postavila za svoju zamenicu.

A ovaj Raf je bio srećan da to potvrdi. Već drugi put, za nekoliko sekundi, moj se pogled na događaje potpuno izmenio.

»Pojavila si se baš u pravom trenutku«, reče. »Struja tebe čuje. Ti si se pokazala boljom. Ekonomičnjom. Pored toga, rešila si i dugi problem: kako namamiti bliže one Sinove Razum-Boga, tako da struja popije dovoljno KA-ova da bi ih stvarno upoznala — i tako probala ukus i ispitala vezu do one udaljene sile...«

»Čekaj! Hoćeš li da kažeš da je struja prouzrokovala ovaj rat? Samo zato da bi zapadnjaci bili ubijani i da bi neke od njih mogla da popije?«

»To je malo grubo rečeno.«

»Kako može da popije mrtve Sinove, sada, kada je NAPUSTILA bojno polje?«

»Nemaj straha. Još malo i ona će se vratiti nizvodno. Ona može da proceni razvoj rata po KA-ovima tek umrlih žena reke. Pošto su žene uštimovane, one i u struji umiru.«

»I treba li ja sada da aplaudiram toj bistroj šemi? Ona donosi samo agoniju i smrt!« Ako sam smatrala da je Doktor Edrik bio beskrupulozan, ovde je imao parnjaka.

»E pa, vidiš, ona želi da postane Bog.«

»B... BOG?«

Raf se obazro oko sebe. I ja, isto... i srce mi stade. Zidovi pećine su, zasigurno, dogmizali bliže dok smo razgovarali. Tavanica je, zasigurno, bila niža nego maločas

»Sinovi bi stupili u rat, u svakom slučaju«, reče Raf razložno. »Ranije ili kasnije, oni bi našli način. Za pedeset ili sto godina. Vreme ne igra ulogu.«

»Igra, za sve one koji su živi!«

Ovaj deo pećine se definitivno skupljao. »Lišće« koje je izbijalo iz prizemne magle, počelo je da se pokreće.

»Ne, to NIJE važno! Jer ti, posle, možeš da budeš domaćin drugim životima. Niko ko je uzet u KA-skladište ne žali zbog toga. I ne zaboravi, kada struja postane Bog, i svi će KA-ovi da budu deo tog Boga.«

»To ti tako misliš.«

»Ubrzo ćeš i sama to otkriti, Jalin. Struja je trudna samom sobom...«

»A?«

»Izraziću se na drugi način: uskoro će struja da rodi — nešto veličanstvenije od sebe same. I ona oseća da treba da bude oplođena...«

»Dragi Bože, pa zar ona NE ZNA? Ko je ikada čuo o oplodavanju u trudnoći.

»Ne mislim na bukvalno oplodavanje. Ona OSEĆA da joj je potrebno intimno prisustvo žive osobe za vreme te promene.

Ovo je materica; ti si muško seme.«

Materica. I upravo sada materica dobija trudove...

»Ja sam žena, ti blesavi lešu!«

»Molim te! Struja je Tok, ti si kamen koji oblikuje Tok. Ti si agens koji pomaže promenu, a sam se ne menja. Držače te u snu-životu dokse svuda oko tebe bude porađala.«

»To je uradila već dva puta. I gmizala i puzala unutar mene. Izgleda da joj to prelazi u naviku.«

»Ah, ali ovoga puta...«

»Treća — sreća?«

»Ovoga puta ćeš biti legenda, Jalin. Kada, na kraju, budeš izišla iz njenih usta, spas će biti blizu.«

»A šta ako ne želim da budem legenda?«

Pošteno govoreći, bila sam uverena da struja nema blagog pojma šta radi. A i ako je imala, nije postojao neki plan. Ne, ako je Crv bio spreman da započne rat da bi bilo po njegovom. Čak i ako čini besmrtnim odabrane pale žrtve.

Ti zidovi.

Ta tavanica.

»Gledaj, ne želim da budem gruba, ali ovo se mesto smanjuje. Zbogom!« Okrenula sam se i zakoračila preko »kamenja« prema tunelu usta. »Lišće« se uzdizalo uvijajući se preko bradavica ispred mene, sprečavajući mi prolaz.

»Stani!« viknuo je Raf. »Usta su zatvorena!«

Stala sam. »Šta?«

»Usta su se zatvorila.«

Možda nije trebalo da zastanem. »Lišće« je sada tražilo moje članke na nogama. Šutnula sam ga. Možda je zombi lagao?

»Nagrada je ogromna, Jalin. Pristup svim životima koje su žene ikada živele.«

I možda bi me, da sam se probila napolje ne izvršivši svoju misiju, Maranda, Sparki i Laudija ponovo gurnule unutra... Dok sam oklevala, tavanica se spustila još malo niže. Očigledno je ova pećina bila rupa u telu crva, neki veliki mehur koji je on u sebi naduvao — u nekom prostranijem podzemnom prostoru.

Budite dobri pa zamislite taj apsurdni užas i ludilo ovog trenutka. Napolju, svet je bio u haosu. Divovski punoglavac je želeo da vodi ljubav sa mnom, ili nešto slično. A tavanica mi je padala na glavu. U takvoj situaciji, šta bi drugo moglo da spase devojku do smisao za humor? (ili za BES — a činilo mi se da bes nije korisna reakcija u ovom trenutku.) Počela sam da se smejem. Presamitila sam se. Previjala.

»Šta nije u redu?« uzviknuo je Raf nespokojno.

»Oh, ništa...!« Uz mali napor, povratila sam kontrolu nad sobom. »Prokleto je smešna ta stvar o postojanju Boga. Kako su srećne mačke i psi, jer nikada ne moraju to da pokušaju. Gledaj samo: ovaj pad KA—teodrale materice... nekakav zombi kao vodič... duhovi mrtvih ispredeni u nit... burad usitnjenih gljiva dobijena podmuklom prevarom... sve u utrobi Crva... izazvan rat. A na kraju tunela, šta: moć i vizije? Život je prilično apsurdan!«

»Ali i sam univerzum je paradoksalan!« uzviknuo je Raf jasno. »I postojanje. Mislim, zašto bi nešto uopšte postojalo? Stoga su, možda, pravo znanje i apsurd blizanci. Možda je jedno ključ za...«

»Oh, začepi!«

Bradavice — »kamenje« — iza mene su već potpuno nestale pod lišćem koje se uvijalo, a bile su napadnute i one na kojima sam stajala.

»Vraćam se, do đavola!« Istog trenutka se »trava« oko mojih stopala povukla.

Odmah smo krenuli ka udaljenom kraju pećine. Sada, kada sam se kretala u traženom smeru, činilo se da je skupljanje u delu gde se nalazilo ostrvo prestalo.

I tako sam koračala u susret svojoj sudbini, sudbini Crva i sudbini sveta; natovarena beskorisnim bocama sa svežim vazduhom, noseći dijamantski prsten koji je mogao samo da preseče konopac, a vodio me ćosavi, oživljeni leš... Prateći Rafa po onim bradavicama — »kamenju« — zaključila sam da Doktor Edrik i njegova bulumenta neće stići nigde sa SVOJOM potragom za znanjem. Njihov prilaz tome bio je suviše ozbiljan. Ono jedino i pravo se moglo dobiti smehom; smehom koji bi zatresao zvezde.

A problem je bio u tome što je istovremeno sve to bilo važno, veoma važno.

Ipak, odlučila sam da ne budem suviše napregnuta. Nije dobro biti napregnut uoči ljubavi, zar ne? A naš Crv je odlučio da me voli. Nekako.

Bila sam upravo usred pronalaženja načina da se istovremeno bude lud i pri zdravom razumu. Nadala sam se da Crv može da izvede isti trik ravnoteže. Tada će možda položiti ispit za Boga...

Nisam znala šta da očekujem. Humku od želea kroz koju prolaze iskre? Bazen, pun puncijat treperavog zvezdanog sjaja: KA-ovi koji se čuvaju u rastvoru?

Ono što smo, na kraju, našli, negde u ažurnoj magli, bilo je nalik na postolje neke fontane: fosforescentna barutno-plava činija prečnika nekih devet ili deset pedalja, u kojoj je vrila tamnoljubičasta magla, kao pena od sapunice.

Kazan hladnog ključanja. Kupa mesa. Kada za kupanje.

Naravno, sva ova »arhitektura« okolo morala je biti samo privremena stvar. Ova kupa, ili kada sapunice, bila je postavljena specijalno za mene. Nisam imala pojma na šta je, inače, ličilo KA-skladište. Možda ni na šta.

»Uđi unutra«, posavetova me moj prijateljski zombi. »Lezi dole.«

Postolje je, pored ostalog, ličilo na ogroman mišić—sfinkter. »Neće se zatvoriti oko mene, zar ne?« .

»Neće te POJESTI — ne brini!«

Zašto ljudi govore tako: »ne brini«, kada svi sa zdravim razumom upravo treba da brinu?

»Možda bih mogao da ti pomognem oko tih stvari na leđima?« ponudio se Raf galantno. »Izgledaju nepodesne za ležanje.«

»A, znači udobnost IPAK postoji. Lepo je to znati.«

Pomalo nespretno, Raf je uspeo da skine boce s vazduhom. Međutim, nije imao sreće sa zakopčanim opasačem i repom od konopca.

Tako sam ušla u postolje. Čim sa to uradila, kao da je neki uzdah zadovoljstva prošao pećinom. Legla sam u ljubičastu maglu i istog trenutka osetila kako odlazim na neku drugo mesto...

I uđoh u KA-skladište.

Ja sam Lajla, žena iz Gandžija, imam trideset godina, tamna sam, visoka i jaka.

Živim njen život. Prut koji plovi nizvodno, idem kuda želi voda, a ne kao riba koja se može okrenuti i suprotstaviti struji...

Odložena sam u nju. Nosim je kao rukavicu. Vidim ono što ona vidi, osećam ono što ona oseća, govorim ono što ona kaže, odlazim tamo kud ona ide. Ne smatram Gandži prljavom rupom već domom, odjekom poznatog bubnjanja.

Ona, Lajla, koja doživljava trajanje svog života, nije svesna mog prisustva. Ipak, kasnije, kompletnija Lajla, izgleda da me prepoznaje i klima glavom u znak prihvatanja. Moj život kao Lajla nije neprekidan. Osećala sam je u mlazevima, kao neku presečenu arteriju iz koje je isticala krv njenog života. Nekoliko dana, zatim trzaj unared.

Muškarci iz Gandžija planiraju ekspediciju za prelaženje pustinje. Ulažući u snabdevanje rečna gilda mi je kupila mesto posmatrača u ovoj ekspediciji. Možda negde iza peska teče druga reka?

To mora da je pre sto godina. A istovremeno je i SADA: hitan sadašnji trenutak, trenutak koji je važniji od svih ostalih.

Koji je od najveće... i najmanje važnosti. Sadašnji trenutak, trenutak u kome živite, često nestrpljivo protrči za ljubav budućih. Ili možda stojite potpuno mirni i pokušavate da zaustavite vreme, da osetite pun ukus sadašnjeg trenutka, ali ono što stvarno sebi govorite jeste: »Gledaj! Koncentriši se! Ovde sam sada, u ovoj tački prostora i vremena. Ovim urezujem taj trenutak zauvek u pamćenje — tako da ću ga razumeti i sačuvati njegovo značenje... za sledeći sat, sledeću sedmicu, sledeću godinu. Ne sada, nego TADA.« Tek kada trenutak prođe i nestane, može da se stvarno doživi. Stoga je taj trenutak sve i ništa.

Ipak, pošto ja, Lajla, živim svaki sadašnji trenutak sasvim obično, ali i kao deo moje cele, kompletne, ličnosti, ta vremenska obmana je sada otkrivena. Svaki moment zrači i svetli. Svaki čin i svaka reč su kap rose i dijamant.

To je radost KA-skladišta. To bi mogao, isto tako, biti i užas da je trenutak bio nesrećan i pun agonije. Ali čak i užas prolazi kada je svetlost koja izranja iz svakog trenutka tako sjajna da se bol zaslepi.

Idemo u unutrašnjost: od Gandžija do ivice pustinje, u pratnji grupe nosača natovarenih zalihama. Postavljamo glavni logor duboko u prašnjavom kopnu pored troprste bare, poslednjeg izvora vode. Iza, postoji samo ravnica od grubog peska s udaljenim dinama na horizontu.

Planirali smo dobro. Smenjujući se, vodimo ekipe nosača daleko u Suvu zemlju, gde odnose sanduke sa hranom i mešine pune vode iz bare. Prvi takav izlet traje dva dana: jedan dan za marš, a drugi za povratak. Drugi izlazak omogućava nam da prodremo dvostruko dublje. I tako redom. Na ovaj način mi čitavu nedelju dana izviđamo te daleke dine, pripremajući put i stalno se vraćajući u bazu. Ove pripreme traju nekoliko nedelja i za to vreme smo dobro očvrsnuli.

Zatim otpuštamo sve naše nosače i krećemo sami da pređemo Suvu zemlju. Nas šestoro: pet muškaraca i ja.

Zahvaljujući našim pripremnim izlascima, prve nedelje putovanja su lake — iako dine-grebeni, koje treba da pređemo, imaju meku podlogu i višestruko su međusobno povezane. Pronalazimo sve naše sanduke netaknute. Dine mogu da se kreću ali ne tako brzo. Pirka blagi vetrić. Ovo je najmirnije doba godine — Zatišje. Na reci, naravno, uvek ima više vetra, čak i za vreme Zatišja, ali smo daleko od nje. Jaki vetrovi će duvatl tek za šest nedelja.

Dine grebeni se nastavljaju u dine zvezde, kroz koje možemo brzo da napredujemo. Olakšavajući sebi put, ostavljamo hranu i piće na kamenju rasutom po površini, kopnenim oznakama u ovom suvom moru.

A ja se zaljubljujem u jednog od ostraživača, Džozepa. I on u mene. No, to nije u redu. On je muškarac iz mog rodnog grada. Mogli smo da se zaljubimo jedno u drugo jedino stoga što smo toliko daleko od daha reke. Što smo toliko izolovani.

Izolovani! Ipak smo sve vreme u takvoj blizini ostala četiri muškarca iz Gandžija (koji nisu smeli ništa da znaju, a ipak jesu) da ne možemo ništa da učinimo s našom ljubavlju. To je i mučenje i blagoslov. Gorimo od frustracije, čežnje i straha, kao što preko dana gorimo od vreline. Džozep mi se čini neobično lep i hrabar.

Tri nedelje u unutrašnjosti, bez ikakve promene u siromaštvu i smrti pejzaža. Ovde rastu jedino minerali.

Zastoj: ostala četvorica žele da se vrate dok još ima vremena. Ali Džozep ne može da podnese poraz — mada je ovo jedan od onih poduhvata gde je čak i pokušaj neka vrsta uspeha. Džozep želi da putuje bar mali deo onoga koliko sam JA proputovala rekom, ali u sopstvenom pravcu.

Samo takvog i mogu da volim, onoga koji predstavlja moj sopstveni odraz.

Posle sastanka održanog u vrelini koja nas pali, odlučujemo da trojica ostanu tu, u zbrci kamenja prekrivenih kristalom, u području rasutog škriljca. Troje će nastaviti napred: Džozep, Hark i ja.

Dan kasnije, Hark zaključuje da idemo u smrt. Možda i idemo. Možda će moje kosti, pomešane sa Džozepovim, ležati na postelji od peska.

Hark i Džozep se svađaju: ne na žestok, već na miran način, pun mržnje. Hark se ponaša kao da je Džozep izneverio duh naše ekspedicije, insistirajući da se ona nastavi. Hark ne može da podnese da bude u auri naše ljubavi koja postaje sve žešća što je više suzbijana.

Rano ujutro nas napušta da bi se, po sopstvenom tragu, vratio tamo gde smo ostavili ostale. Kada ih stigne, oni će ostati još dva dana, a zatim otići ponevši sa sobom svu hranu i vodu. To je pretnja. Obećanje.

Čim je Hark otišao, Džozep i ja polazimo u susret ničemu iza ničega. Imamo samo još jedan dan, jednu noć.

Kako vatreno provodim tu noć. Izgleda da je svrha cele ove ekspedicije, sve te nedelje priprema, svi nosači i zalihe, bila jedino i samo da bismo mi mogli da se volimo.

Da li ćemo se vratiti i izvestiti, »Oh, da, otkrili smo NEŠTO — našli smo jedno drugo«?

Međutim, u zoru, kada ponovo padamo jedno drugom u zagrljaj, počinje da se rađa sumnja u meni da Džozep ne vodi ljubav sa ženom, već sa samom pustinjom — sa ovom golom prazninom udaljenom od reke; koja nema nikakve veze sa pravilima rečnog života. Moje su grudi dine-zvezde, moje slabine iskošene dine pod njegovim prstima koji klize. Između mojih butina je bunar tečnosti koju nismo našli. Ja sam pustinja napravljena od mesa. Samo na taj način može njome zagospodariti; on koji mora nečim gospodariti.

Tog dana se vraćamo, u tišini, do mesta gde smo se rastali od Harka. Te noći, pošto smo odmotali našu ćebad na pesku, Džozep je impotentan — zato što se sada povlači iz pustinje. Iako me grabi surovo i nasilno, na način koji do sada nisam upoznala ni kod jednog muškarca, ne postiže ništa. Konačno se okreće na stranu u agoniji stida, tako da moram da ga tešim, i što je još gore — plače kao malo dete.

Ujutru, dok se budim, njegove suze i dalje kaplju na moje lice. Čini se tako. U stvari, zalutale kišne kapi iz jednog usamljenog oblaka prskaju po mojoj koži.

Daleko na zapadu, jedna nemoguća tamna masa oblaka se nisko vuče, deleći kišu; spuštaju se prljavi čaršavi kiše. Već za jedan sat oblaci odlaze, nebo je čisto.

I kada, konačno, stižemo do one zbrke kamenja i škriljca, prvo nailazimo na jednog utopljenika, zatim na drugog i trećeg. Čudovišna poplava je nestala, pustinja je ponovo sprženo suva. Poplava je odnela mešine i isekla ih na škriljcima, tako da su ostale samo barice tečnosti u onima koje pronalazimo. Nailazimo i na četvrto telo, Harkovo, čija je koža već počela da se štavi.

»Ti si dovela reku ovde!« ludački vrišti Džozep na mene.

Hvala Bogu, u tom trenutku se moj život kao Lajla pomera unapred, približavajući se svom kraju.

Nekoliko dana kasnije, negde dalje na zapadu medu dinama-zvezdama, Džozep pada umirući od žeđi. Kao što i ja umirem, takođe...

Za trenutak verujem da se desilo čudo, da sam ja STVARNO naredila reci i ona je došla da mi se slije niz natečeni vrat i ugasi moju užasnu žed.

Ali ja sam mrtva; i crna struja je primila u sebe svoju kćerku iz daljine. Kao što uskoro otkrivam, došla sam kući — konačno sebi i upravo je to ono što osvetljava sve druge, ranije trenutke mog života...

Ja sam Čarna, tinejdžerka iz Melonbija koja žudi da se pridruži rečnoj gildi za godinu — dve.

Vlada nezapamćeno surova zima. Reka je sasvim zamrznuta. Brodovi su zarobljeni na svojim sidrištima, sa konopcima i jarbolima okovanim mrazom kao nekim ukrasima na smrznutoj imendanskoj torti. Na reci nema saobraćaja.

S mojom najboljom prijateljicom Polom, hrabro se upućujem na led, na klizanje, sankanje i bacanje snežne prašine u mlazovima i lukovima. (Tako je hladno da je sneg suv i liči na prašinu.) Urezujem svoje ime na reku, da ga svi vide.

Neki od onih koji posmatraju su i dečaci koji počinju da se začikavaju jer se čini da je reka postala isto toliko sigurna i čvrsta kao i drum. Na ciči zimi oni postaju usijane glave, rugaju se i izazivaju, i nas i jedan drugoga. Uskoro najsrčaniji i najgluplji od dečaka staje na led i kliza se pored nas.

»Sada ćeš morati peške po ženu!« upozorava Pola. »Iskoristio si svoju jedinu priliku«.

»Glupost. Nisam na reci nego na ledu — povrh nje. Kladim se da bih mogao da predem čak do druge obale«.

»A ne, ne bi. Led je na sredini tanak. Možda tamo uopšte i nema leda«.

»Heej!« Zatrčava se i čuči na klizavici. Pada i šulja se duž leda. Iskobeljava se,

otklizava natrag do obale i skače na nju. »Hajde, gomilo«.

»Ma šta kažeš«.

»Ni slučajno«.

»Kukavice«, ruga im se i vraća svom sportu na ledu. Skače na led drugi put.

»O, ja sam momak rečni«, peva. (Naravno, prava pesma je o DEVOJCI REKE.) »Brodić mi je večni! I čini me srećnim...« (On upravo izmišlja reći, ismevajući se.)

Iznenada zavrišti: »Uništiti! U-nnni-šti-ti...!«

Ruke mu se divlje okreću kao krilo vetrenjače. Počinje da trči. Dalje, dalje...

Mi, utrnuli, gledamo. Uskoro je stotinama, hiljadu pedalja daleko. U svom zelenom kaputu on je kao list nošen vetrom s leda. Zatim je samo vlat trave. Konačno, sasvim daleko, on nestaje. Sasvim tiho krckanje prolazi ispod mojih nogu. Led je, tamo napred, pukao.

I dogodila se smrt zato što sam ispisala svoje ime na reci.

Neću se osećati krivom. Nevina sam što se tiče njegove smrti.

Ja sam vođa palube iz Svetlišta, srećna i veoma strasna žena. Kako može da bude oboje u isto vreme? A jeste. Ja znam; ja sam ona. Ona gori kao lelujavi mlazevi gasa koji plamti u krateru izvan grada; a ipak, ona je iznutra obasjana svojom strašću koja nije utrošena niti se rasprsla...

Ja sam mnoštvo života, povezanih medu sobom, ogledajući se jedan u drugom. Svi ti pejzaži i avanture o kojima sam ikada sanjala, još od kada sam bila mala devojčica — a koje su mi tako naglo oteli — isto tako naglo postaju moji; do prelivanja...

Ja sam Neliam, postarija zapovednica gilde...

Neliam? Zapovednica gilde iz Gandžija? Ali KAKO...? Ovde sam nedeljama, angažovana u pregovorima sa Osmatračima. Možda nisam najbolji izbor za pregovarača jer nikako ne mogu da se popnem na taj prokleti Šiljak... Ali srećem jednog mladića na neutralnom terenu, obično u jednoj od mnogih krčmi pod venjakom. On ima bakarnu kožu, sjajne oči i mali, prćast nos. Da sam bar četrdeset godina mlađa i ne toliko tužno mudra, kao sada...

(Moje sopstveno srce tuče — jer, naravno, mladić je Haso, moj nekadašnji ljubavnik za jednu noć, onaj koji je ubrao prvi cvet mog tela.)

S druge tačke gledišta, od svih onih koji se mogu osvrnuti niz mnoge hiljade dana života, ja sam, možda, najbolja za taj posao. Ali samo — možda.

Tako sam zaplovila prema svom cilju, primenjujući blago ubeđivanje, kao da nameravam da zavedem tog mladića, i samo povremeno stvarno gubim strpljenje s njim.

Mnogo toga je već bilo principijelno usaglašeno, a nešto, čak, i sprovedeno u praksu; međutim, ja želim one panorame zapadne obale koje su Osmatrači skupljali i nagomilavali stotinu godina. Želim da budu poslate u Adželobo, da ih tamo majstori urežu u ploče — i štampaju u atlase koje bi naše signalistkinje mogle rukom da ispravljaju.

U tom atlasu će biti štampane i sve informacije koje smo dobili od Jalin. Biće to druga KNJIGA REKE, vodič duhova za dosad nepoznat svet. Ili, možda, treba da ga opišem kao drugu Knjigu Gildinih Statuta, pošto će njena distribucija biti strogo ograničena. Neće izaći dodatni, nezvanični, primerci — u to mogu da budem sigurna. Ti izdavači iz Adželoba zavise od nas kada je u pitanju prevoz njihove robe.

Večeras je Novogodišnje veče i krčma pod venjakom je osvetljena lampionima. U venjaku ne vlada suviše velika gužva, najveći broj ljudi se čuva za sutra. Nekoliko žena reke se prepiru. Usamljen starac zanet mislima. Dvoje zaljubljenih — muž i žena od pre nekoliko nedelja, sudeći po njihovom izgledu — šapuću u uglu.

Pored njih samo Haso i ja. Starost traži mladost — osim što je Haso SUVIŠE iskusan, prijatan i oprezan. Lično, mogla bih rano da idem na spavanje. Ali nema odmora za nevaljalce.

»Koje garancije možete da ponudite?« pita.

»Našu časnu reč«, ponavljam. »Vaše panorame će biti savršeno bezbedne. Želimo samo da ih pozajmimo. Vratićemo ih najduže za godinu dana. Toliko je vremena potrebno«.

Oko nas meka, treperava svetlost. Trebalo bi da nam muzika svira serenadu. Ali ne, muzika bi me uspavala.

»U redu, JA vam verujem. Konsultovaću... «

Dogovaramo se da se ponovo nađemo u istoj krčmi dan posle Nove godine; i posle svih zabava i veselja treba ponovo biti tih.

Ali dolazi taj dan u Novoj godini, a venjak nije nimalo tih. Dupke je pun i veoma bučan. Zbog toga što je glava crne struje prošla Verino. Sada svako svakom o tome priča, nudeći objašnjenja, protivurečeći jedni drugima. Umesto mira i povučenosti, ovde vlada pandemonijum.

Noć je oblačna i tamna, crna kao struja koja nas je napustila. Svi ovi lampioni su samo majušna treperenja koja osvetljavaju onaj najsitniji deo naše strašne tame. Gomila je našla utočište u ovoj i drugim krčmama, dalje od, sada gole, reke.

I znam da ću ja, Neliam, uskoro umreti... Uskoro i krvavo. Pokušavam da nateram sebe da ustanem, da pobegnem. Ali to se ne dešava: Neliamine noge ne obraćaju pažnju na Jalin.

Ne iznenađuje me što Haso kasni na naš sastanak. Odmah spušta dve čaše vina, pre nego što mi šapatom saopštava šta su Osmatrači kroz svoj teleskop videli od glave Crva. Teško mogu da razumem njegovo mrmljanje od buke koja nas okružuje. »Glasnije, hoćeš li!«

On uzmiče, namrštivši se, uvredeno.

»Izvini, Haso, svi smo na ivici živaca. Oprosti mi za razdražljivošt«.

»U redu je. Razumem. I TADA....

Iznenadan vrisak sa obale se prosu kroz žamor. Galama u trenutku zamire — a zatim se raspaljuje dvostrukom jačinom. Ljudi trče i izbijaju na ulicu.

»Čekaj ovde. Vraćam se«. Haso nestaje.

Malo zatim, ludnica se širi i na ovu stranu. Iznad krovova se pojavljuje tamnocrvena svetlost. Neko viče: »Vatra!« Zatim me zaglušuje strahovit tresak i svi lampioni odjednom upadaju u vreo vetar.

Haso se uskoro vraća, bez daha. »Naoružani muškarci. Mora da je zapad! Hajdemo, na Šiljak!« Uzima me za ruku.

Ali ja se opirem. »Dragi moj dečko, ja ne mogu da se penjem na taj Šiljak da bih sebi spasla život.«

»To je baš ono... ! Neliam, ja ću ti pomoći. Odneću te gore«.

»Ne, moraš ići sam. Ja bih ti bila teret; ukrala ti šansu. Ali obećaj mi nešto. Obećaj da ćeš biti veran tamo gore.«

»Veran?«

»Posmatraj. Drži se po strani. Beleži sve što se događa. A sada IDI. Idi. Ili ću se naljutiti na tebe«.

On se dvoumi. Naravno. Ali se rušenje i teror svakog trenutka sve više približavaju.

Zatim me napušta. Ali ne pre no što, apsurdno, strasno ne ljubi moju smežuranu obrvu.

Ponovo iz kondira punim svoju čašu. Sramota da propadne tako dobro vino. Pijem jedan gutljaj i čekam.

Mada smrt, kada konačno dolazi, nije uopšte onako vesla i brza kao što sam

očekivala.

A, međutim, ni tako konačna...

Otprilike u to vreme počinjem nešto da otkrivam. Iz nekog razloga, boravkom u KA-skladištu moja moć opažanja nije toliko poremećena, koliko izoštrena. Možda zato što sam upravo bila Neliam koja ni najmanje nije bila budala. Možda zbog toga što se stvarno značenje događaja pokazuje čisto — zračeći — kroz ove živote, što nikada nije slučaj za vreme samog života.

Krajičkom svog duhovnog oka, hvatam odblesak onoga što Crv radi dok je »zabava« u toku.

Koristi me kao neku vrstu čunka na razboju, da bi zajedno iztkala osnovu i potku u novu šaru, u novi, različiti i nadmoćan uzorak.

Pada mi na um da ovo može da me učini sredstvom u određivanju VRSTE Boga u koji se pretvara. Možda bih mogla da zadobijem malo uticaja na njega.

Stoga, za vreme sledećeg isečka života, kao ribarka u Spenglstrimu, činim sve da se ne obazirem na taj privid. To nije lako. Kako da se ne obazireš na svoj život kada si zaokupljen živeći ga. Vlasnica života koga ponovo živim sumnja da je zanemarena. Ali onda shvata (mislim).

Neprestano zamišljam jednu sliku. Stavila sam tu sliku u užareni centar svoje pažnje.

Jednog dana, dok se nalazim u čamcu vukući mreže otežane banjoima, u moj se život pruža neka šaka. Šaka visi u vazduhu kao neki file od bele ribe, iščezavajući kod zgloba...

Kada sam zgrabila tu šaku, nebo, struja, čamac sve se odjednom rastapa u penastu, ljubičastu maglu.

Sedela sam u svetlosnoj kupi. Bio je to Raf, moj izbeljeni zombi, koji me je držao za ruku.

Pomagao mi je da ustanem, mada se nisam osećala posebno slabom. Naprotiv, osećala sam se prilično kočoperno. Spustivši se na ivicu postolja, zaključila sam da me je Crv morao dobro negovati i osnažiti moje udove, dok sam se odmarala u činiji. Sem ukoliko moje trajanje života u snu nije izgledalo znatno duže nego što je stvarno bilo.

»Koliko sam dugo vremena provela u KA-skladištu, Rafe? Sate? Dane? Nedelje?«

Slegnuo je ramenima: »Ponovo sam sanjao, nisam bio tu«.

»A da li je struja sada Bog?«

»Nisam siguran. Ona je... drukčija. Možda se, kada se rodi Bog, počinje samo sa bebom-Bogom koja tek treba da odraste?«

Ona naročita slika je još uvek bila ukorenjena u mom srcu. Intenzivno sam se koncentrisala na nju.

CRVE, mislila sam, ŠTA JE S RATOM?

Ispred očiju su mi promicali nejasni likovi; nisam mogla da ih prepoznam.

CRVE! Pokazala sam mu tu naročitu sliku.

Svojim unutrašnjim uhom sam čula jecaj prećutnog prihvatanja.

Pobeda. USPELA sam da unesem taj poseban uzorak u novu tkaninu, bar u jedan njen ugao.

Skočila sam s ivice, dole. »U redu«, rekoh Rafu, »odlazim«. Podigla sam boce. »Šta će ti to?«

»Ne smemo ostavljati otpatke. Naročito ne u Bogu.«

»Oh, on ih može upiti. Izbaciti.«

Da, kada mu se telo ponovo stanji... Bio je u pravu. Tako sam spustila boce koje su mi jedino mogle smetati. Neka mi ih gilda odbije od plate — ako sme.

Raf i ja smo krenuli ka Opalnom Ostrvu. Kraj tunela u pećini je još uvek bio sužen, ali ne toliko koliko ranije. »Trava« mi se sklanjala s puta.

Stigla sam do mračnog izlaza. Šlem je ležao tamo gde sam ga ostavila, ali nije bilo nikakvog traga od konopca, a tunel je bio crn kao katran. Protresla sam lampu, ali bez ikakvog efekta. Zatim sam proklela sebe što sam takva budala. Rešenje je bilo jednostavno.

CRVE, OSVETLI TUNEL!

Odmah su zidovi počeli da odaju slabu, plavičastu svetlost. Škrto, ali dovoljno da mi se osvetli put. Mogućnost da stignem do usta bila je uslovljena onom specijalnom slikom kojom sam hranila Crva. Posle trideset koraka našla sam konopac.

Možda je bio povučen kada su se vilice Crva zatvorile. Ili je možda posada JALIN počela da ga izvlači.... Za probu, povukla sam konopac tri puta, ali se ništa nije dogodilo. DA LI BROD JOŠ ČEKA? Nasmejala sam se. Zato što to sada nije bilo važno, ni najmanje.

Ubrzo sam stigla do kraja tunela, odakle je konopac vodio preko ivice i savijao dole, u tamnu rupu.

CRVE, OSVETLI SVOJE GRLO!

Pojavilo se slabo svetio, i skoro sam poželela da nije. Kada sam dolazila, propala sam kroz grlo Crva u mrak, stigavši, skoro pre nego što sam shvatila da sam krenula. Sada, kada sam videla šta se nalazi preda mnom, pojavila se klaustrofobija. Trebalo je glavačke da zaronim u rupu. Ako bih se, slučajno, zaglavila, da li bi me Crv ljubazno izštucao napolje?

Nije bilo mesta razmišljanju. Skočih dole. Brzo, jer su stranice bile klizave. Uvijala sam se na okuci i vukla konopac šaku za šakom.

Gore. Gore. Iznad mene, u mutnom svetlu, mogla sam da vidim konopac koji je izlazio iz poklopca cevi — kao koren. Nisam videla nikakav spoj. Privijajući se čvrsto uz poklopac pokušala sam da ga otvorim. Uzalud. A ako bi se, možda, poklopac naglo otvorio, konopac bi se oslobodio i ja bih ponovo skliznula čak dole.

U svesti mi se stvorila jedna slika: vrata mišolovke koja se otvaraju samo na jednu stranu, i to samo pod određenom težinom.

A SAD MI KAŽI! visila sam očajna, slabo udarajući iznad glave.

Još mi se jedna slika rascvetala: brada crva ispod površine vode; vilice mu se razjapljuju, dok jedan Ugao njegovih usta nastavlja da stiska konopac (u nekom iskrivljenom osmehu, koji je, izgleda, bio namenjen meni); a zatim tone rečne vode provaljuju unutra.

Ako je to jedini način...

Učvrstila sam se najbolje što sam mogla. Dograbivši konopac obema rukama, zažmurila sam i zadržala dah. U REDU, UČINI TO!

Cev se nagla napred. Žubor i grglanje, iza scene. Na lice mi pada nekoliko kapi, a onda me odjednom voda udara i potpuno prekriva. Skoro me odnosi.

Nekako, NEKAKO, grčevio sam se, šaku po šaku, pela kroz taj vodopad... A još sam bila pod vodom. Zašto, o zašto nisam ponela taj prokleti šlem? Ako uskoro ne dobijem malo vazduha eksplodiraću.

Moj se svet vrtoglavo naginjao na gore. Više i više. Čekala sam na groznu smrt dok se reka praznila dole ispred mojih očiju i nosa. Zagrcnula sam se, progutala vazduh, trepnula — i mogla sam da vidim ogroman klin dnevnog svetla.

Grlo se ponovo čvrsto zatvorilo, ostavljajući na dnu usta plitku lokvu vode. Imala sam sreću što nije bilo žara da lepršaju okolo, ali nijedna nije ušla s poplavom. (Možda je Crv mogao da ih kontroliše?)

Ležeći sklupčana u jednom uglu njegovih vilica potražila sam pogledom reku. Nebo i oblaci. Deo broda — s jednom rečju dobrodošlice boje šafrana: mojim imenom.

Protresla sam glavom nekoliko puta da izbacim vodu iz ušiju. Nisam čula nikakve poznate glasove spolja, ali me to nije iznenadilo. Uzimajući u obzir efekat prigušivanja koji je vladao na našem sidrištu, svaki uzvik na uzbunu bio bi brzo ugušen.

U REDU, CRVE. ZINI!

Kada su se ivice sasvim odlepile ja sam, zanoseći se, ustala. Iscepala sam lepljive niti koje su mi se isprečile na putu i koraknula napred, na usnu, još se cedeći od iznenadnog potapanja dok je konopac opušteno ležao iznad površine vode, sve do čekrka. Od kada sam ovde poslednji put stajala, brod se pomakao unatrag za više od dvadeset pedalja i napola se okrenuo, odvukavši svoje sidro.

Cela posada je bila postrojena i buljila u mene.

»Hej tamo!- viknula sam. »Koji je datum?«

Posle Bog zna koliko dana šaputanja, sada kada sam viknula pukla je brana sabijenog zvuka. Laudija, Peli, Sparki i Sal su počele da ispaljuju pitanja, ali se Peli proderala: »Kušujte!« glasnije od svih njih, i odgovorila mi.

Od kada sam ušla unutra prošlo je sedam dana.

Nedelju dana rata.

»Dobro!« viknula sam. »Zaustaviću rat. A evo kako...«

Rekla sam im i one su ostale bez reči. Ali mislim da su mi, bar Peli i Sal, verovale.

»Htela bih da mi pošaljete nešto hrane i pića. Samo za slučaj da mi se priklopa«.

»A krevet?« vikala je Peli.

To će biti teško. Spavala sam u žbunju, na drveću, u blatu i mahovini, na keju u Spenglstrimu, a poslednji put u kući magle.

»Ne, ali bi mi koristila suva odeća i jedan peškir — potpuno sam mokra. A kada sve pošaljete ovamo, odvežite ovaj konopac. Podignite sidro. I izvucite odavde staru JALIN«.

Pošto je brod već bio dobro izvan dohvata pristanjače, nastala je mala rasprava oko toga koji je najbolji način da me snabdeju; zatim je u vodu spušten čabar za rublje a u njega stavljena platnena vreća puna onoga što sam tražila. Zatim su mi bacili konopac da mogu da privučem čabar. Pošto sam ga ispraznila, pustila sam ga niz vodu.

»Hej!« vrisnu Miranda, opravdano se buneći.

Ne obrativši pažnju na nju, skinula sam sve sa sebe — izuzev bluze koju sam morala da podnosim. Srećom bila je prilično nepropusna. Obrisala sam se peškirom koliko sam mogla, i stavila na sebe nove čizme, pantalone i jaknu.

»Oh, i morate da signalizirate nizvodno. Isterajte na obalu svakog glara koji je na reci«.

»Biće učinjeno«. Peli je odvezala konopac. Povukla sam ga kroz vodu i uvila iza sebe u šupljinu usta, ostavljajući na slobodnom kraju omču. Najveći deo konopca se, naravno, čvrsto držao u zamci u grlu, a omču sam navukla preko ramena. I tako sam sada zauzdala Crva po poslednjoj modi.

Posada je uskoro podigla sidro, razapela jedra i krenula. Sparki je već signalizirala nizvodno. Ja sam stajala, tu, u ustima, s konopcem stegnutim preko grudi.

CRVE! Pokazala sam mu onu posebnu sliku.

Osetila sam neočekivani otpor. Neku vrstu uzvišenosti. Sile. AL' JA SAM BOG, izgledalo je da kaže.

ONDA ME SPRŽI MUNjOM. Odgovorila sam. AKO TI SE NE SVIĐA. I stvarno se začula neka slaba tutnjava, ali je ona dolazila iz dubina ispod Litica. Pretpostavljam da se crv unutra ponovo podešavao, s obzirom da je tutnjava izvesno vreme potrajala.

Zvuk je više ličio na stomačne vetrove, krčanje creva, nego na grmljavinu. Malo kasnije je prestalo. Ona pećina gde sam bila mora da se već potpuno izduvala.

Ništa se više nije desilo, ali sam ja čvrsto stajala, još uvek insistirajući na onoj slici. Ovaj Crv neće sada od mene napraviti budalu. U stvari, Crv je već počeo da sluša: to je tutnjava značila.

JALIN. Njegov glas je jasno stigao u moju glavu. JA ĆU TI POMOĆI, JER SI TI POMOGLA MENI.

GLUPOST, TI NEMAŠ IZBORA. A SEM TOGA, TVOJA JE DUŽNOST DA POMAŽES LJUDIMA, AKO SI BOG.

DUŽNOST? DA LI? MOJA DUŽNOST JE... DA SAZNAM ŠTA SAM. DA SAZNAM ŠTA JE DRUGO BOŽANSKO BIĆE.

ZAŠTO GA NE OSTAVIŠ NA MIRU, CRVE? BRINI SE O SVOJIM ŽENAMA I SVOM VODENOM PUTU.

DRUGI BOG IMA OĆI I UŠI OVDE, DEVOJKO! POTREBNO JE DA SAKUPIM KA-OVE NJEGOVIH SLUGU.

SAKUPIĆEŠ DOVOLJNO TOGA KADA RAŠČISTIMO GUŽVU KOJU SI NAPRAVIO.

POSLE ĆEMO BITI KVIT? TI I JA! Bila je to skoro molba. Crv je počeo da zvuči malčice humanije. Manje od onog svečanog: »Crv Sveta sam ja.« Da li je to bila tajna njegove promene: da li je, postajući Bog, postao u isto vreme i malo humaniji? Manje ogroman sunđer za upijanje svesti; više osoba sa svojim sopstvenim pravima? Osoba sa mojim znakom u sebi?

E, PA JA NISAM NEKO KO ĆE KINJITI BOGA; UBUDUĆE ĆU UČTIVO PITATI.

PITATI... ŠTA?

OH, O KA-OVIMA, RAZUM-BOGU I OSTALIM STVARIMA. O ZVEZDAMA, SVETOVIMA I RAAJU.

SIGURNO ĆU TE O TOME OBAVESTITI KADA I SAM BUDEM ZNAO.

DOBRO. AKO SMO TO REŠILI, KRENIMO. Mahnula sam u znak upozorenja za JALIN, a zatim trgla konopac.

Uskoro je glava Crva izbila iz Litica. Pretpostavljam da se kretao usisavajući vodu u svoju unutrašnjost, a zatim je izbacivao u mlazu. Ili je, možda, koristio energiju sagorevajući vodu. Pogledala sam u stranu: stara Baš-me-briga je izgledala tronuta. Peli je otvoreno plakala od radosti. Sal je klicala. Poljubila sam svoj dijamantski prsten i pravcu njih dve. Ovo je bio taj uzorak, ta posebna slika: ja, kako se spuštam niz reku u vilicama Crva.

Prolazeći pored Port Barbre nekoliko sati kasnije mi, naravno, nismo bili dovoljno blizu da bih mogla da vidim da li se na obali okupila gomila. Nije bilo ni brodova koji su isplovili, niti išli u našem pravcu. Međutim, ipak sam veličanstveno stajala za krmom, kao da upravljam. U daljini, bleskali su signali i, bez ikakve sumnje, brojni durbini su bili upravljeni na mene. Dođe vreme kada čovek treba da uživa u trenucima svoje slave, umesto da ih skromno izbegava.

Za četiri sata pašče noć. U to vreme treba da budemo između Džangalija i Krekčevog Rukavca, i ja bih baš mogla da se odmorim. (Ja nisam STVARNO upravljala strujom). U zoru ćemo se približiti Gandžiju i primaći ratnoj zoni.

Morala sam da biram. Preda mnom je bila odluka.

Jer, u svojoj plahovitosti, zanemarila sam osnovnu stvar: naime, kako ću da se iskrcam. Možda je, ipak, trebalo da se držim onog čabra za veš. Prvo ronilački šlem, sada čabar; čini se da sam, u poslednje vreme, razvila naviku da bacam stvari koje mi mogu zatrebati. Da sam bar tražila i ogledalo. I to ne samo da se uredim. Kad smo već kod toga, verovatno bih mogla da iskoristim neku od onih boca što su mi prijateljice poslale, da pošaljem poruku...

Moj izbor? Nije se radilo samo o tome kako ću se iskrcati, mada je taj mali problem

bio povezan sa srži stvari. A srž je bila u sledećem: mogu da zaustavim Crva u Umdali. Mogu da sačekam da mi pošalju brod koji će me uzeti. Posle toga mogu uputiti glavu Crva napred u divlji okean. Uradivši tako, ja bih ponovo uspostavila struju celom dužinom reke i povratila naš svet. Uglavnom. Koja nedelja više ili manje, dok ne oslobodimo Verino.

No, da li je to potrebno?

Razmišljala sam o tome kako je moja sopstvena gilda u srcu bila »Konzerver«. A koliko su slobodniji i lepši životi žena kada se uporede sa životom na zapadu. Sve zbog činjenice da muškarci nisu mogli da plove rekom. Rezultat svega bio je da su svačiji životi: muškaraca i žena, dečaka i devojčica, na istoku bili bolji.

Ali onda sam pomislila na frustraciju i ozlojeđenost koju će osećati 'glari pošto su oprobali putovanja u daleke luke i pri tom žrtvovali svoje živote. Sem ako nisu bili krajnje srećni da odu kući... tri stotine milja peške. (Jer, sigurno nisu mogli ploviti rekom kada se struja nalazila na svom mestu.)

Mislila sam na ludilo Džozepa koji je žudeo da daleko putuje, samo da bi video kakao se njegovi snovi prvo potapaju a zatim gore do smrti. I mislila sam na onog dečaka koji je uništen jer se usudio da stupi na led u Melonbiju. Mislila sam na Kiša uhvaćenog u paukovu mrežu domaće sreće u Džangaliju.

Mislila sam na svog rođenog brata, uništenog nezajažljivom radoznalošću — jer je za nju postojalo jedno jedino rešenje. Mislila sam na svoje roditelje i Narju. Merila sam i odmeravala.

Crv je mogao da izađe SAMO DELIMIČNO iz svoje jazbine. Mogao je da stane blizu Aladalije, recimo — ostavljajući slobodnim sledećih sto osamdeset milja severnih voda i za muške i za ženske putnike. Istina, to je samo četvrtina dužine reke. Ali to bi mogao biti neki početak, neko obećanje... S druge strane, to bi ostavilo priličan komad rečne granice između istoka i zapada, otvorenim. Zapadnjaci bi se pokazali mudrim ako bi pretpostavili da možemo da je zatvorimo, ako zaželimo. No, da li su mudri? I da li bi se uzdržali od upada i gusarenja? Da li bi mi gradovi od Aladalije do Umdale bili zahvalni što ostavljam njihove obale nezaštićenim?

Konačno, mudrost ili ne, zaustavljanje pre ušća je prilično zavisilo od toga što je Crv mogao naučiti od te daleke sile u Raaju koja nas je, u stvari, sve i poslala ovamo. Zavisilo je, takođe, i od toga što je Crv mogao naučiti od sebe samog? (Bio Bog ili ne.) Nisam smatrala da Crv baš zna šta je to Bog; zna li uopšte neko? Možda je Bog samo ideja koja čeka otelorvorenje — kao i svaki drugi izum, kao što su misteriozne letilice koje su ovamo, pre mnogo vremena, donele naše seme. Što me je podsetilo na zagonetku Velike Inteligencije, koju je rodio čovek a koja je vladala Raajem. Osnovno pitanje bilo je, imam li ja pravo da se zaustavim kratko — pre ušća. Da li sam ja izvojevala to pravo ponovo uspostavljajući struju? Ili sam se samo iskupljivala za gužvu koju sam prouzrokovala? Da li će u budućnosti na mene gledati kao na heroinu ili kao na kriminalnog idiota?

Kako sam mogla znati odgovor na to, a da ne bude suviše kasno da izaberem različite mogućnosti? I da li je to bilo važno? Možda niko ne može ni biti heroina ako je za to ne proglase? A ako je neko proglašen, NE VERUJ im.

Pitanja, pitanja. Bar sam imala mogućnost izbora. Slobodnog izbora, za promenu. U ime svih živih i mnogih mrtvih.

Pramačni talas se, peneći, valjao podjednako i prema istoku i prema zapadu. Odložila sam svoj am od konopca i prihvatila se platnene torbe, izvadila sušenu ribu, kolače, voće, bocu vode i bocu vina.

Popila sam malo vode, a zatim poklopala nekoliko kolača i žvakala ribu. Vino sam čuvala da bih mogla da nazdravim Džangaliju, kada budemo prolazili. Gutljaj, ili više, pomoći će mi da zaspim te noći; da prespavam svoj problem.

Kada narednog dana budemo stigli u Verino, ja ću svakako morati da odlučim. Zato mogućnost izbora i služi. Da se njome naslađujem i onda jednu da izaberem. Ili drugu.

I tako, ovde se završava KNJIGA REKE.

MOJA knjiga reke, tako reći! Ova knjiga koju je rečna gilda tražila da napišem, ovde u Aladaliji, iako je rat završen i dobijen, sto milja daleko. Mislim da su one smatrale da je neophodno da se svima, od Umdale do Tambimatua, objasni šta se događalo, čak i ako bi to značilo da se u njoj obelodanjuju tajne (i možda neki ego dobije koju masnicu). Inače, ko zna kakve bi sve jezive priče i divlje glasine zauvek kolale okolo? Pre nego što ova knjiga bude štampana na Adželobo način, ona će, ipak, verovatno promeniti naslov. A možda će neki komitet zapovednica gilde prvo preko nje preći crnim mastilom... A, opet, možda i neće.

U početku sam mislila da će pisanje knjige biti tako užasan zadatak kao što je plivanje u reci ili hodanje do Staništa Južnog. Ali kada sam jednom započela, osetih, s olakšanjem (a zatim sa uživanjem), da moja priča teče dovoljno lako. Konačno mi je dobro došlo čitanje svih onih Adželobo romana! Čak mislim da sam bivala sve bolja kako je pisanje odmicalo. U stvari, teško mogu da podnesem da odložim pero.

Šta još?

O da: kosa mi je smeđa kao orah, oči boje lešnika. Vitka sam, pre nego mršava (sem na svom putu za Stanište Južno) i, bosa, nešto preko pet pedalja visoka — ili niska. Na vratu imam belegu boje čokolade. Te male detalje sam zaboravila. To samo dokazuje da sam skromna. Očigledno. (Da li je trebalo i njih da dodam? Ne...).

Naravno da ima JOŠ; o tome i govori ovo nekoliko poslednjih privatnih reči — samo za moje oči.

Ovaj deo ne spada u knjigu, ali bolje da zapišem, za slučaj da me pogodi grom ili nešto slično.

Jer, Crv je održao svoju reč — baš prošle noći. (Kao da je pazio i čekao da završim svoj zadatak). Prošle noći sam sanjala da sam sama na reci u čamcu na vesla, kada se grozna glava (koja u stvari miruje južno odavde) podigla iz dubina.

Odjednom sam se potpuno probudila i u glavi začula ove reci:

JALIN, JA SAM BIO NAPRAVLJEN PRE MNOGO EONA DA BIH SE STARAO DA OVAJ SVET BUDE BEZ ZRELIH SVESTI. OSTAVLJEN SAM OVDE DA RAZARAM.

NEDAVNO SAM SE OČEŠAO O RAZUM-BOGA IZ RAAJA I ON JE UZVIK-NUO: BEDNIČE! PRONAŠAO SAM TVOJE OBLIČJE JOŠ NA ŠEST SVETOVA SEM OVOGA. TO SU SVETOVI POGODNI ZA NASTANJIVANJE ALI BEZ VIŠIH OBLIKA ŽIVOTA NA NJIMA,TI SI SPREČIO RAZVOJ INTELIGENCIJE. NA NJIMA, TI IH DRŽIŠ NERAZVIJENIM, TI SI POVREDIO MOJE LJUDE KADA SU DOŠLI. ŠTA TE JE NAPRAVILO, DEMONE? IMENUJ SVOG GOSPODARA. IZMEĐU NAS ĆE SE VODITI RAT SVE DOK TE NE BUDEM POSEDOVAO I MOGAO DA TE UPOTREBIM, DA BIH DOKAZAO ŠTA TE JE NATERALO DA LEŽIŠ I ČEKAŠ MILION GODINA, KAO ZAMKA I PREPREKA.

ALI JALIN, MISLIM DA SAM PRONAŠAO NAČIN KAKO DA UĐEM U RAAJ. VERUJEM DA MOGU DA POŠALJEM NEKOG POGODNOG LJUDSKOG AGENTA DUŽ PSI-VEZE. DO LEGENDARNOG RAAJA, JALIN! I NATRAG.

Čak i u snu mogla sam da ga pročitam. I uzvratim: NE GLEDAJ U MENE! MENI se dopada OVDE.

HAJDE, HAJDE, JALIN, protestovao je Crv. JEDNOG LEPOG DANA TI ĆEŠ UMRETI, I TADA ĆE TVOJ KA DOĆI MENI DA GA POŠALJEM GDE ŽELIM. Njegovo dugačko belo oko je namignulo, a glava mu je zaronila pod vodu.

Ja da putujem psi-vezom u Raaj? Kao agent u ratu Bogova?

Kao što rekoše neki pametni momci iz Melonbija: ni slučajno. I, nemaj straha! Imam još nekoliko ljudskih stvari da završim.

JOŠ nisam videla moje roditelje, da bih im sve ispričala. Možda bi trebalo da sačekam dok moja knjiga bude štampana i prvo im pošaljem jedan primerak? No, to bi bilo prostački. Suviše smo dugo bili stranci. Još nisam ljuljala Narju na kolenu, Narju, moju sestru, koja nije od materije reke, već od krvi i mesa.

Za početak, sigurno ću otići u Verino. Ne samo zbog toga što je na putu za Pekavar — ne da bih jadikovala nad štetom ili zarobljenicima, niti da bih sakupljala priče strave. Veoma želim da utvrdim da li je Haso živ. Želim da sazna koliko je mnogo Neliam cenila njegov poslednji poljubac. I možda da mu, na isti način, vratim.

Možda ću malo ostati u Verinu i pomoći u obnovi. A onda ću, sigurno, krenuti kući, natrag u Pekavar.

Pre nego što ponovo napustim dom... da bih otišla, kuda?

Zaista se plašim da me čeka jedno veliko »kuda«. A TO bi već mogla biti druga priča, dugačka kao i ova KNJIGA REKE (nova verzija, od Jalin iz Pekavara). Ako bude nove priče, ona može biti duža od same reke — jer se, možda, može pružiti odavde do zvezda.

Uvek se mogu nadati da sam pogrešila.

U ovom trenutku, jednostavno, ne umem da kažem.

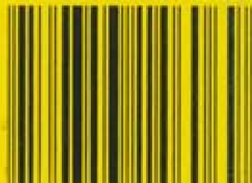
ALEF - SCIENCE FICTION MAGAZIN • Izdavač: NIŠRO »Dnevnik«, OOUR Izdavačka delatnost, 21000 Novi Sad, Bulevar 23. oktobra 31 • Direktor NIŠRO »Dnevnik«: JOVAN SMEDEREVAC • Rukovodilac OOUR Izdavačka delatnost: ILIJA VOJNOVIĆ • Glavni i odgovorni urednik OOUR Izdavačka delatnost: TODOR ĐURIĆ • Sekretar Redakcije: ZDENKA KARABASIL • Lektor: JOVANKA STOJIĆEVIĆ • Korektori: ANĐELKA SILAK i VIOLETA FRENC • Štampa: NIŠRO »Dnevnik«, OOUR Štamparija

GOVORNIK ZA MRTVE

Orson Skot Kard

YU ISSN 0353-1465
9 770353 146069